

CEZAEVİ HİZMETLERİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK

Editörler

Mahmut Zengin- Nuri Tınaz

Ali Ayten-Halil Ekşi

dem

**CEZAEVİ
HİZMETLERİNDE MANEVİ
DANIŞMANLIK
ve REHBERLİK**

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A.Ş. Organizasyonudur.

ISBN: 978-605-80183-1-0

Kitabın Adı

Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Editörler

Doç. Dr. Mahmut Zengin

Prof. Dr. Nuri Tınaz

Prof. Dr. Ali Ayten

Prof. Dr. Halil Ekşi

Yayın Koordinatörü

Hulusi Yiğit

Tashih/Redaksiyon

Salih Bozan

Kapak & Sayfa Tasarımı

Nuray Yüksel

Yayın Tarihi

Ekim 2019

İletişim

Değerler Eğitimi Merkezi

Süleymaniye Caddesi Elmaruf Sok. No: 3 Süleymaniye/Fatih/İstanbul

Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Editörler

Doç. Dr. Mahmut Zengin

Prof. Dr. Nuri Tınaz

Prof. Dr. Ali Ayten

Prof. Dr. Halil Ekşi

Sunuş

Manevi danışmanlık ve rehberlik; ilahiyat, psikoloji, sosyoloji ve diğer sosyal bilimler arasında pek çok disiplinle ilişkili ve her birinin katkısıyla gelişen disiplinler arası bir alandır. Bir araştırma alanı olarak manevi danışmanlık ve rehberlik konusu Türkiye’de nispeten yeni olmakla birlikte, özü itibariyle aslında yeni bir mefhum değildir. Geleneğimizde yakını ölen kişi ve ailesine yönelik taziye ve dua, hasta ziyaretleri ve hastalık sürecinde sıkıntılara ortak olma, aile ve mahalle kültürü içerisinde dertlilerin derdine koşma gibi sorumluluk ve erdemler manevi danışmanlığın kültürümüz içerisindeki kodlarını temsil etmektedir. Günümüzde ortaya çıkan sosyal değişim ve toplumsal ihtiyaçlar bu alanda yapılacak hizmetlerin teori ve pratiğiyle kurumsallaşmasını gerekli kılmaktadır.

Bundan dolayıdır ki Değerler Eğitimi Merkezi olarak manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik zeminini düşünmek ve bunun için literatür oluşturmak amacıyla bu alanı çalışma konularımızdan birisi olarak görüyoruz. Yaklaşık 6 yıldır bu alana ilişkin araştırma projeleri, çalıştaylar, seminerler ve iki uluslararası kongre tertip ettik. Bu süre zarfında Türkiye’de akademik çevrelerin konuya ilişkin ilgisi giderek arttı. Akademik bilgi üretimi ve Diyanet’in konuya dair çalışmaları sayesinde bu alanın gelişip kurumsallaşmasında ve mesleki bir yeterlik alanı olarak tanımlanmasında önemli mesafeler kat edildi. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda yaptığı çalışmaları, kurumlar arası işbirlikleri ve bir meslek olarak tanımlanmasına yönelik gayretleri her türlü takdiri hak etmektedir.

Değerler Eğitimi Merkezi olarak 2016 yılında Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’ni düzenlerken amacımız; yerel ve uluslararası akademik birikimin taşıyıcısı olmak ve akademik çevrelerin bu alana

dair bilgi üretmesini teşvik etmekte. Bu kongre sonucunda bu alanda üretilcek her türlü bilgiye toplumumuzun ve kurumlarımızın ihtiyacı olduğunu gözlemledik. Bundan dolayı 2018 yılında “Sağlık ve Cezaevi Hizmetlerini” merkeze alan II. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi’ni tertip ettik. Kongre sonrasında sunulan bildiriler, yeniden hakemlik ve editöryal süreçten geçirildi. Bu süreçte seçilen bildirilerden tematik bölümlendirmelerle bu kitap ortaya çıktı. Kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen; bildiri sahiplerine, hakemlik yapan akademisyenlere, editörler kuruluna, mizanpajını, tasarımını, tashih ve redaksiyonunu yapan çalışanlarımıza teşekkür eder, bu eserin manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki birikime katkı sunmasını temenni ederiz.

Değerler Eğitimi Merkezi

ÖNSÖZ

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler insanoğlunun yaşam imkanlarını ve araçlarını kolaylaştırırken, aynı zamanda psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve benzeri birçok açıdan sorunlara sebep olabilmektedir. Maddi ve manevi bir bütünlük arz eden insan doğası yaşanan bu sorunlar karşısında manevi ve ahlaki olarak da olumsuz birçok etkiye maruz kalmaktadır. Bu problemlerin üstesinden gelebilmek için pek çok bilim insanı ve politika yapıcısı yeni ve alternatif çözümler üretmeye yönelmiş, dini ve manevi değerlerin disiplinler arası bir anlayışla insan hayatına dokunacak şekilde pratiğe aktarılmasını sağlayacak çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik konusu, Batı'da psikoloji, sosyoloji, teoloji, sosyal hizmet ve psikiyatri disiplinlerinin ortak bir ilgi alanı olarak uzun bir akademik araştırma ve uygulama serüvenine sahiptir. Manevi danışmanlık ve rehberlik hastanelerden cezaevlerine kadar geniş bir yelpazede uygulamaktadır. Türkiye'de ise bu konu gerek bilimsel araştırmalar ve gerekse uygulama alanı açısından yeni bir olgudur. Bununla birlikte son yıllarda Türkiye'de de cezaevleri, hastaneler, yurtlar gibi birçok alanda pratik uygulama alanlarının genişlediği, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında akademik üretimin giderek arttığı görülmektedir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yürütülecek çalışmaların disiplinler arası bir perspektif gerektirdiği açıktır. Din ve maneviyat konusunu sadece belli bir alanın tekelinde görmek veya bu alana katı pozitivist bir yaklaşımla mesafeli durmak önemli bir sorundur. Din ve maneviyatın insani ve pozitif yönlerini öne çıkararak onun iyileştirici etkisini arttırmaya yönelik çalışmaların bilimsel bir anlayışla gerçekleştirilmesi ve ilgili tüm disiplinlerin sürece katkı sağlaması önemli bir kazanım sağlayacaktır. Nitekim, yaşanan gelişmeler ve pratik ihtiyaçlar, manevi danışmanlık ve rehberlik olgusunun artık bir gerçeklik olduğunu ortaya koymaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberliğin en önemli uygulama alanlarından birisini cezaevleri oluşturmaktadır. Cezaevleri, mahkumların cezalandırılması yanında onları ıslah ve rehabilite etmek amacıyla insanlık tecrübesinin ürettiği kurumlardır. Bu kurumlarda mahkumların toplumdan tecrit edilerek ıslah edilmesi süreci ile birlikte tekrar toplumsal hayata dahil olabilmeleri için çeşitli yardım ve rehberlik çalışmalarının yapılması son yıllarda giderek daha da önemsenmektedir. Aynı zamanda cezaevlerinde mahkumların psikolojik olarak da çaresizlik, umutsuzluk, yalnızlık, yoksunluk, ailesinden ve sevdiklerinden ayrı kalma gibi birçok duyguyla başa çıkmaları gerekmektedir. Mahkumların bütün bu sorunlarla baş edebilmesi için din ve maneviyatın teselli edici ve koruyucu etkilerinden faydalanarak onlara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik süreçlerinin işletilmesi ve bu konuda onlara fırsatlar sunulması sadece kamu güvenliği açısından değil aynı zamanda insani olarak da son derece değerlidir.

Bu kitapta cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri konu edinilmektedir. Alanında yetkin birçok uzman tarafından Türkiye’de cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin durumu, Dünya’da farklı ülkelerde cezaevlerinde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik deneyimler, ayrıca cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin etkileri ve yansımalarına yer verilmektedir. Konu ile ilgili bu akademik metinlerin yürütülen çalışmaların geliştirilmesine ve niteliğinin artırılmasına önemli bir katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye’de cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının durumu ele alınmaktadır. İbrahim Aşlamacı ve Adem Yılmaz tarafından kaleme alınan *“Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vaizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”* başlıklı yazıda cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin niteliği, cezaevi vaizlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmektedir. Bu kapsamda cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri, bu faaliyetlerin hedef kitlesi, yürütülen çalışmaların beklenen hedeflere ulaşma durumu, din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri yürütülürken yaşanan sorunlar ve öneriler üzerinde durulmaktadır.

Merve R. Baygeldi & Dilruba K. Toklucu-Sundaram ve Kemal Ataman’ın hazırladığı *“Cezaevi Kültüründe Maneviyat: Sincan F Tipi Cezaevi Örne-*

ği" başlıklı çalışmada Sincan F Tipi 1 ve Sincan F Tipi 2 nolu cezaevlerinde farklı suç kategorilerinden hüküm giymiş veya tutuklu durumda bulunan 13 hükümlü ve tutuklu ile yönetim kademesinde yer alan veya ceza ve infaz koruma memuru, sosyal çalışmacı gibi, doğrudan hükümlülerle/tutuklularla iletişim halinde olan 8 cezaevi personeli ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve burada bulunan hükümlü ve tutukluların cezaevi deneyimlerinde maneviyatın yeri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Şükrü Bilgiç'in hazırladığı *"Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik"* adlı çalışmada denetimli serbestlik kavramı, bu uygulamanın amacı ve tarihsel gelişim sürecine değinilmekte, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasındaki işbirliği protokollerinin yanı sıra Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı, Gençler İçin Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı, Öfke Kontrol Programı, Hayat İçin Değişim Programı gibi denetimli serbestlikte uygulanan eğitim, iyileştirme ve rehberlik programları ile suça göre manevi danışmanlık ve rehberlik hakkında bilgi verilmektedir.

Zeynep Kaya tarafından hazırlanan *"Cezaevi Vaizlerinin Mesleki Yeterlilikleri Üzerine Nitel bir Araştırma"* başlıklı çalışmada ise Türkiye'de cezaevi vaizliğinin kısa tarihçesi ile cezaevi vaizlerinin görev ve sorumluluklarına dair bilgiler verildikten sonra Ankara ve Kütahya'daki cezaevlerinde görev yapan 14 cezaevi vaizi/vaizesi ile yapılan nitel görüşmeler doğrultusunda onların mesleki alan bilgisi, mesleki pedagojik formasyon, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarındaki yeterlikleri incelenmektedir.

Harun Işık'ın *"Türkiye'deki Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlığın İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme"* adlı çalışmasında dini ve manevi danışmanlık faaliyetlerinin ceza infaz kurumlarındaki yeterlilik durumu ve imkânını tespit etmek amacıyla 100 ceza infaz kurumunda görev yapan 103 Diyanet İşleri Başkanlığı personeli, 272 ceza infaz kurumu personeli ile 495 tutuklu ve hükümlüyle gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen veriler analiz edilmekte, ayrıca manevi danışmanlık faaliyetlerinin daha verimli yürütülebilmesi için çeşitli önerilere yer verilmektedir.

"Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1950-2017): Sınırlılıklar ve bir Eğitim Programı Önerisi" başlıklı yazısında Mustafa Koç, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın psiko-sosyal içerikli yeni bir din hizmeti birimi olarak cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesine, Başkanlığın 'din pedagojisi' tabanlı manevi

danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin güçlü ve zayıf yönlerine, Diyanet'in bu alanda üreteceği hizmetlerin kalitesinin arttırılabilmesine yönelik bir yol haritasının nasıl olabileceğine, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için görevlendirilecek Diyanet personelinin alan uzmanlığı eğitim sürecinin nasıl yapılandırılabilceği ve yönetilebileceğine, ayrıca Başkanlığın cezaevlerinde görevlendireceği personelin alan uzmanlığı için bir eğitim programı önerisine yer vermektedir.

Kasım Karaman'ın *"Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Vak'a Örnekleri"* adlı çalışmasında Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin tarihsel sürecine dair bilgiler verildikten sonra yazarın yürütmekte olduğu cezaevi vaizliği kapsamında gerçekleştirdiği manevi danışmanlık faaliyetlerinde sahada yaşanan tecrübelerle ilişkin on adet örnek olay üzerinde durulmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri kapsamında Hollanda, Arnavutluk ve Almanya'daki deneyimlere dair metinler yer almaktadır. Ömer Faruk Akyüz'ün *"Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (Hollanda, Exodus Örneği)"* konulu çalışmasında öncelikle Hollanda cezaevlerinde mahkumlara yönelik yürütülen rehabilitasyon çalışmalarının genel çerçevesi hakkında bilgi verilmekte, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bu çalışmalar içindeki durumu değerlendirilmektedir. Ayrıca yaklaşık olarak 250 kadar profesyonel ve 1500 kadar gönüllü çalışanıyla mahkumların topluma kazandırılmasında başarılı bir rol oynayan Exodus (Çıkış) isimli bir organizasyonunun genel yapısı, mahkumlara nasıl yaklaştığı, onlara ne gibi hizmetler sunduğu, onların ihtiyaçlarına ve maneviyatına ne gibi katkılarda bulunduğu gerçek başarı hikayelerinden örneklerle ele alınmaktadır.

"Arnavutluk Cezaevlerinde İslâm ve Hristiyan Din Hizmetleri" başlıklı yazısında İlir Rruqa, cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere yönelik manevi destek hizmetleri kapsamında dini dersler ve içerikleri, uygulanan dini ritüeller ile cezaevlerinde faaliyet gösteren Müslüman din görevlileri ile Ortodoks ve Katolik Hristiyan din görevlilerinin eğitim durumu hakkında bilgi vermekte, ayrıca cezaevlerinde dini yaşantı ile ilgili karşılaşılan bazı sorunlara değinmektedir.

Seat Uzeirovski tarafından kaleme alınan *"Almanya'daki Cezaevlerinde İslami Manevi Rehberlik ve Danışmanlık Uygulamaları: DİTİB Örneği"* adlı çalışmada, İslami Manevi Rehberlik Kavramı ve Hukuki

Zemini üzerinde durulmakta, İslami manevi danışmanlığın niçin gerekli olduğu temellendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanında Almanya'da cezaevlerinde İslami manevi rehberlik çalışmaları hakkında bilgi verilmekte, hapisanelerde görevlendirilen kişilerin hizmetlerinin kapsamı, ayrıca Adalet Bakanlığı yetkilileri ile Alman İslam Konferansı'nın manevi danışmanlık ve rehberlik konusundaki temel yaklaşımları ve DİTİB örneği değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde cezaevlerinde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının etkileri ve yansımaları ele alınmaktadır. Cevdet Tekin ve Mehmet Şanver'in *"Hükümlü ve Tutukluların Rehabilitasyon ve Resosyalizasyonunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Yeri ve Rolü"* başlıklı çalışmasında suç ve ceza kavramları ile rehabilitasyon ve resosyalizasyon kavramları üzerinde durulduktan sonra Türkiye'de cezaevlerinde rehabilitasyon ve resosyalizasyon çalışmalarının tarihsel gelişim süreci ile bu bağlamda uygulanan programlar tanıtılmaktadır. Çalışmada ayrıca manevi danışmanlık ve rehberliğin tarihçesi ile hükümlü ve tutukluların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda MDR'nin yeri ve rolü değerlendirilmekte, bu süreçte uyulması gereken bazı ilke ve yöntemler üzerinde durulmaktadır.

Sema Yılmaz'ın hazırladığı *"Kadın Hükümlülerde Manevi Yönelim, Dua ve Umut İlişkisi (Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu Örneği)"* konulu çalışma hükümlülerin dini manevi yaşantılarına ışık tutmak amacıyla Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan 135 kadın hükümlü üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada kadın hükümlülerin dua etme davranışları ve umut düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

M. Naci Kula'nın *"Ah Etmek ya da Af Etmek: Manevi Danışmanlık Açısından Hapishane Olgusuna Hz. Yusuf Örneği ile Bakmak"* başlıklı çalışması, Hz. Yusuf'un hapis hayatı ve oradaki tutum ve davranışlarından manevi danışmanlık ve rehberlik açısından nasıl yararlanılabileceğine odaklanmaktadır. Bu kapsamda Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Kıssası ışığında Hz. Yusuf'un hayatı, onu zindana götüren süreç ve zindandaki durumu konu edinilmekte, ayrıca cezaevi olgusu üzerinde durularak, Hz. Yusuf örneğinin manevi danışmanlık açısından cezaevi olgusuna ne tür katkılar sunabileceği değerlendirilmektedir.

Aynil Sunay'ın *"Suça Karışan Kimselere Yönelik Manevî Danışmanlık ve Rehberlik: Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma"* başlıklı araştırmasında, göçün kültür, din, dil, suç, psikolojik unsurlar, manevi danış-

manlık ile ilişkisine yönelik kavramsal analizlere yer verilmekte, saha boyutunda ise İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nün öngördüğü ve izin verdiği 26-53 yaş aralığında suça karışmış 8 Suriyeli erkek göçmen ile görüşme gerçekleştirilmiş ve bu kişilerin göç süreci ve sonrasında yaşadıkları, onları suç işlemeye yönelten faktörler ve dinin bireylerin yaşamları üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Mustafa Ulu ve Abdulnafi Tekeş tarafından hazırlanan *“Hükümlülerin Duygu Durumlarına Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etkisi Üzerine Bir Grup Çalışması”* konulu çalışmada ise Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan 31 hükümlüye, kurumda görevli vaizlerle birlikte 45 gün boyunca haftada iki kez birer saatlik oturumlarla manevi destek verilerek bu destek ve rehberliğin hükümlülerin anksiyete, umutsuzluk ve depresyon seviyelerine etkisi incelenmiştir.

Cezaevi hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik kitabında yer alan metinlerin bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması en büyük arzumuzdur. Bu kitabın ortaya çıkmasında olduğu gibi manevi danışmanlık ve rehberlik konusunun Türkiye’de akademik ve bilimsel bir zeminde konuşulması ve tartışılmasına imkan sunduğu ve destek verdiği için öncelikle Değerler Eğitimi Merkezi’ne, ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan Değerler Eğitimi Merkezi Genel Koordinatörü Hulusi Yiğit’e ve tüm çalışma arkadaşlarına teşekkür ederiz.

Editör Kurulu

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Önsöz

I. Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Türkiye Deneyimi

1	Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vaizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma
<i>İbrahim Aşlamacı</i>
<i>Adem Yılmaz</i>	17
2	Cezaevi Kültüründe Maneviyat: Sincan F Tipi Cezaevi Örneği
<i>Merve R. Baygeldi</i>
<i>Dilruba K. Toklucu-Sundaram</i>
<i>Kemal Ataman</i>	39
3	Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
<i>Şükrü Bilgiç</i>	57
4	Cezaevi Vaizlerinin Meslekî Yeterlilikleri Üzerine Nitel Bir Araştırma
<i>Zeynep Kaya</i>	77
5	Türkiye’deki Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlığın İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme
<i>Harun Işık</i>	101
6	Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1950-2018): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı
<i>Mustafa Koç</i>	135
7	Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Vaka Örnekleri
<i>Kasım Karaman</i>	191

II. Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Ülke Deneyimleri

8	Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (Hollanda, Exodus Örneği)
<i>Ömer Faruk Akyüz</i>	211
9	Arnavutluk Cezaevlerinde İslâm ve Hıristiyan Din Hizmetleri
<i>İlir Rruga</i>	227
10	Almanya'daki Cezaevlerinde İslami Manevi Rehberlik ve Danışmanlık Uygulamaları: DİTİB Örneği
<i>Seat Uzeirovski</i>	241

III. Cezaevlerinde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları ve Etkileri

11	Hükümlü ve Tutukluların Rehabilitasyon ve Resosyalizasyonunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Yeri ve Rolü
<i>Cevdet Tekin</i>
<i>Mehmet Şanver</i>	259
12	Kadın Hükümlülerde Manevi Yönelim, Dua ve Umut İlişkisi (Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu Örneği)
<i>Sema Yılmaz</i>	287
13	Ah Etmek ya da Af Etmek: Manevi Danışmanlık Açısından Hapishane Olgusuna Hz. Yusuf Örneği ile Bakmak
<i>M. Naci Kula</i>	311
14	Suça Karışan Kimselere Yönelik Manevî Danışmanlık ve Rehberlik: Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma
<i>Aynil Sunay</i>	331
15	Hükümlülerin Duygu Durumlarına Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etkisi Üzerine Bir Grup Çalışması
<i>Mustafa Ulu</i>
<i>Abdulnafi Tekeş</i>	359

I. BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE

MANEVİ DANIŞMANLIK ve

REHBERLİK: TÜRKİYE DENEYİMİ

Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vaizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma

*İbrahim Aşlamacı**

*Adem Yılmaz***

Giriş

Cezaevleri insanlık tarihi kadar eski olan suç ve suçlu sorununa çözüm bulmak, mahkûmları ıslah etmek amacıyla ortaya çıkmış kurumlardır. Bu kurumlar bir taraftan suçluların toplumdan tecrit edildikleri ve işledikleri suçların karşılığı olan cezalarını çektikleri yerler olarak hizmet ederken, diğer taraftan toplum düzenini bozan kişilerin ıslah edilerek tekrar aynı suçları işlememeleri ve tahliye sonrasında da döndükleri toplumsal yaşama uyum sağlayabilmelerine yardımcı olma amacı gütmektedir (Park ve Akdoğan, 2011:139).

Toplumda giderek yaygınlaşan suçun önlenmesi veya azaltılması sadece idari düzenlemelerin, adlî, hukukî ve kolluk kuvvetlerinin kullanılmasıyla değil, aynı zamanda mahkûmların rehabilitasyonu ve topluma yeniden adaptasyonu sürecinin etkin ve verimli kullanılması ile mümkün görülmektedir (Işık ve Demir, 2012: 13). Mahkûmların ıslah edilmesi, sadece onların özgürlüklerinin kısıtlanıp dört duvar arasına hapsedilmesi anlamına gelmemektedir. Cezaevindeyken onlara rehberlik edici, pişmanlık duygula-

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ibrahim.aslamaci@inonu.edu.tr

** Murakıp, Malatya İl Müftülüğü; İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

rını geliştirici ve sorumluluk duygusunu kazandıracak eğitim ve rehberlik hizmetlerinin sağlanması, onların cezaevinden çıktıktan sonra yaşayacakları topluma kısa zamanda tekrar adapte olmaları açısından önem taşımaktadır (Özdemir, 2002: 65).

Cezaevleri tabiatları itibariyle tutuklu ve hükümlüler üzerinde psikolojik ve toplumsal pek çok olumsuz etkiye sahip kurumlardır. Küçük bir alanda gün boyunca kapalı tutulan mahkûm, çaresizlik ve umutsuzluk içerisinde tahliyesini beklemektedir. Aynı şekilde bu kurumlar, güvensizlik, ümitsizlik, utanma, yalnızlık, reddedilmişlik, aşağılık hissi ve sevgiden yoksunluk gibi duygusal etkilere sahiptir. Bu kurumların psikolojik ve duygusal etkilerinin yanı sıra aile, arkadaş ve sevdiklerinden ayrı kalmak, aile ilişkilerinin bozulması gibi toplumsal etkileri de söz konusudur (Graham, 1990'dan akt. Işık 2010). Söz konusu etkilerin azaltılması için de bu kurumlarda tutuklu ve hükümlülere yönelik eğitim öğretim faaliyetlerinin ve rehberlik hizmetlerinin sunulması, onların cezaevi şartlarına uyum sağlamasında, rehabilitasyonunda ve topluma yeniden adaptasyonunda son derece önem arz etmektedir.

Mahkûmlara cezaevi koşullarında moral destek sağlamak, suçluluk psikolojisinden kurtulmalarına yardımcı olmak, hayata bağlılık duygularını geliştirmek, kurallara uygun yaşayabilmelerini öğretmek ve uyumlu bir şekilde topluma dönmelerini sağlamak amacıyla onlara sunulan eğitim ve rehberlik hizmetlerinin en önemli alanlarından birisi de din hizmetleri ve eğitimidir. Çünkü mahkûmlar için önemli bir teselli kaynağı olan din, insanın huzurunu sağlayıcı, yalnızlıktan kurtarıcı, ruh sağlığını koruyucu, yaşama gücü kazandırıcı, suç işlediğinde pişmanlık duyup kendini toparlama gücü verici bir etkiye sahiptir (Özdemir, 2012: 319). Bu bakımdan manevi destek sağlayan, ümit aşılayan din ve dini değerler, hem mahkûmların yaşadıkları olumsuz psikolojik etkilerin azaltılmasında hem de işledikleri suçtan dolayı pişmanlık duymaları, huzura kavuşmaları ve cezaevinden çıktıktan sonra yaşayacakları topluma kısa zamanda yeniden uyum sağlamalarında önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır (Işık 2010: 251).

Mahkûmların ıslahında din ve maneviyat odaklı programların uygulanması Amerika'da 19. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahipken (Park ve Akdoğan, 2011), ülkemizde Cumhuriyet döneminde bu faaliyetlerin 1950'li yıllardan itibaren yürütülmeye başlandığı görülmektedir. 1959 yılında dönemin Adalet Bakanı tarafından, Diyanet İşleri Başkanlığına yazılan hüküm-

lülerin manevi ıslahını temin edecek konferanslara ihtiyaç duyulduğu ifade eden yazı bu konuda ilk girişim olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 2002: 65). Buna karşılık Ahmet Hamdi Akseki'nin başkanlığı döneminde, 1950 yılında kaleme alınarak Ankara'da basılmış olan "Cezaevlerinde Verilecek Vaazlar I" başlığını taşıyan eser (Arıcı, 2009: 87) bu tarihten daha öncesinde de cezaevlerinde din eğitime ilişkin çeşitli çalışmaların yürütülmüş olabileceğini düşündürmektedir.

Ülkemizde yasal olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan cezaevlerindeki din hizmetleri ve eğitimi özellikle 2000'li yıllara kadar yeterince sistemli bir şekilde yürütülememiştir. Bu tarihe kadar bu kurumlardaki din hizmetleri ve eğitimi cezaevi yönetimi ve müftülüklerin işbirliği sonucu mahkûmların psikolojisiyle ve din hizmetlerinin cezaevi şartlarında nasıl verilebileceğine ilişkin herhangi bir eğitimden geçirilmemiş gönüllü vaizler ve diğer din görevlileri tarafından sunulmuştur (Özdemir 2012: 313). Ancak Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 30 Mart 2001 tarihinde imzalanan protokol ile cezaevlerinde daha etkin bir din hizmetlerinin sunulmasına imkân hazırlanmış, bu kurumlarda sunulan din ve ahlak bilgisi dersi programı yenilenmiş ve görev alacak personelin hizmet içi eğitime tabi tutulmaları sağlanmıştır (Işık, 2010: 251).

2001 yılında imzalanan protokol 2011 yılında yenilenmiş ve bu protokolle Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin hemen her ceza infaz kurumunda tam gün görev yapması kararlaştırılmıştır. Protokolün amacı "*Ceza infaz kurumları ve eğitim evlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlikle ilgili faaliyetler sunmak suretiyle dini ve ahlaki duygularını geliştirerek yeniden topluma kazandırılmaları sürecine katkı sağlamaktır.*" şeklinde ifade edilmiştir (Adalet Bakanlığı-DİB Protokol, 2011). Böylece cezaevlerinde yürütülen din hizmetlerinin kapsamına manevi rehberlik de dahil edilmiştir. Söz konusu protokolde Diyanet İşleri Başkanlığının görev ve sorumlulukları başlığı altında cezaevi vaizlerinin tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlaki gelişmelerini sağlamaya yönelik görevleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

-Tutuklu ve hükümlülere dini ve ahlaki bilgiler vermek, bu konulardaki yanlış bilgileri düzeltmek, dini ve ahlaki duygu ve düşüncelerini geliştirerek, insan, aile, millet ve vatan sevgisini aşmak için; kurumlarda din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetleri görevini yürüt-

mek, istek halinde Kur'an-ı Kerim öğretimi yapmak; dini gün ve haftaların anlamına uygun anma /kutlama programlarını hazırlamak, dini vecibelerini yerine getirilmesine yardımcı olmak,

-Verilecek olan derslerin ünite alt başlıklarını ayrıntılı olarak hazırlayarak kurum idaresine iletmek,

-Din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetlerinde; konuların seçimini, hükümlü ve tutukluların özellikleri, Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tutukevlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı ve Milli Güvenlik Kurulu'nun Tavsiye Kararlarını da dikkate alarak yapmak,

-Hükümlü ve tutukluların idareye verecekleri dilekçeler aracılığıyla dini konulardaki özel görüşme taleplerini karşılamak,

-Kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve kurumlara yeni gelen dini kitapların ilgili personel tarafından incelenmesini sağlamak,

- Kurum kütüphanelerini Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet Vakfı yayınları başta olmak üzere, Din İşleri Yüksek Kurulunca tavsiye edilen diğer faydalı dini yayınlar ile imkânlar ölçüsünde ücretsiz olarak desteklemek ayrıca kurumların istekleri doğrultusunda ücretsiz olarak Diyanet Takvimi desteği sağlamak (Adalet Bakanlığı-DİB Protokol, 2011).

Yukarıda sıralanan maddelerden de anlaşılacağı gibi cezaevi vaizlerinin Mahkûmlara yönelik din hizmetleri ve eğitime ilişkin faaliyetler yürütmesi, aynı zamanda isteğe bağlı olarak manevi rehberlik hizmetleri sunması beklenmektedir. Buna göre cezaevi vaizlerinin bazen bir öğretmen, bazen bir hatip, bazen Kuran kursu öğreticisi, bazen bir imam ve en önemlisi bazen de manevi bir danışman olarak bu kurumlarda görev yapmaları öngörülmektedir (Çınar, 2016). Bu kadar geniş bir görev alanına sahip olan cezaevi vaizlerinin bu görevleri etkili bir şekilde yerine getirebilecek mesleki ve kişisel yeterliliğe ne düzeyde sahip oldukları, hizmet öncesi ve hizmet içinde almış oldukları eğitimlerin kendilerine katkı durumu önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliği ile cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin amaç, kapsam, kurumsal ve insan kaynağı alt yapısı ile belirli bir sistem içerisinde yürütüldüğünü söyleyebilmek güçtür. Aynı şekilde bu faaliyet alanına ve niteliğine ilişkin yeterli düzeyde bilimsel araştırmaların yapıldığı da görülmemektedir. Bu konuda yapılan çalış-

maların bir kısmı Mahkûmların dini tutum ve yaşantılarına ilişkin yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmaların dışında cezaevlerinde sunulan din hizmetleri eğitiminin niteliği ve problemlerini tespitine yönelik yapılan az sayıdaki araştırmalardan bazıları; Karademir (1997) tarafından yapılan ve suçluların topluma kazandırılmasında din eğitiminin rolünü inceleyen araştırma; Özdemir (2006) tarafından hazırlanan tutuklu ve hükümlüler ile cezaevi yöneticisi ve hizmetleri sunan din görevlilerine uygulanan anket ile bu kurumlardaki din eğitimine ilişkin mevcut durumu, algıyı ve problemleri tespit etmeyi amaçlayan çalışma; Özdemir (2008) tarafından Mahkûmların görüşlerine dayalı olarak cezaevlerinde verilen din eğitiminin yeterliliğine ilişkin yapılan araştırma ve Genç (2016) tarafından cezaevlerinde sunulan din hizmetlerinde cezaevi vaizlerinin karşılaştığı sorunların tespitine ilişkin yapılan araştırma bulunmaktadır. Ayrıca bazı araştırmalarda da konu üzerindeki farklı ülke tecrübelerinin incelendiği görülmektedir. Bu çalışmalara da Işık'ın (2009, 2016) Türkiye ve İngiltere ve Akyüz'ün (2016) Hollanda ve Türkiye tecrübesinde cezaevlerindeki din hizmetleri faaliyetlerini karşılaştıran araştırmaları örnek olarak verilebilir.

Cezaevlerindeki din hizmetleri ve eğitimi üzerine oluşan söz konusu literatüre bakıldığında cezaevi vaizlerinin konu üzerindeki görüşlerinin tespitine ilişkin yeterli sayıda çalışma yapıldığını söylemek güçtür. Oysa bu hizmetlerin etkili bir şekilde sunumunda öncelikli olarak belirleyici olan cezaevi vaizlerinin yaklaşımları, yeterlikleri, mesleki doyum vs. gibi özellikleridir. Bu nedenle cezaevlerindeki din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin mevcut durumuna ilişkin, cezaevi vaizlerinden geri bildirim almak ve analiz etmek bu hizmetlerin nitelikli bir şekilde sunumu açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede bu araştırmada cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin niteliğinin, birinci derecede sorumlu olan cezaevi vaizlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesi araştırmaya değer görülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin niteliğinin, birinci derecede sorumlu olan cezaevi vaizlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- Cezaevlerinde din hizmetleri ve manevi rehberlik kapsamında ne tür faaliyetler yapılmaktadır?
- Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberliğin hedef kitlesi ve kapsamı nedir?
- Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleriyle istenilen hedeflere ulaşılabilir mi?
- Cezaevlerinde din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri yürütülürken ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?
- Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin daha nitelikli / etkili olması için neler yapılmalıdır?

Yöntem

1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın konusu gereği bir olguyu kendi gerçekliği içinde derinlemesine incelemek amaçlandığından nitel araştırma yönteminin daha uygun olduğu düşünülmüş ve araştırma nitel araştırma modelinde yapılandırılmıştır. Nitel çalışmanın en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Bir duruma ilişkin etmenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 6 farklı ilde bulunan cezaevlerinde görev yapan toplam 11 cezaevi vaizi oluşturmuştur. Araştırma kapsamında görüşme yapılan cezaevi vaizlerinin demografik özellikleri ve verilerin analizinde kendilerini temsilen kullanılacak olan kodlara Tablo 1’de yer verilmiştir:

Tablo 1: Çalışma Grubu ve Demografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyeti	Yaş	C. Vaizliğinde Mesleki Kıdem	Öğrenim Durumu	Görev Yaptığı İl
K1	Erkek	41	5 ay	Y.Lisans	Elazığ
K2	Erkek	40	1 yıl	Y.Lisans	Elazığ
K3	Erkek	32	1 yıl	Lisans	Adıyaman
K4	Erkek	42	7 yıl	Lisans	Malatya
K5	Erkek	43	10 ay	Lisans	Malatya
K6	Kadın	35	1 yıl	Lisans	Malatya
K7	Erkek	50	5 yıl	Lisans	Kayseri
K8	Erkek	49	6 yıl	Lisans	Kayseri
K9	Erkek	41	6 yıl	Doktora	Kayseri
K10	Kadın	47	6 yıl	Y.Lisans	Diyarbakır
K11	Erkek	47	1 yıl	Lisans	K.Maraş

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırma kapsamında görüşme yapılan Cezaevi Vaizlerinin 9’u erkek, 2’si kadındır. Cezaevi vaizliğinde mesleki kıdem açısından bir vaiz 7 yıl, üç vaiz 6 yıl, bir vaiz 5 yıl, üç vaiz 1 yıl ve diğer bir vaizde 10 ay mesleki kıdeme sahiptir. Cezaevi Vaizlerinin görev yaptığı iller ve mülakat yapılan Cezaevi Vaiz sayıları ise Elazığ (2), Malatya (3), Kayseri (3), Adıyaman (1), Diyarbakır (1), K.Maraş (1), olmak üzere toplam 11’dir.

3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda katılımcılara, cezaevlerinde din hizmetleri ve manevi rehberlik kapsamında ne tür faaliyetlerin yapıldığı, yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberliğin hedef kitesinin ve kapsamının neler olduğu, istenilen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı, ne tür sorunlarla karşılaşıldığı ve yürütülen faaliyetlerin daha nitelikli/etkili olabilmesi için neler yapılmasını önerdiklerine ilişkin açık uçlu sorular yer almıştır.

Görüşmeler 2018 yılının Temmuz-Ekim ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde önce cezaevi vaizlerinin ne demek istediklerinin tam anlaşılabilmesi için görüşme metinleri bütün olarak okunmuştur. Öncelikle incelenen verilerde öne çıkan ve önem taşıdığı değerlendirilen yönler belirlenerek araştırma sorularına da uygun temalar oluştu-

rumuş ve görüşlerden her temaya ilişkin kodlar belirlenmiştir. Araştırmada bulgular raporlaştırılırken görüşmelerden elde edilen verilerin özgün formuna mümkün olduğu kadar sadık kalınmış ve katılımcıların görüşlerinin aynen yansıtılması amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir.

Bulgular

Cezaevi vaizlerinin görüşleri doğrultusunda araştırmada elde edilen bulgular araştırma sorularına dayalı olarak sırasıyla aşağıda sunulmaktadır:

1. Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Kapsamında Yürütülen Faaliyetler

Araştırmada öncelikle cezaevlerinde din hizmeti ve manevi rehberlik kapsamında yürütülen faaliyetler hakkında sorular yöneltilmiştir. Cezaevi vaizlerinin verdikleri cevaplar Tablo 2’de kategorize edilmiştir:

Tablo 2: Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Kapsamında Yürütülen Faaliyetler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Koşuş ziyaretleri/ sohbetleri	9	K1, K2, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11
Bireysel görüşme	7	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K9
Kur’an-ı Kerim öğretimi	7	K2, K3, K4, K5, K7, K8, K10
Özel gün ve gecelerde program hazırlama, bilgilendirme	4	K4, K6, K8, K10
Vaaz etme/konferans	2	K4, K6
Manevi destek	2	K4, K8
Koşuşlara dini kitap sağlama	2	K8, K10
Bazı Mahkûmlarla cemaatle namaz kılma	1	K5
Hediyeleşme	1	K10
Misafir Konuşmacı	1	K6
İlahi dinletisi/film izleme	1	K6

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan cezaevi vaizleri cezaevlerinde din hizmetleri ve manevi rehberlik kapsamında yürüttükleri pek çok faaliyet yürütmektedir. Bu kapsamda cezaevi vaizlerinin en fazla yürütüldüğünü ifade ettikleri faaliyet koşuş ziyaretleri ve sohbetleri olurken (f=9),

bireysel görüşme (f=7), Kuran-ı Kerim öğretimi (f=7), özel gün ve gecelerde program hazırlama da (f=4) sıralanan diğer faaliyetleri oluşturmaktadır. Mahkûmlara manevi destek sağladığını ifade eden ise sadece iki katılımcı vardır. Cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde yürüttükleri manevi rehberlikle ilişkilendirilebilecek hizmetlere ilişkin örnek olarak K4 kodlu katılımcı *“Hasta oldukları zaman veya bir yakınları vefat ettiği zaman onları koşuşlarında ziyaret edip manevi destek vermeye çalışıyoruz.”* şeklinde yaptıkları koşu ziyaretinden bahsederken; K8 kodlu katılımcı *“Cenazesi olan Mahkûmlara taziye, mevlit, hatim programları düzenleyip onlara manevi anlamda destek oluyoruz.”* şeklinde Mahkûmların zor zamanlarında onların yanında olarak onlara manevi destek sağladıklarını ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan bazı katılımcılar cezaevlerinde manevi rehberlik için önemli bir araç olabilecek bireysel görüşmeler yaptıklarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda görüş bildiren katılımcılardan K2 *“Cezaevi personelinin teklifi, Mahkûmların istek ve talepleri doğrultusunda bazen de bizim talebimiz ile bireysel görüşmeler yapmaktayız. Olay ve kişinin durumuna göre farklılık arz eden rehberlik yapmaktayız.”* şeklinde; K3 kodlu katılımcı *“Bireysel görüşmeler her gün olur. Kendileri dilekçeyle görüş isterler uygun zaman olduğunda da görevli arkadaş getirir konuşuruz genellikle sorular için gelirler.”* şeklinde Mahkûmlarla bireysel görüşmeleri nasıl yaptıklarına ilişkin bilgiler vermektedir. Buna karşılık bazı katılımcılar ise Mahkûmlarla bireysel görüşme yap(a)madıklarını gerekçeleriyle ifade etmektedir. Bu katılımcılardan K10, *“Maalesef bireysel görüşme talepleri yoğun olmasına rağmen cezaevi yönetimi herhangi bir olanak sağlamamaktadır.”* şeklinde bunun nedeni olarak cezaevi yönetiminin tutumunu gösterirken, K11 kodlu katılımcı ise bunun nedenini *“Bireysel görüşme olanagımız, çalışma ortamı ve personel yetersizliğinden dolayı tam anlamıyla yapılamıyor.”* şeklinde açıklamaktadır.

2. Cezaevlerinde Yürütölen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Hedef Kitlesi ve Kapsamı

Araştırma kapsamında cezaevi vaizlerine, cezaevlerinde yürütölen din hizmetleri ve manevi rehberliğin hedef kitlesi ve kapsamı hakkında da soru yöneltilmiştir. Bu bağlamda verilen cevaplar Tablo 3'teki gibi 4 kategoride toplanmıştır:

Tablo 3: Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Hedef Kitlesi ve Kapsamı

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Sadece Mahkûmlara hizmet sunan	6	K3, K5, K7, K8, K9, K10
Cezaevi personeline de hizmet sunan	4	K1, K4, K6, K11
Mahkûmların ailelerine de hizmet sunan	3	K1, K2, K6
Mahkûmların tahliyesi sonrasında da hizmet sunan	6	K1, K4, K5, K9, K10, K11

Tablo 3'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğu (f=6) cezaevlerinde din hizmetleri kapsamında sadece mahkûmlara yönelik hizmet sunduklarını ifade ederken, bazıları da cezaevi personelinin de kendilerinden bu konuda talepleri olduğunu ve onlara da yardımcı olduklarını belirtmektedir. Ayrıca iki katılımcı Mahkûmların ailelerine de hizmet sunduklarını ifade ederken, altı katılımcı ise Mahkûmlara yönelik hizmetlerine onların tahliyesi sonrasında da devam ettiklerini dile getirmektedir.

Örneğin K4 kodlu katılımcı, *“Tutuklu ve hükümlülerin dışında ceza infaz kurumu personelinin de dini konuda aydınlatılma konusunda yoğun talepleri oluyor. Biz onlara da yardımcı olmaya çalışıyoruz.”* şeklinde cezaevi personelinin de dini konuda aydınlatmaya çalıştıklarını ifade ederken, K8 kodlu katılımcı da *“Çalışmalarımız Mahkûmlara yöneliktir. Özel talep olursa çalışan kurum personeline de vermekteyiz. Mesela kurum müdürüne K. Kerim öğretimi yapıyoruz.”* şeklinde yine kurum personeline yönelik yürüttüğü faaliyete değinmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu Mahkûmların ailelerine yönelik herhangi bir hizmet yürütmediklerini ifade etmektedir. Bu doğrultuda görüş bildiren katılımcılardan K5 görüşlerini *“Cezaevi yönetimi bazı sorunlar yaşandığı için Mahkûmların aileleriyle görüşülmemesi gerektiği konusunda bize uyarıda bulunuyor. Bu nedenle onlarla görüşmemiz olmuyor.”* şeklinde ifade ederek, ailelerle görüşülmesinin yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle cezaevi yönetimi tarafından istenmediğini belirtmektedir.

Araştırmaya katılan üç katılımcı ise ailelere hizmet sunmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bu katılımcılardan K2 *“Çocuk Mahkûm denilen 18 yaş altı Mahkûmların yakınlarıyla değişik sebeplerden dolayı tanışıp onlarla iletişime geçtim. Neticede aileleriyle irtibat halinde olmanın çocukların üstündeki etkiyi artırdığını gördüm. Hem sevgi-saygı hem de ilgi-dikkat bakımından olumlu etkileri oldu.”* şeklinde tecrübesini ifade ederek özellikle çocuk Mahkûmların aileleriyle iletişim halinde olmanın onlar üzerindeki etkisine değinmektedir. Ancak örnekten de anlaşılacağı üzere katılımcı ailelere de hizmet sunduğunu

ifade etse de Mahkûm hakkında aileyle iletişime geçmenin onlara yönelik yürütülmüş bir manevi bir destek anlamına gelip gelmeyeceği tartışılır bir durumdur.

Araştırmaya katılan bazı cezaevi vaizleri Mahkûmların tahliyelerinden sonra da onlara hizmet sunmaya devam ettiklerini ifade ederken, ederken, bazıları ise bunun mümkün olmadığını dile getirmektedir. Tahliye sonrası hizmet sunduğunu ifade eden katılımcılardan K1, *“Cezasını çekip cezaevinden çıktıktan sonra bazı Mahkûmlarla ilgileniyorum iş bulma konusunda onlara yardımcı oluyorum.”* şeklinde tahliye sonrası Mahkûmlara iş bulma açısından yardımcı olduğunu belirtirken, K9 *“İçeride kurduğumuz samimiyet dışarıda da devam ediyor.”* şeklinde; K10 katılımcı ise *“Tahliye olduktan sonra görüşmek isteyenlerin davetine icabet ettiğim, hala görüştüklerim ve soru sormak için arayanlar var.”* şeklinde tahliye sonrasında da bazı Mahkûmlarla iletişimlerinin devam ettiğini ifade etmektedir.

Buna karşılık K2 kodlu katılımcı ise *“Tahliyelerinden haberdar olmadığımız gibi sonrasında da herhangi bir hizmetimiz olmuyor. Sadece Mahkûmiyetleri zamanında tahliyeleri sonrasında düşmeleri muhtemel hata ve suçlar hakkında dikkatli olmaları ve nasıl korunacaklarına dair tavsiyelerimiz ile yardımcı olmaya çalışıyoruz.”* şeklinde Mahkûmlara tahliye sonrası neden hizmet edemediklerine değinmektedir.

3. Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Faaliyetlerinin Etkililiği

Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerine cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin etkililiğine ilişkin de soru yöneltmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde cezaevi vaizlerinin görüşleri Tablo 4'te yer alan kategoriler şeklinde gruplandırılmıştır.

Tablo 4: Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Faaliyetlerinin Etkililiği

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Evet etkilidir	6	K4, K5, K6, K8, K10, K11
Kısmen etkilidir	3	K1, K3, K7
İçerideki çalışmalar etkili oluyor. Ancak tahliye sonrası değişiyor	1	K2
Vaizin samimiyetine bağlı olarak duruma göre değişebiliyor	1	K9
Etkili değildir	-	-

Tablo 4'te görüldüğü gibi cezaevi vaizlerinin önemli bir kısmına (f=6) göre cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri etkili iken, üç katılımcıya göre kısmen etkilidir. Araştırmaya katılan hiçbir katılımcı yürütülen hizmetlerin etkili olmadığını ifade etmemektedir.

Cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin etkili olduğunu ifade eden katılımcılardan K10 görüşlerini *“Kesinlikle çok faydalı olduğunu düşünüyorum, çünkü orada bulunan hedef kitle kendi ifadeleriyle ilk defa dini bir sohbetle karşılaşmakta ve bunları bilseydik belki burada olmazdık diye düşünen ve bunu sıkça dile getirenler var. Cezaevinin kendileri için dini öğrenmeye bir vesile olduğunu ve kendileri için kazanım olduğunu düşünenler var.”* şeklinde bu durumu açıklarken, K5 kodlu katılımcı ise *“Elbette yapılan hizmetler etkili oluyor. Namazla Kuran’la burada tanıştığını ifade eden Mahkûmlar var”* şeklinde belirtmektedir.

K2 kodlu katılımcı ise *“Bu süreçte yapılan faaliyet ve hizmetlerin cezaevinde geçen süreçte çok etkili olduğunu gördüm ancak cezaevi sonrasında dışarıdaki suça düştükleri ortamı terk edemeyenler veya benzer ortamlara kapılan kişilerin suça tekrar bulaşabildiklerine şahit oldum. Ancak şuna inanıyorum ki içerdeki süreçte hatalarını sorgulayıp dönüş yapan Mahkûmlar yapmacık değil samimi bir şekilde inanarak yapıyorlar ancak dışarıdaki çevrenin olumsuz etkilerinden korunmada başarısız oluyorlar.”* şeklinde cezaevinde sunulan din hizmetleri ve eğitiminin Mahkûmlar üzerinde etkili olduğunu, ancak tahliye sonrasında olumsuz çevreden dolayı bu etkisini devam ettiremediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde K7 kodlu katılımcı da *“Elbette yapılan çalışmaların faydası vardır. Ancak cezaevinde yapılan din hizmetleri saç ayağının sadece birini oluşturmaktadır. Mahkûm yakınlarına ve Mahkûmun cezaevi sonrasında takibine dönük (kısmî olarak denetimli serbestlik kapsamında yapılmakta ise de yeterli değildir) kısım eksik kalmaktadır. Cezaevlerindeki yapılan hizmetlerin başarısı diğer iki ayağın tamamlanmasına bağlıdır. Burada şu husus gözden kaçırılmamalıdır. Bu faaliyetler 08.00-17.00 mesaisi ile olacak şeyler değildir. Gönüllülük esasına dayalı çalışma gerektirir. Yani sivil toplum örgütlerinin bu konuda bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi gerekir. Şahsî görüşüm cezaevi din hizmetlerinin başarısı sivil toplum örgütlerinin bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesindeki başarısına bağlıdır.”* Mahkûmlara cezaevlerinde sunulan din hizmetleri ve eğitiminin etkisinin devam edebilmesi için tahliye sonrasını da kapsayacak şekilde meseleye bütüncül bakılması gerektiğini ve bu konuda sivil toplum örgütlerinin de desteğinin alınmasının önemine değinmektedir.

4. Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Hizmeti Sunarken Karşılaşılan Sorunlar

Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerine cezaevlerinde din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri yürütürken çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları, karşılaştırsa ne tür sorunlarla karşılaştıklarına ilişkin de soru yöneltilmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde cezaevi vaizlerinin görüşleri Tablo 4’te yer alan kategoriler şeklinde gruplandırılmıştır.

Tablo 5: Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Sunarken Karşılaşılan Sorunlar

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
C.Vaizlerinin kurumdaki pozisyonuna ilişkin sorunlar	6	K2, K4, K5, K7, K10, K11
Çalışma koşulları ve ortamından kaynaklı sorunlar	6	K4, K7, K8, K9, K10, K11
Cezaevindeki diğer personelden kaynaklı sorunlar	6	K4, K5, K7, K8, K9, K10
Fiziksel sorunlar	5	K6, K7, K8, K10, K11
Materyal eksikliği	4	K4, K5, K7, K10
Mahkûmlardan kaynaklı sorunlar	2	K6, K7
Problem yaşamayanlar	2	K1, K3

Tablo 5’te görüldüğü gibi cezaevi vaizleri cezaevlerinde din hizmetleri ve manevi rehberlik sunarken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Sorunlar gruplandırıldığında, cezaevi vaizlerinin kurumdaki pozisyonundan, çalışma koşulları ve ortamından, cezaevlerindeki diğer personellerden ve Mahkûmlardan kaynaklı sorunların katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Yine fiziki olanaklar ve materyal eksikliği de katılımcıların dile getirdiği sorunları oluşturmaktadır.

Bazı katılımcılar cezaevi vaizlerinin kurumdaki statüsü ve özlük haklarına ilişkin yaşanan sorunlara değinmişlerdir. Bu konuya dikkat çeken katılımcılardan K2 görüşlerini “Görevimizin icrasında karşılaştığımız problemlerden daha önemlisi cezaevi vaizi olarak kurumdaki pozisyonumuz. Kurumdaki pozisyonumuz görev alanımız hak ve ödevlerimiz maalesef açık değil. Bu nedenle kendi konumumuzu ancak kurum müdürlerinden, eğitim birimi sorumlu personellerine, öğretmenlerden infaz koruma memurlarına kadar kendi ikili ilişkilerimiz sayesinde belirlemekteyiz. Personellerle olması muhtemel krizlerde Mahkûmlarla görüşmelerimizden tutun da cezaevi mesai saatlerine varıncaya kadar her alanda sıkıntı yaşanması muhtemel ve bu durum da çoğu zaman yeri ve konumu belirsiz din görevlileri-

nin aleyhine sonuçlanmakta. Sonuçta da cezaevi vaizleri il vaizlerine göre fazladan ek ders ücreti almalarına rağmen (yaklaşık maaşın 1/3) cezaevi vaizliğinde kalma süreleri ortalaması 3 yılı geçmemekte çoğu zaman ilçeden ile geçmek için basamak olarak görülmektedir.” şeklinde dile getirmektedir.

K4 kodlu katılımcı ise *“Genelde Ceza İnfaz kurumlarında güvenlik gerekçesiyle çalışma ortamı ve şartları istenen seviyede olamıyor. Din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetleri yapan kişilere daha kapsamlı yetkilerin verilmesi durumunda daha faydalı olacağını düşünüyorum.”* şeklinde görüşlerini dile getirerek cezaevlerinde uygun ortamda ve şartlarda hizmet etmelerinin özellikle güvenlik gerekçesiyle kısıtlanabildiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde K7 kodlu katılımcı da *“Cezaevi hizmetlerinde anahtar cümlecik “Güvenlik”tir. Güvenlik nedir, din hizmetleri güvenlik zaafiyeti oluşturur mu? Oluşturursa bu zaafiyet nasıl giderilir? Bunların mevzuatla belirlenmesi lazım. Aksi takdirde personelin insafına kalırsınız ki şu anda olan da budur. Halen cezaevi din hizmetleri vaiz arkadaşlarımızın özel gayretleri ve fedakârlıkları ile yürümektedir.”* şeklinde yine güvenlik tedbirlerinin hizmetlerini yürütürken kendileri için sorun olabildiğini vurgulamaktadır.

Bazı katılımcılar ise cezaevlerinde birlikte çalıştıkları diğer personelden kaynaklanan çeşitli sorunlarla karşılaştıklarına değinmişlerdir. Bu katılımcılardan K8, *“Cezaevlerinde dini manevi rehberlik vaiz/müdür ilişkisine göre değişiklik arz eder. Müdürle iyiyse din eğitimi verimli olur, değilse olmaz. yılları arasında başımızdaki müdürün tavrından dolayı din eğitimi neredeyse yapılmadı. Koşullardan dışarı çıkamadık.”* şeklinde cezaevi müdüründen kaynaklanan yaşadıkları soruna değinirken; K10 kodlu katılımcı, *“Bir din görevlisi olarak cezaevi idaresinin onur kırıcı davranışlarıyla karşılaştım (aracımın cezaevine alınması ile ilgili) eğer sırf oradaki insanlara faydalı olduğum düşüncesi olmasaydı cezaevinde görev yapmaya devam etmezdim.”* şeklinde yine cezaevi yönetimiyle yaşadığı soruna ve K9 kodlu katılımcı da *“Cezaevindeki personellerin bizi ve yaptığımız hizmeti kabullenmemesi ile alakalı sıkıntılar yaşadım.”* şeklinde yine diğer personellerden kaynaklanan yaşadıkları sorunları ifade etmektedir.

Katılımcılardan K6, cezaevlerinde görevini yaparken fiziki yetersizlikten dolayı yaşadığı sorunu *“Kadın Mahkûmların kısmında sınıf ve oda bulunmadığından bireysel görüşme ve dersleri koşu da yapmak zorunda kalıyorum bundan dolayı zorluklar elbette oluyor. Çünkü koşu onların oturma odası, yatak odası, mutfak, dinlenme yeri, televizyon izleme yeri. ders işlemeye uygun olmuyor.”* şeklinde dile getirirken; K4 kodlu katılımcı materyal eksikliğine ilişkin yaşananları

sorunu “Ceza İnfaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülere verilecek materyallerin temini konusunda zaman zaman sıkıntı çekiliyor.” şeklinde ifade etmektedir.

Cezaevi vaizlerinin görevlerini icra ederken karşılaştıkları sorunlar kapsamında genelde Mahkûmlardan kaynaklı sorun dile getirmedikleri görülmektedir. Böyle bir soruna değinen iki katılımcıdan biri olan K6, “Tutuklu ve hükümlülerin benimle ilgili herhangi bir sıkıntıları olmadı yalnız kendi aralarındaki sıkıntılardan dolayı bazen benim hizmetimde aksaklıklar oluyor.” şeklinde Mahkûmlar arasında yaşanan sorunların kendi hizmetini aksatabildiğini belirtmektedir.

5. Katılımcıların Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Faaliyetlerinin Daha Etkili Olması İçin Yapılması Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Araştırma kapsamında cezaevi vaizlerine, cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin daha etkili bir şekilde sunulabilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin soru yöneltilmiştir. Bu bağlamda verilen cevaplar Tablo 6’daki gibi kategorilendirilmiştir.

Tablo 6: Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberlik Faaliyetlerinin Daha Etkili Olması İçin Neler Yapılmalı?

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Mevzuat yenilenmeli	5	K2, K7, K9, K10, K11,
Yetkin personel sayısı artırılmalı	3	K3, K4, K11
Mahkûmlar tahliye sonrası da takip edilmeli	2	K4, K6
Mahkûmların aileleriyle irtibat kurulmalı	1	K6
Cezaevi din hizmetlerinin sivil toplum ayağı oluşturulmalı	1	K7
Cezaevi vaizi Adalet Bakanlığı personeli olmalı	1	K5
Fiziksel sorunlar giderilmeli	1	K8
Farklı bilim adamlarının cezaevlerinde ders vermesi sağlanmalı	1	K1

Tablo 6’de görüldüğü gibi cezaevi vaizleri cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin daha etkili olması için çeşitli öneriler getirmektedir. Bu konuda sıklıkla görüşlere yansıyan bir husus mevzuatın yenilenmesine ilişkindir. Ayrıca bu hizmetleri yürütebilecek yetkin personellerin sayısının artırılması, Mahkûmların tahliye sonrasında da

takip edilmesi, onların aileleriyle de irtibat kurulması, sivil toplum örgütlerinin bu konuda daha aktif olması, cezaevi vaizlerinin adalet bakanlığı personeli olması, fiziksel sorunların çözülmesi gibi öneriler sıralanmaktadır.

Katılımcılardan K7 bu konuda *“Cezaevi din hizmetlerinin “güvenlik” e feda edilemeyecek kadar önemli bir hizmet olduğu hususu başta cezaevi personelinin anlayacağı ve kavrayacağı bir şekilde mevzuatla pekiştirilmeli.”* şeklinde görüşlerini ifade ederek mevzuat değişikliğine işaret ederken; K6 kodlu katılımcı *“Cezaevinde tahliye olduktan sonra Manevi Rehberliğin Diyanet İşleri Başkanlığının koordinesinde itina ile devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü orada pişmanlıklarını dile getirirler de çıktıktan sonra sahip çıkılmadığı takdirde eski çevreleri tekrar suça itebiliyor.”* şeklinde Mahkûmlara sunulan hizmetin tahliye sonrasını da kapsayacak biçimde bütüncül bir şekilde sunulmasına değinmekte; K5 kodlu katılımcı, *“Cezaevi vaizlerinin Adalet Kakanlığı personeli olması gereklidir. Kuruma aidiyet yönünden bu gereklidir. Böyle olmadığı zaman bizi dışarıdan gelen bir yabancı gibi değerlendirip o yönde muamele ediyorlar.”* şeklinde vaizlerin kurum içerisindeki statülerinin güçlendirilmesi için Adalet Bakanlığına bağlanmaları gerektiğini belirtmektedir. K7 kodlu katılımcı ise cezaevlerinde din hizmetlerinin yürütülmesinde sivil toplum örgütlerinin de desteğinin alınması gerektiğini *“Müftülüklerimizin ve vaizlerimizin önderliğinde; hem Mahkûmların cezaevi sonrası hem Mahkûm yakınları hem de toplumun ilgili diğer kesimlerinin bilinçlendirilmesi görevi için bu işin sivil toplum ayağı oluşturulmalıdır.”* şeklinde ifade etmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Din hizmetleri ve eğitimi, tutuklu ve hükümlülerin rehabilitasyonunda oldukça önemli bir yere ve potansiyele sahiptir. Mensuplarına iyiyi, güzeli, hak ve adaleti öğütleyen dinlerin bireylerin suç işlemesini engelleyen bir yapısı vardır. Aynı zamanda insanın huzurunu sağlayıcı, yalnızlıktan kurtarıcı, ruh sağlığını koruyucu, yaşama gücü kazandırıcı ve suç işlediğinde pişmanlık duyup kendini toparlama gücü verici bir etkiye sahip olan din, Mahkûmların içine düştükleri güvensizlik, ümitsizlik, utanma, yalnızlık, reddedilmişlik, aşağılık hissi ve sevgiden yoksunluk gibi olumsuz psikolojik etkilerden kurtulmasında önemli bir referans kaynağıdır. Bu imkânı doğrultusunda gerek dünyada gerekse de ülkemizde mahkûmların ıslahında din ve maneviyat odaklı çeşitli programlar uygulanmaktadır.

Ülkemizde bu çalışmalar 1950’li yıllardan itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasındaki işbirliği neticesinde yürütülmektedir.

Sohbet ve konferanslar şeklinde başlayan bu hizmetler günümüzde manevi rehberliği kapsayacak şekilde çeşitlenerek devam etmektedir. Söz konusu bu hizmetlerin amaç, kapsam, kurumsal ve insan kaynağı alt yapısı ile belirli bir sistem içerisinde yürütüldüğünü, kendi kültürel dokumuza uygun modeller geliştirilip uygulandığını söyleyebilmek ise güçtür. Özellikle bu hizmetlerden birinci derecede sorumlu olan cezaevi vaizlerinin bu hizmetleri etkili bir şekilde yürütebilecek mesleki ve kişisel yeterliklere sahip olarak yetiştirilmesi, bu kurumlarda gerekli alt yapı ve insan kaynağının oluşturulması, süreç içerisinde ilgili paydaşlardan düzenli geribildirim alınarak eksik yönlerin giderilmesinde önemli sorunlar göze çarpmaktadır. Konunun önemine rağmen yeterince bilimse çalışmalara konu edildiğini söyleyebilmek ise güçtür. Bu çerçevede cezaevlerinde sunulan din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin niteliğinin, bu hizmetleri yürüten cezaevi vaizlerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesini amaçlayan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Cezaevi vaizleri, cezaevlerinde Mahkûmlara yönelik başta koğuş ziyaretleri ve sohbetleri, Kuran-ı Kerim okumasını öğretme, bireysel görüşme, yöneltilen soruları cevaplama olmak üzere pek çok faaliyet yürütmektedir. Yürütülen faaliyetlere bakıldığında Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2011 yılında imzalanan protokol kapsamında belirtilen faaliyetler olduğu görülmektedir. Yürütülen faaliyetlerin niteliğine daha detaylı bakıldığında ise daha çok temel dini bilgilerin kazandırılmasına, dini pratiklerin yerine getirilmesine ilişkin olduğu, buna karşılık manevi rehberliği çağrıştıracak faaliyetlerin ise daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mahkûmların zor ve sıkıntılı zamanlarında onları ziyaret etme ve onlara manevi destek sunma az sayıda da olsa görüşlere yansırken, yine manevi danışmanlık açısından önemli bir araç olarak düşünülebilecek bireysel görüşmelerin de yapıldığı bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Ancak yapılan bireysel görüşmelerin de mahkûmların iç dünyasını, sırlarını, düşüncelerini vs. paylaştığı, danışmanın da etkin bir şekilde dinlediği bir biçimden yine Mahkûm tarafından sorulan dini sorulara cevap verme şeklinde cereyan ettiği ifadelere yansımaktadır. Bu bakımdan cezaevi vaizlerinin yürüttükleri faaliyetlerde manevi danışmanlıktan daha çok dini konularda bilgi sunan vaizlik vasıflarının baskın olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda da cezaevi vaizlerinin danışmanlık faaliyetlerinin kendine has bir yöntemi olduğunu düşündükleri, kendilerini de psikoloji ve danışmanlık eğitimi konusunda, gerekli bilgi ve

becerilere sahip olmada yetersiz hissettikleri tespit edilmiştir (Topuz, 2015; Çınar, 2016). Yine başka bir çalışmada da vaizlere ait bir odanın temin edilmemesi ve yeterli sayıca infaz koruma memurunun bulunmaması, manevi danışmanlık yapabilmek için gerekli ortamın oluşmasında engel olarak sıralanmıştır (Kaya, 2008).

- Araştırmada cezaevlerindeki din hizmetleri ve manevi rehberliğin kapsamı ve hedef kitlesinin büyük oranda Mahkûmlarla sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Cezaevindeki diğer personele ve Mahkûm yakınlarına sınırlı bir şekilde hizmet sunulduğu ifade edilirken, mağdurlara ilişkin ise herhangi bir hizmetin yürütülmediği anlaşılmaktadır. Yine Mahkûmların tahliyesi sonrasında da onlarla iletişime devam etmenin ve onlara manevi destek sunmanın yetersiz olduğu görülmektedir. Oysa katılımcıların ifadelerine de yansıdığı gibi suç ve suçlunun önlenmesinde yürütülecek çalışmalara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması ve sadece Mahkûmlara cezaevi yaşantıları sırasında değil, tahliye sonrasında da onlarla irtibatın devam ettirilmesi ve aile ve çevrelerinin de dikkate alınması, sağlanan hizmetin verimliliği açısından büyük önem arz etmektedir.
- Araştırma sonucunda cezaevi vaizlerinin genel olarak cezaevlerindeki din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerini etkili buldukları tespit edilmiştir. Yapılan bazı araştırmalarda da bu bulguyu destekler sonuçlara ulaşılmıştır. Çınar'ın (2016) cezaevi vaizleri ile yaptığı araştırmada da katılımcıların büyük çoğunluğunun cezaevinde uygulanan din eğitimi faaliyetlerinin kısmen de olsa amaçlarının gerçekleştiğini düşündükleri saptanmıştır. İğde'nin (2010) mahkûmlar üzerine yaptığı araştırmada ise mahkûmların çoğunluğunun dini bilgilerini cezaevinde öğrendiklerini, pek çoğunun namaz kılmaya cezaevinde başladığı ve sunulan din hizmetlerinden etkilendikleri tespit edilmiştir. Buna karşılık diğer bazı araştırmalarda ise sunulan hizmetlerin yetersizliğine ilişkin sonuçlar yer almıştır. Özdemir (2002) tarafından yapılan araştırmada cezaevlerinde görev yapan din görevlileri ve kurum yöneticilerinin yarısından fazlasının sunulan din eğitiminin amaçlarını gerçekleştirme açısından yeterli olmadığı belirlenmiştir. Yine Özdemir (2008) tarafından yapılan araştırmada ise mahkûmların çoğunluğunun cezaevi din hizmetlerini yeterli görmedikleri saptanmıştır.
- Araştırma sonucunda cezaevi vaizlerinin görevlerini icra ederken çeşitli sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından bu bağlamda, kurumdaki pozisyonlarına ilişkin sorunlar, çalışma koşulları ve or-

tamından kaynaklı sorunlar, cezaevlerindeki diğer personelden kaynaklı sorunlar, fiziksel sorunlar, materyal eksikliği ve mahkûmlardan kaynaklı sorunlar şeklinde çeşitli sorun alanları sıralanmıştır. Benzer sorunlar diğer pek çok çalışmada da belirlenmiştir. Örneğin kurum içerisindeki pozisyonlarına ilişkin olarak Çınar'ın (2016) çalışmasında cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde görevlendirme olarak çalışmalarının vaizlerin bu kurumlarındaki personel tarafından kabul edilmelerini ve aidiyet duygusu kazanmalarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Yine Işık'ın (2010) çalışmasında da kadro durumuna bağlı yaşanan sorunlara temas edilmiştir.

- Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerinin görevlerini icra ederken kurum yönetimi ve diğer personellerin tutum ve davranışlarından kaynaklı da çeşitli sorunlarla karşılaştıkları araştırma sonucunda saptanmıştır. Benzer şekilde Çınar (2016) araştırmasında vaizlerin görevlerini yaparken bazen idareden ve personelden kaynaklanan sıkıntılar yaşadıklarını belirlemiştir. Işık'ın (2010) araştırmasında ise bazı ceza infaz kurumu idaresi ve personelinin, Diyanet İşleri başkanlığı personelini ve din hizmetlerini gereksiz olarak gördüğü ve din hizmetleri ile ilgili gerekli duyuruların tutuklu ve hükümlülere zamanında yapılamadığı, özellikle güvenlik gerekçe gösterilerek özel gün ve gecelere yönelik hazırlanan programların ya da konferansların iptal edilebildiği ya da bu tür programların düzenlenmesine gerekli desteğin verilmediği saptanmıştır.
- Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerinin karşılaştıkları sorunlar olarak sıklıkla dile getirdikleri bir diğer sorun alanı fiziksel yetersizlikler olmuştur. Benzer şekilde Ş. Özdemir (2008), Kaya (2008), Işık (2010), Karan (2013) ve Çınar (2016) tarafından yapılan araştırmalarda da cezaevi vaizlerinin din hizmetlerini etkili bir şekilde yürütmelerini engelleyen sorunlardan biri olarak yeterli dersliklerin olmaması, kendilerine ait bir odanın tahsis edilememesi gibi fiziki ortamdan kaynaklanan çeşitli sorunlara temas edilmiştir.
- Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerinin karşılaştıkları sorunlar olarak dile getirdikleri bir diğer sorun din eğitimi yaparken gerekli olan materyallerin yetersizliği olmuştur. Benzer şekilde Çınar da (2016) araştırmasında cezaevi vaizlerinin cezaevlerinde din ve ahlak bilgisi dersini sunarken materyal ve kaynak bulma konularında problem yaşadıklarını ve bu derse yönelik bir kitabın olmamasını önemli bir eksiklik olarak gördüklerini tespit etmiştir. Ş. Özdemir de (2008) yaptığı araştırmada cezaevlerinde din eğitiminde takip edilen ders kitabı bulunmamasını ve yardımcı ders araç gereçlerinin

de istenilen düzeyde kullanılmamasını önemli bir eksiklik olarak nitelendirmektedir.

Araştırmada elde edilen bu sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- Araştırmaya katılan cezaevi vaizleri cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin daha sağlam bir zemine oturtulabilmesi, görevlerini etkili bir şekilde sunabilmek ve karşılaştıkları pek çok sorunun çözümü için özellikle mevzuatın yenilenmesini talep etmektedir. 2011 yılında Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından imzalanan işbirliği protokolünün de günün ihtiyaçlarını karşılamada ve etkili bir hizmet sunumunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Özellikle protokoldeki yoruma açık ifadelerin kişilerin tutum ve tavırlarına göre farklı şekilde yorumlanabildiği ifade edilmektedir. Bu nedenle mevcut protokolün cezaevlerinde görev yapan din görevlilerinin de ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Cezaevlerinde sunulan din hizmetlerinde manevi rehberlik kısmı yetersiz ve geri planda kalmaktadır. Bu durumun personel yetersizliği, fiziksel vs çeşitli sorunlarla birlikte temel sebebinin görev alan personelin yeterliliğiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle özellikle cezaevlerinde görev alan vaizlerin bu konudaki yeterliklerinin geliştirilmesine ilişkin gerek hizmet öncesi gerekse de hizmet içi eğitimle desteklenmesi sağlanmalıdır.
- Cezaevindeki din hizmetleri ve manevi rehberlik faaliyetlerinin kapsamı Mahkûmların ailesini, tahliye sonrasını ve özellikle mağdurları da içerecek şekilde genişletilmeli ve bu konuda kendi kültürel dokumuza uygun daha bütüncül modeller geliştirilmelidir. Bu konuda özellikle sınırları, rolleri ve çerçevesi iyi belirlenmek üzere özellikle Mahkûm ailelerine, mağdurlara ve tahliye sonrasında Mahkûmlara yönelik ilgili sivil toplum kuruluşlarının katkısının alınmasına çalışılmalıdır.
- Cezaevi vaizlerinin daha etkili bir hizmet sunabilmeleri için Mahkûmların özellikleri, ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak, onlara hitap edecek görsel, işitsel ve basılı materyaller geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı - DİB, (2011), Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü.
- Akyüz, Ö.F. (2016). Hollanda devlet kurumlarında (cezaevi ve hastane) İslami manevi bakım hizmetleri uygulaması ve cami imamlığının rolü. *Manevi danışmanlık ve rehberlik* (ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz). İstanbul: Dem Yayınları.
- Arıcı M. (2009). Parmaklıklar arkasında din hizmetleri: cezaevi din hizmetlerinin dünü bugünü, *Din ve Hayat*, 3, 86-89.
- Çınar, F. (2016). Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerinde Cezaevi Vaizlerinin Karşılaştıkları Sorunlar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 43, ss. 2401-2418.
- Işık, H. (2009). Cezaevlerinde sunulan din hizmeti faaliyetleri: (İngiltere ve Galler örneğinden hareketle ülkemizdeki cezaevi vaizliğine ilişkin bazı tespit ve değerlendirmeler. IV. *Din Şurası*. Ankara: DİB Yayınları.
- Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumlarında din hizmetleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 250-263.
- Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumu bağlamında manevi rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye'deki uygulamaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz). İstanbul: Dem Yayınları.
- Işık, H. ve Demir, A. (2012). *Ceza infaz kurumları din hizmetleri rehberi*, Ankara: DİB Yayınları.
- İğde, İ. (2010). Dini mekânlar dışında sunulan din hizmetleri: cezaevi örneği. *I. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri, Yecder Kitapları*, 1, 132-134.
- Karademir, K. (1997). Suçluların topluma kazandırılmasında din eğitiminin rolü. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karan, C. (2013). Cezaevlerindeki din hizmetleri ve mahkûmlarla iletişim dili: Nevşehir e tipi kapalı cezaevi örneği. *Diyanet İlmî Dergi*, (3)1, 107-122.
- Kaya, T. (2008). Cezaevi Vaizliği, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu Kitabı II*, Ankara: DİB Yayınları.
- Özdemir, S. (2008). Cezaevlerinde verilen din eğitiminin yeterliliği üzerine bir araştırma: Isparta-Burdur örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2)21, 23-49.
- Özdemir, Ş. (2002). Cezaevi din görevlileri ve yöneticilerine göre cezaevlerinde din eğitimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2)4, 1-19.

- Özdemir, Ş. (2002b). türkiye’de cezaevlerinde din eğitimi uygulamasının geçirdiği aşamalar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (2)2, 65-78.
- Özdemir, Ş. (2006). *Cezaevlerinde din eğitimi*, İstanbul: Arısanat Yayınları.
- Özdemir, Ş. (2008). Cezaevi din hizmetlerinin temel problemleri. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu Kitabı II*. Ankara: DİB Yayınları.
- Özdemir, Ş. (2012), Cezaevlerinde din eğitimi ve dini danışmanlık. *Dini danışmanlık ve din hizmetleri içinde* (ed. Nurullah Altaş, Mustafa Köylü). Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Park, A., Akdoğan, A. (2011). Mükerrer suçun önlenmesinde ve hükümlülerin topluma tekrarkazandırılmasında inanç odaklı cezaevi programlarının rolü. *Suç Önlemede Teorik ve Pratik Değerlendirme içinde* (ed. M. Alper Sözeri Daniel R. Lee). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Topuz, İ. (2015). Danışmanlık hizmeti sunan din görevlilerinin meslekî algılarına yönelik nitel bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 75-95.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Cezaevi Kùltüründe Manevîyat: Sincan F Tipi Cezaevi Örneği

*Merve R. Baygeldi**

*Dilruba K. Toklucu-Sundaram***

*Kemal Ataman****

Giriş

Din ve manevîyatın sosyal gerçeklik üzerindeki etkisi ve bu etkinin teza-hürleri meselesi sosyal bilimcilerin uzun zamandan beri dikkatini çeken ko-nular arasındadır. İşgücü verimliliği, hastalık veya acı ile başa çıkma, varo-luş krizi, kamusal veya bireysel hayat, dünya görüşü geliştirme gibi, geniş bir yelpazede sosyal gerçekliği etkilediği kabul edilen din ve manevîyatın, özellikle de hükümlü / tutuklu-cezaevi-toplum üçgeninde cezaevi kùltürüne hangi yönlerden ve nasıl etkilediği, araştırılmayı hak eden bir başka konu-dur. Bunu anlamak, politika yapıcılarının, sosyal bilimcilerin ve konuyla ilgi-li olan kurum görevlilerinin tutarlı ve geçerli bir yol izlemelerine yardımcı olacaktır.

Cezaevi kùltürünün, hükümlü ve tutukluların cezaevi sonrası hayatla-rındaki dünya görüşlerini, ekonomiye katılımlarını ve bireysel tercihlerini şekillendirecek önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşıyor. Kullanılan dil, hükümlü-tutuklu rolleri ve gündelik hayatları bu kùltürü ifşa edecek nitelik-

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Din Sosyolojisi Doktora Öğrencisi
merve.reyhan.88@gmail.com

** Ortadođu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi
toklucu@gmail.com

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Din Sosyolojisi
kemal.ataman@marmara.edu.tr

tedir. Bu unsurlar, hazırda bir kurumsal kültür olarak var olan ceza infaz kurumu norm ve kuralları altında bir alt kültür oluşturmaktadır. Bu alt kültür, hükümlü ve tutukluların dış dünyayı anlamlandırma ve kanun koyucuları ile girilen ilişkide kritik bir öneme sahiptir. (Trulson, 2014).

Bu çalışmada, hükümlü ve tutukluların, cezaevi kültüründe maneviyatın konuşlandığı sosyo-kültürel yeri, cezaevi tecrübe öncesi, cezaevi hayatı ve gelecek planlaması boyutlarıyla ele alınacaktır. Çalışmanın amacı, Sincan F Tipi Ceza ve İnfaz Kurumları'nda bulunan hükümlü ve tutukluların cezaevi deneyimlerinde maneviyatın yerini araştırmaktır. Bu bağlamda, ilk aşamada cezaevi kültürü Chad Trulson'un araştırma ve incelemeleri göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Nihai olarak, yarı-yapılandırılmış görüşme verilerinden yola çıkarak, tutuklu ve hükümlülerin cezaevindeki kültürü aktarma biçimleri, bu kültüre katılımında maneviyatın yeri ve anlamı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'de terör gruplarının politik, siyasi ve tarihsel arka planı üzerine kapsamlı bir literatür bulunsa da cezaevi kültürü ve maneviyat anlayışını ortaya koyan bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Terör suçundan dolayı hükümlü ve tutuklu durumunda bulunanların din ve maneviyat anlayışı, mevcut bulundukları cezaevi kültürü ile etkileşimi, gelecek planlaması ve kültürel arkaplanlarını bütünsel olarak anlamayı sağlayacak çalışmalar bu konunun güvenlik, dini, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamı çerçevesinde değerlendirmeyi mümkün kılacak olması açısından kıymetlidir. Özellikle 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrasında gerçekleşen tutuklamalarla birlikte mevcut durumda Türkiye'de tutuklu ve hükümlülerin pek çoğunun FETÖ grubuna mensup olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, bu katılımcı profilinin de dahil olduğu bu çalışma ayrıca FETÖ grubuna mensup üyelere yönelik geliştirilecek sosyal politikalarda da politika yapıcılara katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca toplumda bir sapma örneği olarak terör gruplarının nasıl bir sosyal realite ortaya koydukları da suç, sapma, gündelik hayat bağlamındaki sosyal bilim çalışmalarına katkı sunması beklenir.

Yeniden Sosyalleşme İmkânı ve Cezaevi Alt-Kültürü

Suç, kanunlara aykırı davranış biçimleriyle açıklanırken (Türk Ceza Kanunu, 2004) ceza, yoksun bırakma ve müeyyide kavramları ile açıklanmaktadır. Ceza kavramını farklı kaynaklar, Dönmezer ve Erman'dan naklen, "topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı, devletin son çare olarak

kanun ile yarattığı ve izlediği diğer yapıcı amaçlar yanında, özellikle suç işleyen bazı kanuni yoksunluklara tabi kılmak ve toplumun işlenen fiili onamama tutumunu belirtmek üzere, ilke olarak bir yargı kararı ve suçlunun sorumluluk derecesi ile orantılı biçimde uygulanan, korkutucu, caydırıcı bir müeyyide” olarak tanımlıyor (Bilgiç, 2012: 27,28; Eren, 2014: 29,30). Özgürlükten mahrum bırakılma cezalarının infaz mekânları olarak bilinen cezaevleri, toplumla ilişkili, fakat tecrit edilmiş ve yine kendi içinde bir kültürü ve toplumsal olan mekânlardır da aynı zamanda. Cezaeviyle alakalı herhangi bir unsur incelenirken bütünsel bağlamı içinde anlamak adına bu kültürü göz önünde bulundurmak önemlidir.

Bir ceza hukukçusu olan Chad Trulson, Amerika’da erken dönemlerde “ayırıcı” (separatist) ve 1800’lü yılların ikinci yarısında “birleştirici” (congregate) sisteme geçişe değin cezaevlerinin içinde kültür oluşumunu engellemeye yönelik oluşturulmuş olduğunu savunur. Fakat, örneğin, Pensilvanya’daki Doğu Eyaleti Cezaevi Sistemi’nde olduğu gibi mutlak izolasyon uygulanan infazlarda bile hükümlü veya tutukluların kanalizasyon borularına vurarak ses çıkarma yoluyla (rapping alphabet) bir alt kültür oluşturabildiklerini ifade etmiştir. Dış dünyaya kapalı bu alt kültürün, bağlayıcı özel kurallarından, bir normlar ve değerler sisteminden ve bunların şekillendirdiği hükümlü/tutuklu davranış örüntülerinden söz edilebilir (Trulson, 2014: 83,86). Kendine ait dil, gündelik hayat, kurallar, dekorasyon, roller, ekonomik gerçeklik ve sosyal ilişkilerin oluşturduğu cezaevi alt kültürünün, hükümlü/tutukluların dış dünyaya döndüklerinde toplumsallaşmaya ket vurduğuna dair araştırmalar da mevcuttur. Cezaevi doğası gereği kaçınılmaz olan bu kültürün çözümlenmesi ve ayrı ayrı incelenmesi, bu alandaki çalışmalara bir derinlik ve yeni bir vizyon kazandırma potansiyelini bünyesinde barındırır.

Özel bir dil, belirlenmiş tutuklu rolleri ve diğer değer kümelerinden oluşan Cezaevi alt kültürünü yoksunluğa verilen bir cevap olarak gören teoriye karşı Trulson, Cezaevi kültürünün hükümlü/tutukluların cezaevi öncesi hayatlarının karakterinden etkilendiğine dair bir görüşün de dikkate değer olduğunu belirtir. Ayrıca Trulson saha araştırmalarında bu iki yaklaşımın da etkili olduğunun altını çizmektedir (Trulson, 2014: 90,92).

F tipi yüksek güvenli cezaevlerinde mimari yapı, güvenlik sistemi ve iç kültürü ile, güvenlik seviyesinin en üst düzeye çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu cezaevleri üç ana koridor ve beş bloktan oluşur. Toplamda 368

kapasiteli olan bu kurumlarda 57 adet 1 ve 2, 103 adet 3 kişilik odalar bulunmaktadır (“F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarımız ve Özellikleri”, 2018). Sincan F tipi cezaevini kapsayan bu araştırma 3 kişilik odalardan kalan katılımcılarla tamamlanmıştır. Cezaevi kültüründe maneviyatı anlamaya yönelik bir girişim olan bu çalışmada katılımcıların cezaevi öncesi ve cezaevi hayatı aynı anda göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak, cezaevi sonrası planlanan hayatın da cezaevindeki konum ve yaşamlarında etkili olacağı için buna dair de görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Suçluluk, Suç ve Toplum Üçgeninde Cezaevinde Maneviyat

Suç ve suçluluk arasında cezaevinde maneviyatın konumunu ele almadan önce “maneviyat” ve “din” kavramlarının ilişkisini belirtmek tartışmayı anlamlı kılacaktır. Türkiye için konunun tanımsal boyutu bir nevi epistemolojik karışıklığı da içinde barındırmaktadır. Bu karışıklık, “manevi” ve “dini” olanın birbirinin yerine kullanılmasından kaynaklandığı problemi konunun uzmanlarınca da dile getirilmektedir. Kavram olarak maneviyat, Hristiyanlık kökenli olmakla birlikte (Curtis, 2014), bu kavramın zamanla kendi bağlamını aşır yeni anlamlar kazandığına şahit olmaktayız. 1900’lü yıllarda, Tanrı merkezli tanımlar ön planda iken, 21.yy literatüründe, bu kavrama yönelik üç farklı temel yaklaşımdan söz edebiliriz. Bunlardan ilki, maneviyatı dinin sınırları içinde gören yaklaşımdır ki, maneviyatı dinin temel ögesi olarak görür. İkincisinde ise, maneviyatın dinden farklı olduğunu savunan ekoldür. Bu ekolün farklı yansımalarından biri, dinin bölücü ve dışlayıcı; maneviyatın ise bütünleştirici ve kuşatıcı bir alan olduğu iddiasıdır. Son olarak, dindarlığı ve maneviyatı yakın anlamlı ve bütünsel olarak değerlendirenlerden de bahsedilebilir (Düzgüner, 2016; Hornborg, 2011; Jackson, Doyle, Capon, & Pringle, 2016). Türkiye’de dindar kitle düşünüldüğünde din ve maneviyat kavramlarının birbirinden ayrı veya zıt değil bütünsel bir muhtevaya sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zaten, genelde toplumun büyük kesiminin, özelde de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın manevi rehberlik söz konusu olduğunda kastettiği şeyin, dini rehberlik olduğu anlaşılıyor.

Maneviyat ve suç arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı sosyal bilim araştırmaları siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, felsefe, ekonomi ve güvenlik gibi diğer branşlarda da tartışılabilen bir konu olmuştur. Öz, dört farklı yaklaşımdan bahseder: Negatif ilişki, pozitif, kompleks ilişki ve türsel yakla-

şım teorileri. Negatif ilişki araştırmacıları, saha verilerinden yola çıkarak din ve maneviyatın suçun üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu savunur. Pozitif ilişkiyi savunan sosyal bilimciler ise din ve maneviyatın suç tetikleyici bir unsur olduğu iddiasını kuvvetlendirici nitelikte pozitif korelasyon yakaladıklarını ifade etmişlerdir. Kompleks ilişki teorisi ise din ve suç ilişkisinin yalnızca “belli koşullarda” mümkün olduğunu savunur. Son olarak türsel yaklaşım teorisinde ise, Öz, Linden ve Currie’ye referansla suç türüne göre bu ilişkinin geçerli ya da geçersiz olabileceği hususuna dikkat çekmektedir (Öz, 2016: 363,367).

Sincan F tipi cezaevinde “din kaynaklı/görünümlü terör” hükümlülerin ağırlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda din ve maneviyatın suç işlemeye teşvik etme gibi bir etkisi olduğu söylenebilir mi? Bu hükümlülerin, bulundukları örgüte dâhil olma saikleri incelendiğinde sosyal, ekonomik ve kültürel kapital oluşturma çabalarının yanında, maneviyat ve dinin bu hedeflere ulaşmada birer araç olarak kullanıldığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, bu tip hükümlü ve tutukluların hayatında maneviyat veya din suç için bir sebep değil, sadece imajinative bir karakterde araç olarak yer ettiği söylenebilir.

Saha Çalışması

Araştırma Yöntem ve Deseni

Bu çalışma “Sincan F Tipi Cezaevi hükümlü ve tutuklularının alt-kültür deneyimlerinde maneviyatın konumu nedir?” sorusunun sahadaki durumunu ortaya çıkarma amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamdaki sosyal realiteyi anlamak ve analiz etmeyi mümkün kılacak olan nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak olgubilim ise katılımcıların deneyim ve tecrübelerine yönelik izlenimlerini elde etmek için tercih edilmiştir. Veri toplama araçları da bu çerçevede şekillenmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Aşamalar

Çalışma kapsamında iki ayrı hükümlü ve tutuklu katılımcılarla yarı-yapılandırılmış birebir mülakat tekniği tercih edilirken, ceza ve infaz kurumu idari personeli ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda iki

ayrı soru formu hazırlanmıştır. Yarı-yapılandırılmış soru formları hükümlü ve tutukluların cezaevi öncesi hayat, cezaevi hayatı ve cezaevi sonrasında gelecek tahayyülü ana başlıkları altında katılımcıların ekonomik hayat, aile hayatı, politik tutum ve manevi hayata yönelik temalar çerçevesinde oluşturulmuştur. Odak grup görüşmesi soru formu ise, hükümlü ve tutukluların gündelik hayatları, kurum ile olan ilişkileri ve manevi-dini alışkanlıkları temaları çerçevesinde geliştirilmiştir.

Yarı- yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların belirlenen temalar çerçevesinde açık uçlu sorulara cevap verirken kendilerini algıladıkları gibi ifade edebilmelerini sağlama adına tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra bu yöntemle verilerin sosyo-kültürel bağlamı, katılımcının yaklaşımını ortaya koymakta ve önemli ipuçları sunmaktadır (Kümbetoğlu, 2005). Yarı- yapılandırılmış görüşmeler, hükümlü ve tutukluların gönüllülük esasına göre ve Sincan F Tipi 1 ve 2 No'lu Ceza İnfaz Kurumu binalarında sosyal hizmet veren görevlilerin odalarına davet edilmek suretiyle gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmeleri ise idari personel katılımı ile odak grup soru formunda belirlenen temalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi idari personelin belirlenen temalar etrafında farklı düşünce ve deneyimlerini anlamayı mümkün kılması için tercih edilmiştir (Şimşek & Yıldırım, 2013). Görüşme sırasında katılımcılar arasındaki etkileşimler ve anektodların tartışılması ile elde edilen veriler, hükümlü ve tutuklulardan toplanan veriler ile karşılaştırmayı da mümkün kılmıştır.

Araştırmacılar öncelikle görüşmelerin sessiz ve katılımcının kendisini rahat hissedeceği ortamlarda gerçekleşmesini sağlayabilmiştir. Cezaevi idaresinin izniyle kütüphane, eğitim odaları kullanılmıştır. Yönlendirme yapmamaya dikkat ederek, çok katmanlı deneyimlerin arkasındaki bağlamları ortaya çıkaracak şekilde sohbet ortamı oluşturulmuştur.

Araştırmanın Güvenilirliği

Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği dört aşamada sağlanmıştır. Verilerin katılımcı tipine göre tekrar ettiği gözlemlenmiştir. Bu ise nitel araştırma katılımcılarının yeterli sayıda olduğunu göstermektedir. Elde edilen ham veriler ile araştırma bulguları alanda çalışan araştırmacılar ile paylaşılarak geri dönüş alınmıştır. Bu aşama bulguların tutarlı, doğru ve isabetli bir çerçevede oluşturulmuş olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak araştırma bulguları 2. Uluslararası Manevi Danışmanlık Kongresi'nde paylaşılmıştır. Bu alanda uzman bir çok akademisyenin katıldığı bu kongrede farklı bağ-

lamlarda geri dönütler elde edilmiş ve makalede işleme geçilmiştir. Ayrıca alanda çalışan politika yapıcılarla da bulgular paylaşılmış ve bu geri bildirimler de çalışmanın son haline dahil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma deseni nitel araştırma desenlerinden olgubilimdir. Verilerin analizi kategorik içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre katılımcıların sorulara verdikleri cevaplarda ortaya çıkan benzer tema ve kategoriler tespit edilmiş, değerlendirme ve öneriler bu kategorilerin tipik sonuçlarına göre yapılmıştır.

Elde edilen bulgular cezaevi öncesi, cezaevi hayatı ve cezaevi öncesi hayata yönelik gelecek planlaması temaları etrafında “gündelik hayat”, “aile”, “ekonomik hayat”, “sosyal hayat” ve “dini-manevi hayat” beş farklı kod oluşturulmuştur.

Katılımcı Profili

Saha çalışması kapsamında 15-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında Sincan F Tipi 1 ve Sincan F Tipi 2 nolu cezaevlerinde farklı suç kategorilerinden hüküm giymiş veya tutuklu durumda bulunan toplamda 13 hükümlü ve tutuklu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 38 olup, tamamı erkektir. Hükümlü/tutuklulara ek olarak, cezaevi kültüründe maneviyat deneyimini, bu bağlamda hükümlü/tutuklulara sağlanan imkanları anlamak ve değerlendirmek için, iki cezaevinde yönetim kademesinde yer alan veya ceza ve infaz koruma memuru, sosyal çalışmacı gibi, doğrudan hükümlülerle/tutuklularla iletişim halinde olan toplam sekiz cezaevi personeliyle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla çalışma kapsamında kullanılan örneklem 21 katılımcıdan oluşmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen hükümlülerin demografik verileri ise eğitim durumu, hükümlü giyme/tutukluluk gerekçesi, yaş, cinsiyet, medeni durum ve hane kişi sayısı kategorilerinde toplanmıştır.

Eğitim durumlarına göre bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamı en az lise mezunudur. Bazı katılımcılar ise cezaevinde uzaktan eğitim ile lisans ve yüksek lisans eğitimlerine devam etmektedirler. Görüşme kapsamında mülakat gerçekleştirilen diğer hükümlüler ise en az ilkokul mezunudur. Katılımcılarla ilgili bir başka veri medeni durumdur. Görüşme esnasında katılımcıların çoğu evli olduğunu beyan ederken, yalnızca üç katılımcı

bekar olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılara görüşme esnasında hane kişi sayılarına yönelik de bir soru sorulmuştur. Bu soruya cevap olarak katılımcıların hemen hepsi hanedeki kişi sayısına ek olarak aile formülasyonlarına yönelik de cevaplar vermişlerdir. Bu bağlamda evli olan katılımcılar, eşleri ve en az bir çocukları ile yaşarken, bekar katılımcılar cezaevine girmeden önce en az ebeveynlerinden biri ve kardeşleriyle ikamet etmektedirler.

Son olarak, çalışma kapsamında katılımcıların maneviyat deneyimlerine yönelik arka plan sağlayan bir başka önemli veri, görüşme gerçekleştirilen kişilerin hüküm giydikleri veya tutuklu durumda bulunmalarına neden olan suç kategorileridir. Sincan F Tipi 1 ve F tipi 2 nolu cezaevleri terör suçundan tutuklu bulunan veya hüküm giymiş hükümlülerin cezalarının infaz edildiği kurumlardır. Sincan F tipi Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumlarında, özellikle son iki yıldır Paralel Devlet Yapılanması (PDY) veya FETÖ terör örgütü olarak isimlendirilen oluşum kapsamında cezaya çarptırılmış veya tutuklu durumda bulunan pek çok hükümlü/tutuklu bulunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında da katılımcıların yarısı FETÖ terör örgütüne üyelikten hüküm giymiş/tutuklu durumdaki katılımcılardan oluşmaktadır. Diğer katılımcılardan üçü Hizbullah Terör Örgütü üyeliğinden hüküm giymiş veya tutuklu durumda bulunmakta iken, yine cezaevinde görüşme gerçekleştirilen diğer üç katılımcı DEAŞ Terör Örgütü"ne üyelikten dolayı hüküm giymiş veya tutuklu durumda olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 1: Katılımcı Profili

Görüşme Kodu	Hüküm Giyme/Tutukluluk Gerekçesi	Yaş	Cinsiyet (E/K)	Medeni Durum (E/B)	Meslek/Uğraşı	Eğitim Durumu	Hane Kişi Sayısı
K1	Örgüt Üyeliği(DEAŞ)	30	E	B	Ticaret	Lisans	3
K2	Örgüt Üyeliği(DEAŞ)	35	E	E	Ticaret	Lise	6
K3	Örgüt Üyeliği(DEAŞ)	30	E	B	Ticaret	Lise	3
K4	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	63	E	E	Ticaret	Ortaokul	7
K5	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	35	E	E	Memur	Lisans	4
K6	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	30	E	E	Sağlık Görevlisi	Yüksek Lisans	3
K7	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	25	E	B	Üniversite Öğrencisi	Lisans(-devam ediyor)	4

K8	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	35	E	E	Öğretmen	Lisans	4
K9	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	35	E	E	Memur	Lisans	2
K10	Örgüt Üyeliği(Hizbullah)	40	E	E	Ticaret	Lise	5
K11	Örgüt Üyeliği(Hizbullah)	52	E	E	Ticaret	Lise	4
K12	Örgüt Üyeliği(Hizbullah)	50	E	E	Ticaret	İlkokul	4
K13	Örgüt Üyeliği(FETÖ)	32	E	E	Ticaret	Lisans	3

Bulgular

Cezaevi Öncesi Yaşam

Cezaevindeki hükümlü ve tutuklu katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler kapsamında, katılımcıların cezaevindeki maneviyat deneyimlerini anlamak için, cezaevi öncesi süreçlerine dair de sorular sorulmuştur. Bu bağlamda anlaşılmaya çalışılan alt başlıklardan birisi katılımcıların cezaevi öncesi süreçte din ve maneviyatla olan ilişkilerinin niteliğiydi.

Görüşmeler kapsamında ön plana çıkan bulgulardan biri katılımcıların maneviyat anlayışlarıydı. Bu bağlamda katılımcılar hüküm giyme ve tutukluluk sebeplerine göre tasnif edildiğinde, FETÖ ve DEAŞ terör örgütüne üye olma suçlamasıyla cezaevinde bulunan katılımcıların maneviyatı genel olarak namaz kılma, dua etme gibi doğrudan ibadetler çerçevesinde değerlendirildikleri görülürken, Hizbullah terör örgütüne üye olmak suçundan dolayı cezaevinde bulunan hükümlü ve tutukluların maneviyat anlayışlarını daha geniş bir çerçevede değerlendirdikleri görülmüştür. Bu kapsamda görüşme gerçekleştirilen iki katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“Maneviyat Allah’la kul arasındaki bağlantının ne kadar güçlü olduğuyla ilgilidir (...) manevi yoğunluğu yüksek bir yaşam sürmeye çalışıyorum. Allah ve Resulünün kurallarına uygun yaşamaya çalışıyorum” (K12).

“Maneviyat, ilahi rızadır, İslam’ın bizden talep ettiği şeylerdir. İnsan ibadetlerini yerine getirir. Birine bir iyilik yapmak da maneviyattır” (K11).

Hükümlü ve tutuklu katılımcıların cezaevi öncesi yaşamlarıyla ilgili dikkat çeken bir başka bulgu, pek çoğunun dini eğitimlerini ailelerinden ve/veya Diyanet’e bağlı Kuran kurslarından aldıklarını ifade etmeleridir. Bu du-

rumun, özellikle FETÖ'ye mensup olma suçlamasıyla cezaevinde bulunan kişiler tarafından dile getirilmesi dikkat çekicidir. Zira FETÖ gibi hayatın her alanında sıkı bir örgütlenme oluşturmuş ve kendi tarzında bir din eğitimi verdiği bilinen bir yapının mensuplarının bu açıklamaları dikkat çekicidir:

“İlkokulda camide Kuran öğrendim, dini bilgilerim de bunun üzerine kurulu”(K5).

“Eşim de ben de namaz kılardık, farzlar ölçüsünde yapardık. Muhafazakar bir ailede doğdum, camiye Kuran kursuna giderdim” (K6).

“Ailemden din eğitimimi aldım, sonra işte Kuran kursunda yaz aylarında... sonra kendi uğraşımla öğrenmeye başladım” (K13).

“Dışardayken de namazlarımı kılmaya çalışıyordum, camide ve Din Kültürü derslerinde öğrendiğim kadarıyla” (K7).

“Mahalledeki camiden ilk din eğitimimi aldım sonrasında üniversite yıllarında kendim bazı şeyleri merak ettim ve kaynaklara yöneldim.” (K8).

“Din bilgimi ilk annemden aldım, annem o noktada hassastır. Sonra da kendim öğrendim” (K9).

FETÖ'ye üye olmak suçlamasıyla cezaevinde bulunan katılımcılardan farklı olarak Hizbullah terör örgütüne üye olduğu iddia edilen katılımcılar dini eğitimlerini aldıkları kaynak olarak doğrudan Hizb ut-Tahrir yapılmasına işaret etmektedirler:

“Hizb ut-Tahrir’de bir gençle tanıştım. Onların İslam’a bakışları çok farklıydı. İslam’ın hayatın her alanına bir çözüm sunduğunu öğrettiler. Ben o zamana kadar meal bile okumamıştım. Araştırdıkça İslam’ın aslında bir yaşam şekli olduğunu gördüm. 20 seneden fazladır Hizb ut-Tahrirle çalışıyorum” (K12).

DEAŞ terör örgütüne üye olma suçlamasıyla yargılanmış olan veya yargılanan katılımcılarda ise bu bağlamda önemli bir örüntü tespit edilememiştir.

Saha çalışması kapsamında anlaşılmaya çalışılan bir başka husus “din menşei terör” örgütlerine üye olmakla suçlanan katılımcıların mensup oldukları iddia edilen terör örgütlerine cezaevi sonrasındaki süreçte bakış açılarıydı. FETÖ terör örgütünde üst düzey bir sorumlu olmakla suçlanan bir katılımcı, ilgili terör örgütünün “suçlu” olduğunu düşündüğünü şu şekilde getirmiştir:

“...Maneviyet olarak da namazımızı kıliyorduk, (sonra) daha yakın oluruz Allah’a diye bazı cemaatlere yaklaştık. Onlar da bir suç işlemiş ki biz

kendimizi burada bulduk” (K4).

Yine FETÖ’den yargılanan veya yargılanmış olan katılımcılardan farklı olarak Hizbullah terör örgütüyle bağlantılı olmakla suçlanan katılımcıların bu noktada hala kesin bir çizgide durdukları ve Hizbullah terör örgütünün terör faaliyeti yapmadığını inandıkları gözlemlenmiştir. Bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Terör tanımını kendileri yapıyorlar ve terörle hiç bir alakası olmayan beni, terörist olarak hapse atabiliyor” (K12).

Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların pek çoğu ailelerini muhafazakar olarak tanımlamaktadırlar. DEAŞ terör örgütüne mensubiyetle suçlanan katılımcıların ailelerini dini yönden eleştirmede ancak yine de İslami anlamda yeterli görmediği gözlemlenmiştir:

“Annem normal bir Anadolu kadını, muhafazakar, siyasi şeylerle pek ilgisi yoktu” (K1).

Benzer şekilde Hizbullah terör örgütüne mensup olmakla yargılanan bir katılımcı ailesini bu konuda eleştirmektedir:

“Annem ve babam cahil insanlardı. İslam’ı yüzeysel olarak bilen ama helale harama dikkat etmeyen bir yapıya sahiplerdi” (K12).

FETÖ terör örgütüne mensup olmakla yargılanan veya hükümlü durumda olan katılımcıların ise aileleri noktasında detaylı bilgi vermekten kaçındıkları, ancak dini eğitimlerini ailelerinden aldıklarını ifade ettikleri değerlendirilebilir.

Görüşme gerçekleştirilen hükümlü ve tutukluların çoğunun ticaretle uğraştığı değerlendirilmiştir. Bu durumun görüşme gerçekleştirilen hemen tüm suç kategorilerindeki (FETÖ, DEAŞ, Hizbullah) hükümlü ve tutuklular için geçerli olduğu söylenebilir. Yalnızca FETÖ’ye üye olmakla ilişkilendirilen hükümlü ve tutukluların bazıları istisnadır. Bu kişiler ise örneklemin yaklaşık olarak yüzde 40’ına (5 kişi) denk gelmektedir. (Tablo 1: Katılımcı Profili)

Gelir durumlarına göre bakıldığında ise katılımcıların orta-alt ve orta-üst olmak üzere iki gelir grubundan geldikleri ifade edilebilir. Yaş, eğitim durumu, meslek gibi kategorilerden bağımsız olmak üzere pek çok katılımcı cezaevinde oldukları süre zarfında ekonomik olarak sıkıntıda olmadıklarını belirtmişlerdir.

Cezaevi öncesi hayat tanımlanırken mekan ya da eğitim değil, ekonomik gelir kaynağı temelinde açıklama yapıldığı gözlemlenmiştir. İşletme sahiple-

rinin ticaret yaptığı dönemlerde aile ile olan dayanışma ve iş bölümünün ön planda olduğu görülmüştür. Hizmet sektöründe de yine işgücüne katılım ve buna göre aile ile birlikte vakit geçirme ile gündelik hayat tanımlanmıştır:

“Günüm 8-6 mesaiyle geçiyordu, akşam da çocuklarımla, eşimle geçiriyordum, hafta sonu da evdeydim.” (K5).

“Memurum, düzenli bir hayatım var, haftasonu da eşimle dışarı çıktık” (K6).

“Öğrenciydim, Kayseri’de yaşıyorduk, derslerle geçiyordu vaktim” (K7).

Cezaevi Tecrübesi ve Gelecek Planlaması: Sincan F Tipi Cezaevinde Alt-kültür Olarak Maneviyat

İdari ve güvenlik personeli ile yapılan görüşmelere göre, bu cezaevinde terör suçlularının çoğunlukta olduğu söylenebilir. Bu terör gruplarının ise ağırlıklı olarak FETÖ, Hizbullah ve DEAŞ olduğu kayıtlara geçmiştir. Bu yüzden bu bölümdeki veriler bu üç grup ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerle elde edilmiştir.

Trulson (2014), yaptığı araştırmada Amerika Birleşik Devletleri’ndeki cezaevlerinde mafya topluluğuna benzer bir iş bölümü, gündelik hayat ve sosyal ilişkiler gözlemlediğini aktarmıştı. Bu ilişkilerin, gücü elinde bulunduran mafya liderleri arasındaki fiziki ve idari rekabetin yarattığı bir atmosferde şekillendiğini savunmuştu (Trulson, 2014). Sincan F tipinde ise durumun, terör grubuna göre değiştiği gözlemlenmiştir. FETÖcü yapılanmada, örgütlenmenin ve cemaatleşmenin hedefi “Cemaatin” yeniden üretim ve devamı üzerine kurulu iken, Hizbullah ve DEAŞ’de ise bireysel olarak ideolojik ideallere bağlılığı geliştirmeye yönelik bir hedefin gözetildiği gözlemlenmiştir. Chad Trulson’un örneklemindeki durumun aksine, bizim araştırmamıza konu olan kurumda, şiddetten beslenerek suçun yeniden üretimi değil, maneviyat ve sükunet aracılığı ile örgüte olan bağlılığın güçlendirilmesinin söz konusu olduğu değerlendirilmiştir.

Farklı karakterdeki grupların yine kendine özgü maneviyat ve cezaevi kültürüne dair görüşler dile getirdikleri söylenebilir. Diğer bir ifade ile Trulson’un da savunduğu gibi, cezaevi kültürünün en önemli unsurlarının cezaevi öncesi hayat ve cezaevi hayatının şartları olduğu düşünülürse, bu üç terör grubunun cezaevi öncesi dâhil oldukları örgüte göre farklı bir cezaevi alt-kültürü oluşturduğu söylenebilir. Yukarıdaki veri ve analizler ışığında, maneviyat anlayışının, bu alt-kültürü yeniden üretme ve canlı tutma nokta-

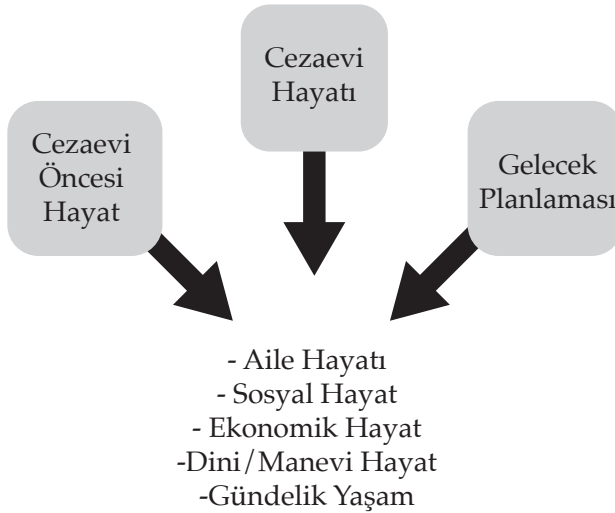
sında belki de en önemli taktiksel araç olduğu iddia edilebilir.

Cezaevinde bu üç grupta da aile bağlarının daha da kuvvetlendiği gözlemlenmiştir. Ekonomik hayatlarındaki değişim konusunda ise DAES ve Hizbullah için benzer, FETÖ için ise farklı sonuçlar elde edilmiştir. DAES ve Hizbullah için cezaevi öncesinde sahip oldukları küçük işletmelerden elde ettikleri gelir seviyesinden çok farklı bir durumda olmadığı gözlemlenmiştir.

“Cezaevi öncesinde de küçük işletmem vardı ama borcum vardı zaten, çok kazanamazdım. Faizli işlere bulaşmayınca mecburen borçlu kalıyorsun, ödeyemiyorsun ya da müşteri ödemiyor. Şimdi bizimkiler bakıyor dükkana çıkınca ben de işin başına geçeceğim, devam edeceğim işime”(K3).

FETÖ'ye üye olanlarda ise hem ekonomik bir sarsılma hem de statü kaybının varlığı tipiktir ve çok belirgindir. FETÖ katılımcılarında yer alan ticaretin, Hizbullah ve DAES'ten farklı olarak büyük işletme olduğu dikkate değer bir bulgudur. Dolayısıyla cezaevine giriş ile birlikte aslında büyük işletme sahibi konumundan dikey bir statü kaybının altı çizilmelidir. Aynı şekilde, hizmet sektöründe de meslek kaybına bağlı olarak statü kaybı söz konusudur.

Şekil 1: FETÖ Hükümlü ve Tutuklularının Gündelik Rutinleri

Katılımcıların cezaevi gündelik hayatlarında da tipik sonuçlar elde edilmiştir. Hizbullah ve DAES'te plansız bir gündelik hayat söz konusudur. Yemek vakitlerinde yemeklerin görevliden alınıp, odadaki hükümlü ve tutukluların birlikte yemek masasını hazırlayıp temizliği de birlikte yaptığı

aktarılmıştır. Yemek ve temizlik dışındaki diğer gündelik rutinlerde ise bireysel ve plansız hareket ettiklerini ifade edildi. Bu plansız gündelik hayatın kitap ve TV odaklı olduğu kayıtlara geçmiştir.

FETÖ'ye üyelikten tutuklu olanların ise farklı odalarda kalsalar bile gündelik rutinlerinin ve dini pratiklerinin aynı olduğu belirlenmiştir. Şekil 1: FETÖ Hükümlü ve Tutuklularının Gündelik Rutinleri'nde belirtildiği üzere her odada üç hükümlüden biri nöbetçi olur. Temizlik ve yemek hazırlama gibi ortak alan işleri bir gün boyunca nöbetçi olan hükümlünün sorumluluğundadır. Farklı odalarda kalan ve iletişimi olmayan katılımcıların öğle yemeğini akşam yemeği ile birlikte yemesi ilgi çekici bir benzerliktir. Bu gündelik hayat rutinleri arasında yapılan ibadetler de benzerlik göstermektedir. Örneğin, 500, 19 defa tekrar edilen zikirler veya Kuran okurken Yunus Suresi'nin tercih edilmesi bu bağlamda dikkat çekicidir. Zira, cezaevi hayatının bir ceza veya bir son olmadığı fikri, ayrıca, geleceğe dair umutlarının canlı tutulması gerektiği için bu ve benzeri Kur'an kıssalarına müracaat ediyor olmaları anlaşılabilir bir rutindir.

Bu tip katılımcılara maneviyat algıları sorulduğunda, "masivadan uzaklaşmak, Allah ile aranı düzeltmek" gibi teolojik cevapların yanında, farklı odalarda aynı tip tutuklularla aynı rutinleri yapmanın kendilerini manevi olarak güçlü hissettirdiği belirtilmiştir. Bu bağlamda maneviyat hem teolojik hem sosyolojik boyutuyla kendini göstermektedir. Zira FETÖ tipi katılımcılarda maneviyatın ait olma veya cemaatini yeniden üretme merkezinde gerçekleştiği kanaatine varılmıştır. Ayrıca, bu tip katılımcıların konuşma esnasında sık sık birinci çoğul şahıs kipiyle konuşması da dikkate değerdir. Bu durum bazı katılımcılar tarafından aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

"Kuşluk namazı kılıyoruz, sonra Allah ne veriyse onu yiyoruz. Yasin, Fetih bunları okuyoruz, sürekli okuma halindeyiz" (K4).

"Ben burada, bu odadayım ama diğer arkadaşlarım da burada ve onlarla aynı şeyleri yapmak, bana kendimi iyi hissettiriyor, güçlü hissediyorum" (K9).

Hizbullah ve DAESH'te ise cezaevi tecrübesinde manevi olarak iyi olma halini maneviyat anlayışlarında da yer alan unsurları da vurgulayarak tanımlamışlardır.

"Maneviyat, namazlığı açıp namaz kılıp sonra onu katlayıp koymak değildir, maneviyat, sokakta gördüğündür, ekonomide bildiğindir. Biz

ne isek maneviyatımız da odur. Ben burada haberleri izliyorum, gelişmeleri takip ediyorum. İslami ekonomik sistemimiz yok. Bu maneviyatsızlıklar bu yüzden. Ben bunları takip edip, düşününce kendimce çözümler buluyorum, Allah'ın kitabından. Bu şekilde manevi olarak iyi hissediyorum" (K3).

Manevi danışmanlık hizmetine olan tutumları ise tecvit ve "doğru" Kuran okumayı öğrenmeye ihtiyaç duyma noktasında benzer verilerin elde edilmesi dikkate değerdir. Ayrıca bazı soruların cevaplanmasına duyulan ihtiyaç da şu şekilde dile getirilmiştir:

"Bizim zaten derslerimiz oluyor ama tecvitte Kuran öğrenmeyi isteriz. Dışarıda benim vaktim olmamıştı. Böyle bir hizmet gelirse ben memnun olurum ve talep de ederiz" (K4).

"Manevi rehberlerin görev yapmasını isteriz, neden istemeyelim? Gündelik hayatta sormak istediğim sorular oluyor. Bunları merak ediyorum. Mesela 'Oruç neden farz?' gibi soruları konuşmak isterim" (K5).

Gelecek planlamasında DAEŞ ve Hizbullah üyelerinin, radikal bir tonla, hala "düzen" odaklı -yani mevcut düzeni değiştirmeye odaklı- bir planlamaya sahip olduğu görülmüştür. Genelde dünyada özelde de Türkiye'deki ekonomik ve siyasal sisteminin tamamen değişmesini ve İslami bir devrime olan inancı taşıyan bu grupta cezaevi sonrası hayatta küçük işletmelerine devam etme ile gelecek planlamalarını şekillendirmeleri dikkat çekicidir. FETÖ mensubu mahkumların ise mevcut siyasi iktidarın ve bürokratik kadronun değişeceğine dair ümit ve inançlarına bağlı bir gelecek planlamasına sahip olduğu kaydedilmiştir.

"Eğer hükümet değişirse çıkınca yine devam edebiliriz ancak o şekilde yoksa çok zor" (K9).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabilceği gibi maneviyat anlayışı, katılımcıların mezkur terör örgütlerine katılımına teşvik eden dünya görüşüne kaynaklık etmektedir. Cezaevi tecrübelerinde ise durumun pekiştirildiği söylenebilir. Zira FETÖ, Hizbullah ve DAEŞ'le ilgili veriler göz önünde bulundurulduğunda şekilsel olarak farklılık olsa da, Trulson'un örneklemindeki şiddetin oynadığı rolü, burada maneviyatın üstlenip üstlenmediği cevap verilmesi gereken bir tartışma olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada ele aldığımız Sincan F tipi cezaevinde görevli, hükümlü ve tutuklularla yapılan görüşmelerde cezaevi kültüründe maneviyatın konumu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Trulson(2014)'un ortaya koyduğu cezaevi alt kültüründen bahsetmek mümkündür. Bütün tiplerdeki katılımcılar Sincan F Tipi cezaevindeki kurumsal kültürü yemek saatleri, cezaevi kuralları ve görevliler ile olan iletişimlerinde deneyimlemektedirler. Bununla birlikte bütün tiplerdeki katılımcıların bu kurumsal kültürün bir alt-kültürü olacak nitelikte kendi maneviyat anlayışlarına uygun bir saha oluşturmuş oldukları söylenebilir. Zira FETÖ gruplarında gündelik hayatlarının kendi içinde örgüt yapılanmasını ve aidiyetini yeniden inşa edecek nitelikte bir tekipleştirme aracı olarak şekillendiği aktarılan veriler çerçevesinde düşünülebilir. Öte yandan DAEŞ ve Hizbullah ise cezaevi hayatını anlamlandırma ve gündelik hayat rutinlerinde bireysel hareketlerinde de bir cezaevi altkültürü deneyimlerinin olduğu söylenebilir. Bu kapsamda mezkur alt-kültürü şekillendiren temel unsurun ise maneviyat anlayışı ve deneyimleri olduğu söylenebilir. Bu çerçevede elde edilen bazı sonuçlar şöyledir:

Yarı yapılandırılmış görüşmeler neticesinde elde edilen bazı sonuçlar şöyledir:

1. Sincan F tipi cezaevinde bulunan terör suçlularının cezaevi öncesi dikkate alındığında terör örgütüne göre tipik sonuçlar elde edilmiştir. Hizbullah ve DAEŞ için aile hayatı, ekonomik hayat ve bireysel tecrübeleri söz konusu iken FETÖ grubu terör örgütüne katılımdan dolayı yargısı devam eden tutuklu katılımcıların ise muğlak ve belirsiz ifadeler kullandıkları gözlemlenmiştir. FETÖ tutuklularının aile ve bireysel durumlarından bahsederken, aile müessesinin varlığından bahsetmekle yetinilmiştir. Bu grupta cezaevi öncesi din hayatı sorulduğunda ise eğitim aldığı kurumun ne olduğunu ifade etmeden "kendi kendine" ritüellerle gerçekleştirdiklerini dile getirmişler fakat cezaevi gündelik hayatında "birlikte hareket etmenin manevi olarak iyi hissettiren" bir unsur olduğunu belirtmişlerdir.
2. Cezaevi tecrübesinin öncesinde ekonomik hayatlarında tüm terör gruplarında şimdiki durumlarından farklı olduklarını belirtmişlerdir. Cezaevi hayatının FETÖ tutuklularının ekonomik durumlarını sarstığını Hizbullah ve DAEŞ için ise bir değişikliğe sebep olmadığı, aile ile olan bağlantılarını ise kuvvetlendirdiği aktarılmıştır.

3. Cezaevi hayatlarında maneviyatın anlamının üç grupta farklılık arz ettiğine dair verilere rastlanılmıştır. Hizbullah ve DEAŞ hükümlü ve tutuklularının maneviyat algısında ibadet, ideoloji ve idealler çerçevesinde şekillendiği gözlemlenmiştir. Diğer bir ifade ile “İslam devleti” idealine dair ekonomi, siyaset ve devlet yapılanmalarına dair ideolojik öğretilerinden dolayı bu alanları haberlerden takip etme, haberdar olma ve ibadet etme maneviyatın kapsamını oluşturmaktadır. Bununla birlikte FETÖ grubunda ise maneviyatın tüm gündelik hayatın, ibadetlerin ve bireysel durumlarının diğer FETÖ grubu ile uyumlu olma hali olarak ifade edilmiştir. Bu ise bize, maneviyatın araçsallaştırılarak bizzat cezaevi alt-kültürü oluşturmada önemli bir unsur olarak işlev gördüğünü söylemektedir.
4. Gelecek planlamaları sorulduğunda ise Hizbullah ve DEAŞ tutuklu ve hükümlüleri ekonomik hayat odaklı bir planlama yaptıklarını belirtmişlerdir. Diğer bir ifade ile bu iki örgütle ilişkisi olmaktan dolayı tutuklu ve hükümlü konumunda olan katılımcıların gelecek planlamalarını şekillendiren temel unsurun cezaevi sonrası ekonomik hayatlarını iyileştirme ve hayatlarına devam etme odaklı olduğu belirtilmiştir. FETÖ’nün gelecek planlamasında ise örgüt yapısının bütünü göz önünde bulundurularak bir planlama söz konusu olduğu gözlemlenmiştir. Zira “devranın döneceği” inancı ile, gelecekte bu grubun cezaevinden çıkacağı ve örgüt üyeleri ile birlikte mutlu ve kutlu bir geleceğin inşasına kalındığı yerden devam edileceğine dair inanç söz konusudur. FETÖ söz konusu olduğunda, gelecek planlamalarında bireysel hedef ve amaçlara rastlanılmamıştır.

Bu sonuçlardan yola çıkarak şu öneriler sunulabilir:

1. Demografik yapının farklılaşması sebebiyle günümüz koşullarında cezaevi realitesi daha kritik bir önem arz etmektedir. Dolayısı ile sosyal bilimler alanında cezaevi ile ilgili siyasi, ekonomik ya da sosyal konularda cezaevi iç kültürü ve hükümlü ve tutukluların ait oldukları sosyo-kültürel bağlam göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamı manevi ve din ile olan ilişkiye indirgemek yanlış olduğu kadar göz ardı etmek de metodolojik, epistemolojik ve ontolojik bir ihmal olacaktır.
2. Cezaevi hayatında örgüt grubuna aidiyet yoluyla maneviyatın pekiştirici özelliğe sahip olmasına rağmen topluma yeniden kazandırılma konusunda da maneviyat kısmen etkin rol alabilir. Manevi danışmanlık

hizmetine dair Hizbullah ve DEAŞ maneviyat ve ideolojik anlayışlarının bir gereği olarak devlet hizmetini hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini ifade etseler de FETÖ grubunun Kuran öğrenme noktasında bu hizmete açık olduklarını ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Bu gibi hizmetlerle terör örgütüne bağlılıklarını eritecek alt kültür formları geliştirilebilir.

3. Cezaevlerinde oda sistemleri tekrar gözden geçirilmelidir. Üç kişilik odalarda örgüt pratik ve rol dağılımını mümkün kılan bu ortamda kültür oluşumu kaçınılmazdır; fakat bunun ortaya çıkış formu kontrol altına alınabilir görülmelidir.

Kaynakça

- Bilgiç, Ş. (2012). *Hapsedilme, iyileştirme ve yeniden suç işleme*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Curtis, R. (2014). What is Spirituality? içinde S. J. Miri, R. Lake, & T. M. Kress (Ed.), *Reclaiming the Sane Society: Essays on Erich Fromm's Thought* (ss. 101-115). https://doi.org/10.1007/978-94-6209-607-3_7
- Düzgüner, S. (2016). Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz. içinde A. Ayten & N. Tınaz (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Dem.
- Eren, M. (2014). *Kapatılmanın patolojisi*. İstanbul: Kalkedon.
- F Tipi Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarımız ve özellikleri. (2018). Geliş tarihi 29 Ekim 2018, gönderen Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü website: http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/tip_F.asp
- Hornborg, A.-C. (2011). Are we all spiritual? *Journal for the Study of Spirituality*, 1(2), 249-268.
- Jackson, D., Doyle, C., Capon, H., & Pringle, E. (2016). Spirituality, Spiritual Need, and Spiritual Care in Aged Care: What the Literature Says. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 4(28), 281-295.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul : Bağlam Yayıncılık.
- Öz, S. (2016). Suç ve din: Teorik Yaklaşımlar. içinde E. Muş (Ed.), *Kriminoloji: Suç teorileri ve uygulamalar*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (Hasan Şimşek-Ali Yıldırım)* (9. bs). Seçkin Yayıncılık.
- Trulson, C. (2014). The social world of prisoner. içinde S. K. Blackburn & J. M. Pollock (Ed.), *Prisons today and tomorrow*. The United States of America: Jones & Bartlett Publishers.
- Türk Ceza Kanunu. 5237 Birinci Kısım: Temel İlkeler ve Tanımlar § 1 (2004).

Denetimli Serbestlik Uygulamalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

*Şükrü Bilgiç**

Giriş

Suç teşkil eden davranışlar insanların büyük bir çoğunluğunun üzerinde hem fikir olduğu; pis, kötü, çirkin, ayıp ve günah gibi davranışlardır. Bu olumsuz davranışları ortadan kaldırmak için başvurulan yöntemlerden biri de cezadır. İnsanlık ortak tecrübesi göstermiştir ki suçluyu sadece cezalandırmak suretiyle suçu tümüyle ortadan kaldırmamız mümkün değildir. Bu realite yeni arayışları beraberinde getirmiştir. İşte denetimli serbestlik sistemi de bu arayışın sonuçlarından biridir. Denetimli serbestlik sistemindeki temel mantık suçlunun ifşa edilmeden toplum içinde infazının gerçekleştirilmesidir. Toplum içinde gerçekleştirilen bu infazda çok farklı suçlar ve dolayısıyla çok farklı yükümlü profili bulunmaktadır. Nihai amaç kişiyi göre tedbir/ceza verilmesidir. Ancak alanda yapılmış yeterli çalışma olmadığı ve yeterli nitelikte personel olmadığından her halükarda bir suç sınıflandırmasına gidilip bu sınıflandırmaya göre de tedbirler veya programlar oluşturmak gerekir. Bu araştırmanın amacı milli ve manevi zenginliğimizden esinlenerek suçluların profiline göre bireysel ve grup çalışmalarına uygun manevi danışmanlık ve rehberlik programı oluşturmaktır.

* Sosyolog / Adalet Bakanlığı

Denetimli Serbestlik Nedir?

IV. Yüzyıldan itibaren ahlaksız olduğu kabul edilen rahip ve rahibeler, kefaretle çekerek iyileşmeleri için, manastırların çalışma evlerine hapsedilmiştir. Böylece hapsedme bir ceza türü olarak ilk defa kilisede uygulanmıştır (Doğan, 2010: 102). Bu uygulama zamanla kurumsallaşmış ve ardından zararlı etkileri tartışılmaya başlanmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde hürriyeti bağlayıcı cezaların olumsuz etkileri sesli bir şekilde tartışılmaya başlamıştır. Bu tartışmalar beraberinde yeni arayışları getirmiştir. Yeni arayışlardaki temel ölçüt; suçluların rehabilitasyonu, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması şeklindedir. Çağdaş amaçları gerçekleştirmenin bir aracı olarak denetimli serbestlik sistemi oluşturulmuştur (Yavuz, 2012a: 317).

Günümüzde Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Avusturya, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsviçre, İsveç, Macaristan, Estonya ve Çek Cumhuriyetinde, “probation”, “yardım” ve “arabuluculuk” gibi çeşitli isimler altında adlandırılan ve bu amaçla kurulmuş teşkilâtlanmaların ve kurumların olduğu görülmektedir (Çolak ve Altun, 2006: 2).

Denetimli serbestlik sistemine ilişkin anlatılan ilk uygulamalardan biri Bostonlu bir ayakkabıcı olan John Agustus 1841 yılında Boston Polis Mahkemesinde parası olmadığı için cezasını ödemeyen ve bu nedenle hapse girmek üzere olan bir sanığın, denetimi altında serbest bırakılması için hâkimi ikna etmiş ve hüküm üç hafta ertelenmiştir. Bu sürede sanığın güvenini ve arkadaşlığını kazanan Agustus, sanığa iş bulmasında ve ailesinin geçindirmesinde yardım ederek sanığın ıslah olmasını sağlamıştır. Üç hafta sonunda tekrar hâkim önüne çıkan sanık önceki haline oranla büyük bir gelişim göstermiştir.

Benzer uygulamaların aslında bizim inanç dünyamızda çok daha önce rastlanmıştır. Örnek olay şu şekilde vuku bulmuştur. 624 yılında Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında çıkan Bedir savaşını Müslümanlar kazanmıştır. Savaş sonucunda esir düşen müşriklere nasıl muamele edileceğine ilişkin henüz Cenâb-ı Allah'ın esirler hakkındaki hükmü inmediği için Hz. Peygamberimiz (asv) esirlerle ilgili olarak ashabıyla istişarede bulundu. Başta Hz. Ebu Bekir (ra) olmak üzere bazı sahabeler de bu esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmalarını teklif ettiler. Rasûlullah (asv) bu teklifi uygun buldu. Esirlerden dörder bin dirhem bedel alınarak salıverilmelerini emretti. Bu arada durumlarına göre, bedel olarak 3000, 2000 ve 1000 dirhem kendilerinden alınması kararlaştırılanlar da oldu. Fidye ödeyemeyenlerden, okuma

yazma bilenlerin Müslümanların çocuklarından onar kişiye okuma-yazma öğretmeleri istendi. Esirler Müslümanlar arasında dağıtıldı. Bu uygulama bugün yürürlükte olan çağdaş denetimli serbestlik tedbirlerinden çok daha ötesinde hümanist bir uygulamadır. Ancak bu güzel uygulamaları sistemli bir hale getirip kurumsallaştıramadığımızdan denetimli serbestlik sistemini batıdan devşirmek zorunda kaldık.

Türkiye’de denetimli serbestlik sistemi 2005 yılında yapılan yasal düzenleme ile uygulanmaya başlanmıştır. 133 ağır ceza merkezinde denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü adıyla teşkilatlandırılmıştır. Denetimli serbestlik müdürlüklerince 2006-2017 yılları arasında 3.204.481 dosya infaz edilmiştir. Bu karar sayısı yukarıda ismi geçen ve ülkemizden yüzyıl önce denetimli serbestlik sistemini uygulamaya başlayan ülkelerin verdiği toplam karar sayısından daha fazladır. Bu kadar çok karar verilmesinin en önemli sebeplerinden biri hiç şüphesiz ülkemizin nüfus sayısının çok olmasıdır. Bir diğer neden ise ülkemizde verilen denetimli serbestlik tedbir çeşidinin birçok Avrupa ülkesinden daha fazla olmasıdır. Bununla birlikte denetimli serbestlik, cezaevlerinin önemli bir külfetini yüklediği ve ekonomik kazanç sağladığı için de çok fazla denetimli serbestlik kararı verilmiştir.

Denetimli serbestlik, İngilizce’de genellikle “*probation*” kelimesiyle ifade edilmektedir, “*kanıtlama ve deneme süreci*” anlamına gelen bu sözcüğün kökeni Latince’deki ispat etmek, kanıtlamak, denemek anlamına gelen “*probare*”, “*probatio*” ve “*probatum*” kelimelerine dayanmaktadır. Probation kelimesi esasen Hristiyanlık dininden kaynaklanan esasların uygulandığı kilise ortamında hayat bulmuştur. Katolik mezhebi, kelimeyi dini gruplarda görev isteyen adayların tabi tutulduğu süreci karşılamak için kullanırken, protestanlık mezhebinde adayların resmi papazlık hakkını bekledikleri dönemi ifade etmek için kullanılmıştır (Yavuz, 2012b: 59).

Modern anlamıyla kullanılan denetimli serbestlik kavramının ortaya çıkış sürecine bakıldığında ise; kavramın ilk zamanlarda sanık hakkında yapılan yargılamanın veya hükmün şartlı olarak ertelenmesini ifade etmek için kullanıldığı, ancak zamanla ceza adalet sürecinin herhangi bir aşamasında, ilgilinin belirli bir denetim programı kapsamında, bir görevlinin gözetimi altında toplum içinde serbest bırakılmasına ilişkin sürece işaret eden bir anlama gelecek şekilde genişlediği görülmektedir (Yavuz, 2012b: 59,60).

Ülkemizde şu anda uygulanan denetimli serbestlik sistemi daha çok eğitim ve iyileştirme merkezli olup yeni eklentilerle sürekli zenginleştiril-

mektedir. Özellikle cezaevlerinin yükünü hafifletecek şekilde sürekli bir gelişim içindedir. 2013 tarihli Denetimli Serbestlik Hizmetler Yönetmeliğinin 4/f maddesinde denetimli serbestlik şu şekilde tanımlanmıştır: Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistemidir (DSHY, 2013).

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Manevi danışmanlık: dini, manevi ve ahlaki değerleri öne çıkaran, kişinin kendini tanıması, manevi problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kabiliyetini en uygun düzeyde geliştirmesi, çevresiyle dengeli ve uyumlu olması, takdir etmeyi ve insan yaşamına dokunmayı hedef alan bir rehberlik sürecidir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik temel bir ihtiyaçtır. İnsan yaşamının olduğu her yerde formel veya informal şekliyle manevi danışmanlık ve rehberlik var olmuştur. Bu yönüyle insanın özgürlüğünün sınırlandırıldığı, cezaevlerinde ve denetimli serbestlikte, manevi danışmanlık ve rehberlik olmaması düşünülemez. Hayatında ilk defa cezaevine giren kişilerin müşahade odasında tutulduğu ilk yirmi dört saat içinde bir tercihte bulunması gerekir. Birey ya cezaevinin olumsuz atmosferine uyup kendisi dışındaki herkeste (sistemde, devlet, ailesinde, mağdurda vb'de) suç bulacak ya da bir özeleştiri yapıp kendi dünyasına çekilecektir. Bir diğer anlatımla maneviyyata kendini verip kaderine razı olacaktır. Aslında denetimli serbestlik sistemi ile manevi danışmanlık ve rehberlik benzer amaca hizmet etmektedir. Her ikisi de bireylerin olumsuz ve zarar verici davranışlarını ortadan kaldırarak onların iyilik durumlarını artırmayı hedeflemektedir. Özellikle Türkiye gibi millî ve manevi değerlerin ön planda olduğu ülkelerde ikinci seçeneği tercih eden mahkûm sayısı çok daha fazladır. Bu nedenle ülkemiz cezaevleri ve denetimli serbestlik için formel manevi danışmanlık ve rehberlik programları muhakkak oluşturulmalıdır.¹ Günümüz anlamında formel bir manevi danışmanlık ve rehberlik oluşturmak için Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasında çeşitli iş birliği protokolleri oluşturulmuştur. Şimdi bu protokollere biraz yakından bakalım.

¹ Geçmiş tecrübe göstermiştir ki formel olarak karşılanmayan bu ihtiyaç FETÖ olayında olduğu gibi örgütsel faaliyetlere dönüşebilmektedir. FETÖ ile iltisaklı bir çok dernek ve vakfın geçmişte cezaevlerinde çeşitli projeler adı altında çalışmalar yürüttüğü bilinen bir gerçektir.

Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasındaki İşbirliği Protokolleri

Ceza infaz kurumlarının amacı suçluyu sadece belli bir mekâna kapatmak değil aynı zamanda onun yeniden topluma kazandırılması için gerekli ıslah çalışmalarını yapmaktır. Islah etmek ise çok fonksiyonlu multidisipliner bir faaliyettir.

Bu amaçla Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında çeşitli iş birliği protokolleri oluşturulmuştur. Bu yöndeki ilk çalışmaların 1982’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin de bulunduğu müfredat ile birlikte cezaevi vaizleri göreve başlamışlardır Adalet Bakanlığı ile DİB Arasında Hükümlü ve Tutukluların Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol ilk defa 2001 yılında ardından 2011 yılında bu protokol genişletilmiş ve sistemleştirilmiştir. Bu protokole göre Ceza ve Tevkif Evleri Müdürlüğü verilecek dini hizmet için araç gereç sağlamak, düzenli hizmet sunumu için önlem ve tedbirler almak gibi sorumlulukları yüklenmiştir. Başkanlık ise tutuklu ve hükümlülerin özelliklerini de dikkate alarak dini ve manevi eğitim için gerekli personeli sağlamak, din hizmetleri, ahlaki gelişim ve rehberlik faaliyetlerini idare etmeyi üstlenmiştir (Özdemir, 2002: 68).

2015’te yayımlanan Din Hizmetleri Faaliyet Raporu’nda ceza infaz kurumlarında cezaevi vaizi sayısı 355 olmak üzere toplamda 690 personelin Diyanete bağlı olarak görev yaptığı bildirilmektedir (DİB, 2016: 70). Bu personelin ağırlık çalışma konuları şöyledir: Kur’an-ı Kerim ve din dersi, koğuş ziyareti, bireysel görüşmeler, dini ve milli gün ve gecelerde düzenlenen programlar, bilgi yarışmaları organizasyonları ve konferanslardır (Baygeldi, M. R. 2018: 23).

Eğitim, İyileştirme ve Rehberlik

Klasik eğitim tanımı şu şekildedir: “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.” Suçluların eğitimi ise daha spesifik bir çalışma olup yeniden topluma kazandırma yönünde yapılan her türlü hizmet, program ve kaynak kullanımıdır.

İyileştirme/yeniden sosyalleştirme; hükümlünün tahliyeden sonra, sorumluluk sahibi bir birey olarak suç işlemekten yaşamını sürdürebilmesi için cezaevinde veya denetimli serbestlikte uygulanan sistem olup, ‘treatment’ ya da ‘rehabilitasyon’ kavramları ile de ifade edilmektedir (Bilgiç, 2012: 115).

Suçluların rehberliğinden kast edilen ise; Bireye; kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitesini geliştirmesi, çevresiyle sağlıklı bir şekilde uyum sağlaması için uzman kişilerce yapılan yardımları içeren bir süreçtir (DSHY, 2013: 4/t m.).

Genelde insan hakları, özelde mahkûm hakları anlayışında son yıllarda sürüp gelen gelişme, cezada ıslah (tretman/iyileştirme) boyutunu öne çıkarmıştır. Islah boyutunun öne çıkarılmasının pratik bir yararı da vardır: İnsanlar sadece cezalandırılmakla yetinilmek suretiyle yeniden toplum içinde kendi başlarına terk edilirse, kısa bir süre sonra tekrar cezaevine dönmeleri ve bunu defalarca tekrarlayarak, bir yaşam tarzı haline getirmeleri tehlikesi vardır.² Oysa başarılı bir iyileştirme ve eğitim süreci sonunda, bu kişiler üretken, saygın ve hukuka saygılı bir toplum üyesi olabilirler (Bilgiç, 2012: 122,123).

Gramatica, “Toplumsal Savunma” adlı kitabında toplumsal savunma ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır: “Devlet, toplum içinde yaşamak durumunda olan bireyin sıkıntılarını ve tedirginliklerini ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Yasaca öngörülen düzeni kurmak için, devletin cezalandırma hakkı değil, toplumsallaştırma görevi vardır. Toplumsallaştırma görevi, ceza aracılığıyla değil, tersine önleyici, eğitici ve iyileştirici (tedavi edici) nitelikteki toplumsal savunma önlemleriyle yerine getirmelidir. Toplumsal savunma önlemi, yol açılan zarara (suça) göre (sorumluluk) değil, kişiliğinin (toplum yaşamına karşıtlık) gereklerini gözeterek her bireye uygun olmalıdır. Toplumsal savunma yargılanması, öznenin toplumsal yaşama karşıtlığının nitelik ve derecesinin değerlendirilmesiyle başlar ve her zaman yargısal olarak, nasıl hastanın iyileştirilmesi tedaviyle biterse, önlemin uygulanması zorunluluğunun bitmesiyle son bulur” (Gramatica, 1988: 23).

Denetimli serbestlik sistemi; suçluların rehabilitasyonu, tekrar suç işlemelerinin önlenmesi ve toplumun korunması amacına hizmet etmesi bakımından, ceza ve infaz sistemimizin önemli ve vazgeçilmez bir parçasıdır. Sistemin geliştirilmesi, daha iyiye gitmesi ve başarılı çalışmalara imza atabilmesi için çalışmalar sürdürülmekte ve sürekli olarak daha iyiye hedefleyen bir politika izlemektedir. Bu amaçla uygulama birliğinin sağlanması için müdahale programları uygulanmaktadır.

2 Yeniden suç işleyenlerin oranı %38,1 (Bilgiç, 2012: 213), suç işlemeyi alışkanlık haline getirenlerin oranı ise %1.9’dur (Bilgiç, 2012: 208).

Denetimli Serbestlikte Uygulanan Eğitim, İyileştirme ve Rehberlik Programları

Denetimli serbestlik müdürlüklerinde eğitim, iyileştirme ve rehberlik çalışmaları eğitim ve iyileştirme bürosunda görev yapan denetimli serbestlik uzmanları (psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı ve öğretmen) tarafından yürütülür.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği 37. maddesinde iyileştirme çalışmaları detaylandırılmıştır. Buna göre; Denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında, risk ve ihtiyaç değerlendirmesi sonucunda gerek duyulması veya mahkeme tarafından rehberlik çalışmalarına hükmedilmesi halinde, yükümlünün riskleri göz önünde bulundurularak, ihtiyaçlarına uygun iyileştirme çalışmaları yapılmaktadır.

Yükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılmasında sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılmasına ve toplumsal katılım sağlanmasına önem verilir. Toplum içinde denetim ve takibi yapılan yükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması; diğer kurumlarla ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde, bireysel görüşme ve grup çalışması yapılması, boş zamanların yapılandırılması, yükümlülerin meslek kursları ve eğitim programlarına katılmalarının sağlanması gibi faaliyetlerle yerine getirilir.

İyileştirme çalışmalarına yükümlüleri tanımak amacıyla, bireysel görüşme yapılması ile başlanır. Sanık veya hükümlünün grup çalışmasına hazır hale gelmesi ve gerekli görülmesi halinde iyileştirme çalışmalarına grup çalışması ile devam edilebilir.

Bireysel görüşme, yükümlü ile birebir ve uygun fiziki koşullarda, önceden belirlenmiş bir amaç ve plan çerçevesinde yürütülür. Mevzuat düzenleyici uygulama birliği sağlamak adına bireysel görüşmenin çerçevesini belirlemiştir. Buna göre bireysel görüşme, sayısı on ikiden, görüşme aralıkları üç haftadan fazla olamaz. Her bir görüşme otuz dakikadan az, kırk beş dakikadan fazla yapılamaz. Bireysel görüşmeyi planlamak ve gerçekleştirmek, eğitim ve iyileştirme bürosunda görevli denetimli serbestlik uzmanının sorumluluğundadır. Bireysel görüşmeler hem süreç hem de oturumlar açısından başlangıç, gelişme ve sonlandırma olmak üzere üç aşamadan oluşacak şekilde planlanır. Bireysel görüşme, denetimli serbestlik uzmanı tarafından yapılandırılarak yürütülebileceği gibi müdahale programı kapsamında da yapılabileceği belirtilmiştir.

Bireysel görüşmelerin ardından yükümlüler grup çalışma programına yönlendirilir. Grup çalışması, uygun fiziki koşullarda, en az dört en fazla on altı kişilik gruplar halinde en fazla on beş gün arayla yapılır. Grupların oluşturulmasında, yükümlülerin yaş gruplarına, benzer sorun alanlarına ve benzer risk düzeyine sahip olmalarına dikkat edilir. Yükümlüler, haklarında verilen tedbirin niteliğine bakılmaksızın, rehberlik ve iyileştirme çalışmaları kapsamında aynı grup içerisinde yer alabilirler. Grup çalışması sürecinde Yükümlülerin durumu periyodik olarak değerlendirilir ve ihtiyaç duyulması halinde iyileştirme çalışmaları bireysel görüşmelerle de desteklenir veya sonlandırılır. Aynı şekilde uygulama birliği sağlamak adına grup çalışma programları müdahale programı kapsamında yürütülür. Yine bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurularak denetimli serbestlik uzmanı tarafından yapılandırılan yeni programlarda uygulanabilir. Denetimli serbestlik toplum içinde gerçekleştirilen bir infaz olduğu ve yükümlülerin toplum içinde yaşadıkları için kurumlar arası işbirliğine büyük önem verilmiştir. Bu kapsamda yükümlüler, diğer kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kişilerce yürütülen yapılandırılmış grup çalışmalarına da yönlendirilebilir.

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca yapılandırılmış çeşitli müdahale programları vardır. Bunlar;

- Baba Destek Eğitim Programı,
- Çocuklar için Genel Suçlu Davranışı Müdahale Programı,
- Çocuklar için Saldırganlığı Önleme Müdahale Programı,
- Çocuklar için Temel Yaklaşım Müdahale Programı,
- Çocuklar ve Gençler için Adım Adım Değişim Müdahale Programı,
- Denetim Altındaki Çocuklar İçin Alkol ve Madde Müdahale Programı,
- Gençler İçin Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Müdahale Programı (SAMBA-JR),
- Hayat İçin Değişim Müdahale Programı (HAYDE),
- Öfke Kontrol Müdahale Programı,
- Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Müdahale Programı (SAMBA)

Adı geçen müdahale programları hizmet içi eğitim alan uzman personerce yürütülür. Bunun yanında kurumlar arası işbirliği çerçevesinde değişik kurum ve kuruluş personeline seminer adı altında eğitimlerde verilmektedir. Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca yapılandırılmış birçok müdahale programı olmasına rağmen ağırlıklı olarak SAMBA, GENÇ SAMBA,

HAYDE ve Öfke kontrol programları uygulanmaktadır. Şimdi bu programlar hakkında kısa bir bilgi vermeye çalışalım.

1. Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı

Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programı (SAMBA) sigara, alkol ve madde bağımlılığını tedavi amacıyla hazırlanmış bir programdır. Dene-timli Serbestlikte kullanılmak üzere hazırlanan program ise bir tedavi prog-ramı değil, bir farkındalığı artırıcı program olarak düzenlenmiştir. SAMBA, bağımlılık alanında yapılandırılmış bir tedavi programı oluşturabilmek için geliştirilmiştir. SAMBA'nın amaçları şunlardır (Öğel, K., Koç, C., Aksoy, A., Yorohan, R., ve İşmen, M. 2011: 4,11).

- Alkol veya madde konusunda kişinin bilgilenesini sağlamak,
- Bireylerin değişim motivasyonunu sağlamak,
- Bulaşıcı hastalıklardan korunmayı sağlamak ve zararı azaltmak,
- Yinelemeyi engelleyecek becerileri kazandırmak,
- Öfke ve stresle başa çıkma becerisini öğretmek,
- Etkili iletişim yöntemlerini öğretmek,
- Kişinin alkol/ madde kullanımı ile ilgili düşünce hatalarının farkına var-masını sağlamak.

SAMBA programının yapılandırılmasında birçok modelden faydalanıl-mıştır. Bunlar: Bilişsel Davranışçı Terapi, Diyalektik Davranış Tedavisi, Far-kındalık ve Kabullenme Terapisi ve Motivasyonel Görüşme'dir.

SAMBA, grup formatında bir psiko eğitimidir. Bireysel uygulama ya-pılmaz. Program 10 oturumdan oluşmaktadır. Her oturum 1,5-2 saat sür-mektedir. Madde kullandığı bilinen veya kabul edilen 18 yaş üstü kişiler için hazırlanmış bir eğitimidir. Alkol veya madde kullanımı kötüye kullanım veya bağımlılık düzeyinde olanların programa dâhil edilmesi doğrudur. Çok şiddetli yoksunluk belirtileri olanların, zeka düzeyi yetersiz olanların ve psikotik olanların eğitime alınması uygun görülmemiştir.

2. Gençler İçin Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı

Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı (SAMBA-JR), Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Programının (SAMBA) 15-18 yaş

grubu gençler için oluşturulmuş versiyonudur. Diğer grup çalışma programlarında olduğu gibi en az dört en fazla on altı kişiden oluşur. SAMBA programına göre daha basit hazırlanmıştır. Oturumların süresi konuya göre değişebilmektedir. SAMBA-JR programı 12 oturumdan oluşmaktadır. Bunlar (Öğel, K., ve Koç, Ceren. A. 2013: 5)

1. Oturum: Alkol ve Madde etkileri
2. Oturum: Bağımlılık
3. Oturum: Beyin ve bağımlılık
4. Oturum: Motivasyon
5. Oturum: Sağlıklı ve özgür ol
6. Oturum: Hemen tepki vermemek
7. Oturum: İstekle başa çıkmak
8. Oturum: Girdaptan çıkış
9. Oturum: Riskli durumlar
10. Oturum: Israrlarla başa çıkmak-güvenli davranış
11. Oturum: Bağımsızlık yolunun temel taşları
12. Oturum: Sigara ve etkileri

3. Öfke Kontrol Programı

Öfke kontrolü programında Bilişsel Davranışçı Yaklaşımı temel alınarak hazırlanmış olup, öfkesini kontrol etmekte zorluk çeken herkese uygulanabilir. Programın amaçları şunlardır: Yetersiz Öfke Kontrolünün bir risk faktörü olarak tespit edildiği durumlarda öfke kontrolünün önemine ilişkin farkındalık yaratmak ve daha sonra uygulanacak olan farklı programlar ve bireysel çalışmalar için bir temel oluşturmaktır. Programın hedefleri şunlardır (Özkan, A., Karaşoğlu, A., Eroğlu, Ç., Duman, E. N., Özdemir, F., Gündüz, G., Aslıpek, M. Ö., Görücü, S., Görgülü, T., ve Çevik, Y. 2013: 5-6).

- Katılımcıları öfkeye yol açan süreçler ve kişinin kendi davranışlarını izlemesi konusunda bilinçlendirmek.
- Katılımcılara öfkeyi kontrol etme konusunda bazı yöntemleri ve bu yöntemlerin yararlarını göstermek.
- Katılımcıların öfke kontrolü tekniklerini geliştirmelerini sağlamak.

Programın katılımcıları; Risk ve İhtiyaçları belirlenen ve öfke kontrolü konusunda sorun yaşayan yükümlülerden oluşur. Her bir grup için ideal katılımcı sayısı 8-12 kişidir. Katılımcılar okuma-yazma bilen ve kendini ifade etme becerisi olan kişiler arasından seçilir. Ayrıca antisosyal kişilik bozukluğu olan ve psikoz tanısı olanlar ile grup sürecini bozacağı düşünülen bireylerin öfke kontrol programına dâhil edilmemesine özen gösterilmelidir.

Programın başarısı için katılımcıların kendi güç, bilgi ve deneyimlerinin farkına varmaları gerekir. Program, grup üyelerinin bilgi ve deneyimleri ile katılımlarına zaman tanıyacak nitelikte düzenlenmiştir. Bu amaçla oturumlar içerisinde grup çalışmaları ve/veya bireysel çalışma şeklinde yer alan bazı uygulamalar yer almaktadır.

Programın her bir oturumu yaklaşık 1,5-2 saat sürmektedir. İdeal olan haftada iki oturum yapılmasıdır. Programın sonunda katılımcıların öfkeye ilişkin bazı konularda bilgi edinmeleri ve öfkenin kontrol edilmesinde kullanılabilecek becerileri öğrenmeleri ya da geliştirmeleri amaçlanmıştır.

4. Hayat İçin Değişim Programı

Hayat için değişim programı (HAYDE) yetişkin yükümlülere yönelik uygulanabilecek bir grupla çalışma programıdır. Program, suç davranışına sebep olan çeşitli bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve sosyal etkenleri ele alır. Grup oturumları ortalama 90 dakika olup, eğitim almış uygulayıcılar tarafından sırasıyla uygulanır. Program oturumlarının haftada bir kere uygulanması gerekmektedir. Ancak çalışma durumlarına göre program iki haftada bir uygulanabilir (Usta. İ., Alıcı, B., Işık, E., Koçak, Y., Altun, S., Bıyıklı, S., Karacaoğlu, Ö., Yağbasan, Y., Arabacı, Z., Korkmaz, M. N., Altın, D., Kılboz, Y., Yeşil, S., Çayırılı, D., Gündüz, H., Kırbaç, P. L., Hüseyin, S. S., Eşsiz, D., Kaya, B. B., Öztaylan M. A., Özer, İ. N., İlçin, Ü., Aktaş, H., Ünlü, M. M., Aykaç, M., Kaplan, C., ve Kaplan Nuhul. HAYDE, 2014: 4,5).

Hayat için değişim programı diğer grup çalışma programlarından farklı olarak katılımcıların seçimden daha hassas davranılır. Buna göre şu yükümlü tipleri programa alınmaz: Zekâ düzeyi çok düşük olan yükümlüler, ciddi öğrenme zorlukları yaşayan yükümlüler, akut akıl sağlığı sorunları olanlar, cinsel suç işlemiş yükümlüler, madde kötüye kullanım sorunu olanlar, diğer katılımcıların dikkatini dağıtması muhtemel yükümlüler ve birden fazla suç geçmişine sahip olmayan yükümlüler.

Hayat için değişim programı da on oturumdan oluşmaktadır. Her oturum bir diğeri ile ilişkili olup bir bütünlük arz etmektedir. Oturum başlıkları şu şekildedir:

Oturum 1: Giriş - İssız Ada

Oturum 2: Sorun Oluşturan Davranış Kalıpları

Oturum 3: Risk Faktörleri ile Başa Çıkma

Oturum 4: Düşünme Tarzları

Oturum 5: Sonuca Odaklanma

Oturum 6: Değişimi Planlamak

Oturum 7: Sosyal Etkileşim Becerileri

Oturum 8: Ahlaki İkilemler

Oturum 9: Empati ve Mağduru Anlamak

Oturum 10: Ben ve Toplum

5. Diğer

UNICEF'in teknik desteği ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütölmekte olan "Türkiye'de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar İçin Etkili Bir Risk Değerlendirme Sisteminin Geliştirilmesi Projesi" kapsamında Denetimli Serbestlik Gençlik Programı (DENGE) oluşturulmuştur. Bu program pilot uygulama aşamasındadır.

Ayrıca değerler eğitimi ile cinsel suçlulara yönelik müdahale programları da hazırlanmaktadır.

6. Suçların Sınıflandırılması

Türk Ceza Kanununda yüzlerce suç ve dolayısıyla yüzlerce ceza belirtilmiştir. Suçların detaylandırılması hem iyi hemde kötü yanları vardır. Örneğin hırsızlık suçunun birçok çeşidi vardır. Bu çeşitlerin çok olması suçun nevine göre ceza miktarını belirler ve nihayetinde daha adil bir karar vermeyi sağlar. Ancak çok fazla suç çeşidinin olması, suça neden olan, bir eylemin birden fazla suça tekaböl etmesine neden olabilir. Bu ise adil karar vermekten uzaklaştırır. Adli sisteme olan güveni sarsar.

Kişinin suçuna göre bireyselleştirilmiş bir eğitim ve iyileştirme programına tabi tutmamız, en azından şuan için, mümkün değildir. Bu nedenle araştırmamız kapsamında bir suç birleştirmesine/sınıflandırmasına gitme-

miz gereklidir. Suçların birleştirilmesi önemli bir hukuk konusudur. Suçların birleşmesi (içtimaı) konusundaki temel ilke cezaların birleştirilmesidir; cezaların birleşmesi kural, suçların birleşmesi ise istisnadır (Öztürk ve Erdem, 2011: 580). Bu ilke 5237 sayılı TCK'ya ilişkin TBMM Adalet Komisyonu Raporu'nda *"kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza vardır"* şeklinde ifade edilmiştir (TBMM, 2: 229). Ancak bütün handikaplarına ve uzmanlık alanımız olmamasına rağmen bir suç sınıflandırmasına gittik. Temel amaç kişinin ihtiyacına göre uygun program belirlemek ve yeniden suç işlenmesinin önüne geçmektir. Bu amaçla TCK'da belirtilen suçları, amatörce, sekiz başlık altında topladık. Bunlar;

6.1. Hayata ve Vücut Dokunmazlığına Karşı Suçlar

Hayata ve vücut dokunmazlığına karşı suçlar şunlardır: Kasten öldürme, taksirle öldürme, insan ticareti, intihara yönlendirme, çocuk düşürtme veya düşürme, kısırlaştırma, kasten yaralama, taksirle yaralama, işkence ve eziyet, organ ve doku ticareti vb. suçlar.

6.2. Cinsel Suçlar

Cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, reşit olmayanla cinsel ilişki, cinsel taciz, fuhuş, müstehcenlik, hayâsızca hareketler vb. suçlar cinsel amaçlı suçlardır.

6.3. Hürriyete ve Özel Hayata Karşı Suçlar

Hürriyete ve özel hayata karşı suçlar adı altında şu suçlar sayılabilir: Tehdit, şantaj, iftira, cebir, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, eğitim ve öğretimin engellenmesi, şerefe karşı suçlar, özel hayata ve özel hayatın gizli alanına karşı suçlar, resmi belgede sahtecilik, suç üstlenme, bilişim suçları vb.

6.4. Mal Varlığına Karşı Suçlar

Bu suç grubunda yer alan suçlar: Hırsızlık, yağma, mala zarar verme, dolandırıcılık, hileli ve taksirli iflas, suç eşyası satın alma, suç eşyasını bilgi vermeme, parada sahtecilik, dilencilik vb.'dir.

6.5. Kamu Hayatına Karşı Suçlar

Kamu hayatına karşı suçların çok fazla etki alanı vardır. Bunların bir kısmı kamuyu etkilerken bir kısmı kamu ile birlikte özel yaşamı da etkilemektedir.

Kamu hayatına karşı suçlar şöyle sıralanabilir: Topluma karşı suçlar, kamunun sağlığına karşı suçlar, korku ve panik oluşturma, suç işlemek için örgüt kurma, zimmet, irtikap, rüşvet, görevi kötüye kullanma, çevreyi kirletme, gürültü ve imar kirliliği, ulaşım araçlarına veya sabit platforma karşı suçlar, kumar oynatma, ihaleye fesat karıştırma vb.

6.6. Aile Düzenine Karşı Suçlar

Aile düzenine karşı suçlar şunlardır: Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören, çocuğun soy bağına değiştirme, kötü muamele, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali, çocuğun kaçırılması ve alıkonulması.

6.7. Devlete Karşı Suçlar

Soyut bir kavram olan devlet kurumları ile somutlaşır. Bu nedenle devlete karşı olan suçlar aslında devletin kurumlarına ve devleti temsilcilerine yönelik gerçekleştirilen suçlardır. Bunlar: Devletin egemenlik alametlerine ve organlarının saygınlığına karşı suçlar, cumhurbaşkanına hakaret, devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, silâhlı örgüt, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar vb.

6.8. Uyuşturucu Suçları

Uyuşturucu ve uyarıcı ile ilgili olan her şey suç niteliğinde sayılır. Uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin üretimi, satışı, bulundurulması ve kullanımı suçtur. Bunlar suçlar kanunda şu şekilde geçmektedir: uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak vb.

7. Suça Göre Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Suçluyu ıslah etmenin en iyi yolu onun ihtiyaçlarını göz önünde bulundur-maktır. Bir diğer deyimle her şeye rağmen onun bir insan olduğunu hatırlamaktır. İnsana değer vermeden mana verilemez. Saf teorik bir bilgi olarak verilecek değer havada kalmakta ve suçu önleyememektir. Bu nedenle verilecek her bir değer için, muhakkak uluslararası tecrübe de göz önünde bulundurulmalıdır. Değer verilmesindeki temel amaçlar/hedefler belirlen-

melidir. Örnek şahsiyetlerin (peygamberler, âlimler, filozoflar, devlet yöneticileri vb.) hayatları ile değerler somutlaştırılmalı ve bol bol örnek hikâyelerle zenginleştirilmelidir.

Türk Ceza Kanununda geçen yüzlerce suçu önce sekiz ana başlık altında topladık. Ardından denetimli serbestlik müdürlüklerinde uygulanan grup çalışma programlarının genelde on oturum olduğundan her bir suç grubu için onar oturumdan oluşan grup çalışma programları yapılandırdık. Toplamda seksen oturumda 56 farklı değeri işlemeyi planladık. Her suç grubu için temel hak ve özgürlükler ile onarıcı adalet oturumlarını zorunlu tuttuk. Öncelikle bireylerin suçlu bile olsa insan olduğunun unutulmaması gerektiğine inanıyoruz. Bu amaçla bireylere öncelikle temel hak ve özgürlüklerinin ne olduğu, bu hak ve özgürlüklerini nasıl kullanacağı konusunda ayrıntılı bir bilgi vermeyi hedefledik. Çünkü insan hakları eğitimi, kişilerin insan haklarını kavramalarını ve içselleştirmelerini sağlamaya yöneliktir. Başka bir deyişle, yalnızca kişilerin insan haklarının önemli olduğunu hissetmelerini sağlamaz, aynı zamanda onların bu haklara saygı göstermesine ve bu hakların korunması gerektiğini anlamalarına da yardım eder (Amnesty International, 2002: 16).

Grup çalışma programlarının ikinci oturumunda ise, bütün suç grupları için, onarıcı adalet değerini verdik. Çünkü cezanın temel amaçlarından biri de onarmaktır. Bu bağlamda onarıcı adalet; suçun faillerini, mağdurlarını, yakınları ve toplum temsilcilerini bir kolaylaştırıcının gözetimi altında gönüllük ilkesini temel alarak bir araya getirmeyi, tüm tarafların karşılıklı olarak diyaloga geçmelerini amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlandığından (Uludağ, 2011: 129) onarıcı adalet değerini kavratmayı hedefledik.

Şimdi bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak oluşturduğumuz genel ihtiyaç ve değerler tablosunu verelim.

Tablo 1: Suçlara Göre İhtiyaç ve Değerler Tablosu

SUÇ TÜRÜ	DEĞERLER									
	1. Oturum	2. Oturum	3. Oturum	4. Oturum	5. Oturum	6. Oturum	7. Oturum	8. Oturum	9. Oturum	10. Oturum
Hayata ve Vücut Dokunmazlığına Karşı Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Kader	Tövbe	Affetmek	Helalleşmek ve ödül	Vicdan	Huzur	Nefse sahip çıkma ve öfke kontrolü	Farklılıklara saygı
Mal Varlığına Karşı Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Emeğe saygı	Kul hakkı	Tövbe	Çalışkanlık	Üretim ve helal kazanç	Yardımlaşmak	Doğruluk dürüstlük	Güzel ahlak
Uyuşturucu Suçları	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Güzel ahlak	Tövbe	Bağimlilik ve biz olma	Geleceği planlama	Arkadaşlığın önemi	Terör ve uyuşturucu ticareti	Aile birliğine önem verme	Tedavi ve beden sağlığı
Cinsel Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Temel ihtiyaçlar ve cinsellik	Mağdur anlama	Mağdur anlama-2	Tahrik ve suç	Tövbe	Kader	Etiketleme	Suç ceza dönüşü
Hürriyete ve Özel Hayata Karşı Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Özgürlük	Affetmek	Özgüven	Höşgörü	İyilik	Nazik olma	Farklılıklara saygı	Kul hakkı
Kamu Hayatına Karşı Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Sorumluluk	Vatanseverlik	Kültürel miras sahip çıkma	Kamu hakkı	Geleceği planlama	İyi niyet	Doğruluk, dürüstlük	Biz olma bilinci
Devlete Karşı Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Vatansızlık	Hukuk devletin gerekliliği	Bayrak	Suç ve ceza oranlama	Liderlik	STK ve teşkilatlanma	Birlikte yaşama	Yardımlaşma
Aile Düzenine Karşı Suçlar	Temel hak ve özgürlükler.	Onarıcı adalet	Eş seçimi ve evlilik	Ailede sorumluluk	Çocuk sevgisi	Farklılıklara saygı	Aile büyükleri ve gelecek	Aile planlaması	Ekonomik kazanç ve harcamaları	Boşanmanın sonuçları

Bu teorik olan değerleri örnek bir uygulama üzerinden gidip daha anlaşılır kılmaya çalışalım. Suçumuz alkol veya uyuşturucu etkisi altındayken araç kullanma olsun. İhtiyaç ve değerler tablosuna göre bu suçtan eğitim ve iyileştirme tedbiri verilen bireylere grup çalışma programının ikinci oturumunda onarıcı adalet konusu işlenecektir. Bu konuyu kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Suç: Alkol veya uyuşturucu etkisi altındayken araç kullanma.

Değer: Onarıcı Adalet

Amaç: Öncelikle onarıcı adalet kavramı, mahkûmların seviyesi göz önünde bulundurularak, açıklanmalıdır. Onarıcı adalet: Suçun ortaya çıkarmış olduğu zararları onarmayı, hem mağdur hem de suç işleyen kişinin sürece dâhil olmasıyla, kolaylaştırmaktır. Bu bağlamda temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Toplum düzenini ve barışını onarmak ve zarar görmüş ilişkileri düzeltmek.
- Suç oluşturan davranışı kabul edilmez olarak adlandırıp toplumsal değerleri yeniden olumlamak.
- Mağdurları desteklemek, onların seslerini duyurmalarını ve katılımlarını sağlamak ve ihtiyaçlarını belirlemek.
- Tüm ilgili taraflar tarafından, özellikle failler tarafından, sorumluluğun üstlenilmesini teşvik etmek.
- Onarıcı, ileriye dönük sonuçları belirlemek.
- Faillerin değişimini teşvik ederek tekrar suç işleme eğilimlerini azaltmak ve yeniden entegrasyonlarını kolaylaştırmak (United Nations, 2006:10).

Örnek olay: Ali, hafta sonu tatilinde arkadaşlarına takılır. Gecenin ilerleyen saatine kadar alkol alarak eğlenirler. Ali, eve dönmek için kendi aracını kullanır. Alkolün vermiş olduğu sarhoşlukla sürat yapar. Sonuçta seyir halinde olan başka bir arabaya çarpmak suretiyle kaza yapar. Kazada her iki araba da perte çıkar. Karşı arabada bulunan şoförün ölümüne, eşinin ise ömür boyu yatalak hasta olmasına neden olur.

Yapılacak etkinlik: Bu örnek olay üzerinden gidilip olayın etki ve sonuçları hakkında bireyin beyin fırtınası yapması sağlanır. Bireye yaptırılmak istenen empatinin kalıcı olması için yatalak hastaların kaldığı huzurevi veya rehabilitasyon merkezleri ziyaret edilebilir. Birey mağdurun ailesine özür mektubu yazması için teşvik edilir.

Örnek Şahsiyet: Hz. Muhammed (sav). Konunun daha iyi anlaşılması için konuyla ilgili ayet ve hadisler verilir. İslam dininde alkolü yasaklayan ayet nüzul sebebi ile birlikte anlatılır.

“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah, hem insanlar için faydeler vardır. Günahları ise faydelerinden daha büyüktür.” (Bakara, 2/219)

“Alkol, her türlü kötülüklerin anasıdır.” (Sünen-i Nesai, Eşribe, 44.)

Alkol ve uyuşturucu birçok suça kapı aralamaktadır. Bunların bir kısmı alkol ve uyuşturucunun etkisindeyken gerçekleşir. Bir kısmı ise alkol ve uyuşturucuyu temin etmek için başvurulur. Bu suçlar: Hırsızlık, gasp ve yağma, huzuru bozma, kamu malına zarar verme, maddi hasarlı trafik kazaları, yaralama, taksirli ölüme neden olma, cinsel suçlar, uyuşturucu ticareti vb’dir.

Sonuç ve Değerlendirme

Suçun olmadığı bir toplum ütopya olmaya devam ediyor. Pis, kötü, çirkin, ayıp ve günah gibi davranışların manzumesi olan suça bütün toplumlarda ceza verilir. Cezadaki temel amaç suçluyu yeniden topluma kazandırmaktır. Ancak suçluyu sadece kapalı bir mekâna / cezaevine kapatmakla onun kendi kendine ıslah olmasını beklemek iyi niyetten öteye gidemeyecektir. Bu nedenle suçlunun yeniden topluma kazandırılması için yakın yüzyılda etkin çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde yapılan çalışmalara baktığımızda suçlunun bir bütün olarak, madde ve mana yapısı göz önünde bulundurularak oluşturulmuş bir programın olmadığı görülmektedir. Özellikle suçlunun büyük bir oranda özgür olduğu, suçunu toplum içinde infaz ettiği denetimli serbestlik sisteminde suçlunun madde ve mana bütünlüğünü göz önünde bulunduran bir programın olmaması ise büyük bir handikaptır.

Suçlunun yeniden topluma kazandırılmasında maddi öğelerden daha çok manevi öğelerin önemli olduğu bir gerçektir. Zira suçluyu öncelikli olarak bir insan, bir birey olarak koşulsuz şartsız kabul etmenin yolu onun ruh ve mana dünyasına seslenmektir. Empati yapmaktır. Bu nedenle suçlulara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hem bir hak hem de bir zorunluluktur. Nasıl ki hastaya göre ilaç veriliyorsa suçluya göre de manevi danışmanlık ve rehberlik verilmesi gerekir. Bu amaçla sekiz temel suç grubu oluşturulmuştur. Bu sekiz temel suç grubunun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak temel değerler oluşturulmuştur. Şüphesiz sadece temel değer-

leri belirlemek yetmez. Bu nedenle her bir değerin; mana derinliği, kültürel zenginliğimiz ve inanç dünyamız göz önünde bulundurularak detaylı bir program hazırlamak gerekir.

Denetimli serbestlik sisteminde uygulanan grup çalışma programlarına uygun olmayan kişilere ise ilgili yönetmelik çerçevesinde on iki bireysel görüşme planlanmıştır. Bu görüşmeler suça göre değişen ihtiyaçlar ve değerler tablosunda öne çıkan başlıklar olup bireysel görüşmeye göre uyarlanması gerekir. On oturumda verilen temel değerlerin başına birinci bireysel görüşmede yükümlüyü tanıma ve denetimli serbestlik süreci hakkında bilgi verme şekilde başlanmalıdır. İkinci oturumda ise suçun etki ve sonuçlarının ele alınacağı ABC uygulamasıyla devam edilmelidir. İlk iki oturuma grup çalışma programlarında verilen on değer eklenmek suretiyle bireysel görüşme sayısı on ikiye çıkarılacak şekilde planlama yapılmalıdır.

Kaynakça

- Amnesty, International. (2002). İlk adım. İnsan hakları eğitimine başlangıç için el kitabı. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi. İstanbul.
- Baygeldi, M. R. (2018). Türkiye’de modern sorunlara dini bir çözüm olarak manevi danışmanlık uygulaması mevcut durum ve öneriler. *SETA Analiz Dergisi*, 234.
- Bilgiç, Şükrü. (2012). *Hapsedilme, iyileştirme ve yeniden suç işleme*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çolak, H. ve Altun, U. (2006). Denetimli serbestlik kavramının yaptırım teorisi ve penolojik bakımdan tahlili ile pozitif hukukumuzdaki düzenlemeler. *Adalet Dergisi*, 25.
- DİB, (2016). *Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2015 yılı faaliyet raporu*. Ankara.
- Doğan, F. K. (2010). *Cezanın amacı ve hapis cezası*. İstanbul: Legal Yayınları.
- DSHY, *Denetimli Serbestlik Hizmetler Yönetmeliği*. Tarih 05/03/2013, Sayı: 28578.
- Ögel, K. ve Koç, C. A. (2013). Sigara, alkol ve madde bağımlılığı bilgilendirme programı (genç samba), İstanbul.
- Usta, İ., Alıcı, B., Işık, E., Koçak, Y., Altun, S., Bıyıklı, S., Karacaoğlu, Ö., Yağbasan, Y., Arabacı, Z., Korkmaz, M. N., Altın, D., Kılboz, Y., Yeşil, S., Çayırılı, D., Gündüz, H., Kırbaç, P. L., Hüseyin, S. S., Eşsiz, D., Kaya, B. B., Öztaylan M. A., Özer, İ. N., İlçin, Ü., Aktaş, H., Ünlü, M. M., Aykaç, M., Kaplan, C., ve Kaplan Nuh. HAYDE, (2014). *Hayat için değişim programı el kitabı*. Ankara:

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı Yayınları.

- Özkan, A., Karaşoğlu, A., Eroğlu, Ç., Duman, E. N., Özdemir, F., Gündüz, G., Aslıpek, M. Ö., Görücü, S., Görgülü, T., ve Çevik, Y. (2013). *Öfke kontrol programı uygulayıcı el kitabı*. Ankara: Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı Yayınları.
- Özdemir, Ş. (2002). Türkiye’de cezaevlerinin din eğitim uygulamasının geçirdiği evreler. *Din bilimleri akademik araştırma dergisi*, (2)2.
- Öztürk, Bahri ve Erdem, Mustafa Ruhan (2011). *Uygulamalı ceza hukuku ve güvenlik tedbirleri hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ögel, K. Koç, C. Aksoy, A. Yorohan, R. İşmen, M. (2011). Sigara, alkol ve madde bağımlılığı tedavi programı (SAMBA). İstanbul: Yeniden Yayınları.
- TBMM Adalet Komisyonu’nun Türk Ceza Kanunu Tasarısına ilişkin 3.8.2004 tarih ve Esas:1 / 593, Karar: 60 sayılı Raporu, TBMM, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Sıra Sayısı 664, s.229.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2006). *Onarıcı adalet el kitabı*. New York: Ceza Adalet El Kitabı Dizisi.
- Uludağ, Şener (2011). Onarıcı ve cezalandırıcı adalet: paradigma değişikliğini tetikleyen şartlar. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(4).
- Yavuz, H. A. (2012a). Denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemindeki tarihsel gelişim süreci. *TBB Dergisi*, 100.
- Yavuz, H. A. (2012b). Denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemi içerisindeki genel görünümü üzerine. *Adalet Dergisi*, 42.

Cezaevi Vaizlerinin Meslekî Yeterlilikleri Üzerine Nitel Bir Araştırma

*Zeynep Kaya**

Giriş

Suç ve ceza insanlığın başlangıcından beri var olan bir olgudur (Özdemir, 2012). Suç ve suçlu probleminin çözümünde eğitim ve öğretim ve rehabilitasyon faaliyetlerinin öneminin fark edilmesi ile beraber ilgili personel cezaevlerinde istihdam edilmeye başlanmıştır. (Özdemir, 2002a: 1)Ülkemizde cezaevlerinde din eğitimi uygulamalarının başlangıcı 50 seneyi geçmemektedir.(Kaya, 2008: 157). Cezaevlerinde, gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetlerinin “cezaevi vaizliği” altındakurumsallaşması 2000’li yıllarda ivme kazanmıştır.Cezaevlerindeki din destek ve manevi rehberlik faaliyetleri, Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasında 2011 yılında imzalanan işbirliği çerçevesince DİB tarafından görevlendirilmiş vaizler tarafından yürütülmektedir.(Çınar, 2016: 2402). Vaizlerin bulunmadığı durumlarda müftü, müftü yardımcısı vb. görevliler bu görevi yerine getirmektedirler. Cezaevlerinde mahkûmların ıslahına yönelik din eğitimi faaliyeti Din ve AhlakBilgisi dersi çerçevesinde yürütülmektedir. (Özdemir, 2002a: 1).

Mahkûmlarınçoğunda görülen dini bilgi ve dini uygulamalardaki eksiklik vede ahlaki vasıflardaki noksanlık, cezaevi vaizliğinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Mahkûmlara verilen din eğitimi, aynı zamanda onların ıslahına yöneliktir.(Kaya, 2008:158). Ancak, ülkemizde cezaevleri için özel olarak yetiştirilen vaizler bulunmamaktadır. Vaiz kadrosunda görevli personel, çeşitli

* Dr. Öğr.Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Dini İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, zeynep.kaya@asbu.edu.tr

seminerlere alınmak suretiyle tutuklu ve hükümlülerin yararına hem teorik hem de pratik anlamda din hizmeti faaliyetleri yürütmek, aynı zamanda isteğe bağlı olarak manevi rehberlik hizmetleri desunmak üzere ceza infaz kurumlarında görevlendirilmektedirler(Özdemir, 2008: 123).Cezaevi vaizliği pek çok beceriye sahip olmayı gerektiren bir meslektir. Görev tanımından hareketle bir cezaevi vaizinin; din görevliliği, öğretmenlik ve manevi danışmanlık gibi en az üç alanda gerekli donanın ve beceriye sahip olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. (Çınar, 2016).

Bu çalışmanın amacı, cezaevinde görev yapan vaizlerin; *mesleki alan bilgisi, mesleki pedagojik formasyon, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarındaki yeterliklerini* incelemektir.

Din hizmetlerinin verimli ve kaliteli bir şekilde yürütülmesi, en başta din görevlilerinin mesleki bilgi ve donanın açısından iyi yetişmiş olmasına bağlıdır.Zira; toplumların değişmesine paralel olarak insanların ihtiyaçlar farklılaşmakta, çeşitlenmekte ve çoğalmaktadır.Bu değişikliklerin sonucunda toplumların bireylerden beklediği beceriler de sürekli farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu talepleri, ihtiyaçları karşılayacak kişilerin/personelin de buna paralel olarak farklı ve yeni bazı niteliklerle/yeterliklerle donanması gerekli olmaktadır. Dinî inançlar ve yaşantılar alanında da söz konusu değişimin etkileri ister istemez kendini göstermektedir. İnsanlar her gün yeni bir dinî soru veya sorunla karşılaşmakta, tartışmakta, cevap ve çözüm üretmek için çalışmaktadırlar. Bu nedenle toplumu din konusunda aydınlatmakla sorumlu olanların da görev yaparken, bu değişim ve çeşitlilik sonucu doğması muhtemel soru ve sorunlara karşı hazır olmaları ve dinî ihtiyaçlara cevap verebilmeleri için gerekli donanım/yeterliklere sahip olmaları, sürekli kendilerini yenilemeleri gerekmektedir (DİB, 2014: 5).

Cezaevi vaizliği, icra edilmesi gereken mekân ve hedef kitlesinin özellikleri dolayısıyla, çok önemli ve zor bir görev olarak karşımızda durmaktadır. Böylesine önemli bir görevi icra etme konumunda bulunan kimselerin mesleki yeterlilikleri, ihtiyaçları ve eksikliklerinin tespit edilmesi elzemdir. Zira, eğitimin önemli bir bileşeni olan değerlendirme basamağı olmadan eğitimin faydasından bahsetmek de mümkün olmayacaktır. Bu çalışma ile ortaya çıkacak tablo, cezaevi vaizlerinin, toplumun ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verecek biçimde yetiştirilmelerine katkı sağlayacaktır. Ayrıca; özel olarak cezaevi vaizlerinin mesleki yeterliliğine odaklanan bir araştırmamanın olmaması da çalışmanın önemini artırmaktadır.

Çalışma, üç bölüm halinde ele alınmıştır. Nitel araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmeden önce cezaevi vaizliği ile ilgili kısa tarihçeye yer verilmiş, ayrıca cezaevi vaizlerinin görev sorunlarına kısaca temas edilmiştir. Yöntem ve bulgular bölümünün ardından sonuç ve öneriler kısmı ile konu nihayete erdirilmiştir.

Türkiye’de Cezaevi Vaizliğinin Kısa Tarihçesi

Giriş bölümünde ifade edildiği gibi, ülkemizde cezaevlerinde din eğitimi uygulamalarının başlangıcı 50 seneyi geçmemektedir. İlk olarak, 1959 yılında dönemin Adalet Bakanı Diyanet İşleri Başkanlığı’nabir yazı göndermiş, bu yazıda hükümlülerin manevi ıslahını temin edecek konferansların verilmesine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bu gelişmenin ardından, Diyanet İşleri Başkanlığı’nca resmen din görevlilerinin cezaevlerinde görevlendirilmeye başlanması ise 1974 yılında gerçekleşmiştir. Butarihte, Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında varılan mutabakat neticesinde, hükümlü ve tutukluların pişman olup, topluma adapte olabilecek şekilde dönebilmelelerini temin amacıyla, cezaevlerinde dini, ahlaki ve içtimai mahiyette konferanslar vermek üzere din adamlarının görevlendirildiği görülmektedir. Daha sonra, Genelkurmay Başkanlığı’nın 16 Eylül 1981 gün ve 7130-818-81 sayılı emirleri gereğince, Adalet Bakanlığı “Eğitim Birimi” ile “Bilimsel Kurul” tarafından Din ve Ahlak Bilgisi müfredat programı hazırlanmış, 11 Mart 1986’ da ise Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ile Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdür Yardımcısı arasında yapılan görüşmeler neticesinde cezaevi vaizlerinin statüleri ile ilgili ortak esaslar tespit edilmiştir. (Özdemir, 2002b: 65,69). 2001 yılında ise Adalet Bakanlığı ve DİB arasında yapılan protokol ile cezaevlerine cezaevi vaizleri atanmış ve her cezaevine DİB personelinin gitmesi sağlanmıştır (Işık, 2009: 260).

Her ne kadar mahkûmlara yönelik din eğitimi faaliyetleri, gelişmiş diğer ülkelere göre ülkemizde daha geç başlamış olsa da buralarda gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetlerinin “cezaevi vaizliği” altındaki kurumsallaşması 2000’li yıllarda ivme kazanmıştır. Türkiye’de de ilk olarak 1950’li yıllarda Adalet Bakanlığının, Diyanet İşleri Başkanlığı’na başvurarak hükümlülere ahlaki konularda sohbet ve konferanslar ile ilgili manevi destek verecek personel talep etmesi (Özdemir, 2002b: 66) ile başlayınca cezaevlerinde din hizmetleri ve ahlaki gelişim faaliyetleri, günümüzde oldukça önem kazanmış, hattasuçlunun iyileştirilmesi konusunda devletin öncelikli politikalarından

biri haline gelmiştir. Cezaevlerindeki dinî destek ve manevi rehberlik faaliyetleri, Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 2011 yılında imzalanan işbirliği protokolü (Dini ve Ahlaki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü 10.02.2011) çerçevesince Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilmiş vaizler tarafından yürütülmektedir.

Cezaevi Vaizlerinin Görev ve Sorumlulukları

Cezaevlerinde mahkûmların ıslahına yönelik din eğitimi faaliyeti vaizler tarafından sürdürülmektedir. Bu görevlilere “Cezaevi Vaizi”¹ adı verilmektedir. Vaizlerin bulunmadığı durumlarda müftü, müftü yardımcısı vb. görevliler bu görevi yerine getirmektedirler (Özdemir, 2002a:1). Bunların bir kısmı cezaevlerinde tam gün çalışmakla birlikte, büyük çoğunluğu haftanın belli günlerinde gelip mahkûmlara ders vermektedir (Özdemir, 2008: 123).

Cezaevlerindeki din eğitimi “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Özdemir, 2002a:1). Bu program çerçevesinde görevliler, tutuklu ve hükümlülere dini sohbetlerde bulunmakta, ilmi ve ahlaki bilgileri vermekte ve Kur’an öğretmektedirler (Özdemir, 2008: 123). Cezaevi vaizlerine, cezaevi idaresince görev yaptığı cezaevinde mahkûm ve tutuklularla ferdi görüşmeler yapmak, din fişlerini doldurmak ve derse hazırlanmak amacıyla bir çalışma odası verilmektedir (Özdemir, 2002a: 1).

Bu bağlamda, cezaevi vaizlerinin tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlaki gelişmelerini sağlamaya yönelik görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Tutuklu ve hükümlülere dini ve ahlaki bilgiler vermek, bu konulardaki yanlış bilgileri düzeltmek,
- Din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetlerinde; konuların seçimini, hükümlü ve tutukluların özellikleri, Adalet Bakanlığı’na bağlı Ceza ve Tutukevlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere verilecek Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı ve Milli Güvenlik Kurulu’nun tavsiye kararlarını da dikkate alarak yapmak,
- Dini ve ahlaki duygu ve düşüncelerini geliştirerek, insan, aile, millet ve vatan sevgisini aşılamak için; kurumlarda din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetleri görevini yürütmek,
- İstek halinde Kur’an-ı Kerim öğretimi yapmak,

1 Bu görevliler, 2001 yılında başlatılan cezaevlerinde din eğitimi yeniden şekillendirme çalışmalarının sonucu olarak artık “Dini Danışman” olarak isimlendirilmektedirler.

- Dini gün ve haftaların anlamına uygun anma/kutlama programlarını hazırlamak,
- Dini vecibelerini yerine getirilmesine yardımcı olmak,
- Verilecek olan derslerin ünite alt başlıklarını ayrıntılı olarak hazırlayarak kurum idaresine iletmek,
- Hükümlü ve tutukluların idareye verecekleri dilekçeler aracılığıyla dini konulardaki özel görüşmetaleplerini karşılamak,
- Kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve kurumlara yeni gelen dini kitapların ilgili personel tarafından incelenmesini sağlamak,
- Kuruma yeni gelen tutuklu ve hükümlülerle görüşmek,
- Hükümlü gözlem ve sınıflandırma formlarında yer alan "Din" bölümünü doldurmak.²

Görüldüğü üzere cezaevi vaizleri, tutuklu ve hükümlülerin yararına hem teorik hem de pratik anlamda din hizmeti faaliyetleri yürütmek, aynı zamanda isteğe bağlı olarak manevi rehberlik hizmetleri desunmak üzere ceza infaz kurumlarında görevlendirilmektedirler. Buna göre cezaevi vaizleri, bazen bir öğretmen, bazen bir hatip, bazen kuran kursu öğreticisi, bazen bir imam ve en önemlisi bazen demanevi bir danışman olarak bu kurumlarda görev yapmaktadırlar. Cezaevinde sürdürülen bu din hizmeti faaliyeti ile; mahkûmların "milli, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve vatanını, milletini seven, beden, zihin, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir yapıya sahip", kişiler olarak yetiştirmek ve ıslahlarını sağlayarak bir daha suç işlemelerinin önüne geçmek, topluma yararlı bir birey olarak yeniden hayata katılmalarını sağlamak amaçlanmaktadır (Özdemir, 2008: 124).

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın mahiyeti gereği, bir olguyu kendi gerçekliği içinde derinlemesine incelemek amaçlandığından nitel araştırma yönteminin daha uygun olduğu düşünülmüş ve araştırmada olgu bilim deseni benimsenmiştir. Olgubilim deseninde farkında olunan, ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir an-

2 Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol

layışa yeterince sahip olunmayan olgulara odaklanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 72). Araştırmanın örneklemini, 2018 yılında, Ağustos ve Eylül ayları içerisinde, Ankara ve Kütahya'da yaşayan, hali hazırda cezaevi vaizi kadrosunda bulunan, görevlendirme olarak cezaevinde çalışan ve geçmişte cezaevi vaizliği yapmış, 14 cezaevi vaizi/ vaizesi oluşturmaktadır. Katılımcıların olgusal durumları Tablo 1'de verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında, literatür dikkate alınarak geliştirilen *yarı yapılandırılmış mülakat formu* kullanılmıştır. Görüşme formunun içerik geçerliliğini sağlamak amacıyla sorular ile ilgili olarak üç din eğitimi uzmanından görüş alınmış belirtilen görüşler doğrultusunda, sorularda gerekli değişiklikler yapılarak görüşme formu düzenlenmiştir. Görüşme formunda katılımcılara; mesleki alan bilgi, mesleki pedagojik formasyon bilgisi ve dini danışmanlık/ rehberlik bilgisi alanlarında sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler sırasında, mülakatın akış seyrine göre soruların yerleri değiştirilmiş ya da ek açıklamalar eklenmiştir. Her görüşme öncesinde katılımcılardan, olgusal durumlarını belirlemek amacıyla; *yaş, cinsiyet, mezuniyet, mesleki kadro, mesleki kıdem ve cezaevi vaizliğindeki mesleki kıdem* bilgilerin sorulduğu *Kişisel Bilgi Formu'*nu doldurmaları istenmiş ve yapılan görüşmenin bilimsel amaçlı olarak kullanımına dair rızaları alınmıştır. Mülakat formunda yer alan sorular, katılımcılara sırasıyla yöneltilerek görüşmeler kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmelerin büyük çoğunluğu yüz yüze mülakat şeklinde gerçekleştirilmiş, ancak iki katılımcı ile bir araya gelme imkânı oluşmadığından, telefon yoluyla görüşme yapılmıştır. Her bir görüşme, yaklaşık olarak 20 ila 55 dakika süre içinde tamamlanmıştır. Katılımcıların ses kayıtlarının çözümlemesi yapılmış ve daha sonra araştırma verileri içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler, araştırmanın amacına uygun bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, katılımcıların isimleri gizli tutularak ifadelerde isimler yerine katılımcılara verilen numaralar kullanılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Olgusal Durumları

	<i>Cinsiyet</i>	<i>Yaş</i>	<i>Mesleki Kadro</i>	<i>Mesleki Kıdem</i>	<i>Cezaevi Vaizliği Süresi</i>	<i>Fakülte</i>	<i>İhtisas/Y.Lisans /Doktora</i>
V1	K	50	Uzman Vaiz	15 yıl	7.5 yıl	İlahiyat	İhtisas
V2	E	57	Uzman Vaiz	37 yıl	3 yıl	İlahiyat	İhtisas
V3	E	37	Cezaevi Vaizi	13 yıl	4.5 yıl	İlahiyat	Y.Lisans
V4	E	41	Cezaevi Vaizi	15 yıl	3 yıl	İlahiyat	Y.Lisans
V5	E	37	Cezaevi Vaizi	17 yıl	5 yıl	İlahiyat	İhtisas/Doktora Öğr.
V6	E	43	Cezaevi Vaizi	17 yıl	4 yıl	İlahiyat	İhtisas/Y. Lisans
V7	K	44	Vaiz	20 yıl	1 yıl	İlahiyat	İlahiyat/Y. Lisans Öğr
V8	E	50	Cezaevi Vaizi	30 yıl	5 yıl	İlahiyat	Yüksek Lisans
V9	E	42	Cezaevi Vaizi	16 yıl	6 yıl	İlahiyat	İhtisas
V10	K	34	Vaiz	12 yıl	2 yıl	İlahiyat	Y.Lisans Öğr.
V11	E	43	Cezaevi Vaizi	24 yıl	10 yıl	İlahiyat	Y.Lisans
V12	E	40	Cezaevi Vaizi	15 yıl	4 yıl	İlahiyat	-----
V13	E	33	Cezaevi Vaizi	10 yıl	4 yıl	İlahiyat	Y.Lisans Öğr.
V14	E	43	Cezaevi Vaizi	23 yıl	1.5 yıl	İlahiyat	-----

Bulgular

Bu bölümde yapılan mülakatlar sonunda adı geçen üç alana dair katılımcıların yeterli olma durumları tablolar halinde verilmiş, veriler yoruma tabi tutulmuştur. Bir tebliğ metni olması hasebiyle, katılımcıların ifadelerinden direk alıntılara gerektiği kadar yer verilmiştir.

1. Meslekî Alan Bilgisi

Bu bölüm altında cezaevi vaizlerinin; Temel İslâm Bilimleri alanına hâkimiyet, ezberden ayet hadis okuma, dini inanç ve yorum farklılıkları karşısında imkan edici cevaplar verme, en çok soru gelen alan ile ilgili sorulara cevap verme, bilimsel yöntem ile araştırma yapabilme yeterliliklerine dair sorular sorulmuştur. Bu alanlarla ilgili vaizlerin yeterliliklerini gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

1.1. Temel İslâm Bilimlerine Hâkimiyet

Tablo 2: Temel İslâm Bilimlerine Hâkimiyet		N
Yeterli	v1-v2-v3-v4-v5-v6-v7-v8-v9-v10-v11-v12-v13-v14	14
Kısmen Yeterli	-----	
Yetersiz	-----	

Tabloya göre, tüm katılımcılar, bahsi geçen alanda, kendilerini yeterli görmektedirler. Katılımcılara göre, bu durumiki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, aldıkları ihtisas eğitiminin katkısı, ikincisi ise muhatap oldukları kitlenin eğitim durumunun oldukça düşük olması. Hatta bazı katılımcılar, ilahiyatı bitiren bir kişinin bu alan ile ilgili bir sıkıntı yaşamayacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan vaizlerin meslekî kademlerinin fazla olmasının da katkısı göz ardı edilmemelidir. Katılımcıların kendilerini Temel İslâm Bilimlerinde yeterli görmelerini oldukça olumlu bir sonuç olarak değerlendirmek mümkündür.

Konuya dair katılımcıların ifadelerinden bazıları şunlardır:

V1: “Yani bu işte yeterliliğin sonu yok da. İlahiyatı bitirdikten sonra Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ihtisas kursları var. Ben onlara katıldım Erzurum’da. Genel olarak bu bana çok fayda sağladı.”

V4: “Muhataap olduğumuz kitlenin eğitim seviyesi, adli suçlular olduğu için biz rahatlıkla onlara yeteri kadar bilgi verebiliyoruz.”

1.2. Ezberden Ayet Hadis Okumayabilme/Yorumlama

Tablo 3: Ezberden Ayet Hadis Okumayabilme / Yorumlama		N
Yeterli	v1-v2-v3-v4-v5-v6-v8-v10-v11-v12-v13-v14	12
Kısmen Yeterli	v7-v9	2
Yetersiz	-----	

Katılımcıların büyük çoğunluğu, her konu ile ilgili olmasa da, anlatacakları konu ile ilgili ayet ve hadisleri ezberden, ya da meal olarak okuyabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda, katılımcıların her birinin daha önce imam ya da vaizolarak çalışmasının katkısı olduğu, kendileri tarafından ifade edilmiştir. Ayet ve hadisleri yorumlamada takip edilen yol ise genellikle, tefsir ya da ya da hadis kitaplarındaki yorumları aktarma şeklinde olmaktadır. Bu durumu katılımcıların aşağıdaki ifadelerinde görmek mümkündür:

V10: “Ayet ve hadis okumada her hangi bir güçlük yaşamıyorum. Muhakkak o konuyla ilgili bir ayet bir hadis geliyor aklıma.”

V7: “Bildiğimiz konularda, Arapça olmasa da mealini söylüyoruz.”

V14: “Benin zaten Kur’an-ı Kerimden yaklaşık bir 50-60 aşır ezberim var. Mealini de ezbere veriyorum.”

1.3. En Çok Soru Gelen Temel İslam Bilimleri Alanı ve Tutuklu / Mahkûmlardan Gelen Sorulara Cevap Verebilme

Tablo 4: En Çok Soru Gelen Temel İslam Bilimleri Alanı		N
Akaid / Kelâm	v1-v3-v4-v5-v6-v7-v9-v11-v13-v14	10
Fıkıh	v1-v3-v4-v5-v6-v7-v8-v9-v10-v11-v12-v13	12

Bu başlık altında katılımcılar birden fazla alan ifade edebilmişlerdir. Katılımcılar en çok Fıkıh ve Akaid / Kelâm konularında soru aldıklarını ifade etmişler ve Fıkıh ile ilgili soruların ilmihal bilgileri (abdest- namaz-nikah) Kelâm ile ilgili konuların ise, kaza-kader, kul hakkı alanında yoğunlaştığını belirtmişlerdir. Burada, soru gelen alanın muhatap olunan kitlenin hangi suçtan hapisshaneyeye girdiğine de bağlı olduğunu ifade eden katılımcılar olmuştur. Örneğin, katiller ebedi cehennemde kalıp kalmayacaklarını sorarken bazı mahkûmlar, hâkimlerin kendilerine fazla yıl ceza vermesiyle haksızlığa uğradıklarını, bu hakkı ahirette alıp alamayacaklarını sormaktadırlar. En çok soru gelen alanın Fıkıh olmasının nedenini, katılımcılar; cezaevine giren tutuklu ve mahkûmların daha önceki hayatlarında dini konularda bilgilerinin olmayışına ve dini öğrenme isteğinde bir uyanma olmasına bağlamaktadırlar. Konuya dair ifade edilen görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir:

V3: “Daha çok fıkıh ile alakalı ondan sonra itikâd diyebiliriz. Özellikle kaza ve kader konuları. Kaza ve kader anlayışını çok soruyorlar.”

V5: “Kelâm. Kader konusu.”

V11: “İbadet genel itibarıyla İnanç konuları, ilmihal bilgileri fıkıh ile ilgili konular.”

Tablo 5: Tutuklu ve Mahkûmlardan Gelen Sorulara Cevap Verebilme		N
Yeterli	v1-v2-v3-v4-v5-v6-v8-v10-v11-v12-v13-v14	14
Kısmen Yeterli	-----	
Yetersiz	-----	

Tutuklu ve mahkûmlardan, kendilerine gelen sorulara cevap vermede konusunda tüm vaizler yeterli olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre, adli suçluların eğitim seviyelerinin düşük olması kendilerini zorlayacak bir sorunun gelememesindeki temel etkindir. Sadece iki katılımcı görev yaptıkları süre içerisinde kendilerini zorlayan birer soru ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu ise, cezaevi vaizlerinin karşılaştıkları sorun miktarı düşünüldüğünde oldukça az bir orana denk gelmektedir. Konuyla ilgili katılımcı ifadelerinden örnekler şöyledir:

V9: “Genelde pek zorlayan soru olmaz. Bizim bildiğimiz aşına olduğumuz sorular.”

V4: “Erken evlilikle ilgili ceza alanlar nikâhı soruyorlar. Dini hükmünü söylüyoruz. O zaman ben dine uygun olan bir şeyden dolayı ceza alıyorum diyor. Biz hukuki boyutuna karışamıyoruz bu da bizi zorluyor.”

V3: “Cezaevinde zorlayan soru olmuyor. Dediğim gibi bu biraz seviye ile alakalı. Normal halk mahkûmlardan biraz daha bilinçli.”

1.4. Dini İnanç ve Yorum Farklılıkları Karşısında İkan Edici Cevaplar Verme

Tablo 6: Dini İnanç ve Yorum Farklılıkları Karşısında İkana Edici Cevaplar Verme			N
Yeterli	v1-v5-v6-v9-v10-v12-v13-v14		8
Kısmen Yeterli	v7-v8-v11-v3-v2- v4		6
Yetersiz			

Bu başlık altındaki yer alan soruya, 8 katılımcı istisna getirmeden yeterli olduklarını ifade edecek tarzda cevap verirken; 6 katılımcı genel olarak bu konuda sıkıntı yaşamadıklarını ancak bazen Fetö, Deaş, El-Kaide gibi örgüt mensuplarının devlet idaresi ile ilgili, siyasi içerikli soruları karşısında zorlandıklarını ve bu tarz kişileri ikna etmenin pek mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle 6 katılımcı “kısmen yeterli” kategorisinde değerlendirilmiştir. Burada dikkat çeken bir başka husus ise, bu tarz mahkûmların konuşmaları ile koşutaki diğer mahkûmları etkileyebilme potansiyeline dikkat çekilmesidir. Bu soruda “yeterli” ve “kısmen yeterli” kategorilerinin birbirine yakın olması, konuyla ilgili bazı eksiklerin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumu katılımcıların aşağıdaki ifadelerinde görmek mümkündür:

V9: “Çoğunlukla ikna edebileceğime inanıyorum ama bazı tıkanıdığımız yerler de oluyor sadece cezaevinde değil bazen dışarıda da. Ama nadir.”

V 7: “Dinini sorgulayan biri ile karşılaşmadım. Karşılaşınca ikna edebilir miyim bilmiyorum.”

V14: “ Dinini sorgulayan biriyle karşılaştım ben, gerek okulda gerek mahkûmlarla. Onların soracağı soruyu önce ben soruyorum. O tuzağa düzmemeye çalışıyorum daha çok yaratılış ayetlerini kullanıyorum ben. O matematiksel kodlar falan ile konuştuğumda çok fazla bir sorunla karşılaşmıyorum.”

V4: “Mesela Hizbullahçılar var, İşid sempatizanı olanlar var. Bunlar orda bizi istemediğimiz alana çekmeye çalışıyorlar. T.C. devleti şeriat devlet değil çocuğumu okula göndermem diyor. Biz bu konuda gerekeni söylüyoruz ama o insan için bizim söylemlerimizin hiçbir anlamı yok.”

1.5. Bilimsel Araştırma Yöntemlerini Kullanma

Tablo 7: Bilimsel Araştırma Yöntemlerini Kullanma		N
Yeterli	v1,v2,v3,v4,v5,v6,v7,v8,v9,v10,v11,v12,v13,v14	12
Kısmen Yeterli	-----	
Yetersiz	-----	

Bu bölümde katılımcılara, cevabını bilmedikleri bir soru ile karşılaştıklarında ilgili temel kaynakları kullanarak sorunun cevabını oluşturma ve mahkûma iletme yetkinliği sorulmuştur. Tüm katılımcılar, araştırma yapma yetkinliğine sahip olduklarını, bu konuda kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir. Ancak bazı katılımcılar bu araştırma sürecinin “bir bilene danışma” şeklinde gerçekleştiğini belirtmişleridir. Kendilerini yeterli görmelerinde, ihtisas eğitimi almalarının ve daha önce vaizlik yapmış olmalarından dolayı, vaaz hazırlarken geçirdikleri araştırma sürecinin katkısına dikkat çekmişlerdir. Katılımcı ifadelerinden örnekler şöyledir:

V1: “Genelde basit sorular, bildiğimiz sorular soruluyor ama beni aşan konular olduğunda ben bunu araştırıp daha sonra sana geri döneceğim dedim. Din İşleri Yüksek Kurulundaki hocalarımdan aldığım cevabı tekrar mahkuma ilettim.”

V10: “İçinden çıkamadığımız problemlere sırf cevap vermek için cevap vermez. Not alırız. Belli bir araştırmadan sonra gereken cevabı oluştururuz.”

1.6. Mesleki Alan Bilgisi Olarak Bir Cezaevi Vaizinde En Çok Bulunması Gereken Donanım

Meslekî alan yeterliliği ve diğer alan yeterlikleri sorgulanırken her bölümün sonunda katılımcılara bahsi geçen alanda bir cezaevi vaizinin en çok hangi

alandaki donanımlı olması gerektiği sorularak saha analizi yapılmak istenmiştir. Cezaevi vaizlerinin meslekî alan bilgisinde en fazla donanımlı olunması gereken alana dair görüşleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 8: Mesleki Alan Bilgisi Olarak Bir Cezaevi Vaizi En Çok Hangi Alanda Donanımlı Olmalı?

		N
Fıkıh	v1-v3-v6-v7-v8-v9-v12	7
Kelâm	v1-v8-v9-v12-v13	5
Kur'an	v4-v11-v14	3

Bu soru başlığında katılımcılar, birden fazla bilim dalını zikredebilmişlerdir. Cevaplar dikkate alındığında, Fıkıh ve Kelâm bilim dalının, tutuklu ve mahkûmlardan en fazla gelen alan olması ile vaizler tarafından en çok donanım gerektiren alanlar olarak işaret edilmesi arasında bir tutarlılık olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre, aşağıda örneklerde de görülebileceği gibi, katılımcılar cezaevi vaizlerinin Fıkıh ve Kelâm alanı yetkinliklerinin önemine dikkat çekmektedirler.

V4: “Kur'an bilgisi muhakkak olmalı.”

V13: “İtikad bilgisi en fazla olmalı.”

V3: “İlk olarak Fıkıh alanında iyi bir donanıma sahip olması lazım.”

Bölüm sonunda genel bir değerlendirme ile şunları söylemek mümkündür. Cezaevi vaizleri meslekî alan bilgisi alanında; gerek almış oldukları eğitim ve gerekse meslekte uzun yıllar hizmet vermiş olmanın getirdiği tecrübe ile kendilerini yeterli bulmaktadırlar.

2. Mesleki Pedagogik Formasyon Bilgisi

Bu bölümde hedef kitleyi tanıma, öğretim yöntem ve teknikleri, iletişim ve iletişim teknikleri, mesleki gelişim konularında katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Konuyla ilgili bulgular şu şekildedir:

2.1. Hedef Kitleyi Tanıma/Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Tablo 9: Hedef Kitleyi Tanıma/Öğretim Yöntem ve Teknikleri

		N
Yeterli	v1-v2-v5-v6-v8-v12-v14	7
Kısmen Yeterli	v3-v4-v7-v9-v10-v11-v13	7
Yetersiz	-----	

Bu soruda katılımcıların yarısı kendilerini yeterli görürken diğer yarısı kısmen yeterli görmektedir. Cezaevi vaizlerinin bir kısmının hedef kitesini yetişkinler oluştururken; bir kısmı, çocuk ıslahevinde görev yapmalarından dolayı, çocuk ve gençlerle muhatap olmaktadır. Katılımcılar -İLİTAM okuyan bir vaiz hariç- ilahiyat fakültesinde pedagojik formasyon dersleri dışında şu an muhatap oldukları tutuklu/ mahkum grubunun öğrenme özellikleri ve bu gruba özel öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili bir yeterli bir eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcıların yarısının bu konuda kendilerini yeterli görmelerinin nedeni uzun yıllar din görevliliği yapmalarından kaynaklan, yaşarken öğrenme tecrübesidir. Kısmen yeterli olduğunu ifade edenler ise; mesleğe ilk başladıkları yıllarda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişler, şu an deneme-yanılma metodu ile konuyla ilgili bir yetkinlik kazandıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu grup, diğerlerinden farklı olarak, konuyla ilgili eksiklik hissetmekte, eğitim alınmasını gerekli görmektedirler. Katılımcıların ifadelerinden örnekler şu şekildedir:

V5: “Özelde muhatap olduğumuz kitleye dair bir ders almadık. Formasyon alırken de böyle bir durum yoktu. Verilen eğitimler genel idi. Biraz tecrübi, gör-öğren, gör-kazan şeklinde öğrendik. Bu konuda ben kendimi yeterli hissediyorum.”

V10: “Formasyon eğitimi aldım. Yetişkin eğitimi için de kendi kurumumuz bünyesinde hizmet içi seminerde aldım ama bunu yeterli görmüyorum. Kendimizi geliştirmeye çalışıyoruz ama yeterli değil, daha iyisi olabilir.”

Tablo 10: İletişim/iletişim Teknikleri		N
Yeterli	v1,v2,v3,v4,v5,v6,v7,v8,v9,v10,v11,v12,v13,v14	14
Kısmen Yeterli	-----	
Yetersiz	-----	

2.2. İletişim/İletişim Teknikleri

Tablo 10’da da görüldüğü gibi, katılımcıların hepsi bu alanda kendilerini yeterli bulmaktadırlar. Ancak, bu başlık da, yukarıda ifade edilen başlık gibi, katılımcıların özel bir eğitime tabi tutulmadıkları, ancak yaşarken ve mesleklerini icra ederken öğrenip yetkinleştikleri bir alan olarak ifade edilmektedir. Şu an itibariyle araştırmaya katılan tüm vaizler, mahkûm ve tutuklularla çok iyi düzeyde bir iletişimleri olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, katılımcılar görevlerinin ilk zamanlarında bir takım hatalar yaptıklarını da söylemekten

çekinmemişlerdir. Bu alan ile ilgili bir eğitimden geçerek mesleğe başlamanın vaizlerin donanımını artıracığına da vurgu yapmışlardır. Katılımcıların görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

V1: *“Beden dili, motivasyon tekniklerini kullanıyorum. Her türlü birebir iletişimi gerçekleştiririm. Etkili iletişim kurduğuma inanıyorum.”*

V3: *“Bu konularda eğitim almak lazım bir temele dayandırmak lazım ama mahkûm samimiyyete bakıyor. Ben Oğuz saygın hocadan da istifade ediyorum. El-hamdülillah yeterli olduğumu da düşünüyorum. Çünkü geri dönüşler çok iyi.”*

2.3. Mesleki Gelişim

Mesleki gelişim başlığı altında; insan bilimleri alanında okumalar yapma, yerel ve güncel olayları takip, bilgisayar ve internet kullanımına dair sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 11: İnsan Bilimleri (sosyoloji-psikoloji vb.) Alanında Okumalar Yapma		N
Yeterli	v5-v7-v8-v11-v12-v13-v14	7
Kısmen Yeterli	v1-v2-v3-v4-v9	5
Yetersiz	v6-v10	2

Tablo 11’de görüldüğü gibi, katılımcıların yarısı, insan bilimleri alanında okuma yapma konusunda kendilerini yeterli bulmaktadır. Bu kişiler, aynı zamanda, insan bilimlerine özel ilgisi olan ve kendini geliştirme gayreti içinde olanlardır. Katılımcılardan kendilerini kısmen yeterli ve yetersiz bulanlar ise; görev meşguliyetlerinin çokluğu dolayısıyla, okumaya fırsatlarının kalmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılarının mesleklerini destekleyecek okumalar yapmada çok da yeterli olmadıkları söylenebilir. Her bir kategoriye dair örnek, aşağıda görülebilir:

V12: *“Sosyoloji 3. Sınıf öğrencisiyim. Psikolojiye merakım var o konuda kitaplar okuyorum.”*

V9: *“Fırsat buldukça yapmaya çalışıyorum ama çok da yeterli değil okumalarım.”*

V6: *“Yakın zaman içerisinde okuduğumu düşünmüyorum ama daha önceki zaman içerisinde 3 yıl kadar önce okuduğum kitaplar oldu.”*

Tablo 12: Yerel ve Güncel Olayları Takip Etme		N
Yeterli	v4-v5-v9-v10	4
Kısmen Yeterli	v1-v2-v3-v6-v7-v8-v11-v12-v13-v14	10
Yetersiz	-----	

Araştırmaya katılan vaizlerin çoğu, yerel ve güncel olayları takip etmede kısmen yeterli olduklarını ifade etmişlerdir. Bu tarz olayları takip için kullanılan vasıta konusunda ise televizyonun ön plana çıkmaktadır. Ayrıca; birçok vaiz, “Diyabet Dergiyi” düzenli olarak takip ettiğini belirtmiştir. Güncel olayları takip etmede kısmen yeterli olmaları, vaizlerin iş yüklerinin fazlalığı ile ilişkilendirilmiştir. Bir önceki soru ile beraber değerlendirildiğinde cezaevi vaizlerinin mesai saatleri dışında, kendilerini geliştirmeye vakit bulamadıkları sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu durumu aşağıdaki örnek ifadelerde görmek mümkündür:

V4: “İnterneti çok aktif kullanırım. Mutlaka kurumun web sayfasına girerim. Dergileri aylık takip ederim. Gerek Diyanetin gerek Adalet Bakanlığının.”

V7: “Gündemi çok fazla takip edemiyorum ancak televizyondan internetten bakabildiğim kadar.”

V1: “Gündeme aşırı düşkün değilim. Vakit bulamıyorum daha doğrusu. Zaten cezaevinde iken dışarı ile iletişiminiz yok.”

Tablo 13: Bilgisayar ve İnternet Kullanımı

		N
Yeterli	v3-v4-v8-v9-v10-v11-v12-v13-v14	9
Kısmen Yeterli	v1-v2-v5-v6-v7	5
Yetersiz	-----	

Tablo 13’de görüldüğü gibi, bilgisayar ve internet kullanımı konusunda kendisini yetersiz gören bir katılımcı yoktur. Bununla beraber, hemen hemen tüm katılımcılar cezaevi görevleri esnasında bilgisayar ve slayt gösterilerinden faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Örnek cümleler aşağıda verilmiştir:

V8: “Bilgisayar kullanıyorum. Konferansları bilgisayarda, slayt gösterisi ile yapıyorum. Çocuklara bazı şeyleri artık mutlaka görsel olarak vermeniz lazım.”

V6: “Yani, işimi yapabileceğim kadar işte word olsun excel olsun, rapor yazma olsun.”

V5: “Çok iyi değil. Ortalama düzeyde diyelim.”

2.4. Pedagojik Formasyon Alanında Bir Cezaevi Vaizinde En Çok Bulunması Gereken Donanım

Tablo 14: Bir Cezaevi Vaizi Pedagojik Formasyon Alanında En Çok Hangi Konuda Donanımlı Olmalı?

		N
Hedef Kitleyi Tanıma	v4-v5-v6	3
İletişim / Beden Dili	v2-v3-v7-v9-v10-v11-v13-v14	8

Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerine göre, bir cezaevi vaizi formasyon bilgisi olarak en çok iletişim konusunda donanım sahibi olmalıdır. Katılımcılar, meslekî alanda çok bilgili olmanın, insanı tanıma ve muhatap olunan kitlenin özelliklerini bilme konusundaki eksiklik karşısında bir işe yaramadığını ifade etmişlerdir. Burada üzerinde ittifak edilen bir başka husus ise; mahkûmların cezaevi vaizlerinde her şeyden önce samimiyet aradığına yapılan vurgudur. Buna göre mahkûmlar, tepeden bakma, amir memur ilişkisinden ziyade insan olarak değer -suç işlemiş de olsa- görmek istemektedirler. Durumu özetleyen cümleler aşağıdaki gibidir:

V5: “Bir kere cezaevinin tipleri ve cezaevindeki suçlu tipleri ile ilgili yani hangi insan tipi ile muhatap olacağı konusunda bilgi sahibi olmalı, onlarla nasıl iletişim kuracağı için.”

V3: “İnsanlarla ilişki açısından onlarla empati kurma çok önemli, samimi bir yaklaşım, mahkûmun ilgi alanına girebilecek iletişim becerileri lazım.”

V12: “Yani önce iletişim, insani ilişkiler. İnsanla muhatapsınız. Karşıdaki ile rahat iletişime geçecek bir donanıma sahip olmak gerek. Tepeden bakma ile fayda sağlanmıyor.”

3. Dini Danışmanlık ve Rehberlik Bilgisi

Bu bölümde katılımcılara vaaz / irşad programı hazırlayıp yürütebilme, dini konularda rehberlik yapabilme, ruhsal sıkıntıların çözümünde manevi rehberlik yapabilme ve suç ve suçluluk psikoloji, konusundaki yeterliliğe dair sorular yöneltilmiştir.

3.1. Hedef Kitleye Uygun Vaaz/İrşad Programı Hazırlayıp Yürütebilme

Tablo 15: Hedef Kitleye Uygun Vaaz/İrşad Programı Hazırlayıp Yürütebilme		N
Yeterli	v1,v2,v3,v4,v5,v6,v7,v8,v9,v10,v11,v12,v13,v14	14
Kısmen Yeterli	-----	
Yetersiz	-----	

Bu başlık altındaki soruya, tüm katılımcılar yeterli olduklarını ifade edecek şekilde cevap vermişlerdir. Oranın yüksekliğinde, cezaevi vaizlerinin her birinin bu göreve gelmeden önce imamlık ya da vaizlik yapmış olmalarının etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, vaizler cezaevlerinde mahkûmların, ibadetlere ve özellikle Kur'an okumaya ilgi gösterdiklerini

belirterek düzenli namaz kılmaya başlayan, sure ezberleyen, hatta hafızlık çalışan mahkûmların varlığından söz etmektedirler. Katılımcıların yeterli olduklarına dair kanaatleri cümlelerine şöyle yansımıştır:

V1: *“İrşat programları yürütüyoruz. Özel gün ve gecelerde mutlaka yapıyoruz. Ramazanda mukabele okurum. İftar programları düzenleriz. Cuma günlerini de değerlendiririm.”*

V9: *“Programları tek başımızda yapıyoruz, arkadaşlarla beraber de yapabiliyoruz. Bir sıkıntımız olmuyor, elhamdülillah.”*

3.2. Dini Konularda Rehberlik Yapabilme

Tablo16: Dini konularda rehberlik yapabilme		N
Yeterli	v1,v2,v3,v4,v5,v6,v7,v8,v9,v10,v11,v12,v13,v14	14
Kısmen Yeterli	-----	
Yetersiz	-----	

Dini konularda rehberlik yapma hususunda da katılımcıların hepsinin yeterli oldukları görülmektedir. Bir üst soruda ifade ettiğimiz gerekçe, buradaki tabloyu açıklamak için de geçerlidir. Aşağıdaki örnek ifadelerden de anlaşılacağı gibi, vaizler dini talepleri karşılamada bir zorlukla karşılaşmamaktadır.

V7: *“Kur’an okumayı öğrenmek isteyenlere Kur’an öğretiyorum. Birisi tecvid bilmiyorum dedi, ona o konuda yardımcı oluyorum. Namaz kılmak isteyenleri teşvik ediyorum.”*

V6: *“Bizim düzenli olarak Kur’an Kurslarımız var. 8-10 ay boyunca, ortalama 20’şer kişilik sınıflarımız olur. Bu sınıflarda dini bilgiler konusunda da ilmihal bilgileri öğrenme, sure ezberleme konusunda da rehberlik ediyoruz.”*

3.3. Ruhsal Sıkıntıların Çözümünde Manevi Rehberlik Yapabilme

Tablo 17: Ruhsal Sıkıntıların Çözümünde Manevi Rehberlik Yapabilme		N
Yeterli	-----	
Kısmen Yeterli	v1,v2,v3,v4,v5,v6,v7,v8,v9,v10,v11,v12,v13,v14	14
Yetersiz	-----	

Bu başlık altında katılımcıların hepsinin kısmen yeterli olduklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir. Bunun en önemli nedeni, cezaevi vaizlerinin

manevî rehberliğin ne olduğu ve nasıl yapılacağına dair ciddi bir bilgisinin olmamasıdır. Zaten vaizler, manevî rehberlik yaparken de dini içerikli tavsiye ve telkinlerde (Felak-Nas-Ayetel’Kürsi, dua okumak) bulunduklarını ifade etmişleridir. En çok cinler, karabasan ile ilgili sıkıntı yaşayanların kendilerine müracaat ettiğini, ayrıca mahkûmların sıklıkla muska talebinde bulunduklarını belirtilmiştir. Özellikle, cinler ile ilgili durumlarda çok da yeterli olmadıklarını ifade eden katılımcılar, onlara dua ettiklerini söyleyerek rahatlatmaya çalıştıklarını söylemişlerdir. Ayrıca; mutlaka bu sıkıntılar için bir doktora gözükmeyi de tavsiye etmek, bu konuda vaizlerin orak tavrıdır. Konuya dair bazı örnek ifadeler aşağıdaki gibidir:

V4: *“Ya mesela diyor ki mahkûm, “hocam ben uyuyamıyorum bana muska yaz”, diyor. Bu çok söyleniyor. Ya da, gece bağıırıyorum, diyor. Bizi bir kurtarıcı olarak görüyor o kişi. Biz tabi muska işine girmiyoruz. Diyoruz ki sen mutlaka bir psikologla görüş. Kolay bir yerde değilsin diyoruz. Mutlaka tedavini ol. Ben de sana ismen dua edeceğim diyorum. Kur’an’dan Felak, Nâs Suresini oku. Abdestli uyu gibi.”*

V10: *“O konuda diyanet personelinin özelde kendimin eksik olduğumuzu düşünüyorum. Çünkü, psikolojik anlamda çok iyi bir eğitim almadık, cezaevi özelinde. Kara düzen işte duyduğlarımızla, tecrübe ile Kur’an’dan, sünnetten okuduklarımızla faydalı olmaya çalışıyoruz.”*

V11: *“Bilimsel olarak bir eğitim almak ama sadece bu yeterli değil. Ruhsal açıdan nasıl yaklaşacağız tam bilmiyoruz.”*

V14: *“Cinler, karabasanlar ile ilgili sıkıntılar çok geliyor. Elimizden bir şey gelmese de dinliyoruz.”*

3.4. Suç ve Suçluluk Psikolojini Bilme

Tablo 18: Suç ve Suçluluk Psikolojini Bilme		N
Yeterli		
Kısmen Yeterli	v1-v6-v12	3
Yetersiz	v2-v3-v4-v5-v7-v8-v9-v10-v11-v13-v14	11

Tablodan anlaşılabacağı gibi, suç ve suçluluk psikolojisi konusunda cezaevi vaizlerinin çoğu kendilerini yetersiz bulmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu suç ve suçluluk psikolojisi ile ilgili bir ders ya da eğitim almadıklarını ve konuda eksiklik hissettiklerini beyan etmişlerdir. Kendilerini psikoloji okumaları ile desteklediğini söyleyen katılımcılar bile bu konuda takviye edilmesi gereken bir eksiklik olduğuna -aşağıda verilen örneklerde de- işaret etmişlerdir.

V1: “Cezaevi vaizleri ile ilgili seminerlerde aldık. Yani ama eksik çok tamamlanmıyor. Çünkü annesini, evladını öldüren biri ile hırsızlık yapanın suçluluk psikolojisi bir olmuyor. Hepsi farklı olduğu için ne kadar bu konuda destek alırsak o kadar iyi.”

V7: “Biz suçlularla muhatap oluyoruz onun psikolojisini öğrenmemiz çok gerekli. Bu konuda bir eğitim almadık.”

V5: “Bu konuda bir eğitim almadım. İşin o boyutunda kesinlikle ihtiyaç var. Siz bir kişiyi alıp cezaevine koyuyorsunuz ve onları eğit diyorsunuz. Kişi kiminle muhatap olacağını bilmiyor, ne yapacağını bilmiyor.”

3.5. Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Konusunda Cezaevi Vaizlerinin En Çok Desteğe İhtiyaç Duyduğu Alan

Tablo 19: Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Konusunda Cezaevi Vaizlerinin En Çok Desteğe İhtiyaç Duyduğu Alan

	N
Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teknikleri/Becerileri	14

Bu bölümün son sorusunda katılımcıların tümünün dini/manevi danışmanlık ve rehberlik alanına vurgu yapmaları, mesleklerini icra ederken kendilerini en fazla yetersiz hissettikleri konuyu da ortaya koymaktadır. Elbette, bu eksikliğin hissedilmesinde cezaevi vaizlerini, bu meslek için özel olarak yetiştiren bir programın bulunmamasının etkisi büyüktür. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen hizmet içi seminerler ise faydalı olmakla beraber, ilgili alanlardaki yetersizliği gidermede etkili olmamaktadır. Çınar'ın 2016 yılındaki çalışmasında da, cezaevi vaizlerinin kendilerini psikoloji ve danışmanlık eğitimi konusunda yetersiz buldukları ortaya çıkmıştır (Çınar, 2016: 2406). Konuya dair katılımcı ifadelerinden örnekler şu şekildedir:

V4: “Cezaevi vaizleri dini danışmanlık rehberlik teknikleri konusunda kesinlikle eğitim almalılar.”

V9: “Biz de dini danışmanlık ve rehberlik konusunda bir eğitim almadık. Bu konuda birinci elden yapılacak bir eğitim bizim becerilerimizi ikiye katlar. Bu cezaevi vaizleri için gerekli.”

V13: “Dini rehberliğin şart olduğunu düşünüyorum. Ben göreve başladığımda ihtisasım yoktu. İnternette araştırmalar yaptım. Manevi rehberlik nedir? Dini rehberlik nasıl yapılır diye? Ama bu yeterli değil, bu konuya bizim ihtiyacımız var.”

Sonuç ve Öneriler

Cezaevi vaizlerinin meslekî yeterliliklerini tespit etmek üzere yapmış olduğumuz araştırmanın neticesinde meslekî alan bilgisi, mesleki pedagojik formasyon ve dini danışmanlık rehberlik bilgisi alanlarında şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Mesleki alan bilgisi

- Temel İslâm bilimlerine hâkimiyet konusunda, cezaevi vaizleri kendilerini yeterli görmekte ve ezberden ayet ve hadis okuma durumunda da zorluk çekmemektedirler. Bu durumda; cezaevi vaizlerinin çoğunun ihtisas eğitimi almış olmalarının, ayrıca yine bir kısmının yüksek lisans mezunu olmasının, uzun yıllardır imam ya da vaiz olarak Diyanet bünyesinde çalışmış olmalarının etkisi büyüktür. Kendilerini yetkin hissetmelerinde etkili olan bir başka husus da mahkûm ve tutukluların eğitim seviyelerinin düşük olmasıdır.
- Vaizler en çok Fıkıh ve Akaid/Kelâm alanına giren sorular ile karşılaşmaktadırlar. Fıkıh alanında ibadet ve ilmihal bilgileri ön plana çıkarken; inanç konularında daha çok kaza -kader konusu ilk sırayı almaktadır. Cezaevi vaizleri, bu tür soruları cevaplama da kendilerini yeterli görmektedirler. Ancak; bazı koşullarda yer alan terör mahkûmlarının dini/ siyasi içerikli soruları karşısında zorluk yaşayabilmektedirler. Ayrıca, siyasi suçlularla görüşmeleri halinde kendilerini yetersiz hissedebileceklerini de ifade etmektedirler. Bu durum ise, cezaevi tiplerine göre vaizin donanımlı olması konusuna dikkatleri çekmektedir.
- Cezaevlerinde farklı inançlar ya da inancın sorgulanması çok sık yaşanan bir durum değildir. Bu tür nadir örneklerde de cezaevi vaizlerinin çoğusu, muhataplarını ika etmede kendilerini yeterli bulmaktadır.
- Cezaevi vaizleri, cevabını bilmedikleri bir soru ile karşılaştıklarında bilimsel araştırma sürecini takip ederek sonuca ulaşmada kendilerini yeterli bulmaktadır.
- Cezaevi vaizlerine göre; mesleki alan bilgisi konusunda bir cezaevi vaizinin görevini en iyi şekilde yapabilmesi için, en çok Kelâm, Fıkıh ve Kur'an bilgisi ile donanımlı olması gerekmektedir.

Mesleki Pedagojik Formasyon

- Öğretmenlik bilgisi konusunda cezaevi vaizleri genel olarak kendilerini yeterli bulmaktadırlar. Ancak; hedef kitleyi tanıma ve onlara uygun yöntem ve teknikleri bilme ile iletişim konularında -pedagojik formasyon dersleri

dışında- yeterli bir eğitim de almış değillerdir. Buradaki yeterlilik yılların verdiği tecrübe ile deneme yanılma yoluyla elde edilen bir yeterliliktir.

- Meslekî gelişim konusunda cezaevi vaizleri ortalama bir düzeyde yer almaktadır. Ek okumalar yapma, gündemi takip etme ve teknoloji kullanımında, bir iki cezaevi vaizi hariç, kısmen yeterlidir. Cezaevi vaizleri, mesleki gelişime vakit ayıramamaktadır bunun en önemli nedeni ise iş yüklerinin fazlalığıdır.
- Cezaevi vaizlerine göre bir cezaevi vaizinin bu görevi hakkı ile yapabilmesi için iletişim tekniklerini, muhatabı tanıma ve hedef kitleye uygun yöntem ve tekniklerini bilmesi gerekmektedir.

Dini Danışmanlık ve Rehberlik Bilgisi

- Cezaevi vaizleri dini konularda, mahkûm ve tutuklulara irşat programı düzenleme ve ibadetleri öğrenme konusunda gelen talepleri karşılama konusunda kendilerini yeterli görmektedirler.
- Mahkûmların manevi sıkıntıları konusunda danışmanlık yaparken dinden faydalanmakta beraber bu konuda kendilerini kısmen yeterli bulmaktadırlar. Bu ise dini/manevi danışmanlık ve rehberliğin ne olduğu nasıl yapılacağı konusundaki bilgi eksikliklerinden kaynaklanmaktadır.
- Araştırmaya katılan cezaevi vaizlerinin hiç biri suç ve suçluluk psikolojisi konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Bu konuda kendilerini yetersiz görmekte ve cezaevi vaizlerinin psikoloji-din psikolojisi konularında çok iyi donanım sahibi olmaları gerektiğini düşünmektedirler.
- Cezaevi vaizlerin kendilerini yetersiz gördükleri bir alan da dini/manevi danışma ve rehberlik teknikleridir. Bu alan ile ilgili bilgi takviyesinin mesleklerini daha verimli olarak icra etmelerine son derece katkı sağlayacağını belirtmektedirler.

Araştırmanın sonunda konuya dair şu önerilerde bulunulabilir:

- Cezaevi vaizlerinin mesleki alan bilginine katkı sağladığı görülen ihtisas eğitiminin tüm cezaevi vaizlerini kapsayacak şekilde takviye edilmesi, bu mesleğin kalitesini artıracaktır.
- Cezaevlerinde vaizlerin karşılaşması muhtemel terör suçlarına ve onların soracakları sorulara daha ikna edici şekilde nasıl cevap verebilecekleri konusunda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevinde sıkça sorulan sorular kitabı gibi, bir kitap hazırlanması cezaevi vaizlerine katkı sağlayacaktır.
- Cezaevi vaizliği insan ve insanı tanıma konusunda üst düzey bilgi gerektiren bir meslektir. Bu nedenle, iletişim, hedef kitleyi tanıma ve yetiştir-

kin-geçenlerin özelliklerine göre öğretim teknikleri konularında kendilerini takviye etmek isteyen vaizler için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından alanında uzman kişilerce uzun soluklu ve uygulamalı eğitim programlarının düzenlenmesi faydalı olacaktır.

- Cezaevi vaizlerinin mesleki gelişimlerini desteklemek için psikoloji, sosyoloji, felsefe vb. alanlarda kendilerine katkı sağlayacak kitaplar aralıklarla güncellenerek, bir liste halinde sunulabilir. Ayrıca, cezaevi vaizlerine yönelik faydalı internet siteleri, makaleler ve diğer yayınlardan oluşan bir portal oluşturularak erişim sağlanabilir. Bu portal üzerinden vaizlerin karşılaştıkları problemleri kendi aralarında tartışmalarına ve tecrübelerini aktarmalarında fırsat sağlanabilir.
- Halen görevde olan cezaevi vaizleri için Adalet Bakanlığı ile işbirliği içinde suç ve suçluluk psikolojisine yönelik uzman kişiler tarafından yürütülen bir eğitim programı düzenlenmesi ve konudaki eksikliğin takviye edilmesi büyük önem arz etmektedir. Özdemir de cezaevi vaizlerinin mahkûmpsikolojisiyle ilgili özel eğitimden geçmesinin, ifa edilen görevin verimliliğine sağlayacağı katkıya dikkat çekmiştir (Özdemir, 2002a) Bir diğer aciliyet arz eden konu dini danışmanlık sahasıdır. Cezaevi vaizleri, diğer vazifelerinin yanında en çok da dini danışmanlık / teknikleri becerileri ile ilgili destek talep etmektedirler. Bu nedenle dini danışmanlık / rehberlik becerileri, yöntemleri konusunda yine alanında uzman kişilerce, birkaç saat olmamak şartı ile- bir eğitim programı ile desteklenmelidirler.
- Yeterlilik meselesinden bağımsız olarak, araştırmaya katılan tüm cezaevi vaizleri tarafından dile getirilen bir husus; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2016 yılına kadar düzenlediği ve tüm yurttaki cezaevi vaizlerin katılımıyla gerçekleşen toplantıların çok faydalı olduğuna yapılan vurgudur. Bu toplantıların,seminerlerden ziyade, tecrübe paylaşımı açısından cezaevi vaizleri için çok verimli bir ortam oluşturduğu tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca bu toplantılar vaizler için, yoğun çalışma ortamı ve yükünden sıyrılma bir nevi rehabilite olma açısından da kendilerine büyük katkılar sağlamaktadır. Bu sebeple, bahsi geçen toplantıları asgari yılda bir kez ancak tercihen iki kez düzenlenmesi, cezaevi vaizlerinin kendilerini eksik gördükleri alanların takviyesi ve personelin motivasyonunun artırılması için zaruri gözükmektedir. Zira, katılımcılar iki yıldır bu toplantıların yapılmamasının büyük eksikliğini hissettiklerini belirtmişlerdir.

- Son olarak, cezaevi vaizi olarak görevlendirilecek yada atanacak personelin en az 6 ay- tercihen bir yıl bir-cezaevi ortamı işleyişi, cezaevi tipleri (açık-kapalı, F-H-I vb.)cezaevindeki suçluların profilleri (siyasi-terör-adli), cezaevi vaizliğinin zorlukları gibi konularda eğitilmesi ve yukarıda belirtildiği, gibi eksikliği açığa çıkan alanlarda uygulamalı eğitim programlarına tabi tutulmaları, bu mesleğin en verimli ve faydalı bir şekilde icrası için zaruret arz etmektedir.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı (2014). Diyanet İşleri Başkanlığı arasında tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik protokol <http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/mevzuat/protokol/P17.pdf>, 11.10.2018
- Çınar, F. (2016). Ceza infaz kurumlarındaki din hizmetlerinde cezaevi vaizlerinin karşılaştıkları sorunlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2401-2418.
- DİB (2014). Diyanet İşleri Bakanlığı personel yeterlilikleri, Ankara: DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumlarında din hizmetleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 250-263.
- Özdemir, Ş. (2002a). Cezaevi Din görevlileri ve yöneticilerine göre cezaevlerinde din eğitimi, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(4), 1-19.
- Özdemir, Ş. (2002b). Türkiye’de cezaevlerinde din eğitimi uygulamasının geçirdiği aşamalar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 2(2), 65-78.
- Özdemir, Ş. (2008). Cezaevi din hizmetlerinin temel problemleri. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 2, 123-133.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Türkiye’deki Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlığın İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme

*Harun Işık**

Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı son birkaç yıl içindeki söylem ve uygulamalarıyla cami dışı hizmet alanlarında dini ve manevi danışmanlığın önemine dikkat çekmektedir. Nitekim yaptığımız araştırmalar DİB’in cami dışı hizmet alanlarında dini ve manevi danışmanlığa yönelik olarak Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı ile Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı’nı hayata geçirdiğini ve 2017-2023 stratejik planında bu alanda bir standardizasyon sağlanmasına vurgu yaptığını göstermektedir. Ayrıca cami dışı hizmet alanlarında dini ve manevi danışmanlığa yönelik ayrıntılı bir çalışma yönergesi de hazırlanmış ve DİB Hukuk Müşavirliğine gönderilmiştir. Hatta “Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge” hazırlanarak hastalara yönelik manevi danışmanlığın görev tanımlaması yapılmış, bir meslek olarak tanınmasına dair mesleki yeterlilik kurumu ile görüşmelere başlanmıştır. Bu görüşmeler neticesinde manevi danışman ulusal meslek standardı hazırlanarak 2018 yılı sonunda alanda uzman kişi ve kurumların yanı sıra kamuoyu ile paylaşılmıştır. Buna ilaveten dini ve manevi danışmanlığa dair rehber kitap çalışmalarının hayata geçirilmesi, akademik çalışmaların, uzmanlık tezlerinin ve yurt dışı çalışmalarının teşvik edilmesi de söz konusudur. Öte yandan Başkanlığın taşraya gönderdiği ilgili yazı ve gerçekleştirilen seminerlerde de bu hizmetin önemi vurgulanmıştır. Bu gelişmeler DİB’in cami dışı hizmet alanlarına ve bu alanlarda dini ve manevi danışmanlığa verdiği önemi orta-

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı, harun@erciyes.edu.tr

ya koyduğu gibi somut adımlarla hayata geçirdiği ve güçlendirmeye çalıştığının kanıtı niteliğindedir.

Cami dışı hizmet alanlarından biri ve belki de en önemlisi ceza infaz kurumlarıdır. Zira bu kurumlardaki tutuklu-hükümlü sayısındaki sürekli artış neticesinde ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlar, bireysel ve ailevi problemler diğer kurumlarla kıyaslandığında daha büyük bir etki alanına sahiptir. Bu yüzdendir ki geçmişten günümüze suç ve suçlu sayısının azaltılması ve önlenmesine dair pek çok çalışma yapılmakta, suçlu, mağdur, suçlu ve mağdurun ailesinin yanı sıra tüm topluma gereken destek verilmeye çalışılmaktadır. Hedeflenen başarıya ulaşmada rehabilitasyon sürecinin merkezine holistik bir yaklaşımla din hizmetleri ve manevi danışmanlık son derece önemli bir yere sahiptir.

Ceza infaz kurumunda olması gerektiği düşünülen din hizmetleri kapsamındaki faaliyetleri şu şekilde ifade etmek mümkündür:

CİK'e yeni gelişinde tutuklu veya hükümlüyle ilk görüşmeyi gerçekleştirmek,

Koğuş/oda ziyaretleri,

Dini gün ve gecelere yönelik program tertip etme,

Dini içerikli konferanslar düzenleme,

Toplu ibadet,

Kur'an öğretimi,

İtikat, ibadet, ahlak ve muamelata dair bilgilendirme yapılması (ilmi dersleri).

Din hizmeti faaliyetleri sayesinde, mahkûmların din konusundaki bilgi ve tecrübeleri artırılmaya, dinin emir ve yasaklarını hayata yansıtma, sahip oldukları inancı güçlendirmelerine ve dini hayatlarını canlı kılmalarına yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Toplu ibadetler ve din eğitimi sınıfları ile de anti-sosyal davranışların ortadan kaldırılması, toplumsallaşmalarının sağlanması ve guruba aidiyet duygusunun geliştirilmesi de hedeflenmektedir (Işık, 2018: 96,97).

Ceza infaz kurumu bağlamında manevi danışmanlığa gelince, şu şekilde tanımlamak mümkündür:

Tutuklu ve hükümlü olarak ceza infaz kurumunda bulunan erkek, kadın ve çocukların hem ceza infaz kurumunda bulundukları süreçte hem de tahliye sonrasında karşılaşmaları muhtemel fiziksel, zihinsel, ruhsal, duygu-

sal ve toplumsal sorunları aşmalarında holistik bir yaklaşımla etkin dinleme, empati kurma, iyileştirme, destekleme, kılavuzluk etme, uzlaştırma yoluyla hayatını anlaması, anlamlandırması ve kendisi hakkında kararlar almasını sağlama maksadıyla din ve inanç desteği sağlamaktır (Işık, 2018: 157).

Manevi danışmanlık bağlamında gerçekleştirilmesi olası faaliyetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bireysel görüşme,
- Tema odaklı grup toplantıları,
- Ailesi veya yakınlarından biri vefat eden mahkûma bu haberin verilmesi,
- Ailesi veya yakınlarından biri vefat eden mahkûmun ziyaret edilmesi ve dini içerikli özel bir etkinlik yapılması,
- Ailesi ya da yakınlarından biri ciddi şekilde hasta olan mahkûma bu haberin verilmesi,
- Kendisine veya başkalarına zarar verme ya da intihara meyilli mahkûmla görüşme yapılması,
- Hücre cezası biriminin ziyaret edilmesi,
- Sağlık biriminde bulunan mahkûmların ziyaret edilmesi,

Ceza infaz kurumunda gerçekleştirilecek manevi desteğin amaçlarını şu şekilde ifade etmek mümkündür: tutuklu ve hükümlülerin fiziksel, zihinsel ve ruhsal sorunlarına din ve dini değerler yoluyla birlikte çözüm bulmaya çalışarak ceza infaz kurumu şartlarına adaptasyonları, rehabilitasyonları ve tahliye sonrasında suçtan bağımsız bir şekilde topluma yeniden katılımları sürecine katkı sağlamaktır.

Bu çalışmada dini ve manevi danışmanlık faaliyetlerinin ceza infaz kurumlarındaki yeterlilik durumu ve imkânı tespit etmek amacıyla açık ve kolay anlaşılır, hedef kitlenin doğru ve istekli bir şekilde cevaplayacağı standart, kapalı ve açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorularla hem kurum idaresi, hem DİB personeli hem de tutuklu ve hükümlüler olmak üzere en geniş kitleye ulaşılmaya çalışılmıştır. Hazırlanan anket soruları 2016 yılı içerisinde cinsiyet, yaş ve ceza infaz kurumu türü ile tutuklu-hükümlü sayısı dikkate alınarak toplamda 1000 tutuklu ve hükümlü, 500 CİK yöneticisi ve çalışanı ile 200 DİB personelini kapsayacak şekilde ceza infaz kurumlarında görev yapan DİB personeline ulaştırılmıştır. Gönderilen anketler içerisinde DİB personelinden 103'ü, CİK personelinden 272'si ve tutuklu-hü-

kümlülerin de 495'inden geri dönüş gerçekleşmiştir. Artırılan bu örneklem büyüklüğü sayesinde hem tutuklu ve hükümlüler, hem de cezaevi idaresi ve çalışanları ile cezaevi din görevlileri nazarında din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik hizmetlerinin olumlu ve olumsuz yönleriyle hali hazırda durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplanan anket formları gruplar halinde tasnif edilmiş, anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS programı yardımıyla sayısal değerleri ve yüzdeleri ile birlikte tablolastırılıp analiz edilerek yorumlanıp eleştirel değerlendirilmiştir. Araştırmanın evreni olarak ceza infaz kurumu türü, bulunduğu coğrafi bölge, tutuklu-hükümlü yaşı ve cinsiyeti hususları dikkate alınarak Türkiye'de bulunan kapalı, açık, kadın ve çocuk ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan tutuklu ve hükümlüler, bu kurumların idareci ve çalışanları ile bu kurumlarda görev yapan Diyanet İşleri Başkanlığı personeli alınmıştır (Işık, 2018: 23,24).

Bulgular ve Yorum

1. Demografik Bilgiler

Demografik Bilgiler başlığı altında Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin, ceza infaz kurumu idaresi ve çalışanları ile tutuklu ve hükümlülerin cinsiyet, yaş vb. durumları analiz edilmiştir. Bu bağlamda DİB personelinin cinsiyet, meslek, meslekteki kıdem, CİK'teki hizmet süreleri, eğitim durumları, görev yaptığı ceza infaz kurumu kategorisi ve ceza infaz kurumunu niçin tercih ettiklerini konu edinen anket sorularına verdikleri cevaplar tahlil edilmiştir. CİK idaresi ve çalışanlarına gelince onların da cinsiyet, meslek, meslekteki kıdem, eğitim durumu ve görev yaptıkları CİK kategorisi ile ilgili anket sorularına verdikleri cevaplar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tutuklu ve hükümlülerde ise cinsiyet, yaş, medeni hal, mezhep, suç türü ve bulunduğu CİK kategorisiyle alakalı anket sorularına verdikleri cevaplar incelenmiştir.

1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli

Tablo 1: Cinsiyet

	S	%
Bay	101	98,1
Bayan	2	1,9
Toplam	103	100,0

Katılımcıların cinsiyeti ile ilgili tablodan % 98,1'inin erkek, %1,9'unun ise kadın olduğu görülmektedir. CİK'de aktif olarak görev yapan DİB personelinin toplam sayısı 09.10.2018 itibarıyla toplamda 554'tür. Bunlardan 390'ı cezaevi vaizi kadrosunda diğerleri ise görevlendirme ile çalışmaktadır. 390 personelin sadece 8'i bayan cezaevi vaizidir. 2017 yılıyla karşılaştırıldığında CİK'te görevli DİB personelinde düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Zira 02.10.2017 tarihinde CİK'te görevli toplam DİB personel sayısı 637'dir. Bunlardan 282'si erkek, 10'u bayan cezaevi vaizidir. Toplam tutuklu ve hükümlü sayısının 02.10.2017 tarihi itibarıyla 228.993 ve bunlardan 9.985'inin kadın, 2.828'inin çocuk ve 216.180'inin yetişkin erkek olduğu düşünüldüğünde DİB personeli sayısının yetersiz olduğu aşikârdır. Dolayısıyla daha etkin verimli bir dini ve manevi danışmanlık hizmeti gerçekleştirebilmek için ortalama 200 mahkûma bir DİB görevlisinin istihdam edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 2: Yaş

	S	%
25-35 arası	18	17,5
36-45 arası	66	64,1
46-55 arası	19	18,4
Toplam	103	100,0

Katılımcıların yaşı ile ilgili tablodan %17,5'inin 25-35 yaş, %64,1'inin 36-45 yaş,

%18,4'ünün de 46-55 yaş arasında olduğu görülmektedir. Tutuklu ve hükümlülerin yaşı ile ilgili tablodan orta yaş grubunun daha fazla olduğu düşünüldüğünde muhatap kitleyi anlama adına benzer yaş aralığının DİB personeli için de söz konusu olmasının hedef kitle ile sağlıklı iletişim kurma açısından iyi bir durum olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3: Meslek

	S	%
Müftü	1	1,0
Cezaevi Vaizi	67	65,0
Vaiz	25	24,3
K.K.Ö.	1	1,0
Diğer	9	8,7
Toplam	103	100,0

Ceza infaz kurumunda görev yapan DİB personelinin mesleği ile ilgili tablodan % 1'inin müftü, % 65'inin cezaevi vaizi, %24,3'ünün vaiz, %1'inin Kur'an kursu öğreticisi olduğu, %8,7'sinin de bunun dışında kalan imam-hatip ve murakıplık görevlerinde bulunduğu görülmektedir. Katılımcıların %65'inin cezaevi vaizlerinden oluşması, Diyanet İşleri Başkanlığının Adalet Bakanlığı ile 2011 yılında imzaladığı protokolde CİK'lerde öncelikli olarak cezaevi vaizi unvanlı personelin görevlendirilmesi, cezaevi vaizi bulunmadığı takdirde dini yüksek öğrenim görmüş diğer personelin görevlendirilmesi talebinin karşılandığını göstermektedir. Nitekim Özdemir'in yaptığı anket çalışmasında cezaevi vaizi unvanına hiç rastlanmamakta, Işık'ın yaptığı çalışmada da toplam katılımcılardan sadece 19'unun cezaevi vaizi unvanını taşıdığı görülmektedir (Özdemir, 2006, 132; Işık, 2010, 253). Hedef kitle ve kurum açısından hassas olan bir ortamda alanında uzman kişiler tarafından hizmetin sunulması hem mesleki profesyonellik hem de hizmetin verimi ve kalitesi açısından önemlidir. Bu yönüyle yeterli donanımına sahip cezaevi vaizi unvanlı kişi sayısındaki artış önem arz etmektedir.

Tablo 4: Meslekteki Kıdem

	S	%
1-5 yıl	25	24,3
6-10 yıl	19	18,4
11-15 yıl	30	29,1
16-20 yıl	12	11,7
21 yıl ve yukarısı	16	15,5
Cevapsız	1	1,0
Toplam	103	100,0

Katılımcıların meslekteki kıdemleriyle ilgili tablodan %24,3'ünün 1-5 yıl; %18,4'ünün 6-10 yıl; %29,1'inin 11-15 yıl; %11,7'sinin 16-20 yıl; %15,5'inin 21 yıl ve yukarısı mesleki kıdeme sahip olduğu; %1'inin de bu soruyu cevapsız bıraktığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre CİK'lerde görev yapan DİB personelinin büyük çoğunluğunu 11-15 yıl ve 1-5 yıl kategorisinde yer alanlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte Özdemir'in çalışmasında %34'ünün 21-25 yıl ve %20'sinin 16-20 yıl ve Işık'ın çalışmasında da %36'sının 21 yıl ve yukarısında mesleki kıdem ile daha ileri yaş seviyesinde katılımcıların çoğunluğunu oluşturduğu müşahade edilmektedir (Özdemir, 2006, 132; Işık, 2010, 253). Bu veriler ışığında CİK'lerde görev yapan DİB personeline genç-

leşme olduğu görülmektedir. Hedef kitlenin yaklaşık olarak %66'sını genç ve orta yaş grubunun¹ oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda benzer yaş seviyesinde din görevlilerinin bulunmasının empati sağlama ve uygun iletişim dilini kullanma adına daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Tablo 5: Hizmet Süresi

	S	%
1-5 yıl	87	84,5
6-10 yıl	9	8,7
11-15 yıl	2	1,9
Diğer	5	4,9
Toplam	103	100,0

Katılımcıların ceza infaz kurumlarındaki hizmet süresi ile ilgili tablodan %84,5'inin 1- 5 yıl, %8,7'sinin 6-10 yıl, %1,9'unun 11-15 yıl arasında görev yaptığı, %4,9'unun da 15 yılı aşkın bir süredir CİK'lerde hizmet ettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların hizmet süresinin %84,5 gibi büyük bir çoğunluğunun 1-5 yıl arasında yoğunlaşması, daha sonraki zaman diliminde bu kurumlardan ayrılmamanın tercih edildiğini göstermektedir. Cami dışı hizmet alanlarından olan CİK'ler yapısı ve muhatap kitle itibarıyla özel kurumlardandır. Dolayısıyla buralarda gerçekleştirilecek dini ve manevi danışmanlık hizmetleri alan ile ilgili yeterli donanımına sahip olmayı ve alanda profesyonelleşmeyi gerektiren bir durumdur. CİK'ler yapısı gereği sadece mahkûmlar üzerinde değil çalışanlar üzerinde de negatif etkileri bulunan yerlerdir. Alanda donanımlı ve profesyonel bir bakış açısına sahip DİB personelinin bu kurumlarda daha uzun süreli görev yapabilmesinin imkânı araştırılmalıdır. Şurası bir gerçek ki dini yükseköğrenim görmüş DİB personeli, özellikle vaiz, cezaevi vaizi unvanlılar, kurum içerisinde müftü ve üstü pozisyonlarda görev yapmayı veya yurt dışı hizmetlerinde bulunmayı tercih etmektedir. CİK'te görev yapan başta cezaevi vaizleri ile müftülükte görev yapan vaizlerin çalışma koşulları kıyaslandığında birincilerin ikincilerden daha zor şartlarda hizmet ettikleri bilinen bir durumdur. 2011 yılında yapılan düzenleme ile 1983 yılında verilen, 2007'de ise alınan hak yeniden iade edilerek tam gün görev yapan cezaevi vaizlerine bin TL'ye kadar ek ders ücreti ödenmesi

¹ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 01.04.2016 tarihi itibarıyla 187.609 mahkûmun 8.959'u 18-20 yaş arasındaki gençlerden, 114.917'si de 21-39 yaş arası genç ve orta yaşlılardan oluşmaktadır. <http://www.cte.adalet.gov.tr/18.09.2017> tarihinde ulaşılmıştır.

maddi açıdan teşvik edici bir durumdur. Bunun yanı sıra kurumsal açıdan çalışma koşullarının da iyileştirilmesi, kurumsal aidiyetlerinin sağlanması ve ziyaretçi statüden kurtarılmaları CİK'lerde daha uzun süreli hizmet etme anlayışını da beraberinde getirebilecektir. Özellikle din hizmetleri uzmanı kadrolarının artırılarak veya manevi danışman unvanını haiz kadrolar tahsis edilerek CİK'lerde kullanılması sayesinde bu hizmetin profesyonel bir kadro eliyle ve süreklilik taşıyacak şekilde yürütülmesi sağlanabilir.

Tablo 6: Ceza İnfaz Kurumu Kategorisi

	S	%
Kapalı	61	59,2
Açık	20	19,4
Yüksek güvenlikli	13	12,6
Çocuk eğitimevi	1	1,0
Cevapsız	8	7,8
Toplam	103	100,0

Katılımcıların görev yaptığı CİK kategorisiyle ilgili tabloda %59,2'sinin kapalı %19,4'ünün açık, %12,6'sının yüksek güvenlikli, %1'inin de çocuk eğitim evinden görev yaptığı, %7,8'inin ise bu soruyu yanıtsız bıraktığı görülmektedir. Ülkemizdeki CİK'lerin yapı ve işleyişi ile mahkûm tipolojisi farklılık arz ettiğinden hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetlerinde CİK kategorisinin de dikkate alınarak gerekli bilgilendirmelerin yapılması hazır bulunuşluk açısından önemlidir. Işık ve Demir tarafından hazırlanan ceza infaz kurumları din hizmetleri rehber kitabı bu bağlamda dikkat çekicidir.

Tablo 7: Eğitim Durumu

	S	%
Yüksek İslam Enstitüsü	5	4,9
İlahiyat Fakültesi	76	73,8
İlahiyat Önlisans	6	5,8
Diğer	16	15,5
Toplam	103	100,0

Katılımcıların eğitim durumuyla ilgili tabloda %4,9'unun Yüksek İslam Enstitüsünden, %73,8'inin İlahiyat Fakültesinden, %5,8'inin İlahiyat Ön Lisans programından, %15,5'inin de bunlar dışındaki alanlardan mezun olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan ilahiyat fakültesi mezunlarının ka-

tılımcıların çoğunluğunu teşkil ettiği aşikârdır. Özdemir'in çalışmasında katılımcıların %70'inin Yüksek İslam mezunu olduğu (Özdemir, 2006: 133) göz önünde bulundurulduğunda yaştaki gençleşmeyle birlikte ilahiyat fakültesi mezunlarının daha ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 8: Ceza İnfaz Kurumunu Tercih Nedeni

	S	%
Tutuklu ve hükümlülere dini ve manevi destek sağlama	66	64,1
Rotasyona tabi olmama	3	2,9
İl merkezinde görev yapma imkânı	14	13,6
Diğer	17	16,5
Cevapsız	3	2,9
Toplam	Toplam	103

Katılımcıların ceza infaz kurumunu tercih etme nedeniyle ilgili tablodan %64,1'inin tutuklu ve hükümlülere dini ve manevi destek sağlamak, %2,9'unun rotasyona tabi olmamak, %13,6'sının il merkezinde görev yapmak, %16,5'inin ise bunlar dışındaki diğer nedenlerden dolayı tercih ettiği görülmektedir. Katılımcıların %2,9'u da bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Diğer kategorisini işaretleyenler, DİB'in istihdam edilecekleri yerle ilgili gerçekleştirdiği kurada CİK çıktığından dolayı ve eğitim amaçlı (yüksek lisans ve doktora yapmak için) CİK'i tercih ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun tutuklu ve hükümlülere dini ve manevi destek sağlama bilinciyle CİK'leri tercih etmesi kayda değerdir.

1.2. Ceza İnfaz Kurumu İdaresi ve Çalışanları

Ceza infaz kurumu idaresi ve çalışanlarına dair demografik bilgiler başlığı altında cinsiyet, meslek, meslekteki kıdem, eğitim durumu ve ceza infaz kurumu kategorisi ile ilgili bilgi verilecektir.

Tablo 1: Cinsiyet

	S	%
Erkek	238	87,5
Kadın	32	11,8
Cevapsız	2	0,7
Toplam	272	100,0

CİK idaresi ve çalışanlarının cinsiyetiyle ilgili tablodan katılımcıların %87,5'inin erkek, %11,8'inin ise bayan olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcılardan %0,7'si de bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Tablo 2: Meslek

	S	%
Kurum müdürü	44	16,2
Öğretmen	42	15,4
Sosyal Çalışmacı	9	3,3
Psikolog	15	5,5
İnfaz koruma memuru	119	43,8
Diğer	40	14,7
Cevapsız	3	1,1
Toplam	272	100,0

CİK idaresi ve çalışanlarının mesleği ile ilgili tablodan katılımcıların %16,2'sinin kurum müdürü, %15,4'ünün öğretmen, %3,3'ünün sosyal çalışmacı, %5,5'inin psikolog, %43,8'inin infaz koruma memuru ve %14,7'sinin de diğer kategorilerinde yer aldığı müşahade edilmektedir. Bu kategoride bulunanlardan görev durumunu belirtenlerin ikinci müdür, teknisyen, infaz koruma baş memuru ve teknik hizmetler sınıfında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılardan %1,1'i bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan çalışmada ankete yanıt vermede özellikle sosyal çalışmacı ve psikolog sayısının çok olması arzu edilmekle birlikte bu kategorinin toplam katılımcı sayısının %8,8'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun, CİK idaresi ve çalışanlarının anket sorularına yaklaşımını tespit etmede bilgi sağlamakla birlikte manevi danışmanlıkla doğrudan alakası bulunan psiko-sosyal servisin yaklaşımını kapsamlı bir şekilde tahlil etmek adına yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 3: Meslekteki Kıdem

	S	%
1-5 yıl	67	24,6
6-10 yıl	58	21,3
11-15 yıl	33	12,1
16-20 yıl	34	12,5
21 yıl ve yukarısı	80	29,4
Toplam	272	100,0

CİK idaresi ve çalışanlarının meslekteki kıdemleriyle alakalı tablodan katılımcıların %24,6'sının 1-5 yıl, %21,3'ünün 6-10 yıl, %12,1'inin 11-15 yıl, %12,5'inin 16-20 yıl, %29,4'ünün de 21 yıl ve yukarısında CİK'te çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hem genç, hem orta hem de ileri yaş seviyesinin ankete katıldığı görülmektedir. Böylesi bir yelpazenin bulunması kurumsal tecrübe bağlamında anket sorularına yaklaşım farklılıkları adına sevindiricidir.

Tablo 4: Eğitim Durumu

	S	%
Fakülte	159	58,5
Ön lisans	60	22,1
Lise ve dengi okul	37	13,6
Ortaokul	15	5,5
Cevapsız	1	,4
Toplam	272	100,0

Katılımcıların eğitim durumu ile ilgili tablodan %58,5'inin fakülte, %22,1'inin ön lisans, %13,6'sının lise ve dengi okul, %5,5'ini ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcılardan ayrıca %0,4'ü de bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Aynı zamanda 1 CİK personeli de yüksek lisans mezunu olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuçlardan CİK'te ön lisans ve lisans mezunu sayısının azımsanamayacak ölçüde olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5: Ceza İnfaz Kurumu Kategorisi

	S	%
Kapalı	185	68,0
Açık	52	19,1
Yüksek güvenlikli	26	9,6
Çocuk eğitimevi	9	3,3
Toplam	272	100,0

Katılımcıların görev yaptığı ceza infaz kurumu kategorisiyle ilgili tablodan %68'inin kapalı, %19,1'inin açık, %9,6'sının yüksek güvenlikli kategorilerinde görev yaptıkları müşahade edilmektedir. Katılımcılardan %3,3'ü de çocuk eğitimevlerinde görev yapmaktadır.

1.3. Tutuklu ve Hükümlüler

Tutuklu ve hükümlülerle ilgili demografik bilgiler başlığı altında katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, medeni halleri, mensubu oldukları mezhep veya düşünce ile ceza infaz kurumu kategorisi hakkında bilgi verilecektir.

Tablo 1: Cinsiyet

	S	%
Erkek	479	96,8
Bayan	15	3,0
Cevapsız	1	,2
Toplam	495	100,0

Tutuklu ve hükümlülerin cinsiyetleriyle ilgili tablo incelendiğinde katılımcıların %96,8'ini erkek, %3'ünü ise bayanlar teşkil etmektedir. Ayrıca %0,2 de bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo 2: Yaş

	S	%
18-28	109	22,0
29-38	181	36,6
39-48	148	29,9
49-58	35	7,1
59 ve yukarı	13	2,6
Cevapsız	9	1,8
Toplam	495	100,0

Katılımcıların yaşı ile ilgili tablodan %22'sinin 18-28, %36,6'sının 29-38, %29,9'unun 39-48, %7,1'inin 49-58 ve %2,6'sının da 59 ve yukarı yaşı aralığında olduğu görülmektedir. Dokuz kişinin de bu soruya cevap vermediği görülmektedir. Katılımcılardan biri de 16 yaşında olduğunu belirtmiştir. Ankete katılan mahkûmlarda suç işleme oranının en çok 29-38 yaşları arasında olduğu görülmektedir. İkinci sırada da 39-48 yaş aralığı gelmektedir. Bu veriler suç işlemede özellikle genç ve orta yetişkin grubunun daha ön planda olduğunu göstermektedir. Yaptığımız araştırmada 18-28 yaş grubu suç işlemede üçüncü sırada bulunurken, Özdemir'in çalışmasında ise ikinci

sırada 18-25 yaş arası grubunun yer aldığı tespit edilmiştir (Özdemir, 2006, 73). Demirtaş'ın çalışmasında ise ankete katılan 265 kişiden %62,5'i 36-45 yaş aralığındadır (Demirtaş, 2018: 119). Bu demektir ki yapılan farklı araştırmalarda el edilen bulgular arasında cüz'i de olsa farklılık söz konusudur. Bunun nedeninin yapılan araştırmaların kapsamındaki değişiklikten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 3: Medeni Hal

	S	%
Bekâr	183	37,0
Evli	258	52,1
Boşanmış	53	10,7
Cevapsız	1	,2
Toplam	495	100,0

Katılımcıların medeni hali ile ilgili tablodan görüldüğü üzere ankete katılanların %52,1'i evli, %37'si bekâr, %10'u boşanmıştır. 1 kişi ise bu soruya cevap vermemiştir. Bu sonuçlardan evli olanların sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Özdemir'in yaptığı çalışmada da evli olanların oranı toplam katılımcı sayısının %51,78'idir (Özdemir, 2006: 75). Benzer bir sonuç Demirtaş'ın çalışmasında da mevcuttur. Nitekim onun tarafından gerçekleştirilen ankete cevap verenlerin %65,1'inin evli olduğu görülmektedir (Demirtaş, 2018: 121). Buna göre dini ve manevi danışmanlık faaliyetleri gerçekleştirilirken karşımızdaki kitlenin evli-bekâr ve dul olduğu göz önünde bulundurularak kullanılacak dil ve üsluba, takdim edilecek örneklerle dikkat edilmelidir.

Tablo 4: Eğitim Durumu

	S	%
İlkokul	111	22,4
Ortaokul	131	26,5
Lise	163	32,9
Üniversite	81	16,4
Diğer	8	1,6
Cevapsız	1	,2
Toplam	495	100,0

Katılımcıların eğitim durumu ile ilgili tablo incelendiğinde %22,4'ünün ilkokul, %26,5'inin ortaokul, % 32,9'unun lise, %16'4'ünün üniversite mezunu olduğu, %1,6'sının diğer kategorisinde yer aldığı ve 1 kişinin de bu soruya cevap vermediği görülmektedir. Katılımcılar içerisinde 193 kişiyle lise mezunları en büyük yüzdeyi oluşturmaktadır. 131 kişiyle ortaokul mezunları ikinci sırada, 111 kişiyle ilkokul mezunları da üçüncü sırada yer almaktadır. Dördüncü sırada 81 kişiyle üniversite mezunları bulunmaktadır. Demirtaş'ın yaptığı çalışmada %52,5 ile lisans ve lisans üstü eğitim görenlerin ilk sırada, %24 ile lise mezunlarının ikinci sırada, %23,5 ile de ilkokul/ortaokul mezunlarının üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir (Demirtaş, 2018: 123). 1995 yılındaki Adalet Bakanlığının istatistiklerine göre %76,6'sının ilkokul mezunu olduğu göz önünde bulundurulduğunda mahkûmların eğitim düzeyinin yükseldiği müşahade edilmektedir. Daha önceki çalışmalarda suç işleme oranıyla eğitim düzeyinin düşük oluşu arasında bir paralellik bulunmakla birlikte yukarıdaki sonuçlardan eğitim düzeyi yüksek olanların (lise ve üniversite mezunları) toplam sayısının eğitim düzeyi düşük olanlardan (ilkokul ve ortaokul) daha fazla olduğu görülmektedir. Bu ise daha önceki çalışmalarda tahsil seviyesi düştükçe suç oranının arttığı, yükseldikçe de azaldığı tezine (Özdemir, 2006: 77) zıt bir durumdur.

Tablo 5: Mensubu Bulunduğu Mezhep veya Düşünce

	S	%
Hanefi	376	76,0
Şafii	83	16,8
Hanbelî	6	1,2
Alevi	16	3,2
Diğer	9	1,8
Cevapsız	5	1,0
Toplam	495	100,0

Katılımcıların mensubu bulunduğu mezhep veya düşünceyi gösteren tablodan %76'sının Hanefi, %16,8'inin Şafii, %1,2'sinin Hanbeli ve %3,2'sinin de Alevi olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %1,8'i diğer kategorisini işaretleyerek bu mezhep veya düşüncelere ait olmadığını belirtmiş, %1'i de bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan tutuklu ve hükümlülerin kahir ekseriyetinin Hanefi olmakla birlikte, ikinci sırada Şafii mezhebini, üçüncü sırada da Alevi düşünceyi benimseyenlerin bulunduğu görülmektedir. Diğer

kategorisinde yer alanların hiçbir mezhebe bağlı olmadığını, Caferiliği benimsediğini, bir diğerinin de ateist olduğunu ifade ettiği tespit edilmiştir.

Tablo 6: Ceza İnfaz Kurumu Kategorisi

	S	%
Kapalı	284	57,4
Açık	109	22,0
Yüksek Güvenlikli	95	19,2
Çocuk eğitimevi	1	,2
Cevapsız	6	1,2
Toplam	495	100,0

Katılımcıların tutuklu veya hükümlü olarak bulunduğu ceza infaz kurumu kategorisi ile ilgili tablo incelendiğinde, toplam katılımcıların %57,4'ünü oluşturan 284 kişinin kapalı ceza infaz kurumunda bulunduğu görülmektedir. %22 ile 109 katılımcı açık ceza infaz kurumunda, % 19,2 ile 95 katılımcı da yüksek güvenlikli ceza infaz kurumunda bulunmaktadır. Ayrıca 9 katılımcının ceza infaz kurumu kategorisine cevap vermediği de tespit edilmiştir. 1 kişinin de çocuk eğitim evinde bulunduğu, 6 kişinin de bu soruya cevap vermediği tespit edilmiştir.

Tablo 7: Suç Türü

	S	%
Adam öldürme	101	20,4
Zina	42	8,5
Gasp	49	9,9
Hırsızlık	55	11,1
Diğer	232	46,9
Cevapsız	16	3,2
Toplam	495	100,0

Tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumunda bulunmasına neden olan suç türü ile ilgili tablo incelendiğinde %20,4'ünün adam öldürme, %8,5'inin zina, %9,9'unun gasp, %11,1'inin hırsızlık ve % 46,9'unun da bu suçlar dışındaki suçları işlediği görülmektedir. 16 katılımcı da suç türünü beyan etmemiştir. Diğer kategorisinde yer alanların işledikleri suçlar şunlardır: kamu cezası, cinsel istismar, uyuşturucu, yaralama, adam öldürmeye teşebbüs, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma, korsan CD, bombalı suikast ve el bombası bulundurma, memura kötü muamele, kaçakçılık, çete, evrakta

sahtecilik, kalpazanlık, zimmet, vergi usul kanununa muhalefet, imar kirliliğine neden olmak, bilişim örgüt lideri, işkence, terör, dolandırıcılık, trafik kazası, ateşli silahlar ve kanuna muhalefet, kamu bankasını zarar uğratma, reşit olmayanla evlilik, ruhsatsız silah ve polise mukavemet, Bu sonuçlardan katılımcıların suç türü bakımından geniş bir yelpazeyi oluşturduğu görülmektedir. Tutuklu ve hükümlülerle ilgili yapılan diğer bazı araştırmalarda (Peker, 1987: 50; İçli, 1993: 62; Karademir, 1997: 69; Özdemir, 2006: 71) da en yüksek suç oranının adam öldürme, gasp ve hırsızlık kategorilerinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı personeli, ceza infaz kurumu idaresi ve çalışanları ile tutuklu ve hükümlülere yönelik demografik verilerin tahlilinden sonra kanaatimize göre CİK’de bulunması gerektiği düşünülen manevi danışmanlık hizmetleri hakkındaki verileri tahlil edebiliriz.

2. Manevi Danışmanlık Faaliyetleri

Bu başlık altında DİB personeli, CİK idaresi ve çalışanları ile tutuklu ve hükümlüler perspektifinden yukarıda belirtilen manevi danışmanlık hizmetlerine dair anket verileri analiz edilecektir.

2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli

Tablo 1: Bireysel Görüşme Talebi Sıklığı

	S	%
Haftada 1 veya 2 defa	53	51,5
Haftada 3 veya 4 defa	14	13,6
Haftada 5 ve üzeri	15	14,6
Bireysel görüşme talebinde bulunulmamaktadır	19	18,4
Cevapsız	2	1,9
Toplam	103	100,0

DİB personelinin CİK’deki görev alanı ile ilgili faaliyetler kapsamında tutuklu ve hükümlülerin bireysel görüşme talebi sıklığını gösteren tablodan mahkûmların %51,5’inin haftada bir veya iki, %13,6’sının haftada üç veya dört, %14,6’sının haftada beş veya üzerinde bireysel görüşme talebinde bulunduğu, sadece %18,4’ünün ise bireysel görüşme talebinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan %1,9’u bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan mahkûmların DİB personeliyle bireysel görüşmeye ilgi göster-

diği müşahade edilmektedir. DİB personeline oda tahsisıyla ilgili tablodan %31,1'ine herhangi bir oda tahsis edilmediği (Işık, 2018: 44-45) ve bireysel görüşme talebinin yoğunluğu dikkate alındığında CİK içerisinde daha sağlıklı şartlarda bireysel görüşme yapabilmesi için DİB personelinin kurum içi fiziki imkânlarının iyileştirilmesi elzemdir.

Tablo 2: Bireysel Görüşme Nedeni

	S	%
Kişisel nedenler	15	14,6
Ailevi nedenler	3	2,9
Kurum idaresi ve çalışanları ile ilgili nedenler	1	1,0
Dini meseleler	40	38,8
Diğer	4	3,9
Cevapsız	40	38,8
Genel toplam	103	100,0

Tutuklu ve hükümlülerin DİB personeliyle bireysel görüşme talebinin nedeni ile ilgili tablodan %14,6'sının kişisel, %2,9'unun ailevi, %1'inin kurum idaresi ve çalışanları, %38,8'inin dini meseleler hakkında bireysel görüşme talep ettiği görülmektedir. Katılımcılardan %3,9'u da burada belirtilenler dışında görüşme talep ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca katılımcılardan %38,8'i bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan soruyu yanıtsız bırakanların görev yaptığı süre içerisinde mahkûmlarla herhangi bir bireysel görüşme gerçekleştirmediği düşünülmektedir. DİB personelinin görev alanının din merkezli olması hasebiyle bireysel görüşme nedeni dini meseleler etrafında yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte kişisel, ailevi ve kurumsal nedenlerden dolayı da görüşme talep edildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla CİK'de görev yapan DİB personeline hizmet içi eğitim çalışmalarında hedef kitle bağlamında bireysel görüşme tekniği hakkında yeterli düzeyde bilgi ve beceri de kazandırılmalıdır.

Ayrıca tema odaklı grup toplantıları ve yapılandırılmış egzersizler yapılması önem arz etmektedir. Bu toplantılar, tutuklu ve hükümlülere oda ve/veya koğu sohbetlerinde olduğu gibi bilgi yüklemekten ziyade kontrollü ve doğru bir programlama yoluyla istenilen amaca ulaşmayı mümkün kılacaktır. Bu bağlamda tövbe, affetme, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, fedakârlık, sabır ve benzeri temalar etrafında gerçekleştirilecek grup toplantıları yoluyla her bir tema ile ilgili kazanımların belirlenen süre içerisinde

görsel ve işitsel materyallerin de desteğiyle muhataplara iletilmesi manevi danışmanlığın hedefi açısından daha etkili olacaktır. Aynı şekilde didaktik tartışmalar, stres ve gerilimi azaltıcı oyunlar ve empati gibi yapılandırılmış egzersizler de rehabilitasyon sürecinde müracaat edilebilecek unsurlardandır (Özdoğan, 2007).

İkili danışmanlık seansları da bu bağlamda üzerinde durulması ve CİK’de hayata geçirilmesi gereken manevi danışmanlık uygulamalarındandır. Bu sayede tutuklu veya hükümlünün elindeki seçeneklerin, aldığı kararları yönlendiren faktörlerin ve kararın doğurduğu sonuçların farkına varması sağlanabilecektir. Bunun arkasından geliştirici yeni kararlar alma, yeni davranışlara hazır olma ve uygun zaman ve mekânda davranış olarak hayata geçirme söz konusu olacaktır. Burada insanın farkına varması, kendisini geliştirmesi ve yeni davranışlar ortaya koymasına engel teşkil eden unsurların tespiti ve bunları ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetler önem arz etmektedir (Özdoğan, 2007: 208,210).

Tablo 3: Ailesi veya Yakınlardan Biri Vefat Eden Mahkûma DİB Personelinin Haber Vermesi

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	57	55,3
Kısmen katılıyorum	35	34,0
Katılmıyorum	10	9,7
Cevapsız	1	1,0
Genel toplam	103	100,0

Ailesi veya yakınlardan biri vefat eden mahkûma bu haberi bir psikologun değil de DİB personelinin haber vermesi ilgili tablodan katılımcıların %55,3’ü kesinlikle, %34’ü kısmen aynı görüşte olduğu, %9,7’sinin ise buna katılmadığı görülmektedir. Katılımcıların % 1’i de bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Cevap vermeyenlerin bulundukları ceza infaz kurumunda böyle bir durumla karşılaşmadığı veya hiçbir şekilde haberinin olmadığı düşünülmektedir. Katılımcılardan vefat haberini DİB personelinin vermesi gerektiğine katılmayanlar bunun gerekçesi olarak şu ifadelere yer vermişlerdir:

“DİB personelinin haber vermesi rehabilite açısından önemli olmakla birlikte DİB personeli ile ölünün yan yana konulması imajı olumsuz etkiler.”

“Psikologla birlikte verilmesi, süreci daha iyi yönetmek adına gereklidir. Çünkü DİB personelinin yeterli psikoloji eğitimi bulunmamaktadır.”

İlgili istatistiksel verilerden DİB personelinin yarısından fazlasının böyle bir durumu kendisinin haber vermesi gerektiğini düşündüğü görülmektedir (Işık, 2018: 160,161). Böyle olmamasına dair kanaat belirtenlerden ilkinin gerekçesinin din görevlisini görmenin ölüm haberi ile eş değer olur anlayışı üzerine bina edilmesi söz konusudur. CİK din görevlisinin tutuklu ve hükümlülerle sadece vefat haberi bağlamında iletişim kurmadığı dikkate alındığında din görevlisinin ölü ile yan yana konulması gibi bir sonucun çıkmayacağı düşünülmektedir. İkinci cümle ise DİB personelinin böyle bir hizmeti gerçekleştirmek için yeterli donanımına sahip olmadığına dair bir kanaati ifade etmektedir. Kurumda yer alan birimler arasında işbirliği hizmetin verimliliği açısından son derece önemlidir. Bunun yanı sıra DİB personelinin hizmet alanı ile ilgili bilgi ve tecrübe eksikliği varsa bunun giderilmesi için gerekli adımların atılması da kaçınılmazdır. Hedef kitlenin hemen hepsinin Müslüman kimliğine sahip olduğu düşünüldüğünde vefat haberi gibi acı verici bir durumun psikolojik etkisinden daha rahat kurtulabilmesi adına DİB personeli aracılığıyla din dilinden de istifade edilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Zira İngiltere gibi neredeyse iki asırlık CİK din hizmeti ve manevi rehberlik geçmişine sahip bir ülkede bu haberi sadece din görevlisi verebilmektedir.

Tablo 4: Ailesi veya Yakınları Ciddi Şekilde Hasta Olan Bir Mahkûmdan DİB Personelinin Haberdar Edilmesi

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	71	68,9
Kısmen katılıyorum	32	31,1
Genel toplam	103	100,0

Ailesi veya yakınlarından biri ciddi bir şekilde hasta olan bir mahkûmdan DİB personelinin ilgili kişilerce haberdar edilmesi ve görüştürülmesi gerektiğini ifade eden tablodan katılımcıların % 68,9'u kesinlikle, % 31,1'i ise kısmen haberdar edilmesi ve görüştürülmesi gerektiği kanaatini paylaşmaktadır. Bu sonuçlardan katılımcıların ailesi veya yakınlarından biri ciddi rahatsızlığa sahip olan mahkûm hakkında bilgilendirilme ve görüşme yapma imkânı verilmesini istediği görülmektedir. CİK'in olumsuz şartları dikkate alındığında karşılaşılan ciddi rahatsızlık haberi gibi ekstra olumsuzluklarda mahkûmun zihnen ve ruhen rehabilitasyonu muhtemel davranış sorunları yaşanmamasını sağlama ve CİK şartlarına adaptasyonda önemlidir. Bu bağlamda din dili musibete tahammül etmede tatmin edici söylemlere sahip ol-

duğundan böylesi durumlarda DİB personelinin mutlaka bilgilendirilmesi ve ilgili kişi ile görüştürülmesi gerektiği düşünülmektedir. Mesela CİK dini ve manevi danışmanlık konusunda köklü bir geçmişe sahip olan İngiltere’de bu haberi sadece din görevlisi verebilmektedir. Ayrıca din görevlisi zaman zaman hasta yakınları ile görüşerek mahkûma hastanın durumu hakkında bilgi de vermektedir.

Tablo 5: Ailesi veya Yakınlardan Biri Vefat Eden Bir Mahkûmu Ziyaret Etme ve Dini İçerikli Özel Bir Etkinlik Gerçekleştirme

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	96	93,2
Kısmen katılıyorum	7	6,8
Genel toplam	103	100,0

Ailesi veya yakınlardan biri vefat eden bir mahkûmu ziyaret etme ve dini içerikli özel bir etkinlik gerçekleştirilmesinin gerekliliği ile ilgili tablodan DİB personelinin %93,2’sinin kesinlikle, %6,8’inin de kısmen böyle bir faaliyet gerçekleştirmeye katıldığı görülmektedir. Bu sonuçlardan DİB personelinin neredeyse hepsinin böyle bir vakıa karşısında mahkûmu ziyaret etmek ve dini içerikli özel bir etkinlik gerçekleştirmek istediğini söyleyebiliriz.

Tablo 5: Yakınlardan Biri Vefat Eden Mahkûmu Ziyaret Sıklığı

	S	%
Haftada bir	21	20,4
İki haftada bir	14	13,6
Ayda bir	35	34,0
Altı ayda bir	9	8,7
Yılda bir	11	10,7
Bir yıldan uzun	13	12,6
Toplam	103	100,0

DİB personelinin CİK’de görevli bulunduğu zaman diliminde ailesi veya yakınlardan biri vefat eden bir mahkûmu ziyaret etme ve dini içerikli özel bir etkinlik gerçekleştirme sıklığı ile ilgili tablodan %20,4’ünün haftada bir, %13,6’sının iki haftada bir, %34’ünün ayda bir, %8,7’sinin altı ayda bir, %10,7’sinin yılda bir ve %12,6’sının ise bir yıldan daha uzun süreli bu tarz bir

ziyaret ve etkinlik gerçekleştirdiği görülmektedir. Tutuklu ve hükümlülere uygulanan anket çalışmasında %82,2'si DİB personeli tarafından kesinlikle ziyaret edilmeyi ve dini içerikli program tertip edilmesini beklediklerini dile getirmişlerdir. CİK idaresi veya psiko-sosyal servis tarafından DİB personeli böylesi bir durumdan mutlaka haberdar edilmeli, mahkûmu ziyaret etmesi ve dini içerikli özel bir etkinlik gerçekleştirmesinin devamlılığı sağlanmalıdır. Çünkü yukarıdaki verilerden tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla ilgili ölüm hadisesinin sık karşılaşılan bir durum olduğu görülmektedir. Ayrıca bu kimselerle bireysel görüşme de yapılmalı, vefat olayının mahkûmun psikolojisi üzerinde oluşturduğu etki mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılmalıdır.

Tablo 6: Kendisine Zarar Verme veya İntihara Meyilli Mahkûma DİB Personelinin Manevi Destek Sağlaması

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	100	97,1
Kısmen katılıyorum	3	2,9
Toplam	272	100,0

Kendisine zarar verme veya intihara meyilli mahkûma DİB personelinin manevi destek sağlaması hakkındaki tablodan katılımcıların %97'1'i kesinlikle, %2,9'u da kısmen manevi destek sağlamanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Tutuklu ve hükümlülere yönelik gerçekleştirilen ankette intihara meyilli mahkûma manevi yönden destek sağlanması hususunda katılımcıların %88,5'inin kesinlikle böyle bir desteği istediğini ortaya çıkmıştır. Bu veriler, hem tutuklu ve hükümlülerin hem de DİB personelinin yukarıdaki ve benzeri olumsuzluklarda manevi yönden destek sağlamanın adaptasyon ve rehabilitasyon açısından son derece önemli gördüklerini göstermektedir. Özellikle intihara meyil durumunda manevi desteği kesinlikle destekleyenlerin yüzdesi son derece şaşırtıcıdır. Böylesi durumlarda DİB personeli tarafından insanın Allah katında taşıdığı değer, hayatın ve ölümün mahiyet ve keyfiyeti hakkında din dili kullanılarak gerçekleştirilecek manevi desteğin etkili olacağı şüphesizdir.

İngiltere cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin yakınlarının ani ölüm gibi olumsuz bir durumla karşılaştıklarında bu haberi verme yetkisi kanunen sadece mahkûmun mensubu bulunduğu din görevlisine aittir. İlgili din görevlisi en kısa zamanda haberdar edilmekte ve 24 saat içerisinde mahkûm

ile mutlaka görüşmesi sağlanmaktadır. Diğer olumsuzluklarda da din görevlisi mutlaka haberdar edilmekte ve mahkûmla görüşmesi sağlanmaktadır.

Tablo 7: Sağlık Biriminin Ziyaret Sıklığı

	S	%
Haftada bir	13	12,6
İki haftada bir	10	9,7
Ayda bir	22	21,4
Aklıma düştükçe	24	23,3
Ziyaret etmiyorum	29	28,2
Cevapsız	5	4,9
Toplam	103	100,0

DİB personelinin CİK’de bulunan sağlık birimini ziyaret sıklığı ile ilgili tablodan %12,6’sının haftada bir, %9,7’sinin iki haftada bir, %21,4’ünün ayda bir, %23,3’ünün aklına düştükçe ziyaret ettiği, %28,2’sinin ise ziyaret etmediği tespit edilmiştir. %4,9’u ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Cevapsız bırakanların görev yaptığı kurumda sağlık birimi olmadığı düşünülmektedir. Benzer sonucun CİK idaresi ve çalışanları tarafından da dile getirildiği görülmektedir. Nitekim onlara göre de DİB personelinin %24,6’sı haftada bir, %7,7’si iki haftada bir, %17,3’ü ayda bir, %10,3’ü aklına düştükçe sağlık birimini ziyaret etmekte, %29’u ise herhangi bir ziyarette bulunmamaktadır. Bu sonuçlardan CİK sağlık biriminin düzenli olarak ziyaret edilme sıklığının az olduğu, ara sıra ziyaret gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca hiç ziyaret gerçekleştirilmeyenlerin oranı da azımsanmayacak ölçüdedir. Ceza infaz kurumunun tutuklu ve hükümlüler üzerindeki olumsuz etkilerinin neler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu olumsuzlukların yanı sıra bir de şu veya bu şekilde hastalıktan duyulan sıkıntı, stresi daha da üst safhalara taşımaktadır. Hastalık vb. musibetler karşısında din ve dini değerlerden alınacak ilhamla hastaya imkânlar ölçüsünde günübirlik yapılacak ziyaretlerle CİK sağlık biriminde yatan hastaların ziyaret edilmesi ve manevi danışmanlık hizmeti sunulması adaptasyon ve rehabilitasyonda son derece önemlidir. Bu yüzdendir en az haftada bir düzenli olarak sağlık birimi ziyaret edilmeli ve orada yatmakta olan mahkûmlara manevi destek sağlanmalıdır.

Tablo 8: HÜCRE CEZASI BİRİMİNİ ZİYARET SIKLIĞI

	S	%
Haftada bir	9	8,7
İki haftada bir	5	4,9
Ayda bir	18	17,5
Aklıma düştükçe	13	12,6
Ziyaret etmiyorum	45	43,7
Cevapsız	13	12,6
Toplam	103	100,0

DİB personelinin görev yaptığı CİK’de bulunan hücre cezası birimini ziyaret sıklığını gösteren tablodan katılımcıların %8,7’sinin haftada bir, %4,9’unun iki haftada bir, %17,5’inin ayda bir, %12,6’sının aklına düştükçe ziyaret ettiği, %43,7’sinin ise hücre cezası birimini ziyaret etmediği tespit edilmiştir. Katılımcılardan %12,6’sı da bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Benzer bir sonuç CİK idaresi ve çalışanlarının verdiği cevaplarda da görülmektedir. Nitekim onlara göre DİB personelinin %13,6’sı haftada bir, %6,6’sı iki haftada bir, %16,2’si ayda bir, %6,6’sı aklına düştükçe hücre cezası birimini ziyaret etmekte, %38,2’si ise ziyaret etmemektedir. Katılımcılardan %18,8’i de bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan hücre cezasına çarptırılan mahkûmların DİB personeli tarafından düzenli olarak ziyaretinin sınırlı olduğu, yarıya yakın bir yüzdenin ise ziyaret etmediği müşahade edilmektedir. Malum olduğu üzere hücre cezası birimi ceza infaz kurumu şartlarına adapte olamayan kimselere tutum ve davranışlarını düzeltmesi noktasında kurum disiplin kurulu tarafından verilen bir cezadır. Güvenlik şartlarının imkân tanıdığı ölçüde burada bulunanlara yapılacak dini ve manevi danışmanlık faaliyetleri yoluyla hem hücrede geçirdiği boş vaktin faydalı bir şekilde değerlendirilmesi hem de olumsuz duygu, düşünce ve davranışlarının bertaraf edilmesi noktasında din ve dini değerlerden yardım alınması son derece faydalı olacaktır. CİK güvenliğini de dikkate almak kaydıyla hücre birimlerine ziyaretin yapılması için idari girişimlerde bulunulması, ziyaret gerçekleştiriliyor ise haftada bir ziyaret edilmesi için çaba gösterilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2. Ceza İnfaz Kurumu İdaresi ve Çalışanları

Tablo 1: Kendisine Zarar Vermeye veya Intihara Meyilli Mahkûma Manevi Destek

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	179	65,8
Kısmen katılıyorum	62	22,8
Katılmıyorum	26	9,6
Cevapsız	5	1,8
Toplam	272	100,0

Kendisine zarar vermeye ya da intihara meyilli bir mahkûma manevi yönden destek sağlanması için DİB personelinin bilgilendirilmesi ve görüşmesinin sağlanması hakkındaki tablodan katılımcıların %65,8'i kesinlikle, %22,8'i ise kısmen böyle bir uygulamaya gidildiğini, %9,6'sı da herhangi bir bilgilendirme yapılmadığını ve görüşme imkânı verilmediğini belirtmiştir. Katılımcılardan %1,8'i de bu soruya cevap vermemiştir. Bu sonuçlardan yansıyanların bulunduğu CİK'lerde böyle bir hadiseyle karşılaşmadığı tahmin edilmektedir. Ankete cevap verenler arasında intihara meyilli mahkûmla DİB personeli görüştürme noktasında katılımcıların yaklaşık dörtte üçünün müspet tutum sergilediği görülmektedir. Şurası bir gerçek ki intiharı düşünme veya intihar teşebbüsü yoğun psikolojik bunalımın bir yansımasıdır. Böyle durumlarda psiko-sosyal servisin desteğinin yanı sıra DİB personelinin de manevi yönden sağlayacağı destek son derece önem arz etmektedir.

Tablo 2: Ailesi veya Yakınlardan Biri Vefat Eden Mahkûma Manevi Destek

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	144	52,9
Kısmen katılıyorum	85	31,3
Katılmıyorum	31	11,4
Cevapsız	12	4,4
Toplam	272	100,0

Ailesi veya yakınlardan biri vefat eden mahkûm hakkında DİB personelinin de bilgilendirilmesiyle ilgili tablodan katılımcıların %52,9'u kesinlikle, %31,3'ü de kısmen bilgilendirildiğini, %11,4'ü ise herhangi bir bilgilendirme yapılmadığını belirtmiştir. Katılımcılardan %4,4'ü bu soruya cevap vermemiştir. Bu sonuçlardan ankete katılmayanların bulundukları CİK'lerde böyle

bir durumla karşılaşmadığı varsayılmaktadır. Diğerlerine gelince yarından fazlasının mahkûmun karşılaştığı bu hüznün verici hadiseyle başa çıkmasında DİB personelinin manevi destek almasını desteklediği, beşte birinin de menfi bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Mahkûmlar CİK şartlarının oluşturduğu olumsuz psikolojik atmosfere artı olarak bir de yakınlarından birinin maruz kaldığı vefat haberi üzerine daha baskın olumsuz haleti ruhiye içerisine girmektedirler. Bu negatif ruh halini aşmalarında hem ölüm hem de ölümden sonrası hakkında dinden alınacak ilhamla mahkûmun rahatlaması ve psikolojisinin olumlu yöne sevk edilmesi daha kolay olacaktır. Dolayısıyla tüm CİK'lerde böyle bir olay karşısında mutlaka DİB personeli de haberdar edilmeli ve mahkûmla görüşmesi sağlanmalıdır.

Tablo 3: Ailesi veya Yakınlardan Biri Ciddi Şekilde Hasta Olan Mahkûma Manevi Destek

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	88	32,4
Kısmen katılıyorum	122	44,9
Katılmıyorum	53	19,5
Cevapsız	9	3,3
Toplam	272	100,0

Ailesi veya yakınlardan biri ciddi bir şekilde hasta olan bir mahkûmdan DİB personelinin haberdar edilmesi ve görüştürülmesiyle ilgili tablodan katılımcıların %32,4'ü kesinlikle,

%44,9'u kısmen böyle bir uygulamaya gidilmesini istemektedir. %19,5'i ise haberdar edilme ve görüştürülmesine katılmadığını belirtmiştir. Katılımcılarda %3,3'ü bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan CİK idaresi ve çalışanlarının hemen hemen yarısının ailesi veya yakınlarından biri ciddi şekilde hasta olan mahkûma manevi destek sağlanmasını müspet karşıladığı görülmektedir. İntihara meyilli veya ailesi ya da yakınlarından biri vefat edenle kıyaslandığında daha düşük bir oran söz konusudur. Bununla birlikte şayet psiko-sosyal servis aracılığıyla böyle bir bilgilendirme yapılıyorsa mutlaka DİB personelinin de bu durumdan haberdar edilmesi ve mahkûmla görüştürülmesi gerektiği kanaatini taşımaktayız. Çünkü hastalığa maruz kalan bir bireyin içinde bulunduğu duruma dair din ve dini değerlerden istifade hem kendisi hem de yakınları için durumun kabullenilmesinde daha rahatlatıcı olacaktır.

2.3. Tutuklu ve Hükümlüler

Tablo 1: Bireysel Görüşme Talebi Sıklığı

	S	%
1 veya 2 defa	131	26,5
3 veya 4 defa	85	17,2
5 ve üzeri	112	22,6
Bireysel görüşme talebinde bulunmadım	147	29,7
Cevapsız	20	4,0
Toplam	495	100,0

Ceza infaz kurumunda bulunduğu süreçte din hizmetleri ve manevi danışmanlık kapsamında cezaevi vaizi ile bireysel görüşme talebinin, buna ikili danışma seansı demek de mümkündür, sıklığı ile ilgili tablodan %26,5'inin bir veya iki defa, %17,2'sinin 3 ya da dört defa, %22,6'sının beş ve üzerinde görüşme yaptığı, %29,7 sinin ise bireysel görüşme talebinde bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca %4'ünün de bu soruya cevap vermediği tespit edilmiştir. Ankete katılanlardan bireysel görüşme talebinde bulunanların toplam katılımcı sayısının %66,3'ünü oluşturması önemlidir. Bu oran mahkûmların DİB personeliyle bireysel görüşmeyi ehemmiyetli bulduğunu ortaya koymaktadır. Bireysel görüşme talebinde bulunmayanların diğerlerine nazaran yüzde olarak daha fazla olması da dikkate şayandır. Bunun temelde iki nedeni olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki DİB personelinin bireysel görüşme yapma imkânının bulunmamasıdır. İkincisi de mahkûmun DİB personeliyle bireysel görüşme imkânına sahip olduğunu belki de bilmemesidir.

Tablo 2: Bireysel Görüşme Gerekçesi

	S	%
Kişisel nedenler	57	11,5
Ailevi nedenler	11	2,2
Diğer tutuklu veya hükümlülerle ilgili nedenler	11	2,2
Kurum idaresi ve çalışanları ile ilgili nedenler	15	3,0
Dini meseleler	311	62,8
Cevapsız	90	18,2
Toplam	495	100,0

DİB personeliyle bireysel görüşme gerekçesiyle ilgili tablo incelendiğinde %11,5'inin kişisel, %2,2'sinin ailevi, %2,2'sinin diğer tutuklu ve hükümlü-

lerle ilgili, %3'ünün kurum idaresi ve çalışanlar, %62,8'inin de dini meseleler hakkında bireysel görüşme yaptığı görülmektedir. Katılımcıların %18'inin ise bu nedenler dışında bir nedenden dolayı bireysel görüşme yaptığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan dini meselelerin birinci, kişisel nedenlerin ise ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Diğer meselelerle ilgili bireysel görüşmedeki azlığa gelince, DİB personelinin görev tanımlamasının dini/manevi temelli olarak şekillenmesi olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte tablodan DİB personeliyle muhatap kitle arasında gerçekleştirilen hizmetlerin sadece dini meseleleri değil düşük oranlı da olsa aynı zamanda aile, arkadaş ve kurumsal meseleler gibi diğer alanları da kapsadığı görülmektedir. Buradan DİB personelinin ceza infaz kurumları din hizmetleri alanındaki yeterliliği kadar diğer soru ve sorunlara cevap verebilmek açısından manevi danışmanlık alanında da yeterli donanımına sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Tablo 3: Kendisine Zarar Verme Veya İntihara Meyilli Mahkûma Manevi Destek

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	438	88,5
Kısmen katılıyorum	33	6,7
Katılmıyorum	11	2,2
Cevapsız	13	2,6
Toplam	495	100,0

İntihara meyilli bir mahkûma manevi yönden destek sağlanmasının önemi ile ilgili tablodan katılımcıların %88,5'inin kesinlikle, %6,7'sinin de kısmen önemli, %2,2'sinin de önemsiz olduğunu düşündüğü görülmektedir. Katılımcılardan %2,6'sı ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan mahkûmların hemen hepsinin böyle bir durumda manevi destek verilmesini istediği aşikârdır. Bilindiği üzere ceza infaz kurumlarında böylesi rahatsızlıkları olan mahkûmlarla görüşmeyi psiko-sosyal servis gerçekleştirmektedir. İntihara meyiletmenin arkasında şu veya bu nedenlerden dolayı ruhsal bunalım halinin bulunduğu ve bu bunalımdan kurtulmada intiharın bir çözüm olarak algılandığını söylemek mümkündür. Pozitif ilimlerden elde edilen veriler ışığında bir yaklaşım önemli olmakla birlikte din dilinden de istifade edilmesi hastanın ruhsal açıdan tedavisi sürecinde önemlidir.

Tablo 4: Vefat Haberini Mahkûma DİB Personelinin Vermesi

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	334	67,5
Kısmen katılıyorum	120	24,2
Katılmıyorum	31	6,3
Cevapsız	10	2,0
Toplam	495	100,0

Ailesi veya yakınlarından biri vefat eden bir mahkûma bu haberi bir psikologun değil DİB personelinin vermesi gerektiği ile ilgili tablodan katılımcıların %67,3'ünün kesinlikle, %24,2'sinin de kısmen aynı kanaati paylaştığı, %6,3'ünün ise farklı düşündüğü tespit edilmiştir. Katılımcılardan %2'si ise bu soruya cevap vermemiştir. Bu veriler katılımcıların büyük çoğunluğunun böyle bir durumdan kendilerini DİB personelinin haberdar etmesini istedikleri görülmektedir. Uygun bir din dilinin, mahkûmun içerisinde bulunduğu zor şartlarda böylesine acı bir haberin üstesinden gelmesine daha fazla yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 5: Ailesi veya Yakınlarından Biri Ciddi Hasta Olan Mahkûma Manevi Destek

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	353	71,3
Kısmen katılıyorum	115	23,2
Katılmıyorum	18	3,6
Cevapsız	9	1,8
Toplam	495	100,0

Ailesi veya yakınlarından biri ciddi bir şekilde hasta olan bir mahkûm hakkında cezaevi vaizine de haber verilmesi ve görüştürülmesi gerektiği ile ilgili tablodan katılımcıların %71,3'ünün kesinlikle, %23,2'sinin de kısmen aynı fikirde olduğu, %3,6'sının farklı düşündüğü görülmektedir. Katılımcılardan %1,8'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan katılımcıların büyük çoğunluğunun CİK idaresinin böyle bir uygulamaya gitmesi gerektiğini düşündüğünü söylemek mümkündür. Mutlaka psiko-sosyal servis bu tarz mahkûmlarla görüşme yapmaktadır. Bunun yanı sıra DİB personelinin de böylesi mahkûmlardan haberinin olması ve onlarla bireysel görüşme gerçekleştirmesi hâsıl olan acının en aza indirgenmesine yardımcı olmak bakımından son derece önemlidir. Tabi ki bu bağlamda da DİB personelinin yeterli donanıma sahip kılınması kaçınılmazdır.

Tablo 6: Yakınlardan Biri Vefat Eden Mahkûmun Ziyaret Edilmesi

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	407	82,2
Kısmen katılıyorum	62	12,5
Katılmıyorum	16	3,2
Cevapsız	10	2,0
Toplam	495	100,0

Ailesi veya yakınlardan biri vefat eden bir mahkûmun ziyaret edilmesi ve dini içerikli özel bir etkinlik gerçekleştirilmesinin gerekliliği ile ilgili tablodan katılımcıların %82,2'sinin kesinlikle, %12,5'inin de kısmen aynı kanaati paylaştığı, %3,2'sinin ise farklı düşündüğü tespit edilmiştir. Katılımcılardan %2'si de bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuçlar katılımcıların neredeyse tamamının böyle bir etkinlik gerçekleştirilmesini istediğini ortaya koymaktadır. DİB personeli böylesi bir durumdan mutlaka haberdar olmalı, mahkûmu ziyaret ederek dini içerikli özel bir etkinlik gerçekleştirmelidir. Şayet mümkünse kurum idaresinden de bir yetkilinin programa katılımını sağlaması idare ile daha yakın ilişki içerisinde bulunmak adına önemlidir.

Ailesi ya da yakınlarından biri hasta olan veya vefat eden mahkûm, içinde bulunduğu olumsuz durumda acısını paylaşacak ve kendisine manevi destek sağlayacak birine diğer günlere nazaran daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Sadece geçmiş olsun demek ya da başsağlığı dilemek için bile gerçekleştirilecek ziyaret mahkûm açısından son derece önemli bir manevi destektir. Hz. Peygamber'in buna dönük hadisleri de ziyaretin sadece insanî değil, teolojik boyutu bulunduğunu ortaya koyduğundan bu tarz ziyaretler, CİK din görevlisinin ihmal etmemesi gereken vazifeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Kur'an okuma, hastalık, sağlık, hayat, ölüm ve sonrasının İslam dini açısından taşıdığı anlamın dile getirilmesi, teselli edici ve gönül rahatlatıcı konuşmalar mahkûmun acısını daha hızlı dindirmesine büyük katkı sağlayacağı şüphesizdir. Ayrıca duygusal açıdan daha hassas ve düşünsel olarak da hayatın anlamının daha ciddi sorgulandığı böylesi zaman dilimlerinde ziyaretin manasına uygun olarak dile getirilecek bir kaç kelime, sair zamanlardaki uzun sohbet ve nasihatlerden daha etkili olacaktır.

Tablo 7: Sağlık Biriminin Ziyaret Edilmesi

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	359	72,5
Kısmen katılıyorum	101	20,4
Katılmıyorum	29	5,9
Cevapsız	6	1,2
Toplam	495	100,0

Ceza infaz kurumundaki sağlık biriminde yatmakta olan mahkûmların cezaevi vaizi tarafından ziyaret edilmesinin önemi ile ilgili tablodan %72,5'inin bu tarz ziyaretin kesinlikle yapılması kanaatini taşıdığı, %20 ,4'ünün böyle bir ziyarete kısmen önem verdiği, %5,9'unun böylesi bir ziyareti gereksiz olarak değerlendirdiği görülmektedir. Katılımcılardan %1,2'si ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan mahkûmların neredeyse tamamının DİB personelinin gerçekleştireceği ziyaretten memnuniyet duyacağı görülmektedir. Ceza infaz kurumunun tutuklu ve hükümlüler üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu olumsuzlukların yanı sıra bir de şu veya bu şekilde hastalıktan duyulan sıkıntı, stresi daha da üst safhalara taşımaktadır. Manevi rehberlik kapsamında gerçekleştirilecek faaliyet ile hem hastalık hem de CİK'in oluşturduğu olumsuz etki ortadan kaldırılmaya çalışılarak mahkûmun CİK şartlarına adaptasyonu ve rehabilitasyonuna katkı sağlanması önem arz etmektedir.

Tablo 8: Hücre Biriminin Ziyaret Edilmesi

	S	%
Kesinlikle katılıyorum	396	80,0
Kısmen katılıyorum	64	12,9
Katılmıyorum	26	5,3
Cevapsız	9	1,8
Toplam	495	100,0

Ceza infaz kurumundaki hücre cezası biriminde yatmakta olan mahkûmların cezaevi vaizi tarafından ziyaret edilmesinin önemi ile ilgili tablodan %80'inin böyle bir ziyaretin kesinlikle yapılması gerektiğini düşündüğü, %12,9'unun böyle bir ziyarete kısmen önem verdiği, %5,3'ünün de

böyle bir ziyareti gereksiz olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılardan %1,8'i bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuçlardan hücre cezası alanların DİB personeli aracılığıyla manevi destek almakta son derece istekli oldukları görülmektedir. Bununla birlikte DİB personelinin sağlık biriminin yanı sıra hücre ziyaretini de yeterli düzeyde gerçekleştirmediği yapılan anketten tespit edilmiştir. Nitekim DİB personelinden sağlık birimini hiç ziyaret etmeyenler ankete katılanların %28,2'sini, hücre cezası birimini hiç ziyaret etmeyenler ise % 43,7'sini teşkil etmektedir.

Sonuç

Mahkûmlar gündelik hayattaki ortamlardan uzakta yaşamak durumunda kalan insanlardır. Ceza infaz kurumlarının taşıdığı olumsuz etkiler nedeniyle kişilik olarak hassas bir yapıdadırlar. İçinde bulundukları durumu kabullenme, şartlara adapte olma, hayatı dün- bugün ve yarın ile yeniden sorgulama ve anlamlandırma, çıkarım yapma ve hayata yeni bir yön verme noktasında yardım ve desteğe muhtaçtırlar. İslam dininin kapsayıcı ve ümit aşılayan dili hangi şart altında bulunulursa bulunulsun geleceğe pozitif bakma imkânını sunduğundan yaptığımız araştırmada ankete katılan tüm tarafların din hizmetleri ve manevi danışmanlığa yaklaşımlarının son derece pozitif olduğu ve rehabilitasyon sürecinde merkezi bir konumda gördüğü tespit edilmiştir. Bununla birlikte yaptığımız anket çalışmasında yasal, ve mesleki açıdan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunları ve önerilerimiz şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Diyanet İşleri Başkanlığı 2011 yılında imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlüler yararına hizmet yürütmektedir. Bu protokol dikkatle incelendiğinde din hizmetine dair bazı ifadelerin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte manevi danışmanlığın sadece adı geçmekte, ceza infaz kurumu bağlamında ne ve nasıl olması gerektiğine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. İlgili yönetmelik ve yönergelerde de bu hususa dair malumat da bulunmamaktadır. Dolayısıyla alanda uzman kişi ve kurumlardan alınacak veri doğrultusunda farklı anlamalara ihtimal vermeyecek tarzda yasal çerçevenin çizilerek hukuki boşluğun giderilmesi elzemdir. Bu sorunun giderilmesi daha etkili ve verimli bir din hizmeti ve manevi danışmanlığın gerçekleştirilmesi noktasında hem CİK'lerde hem de il ve ilçe müftülüklerinde halihazırda var olan bazı sorunların giderilmesi açısından da önem arz etmektedir.

- Mesleki açıdan düşünüldüğünde, ceza infaz kurumlarında görev yapan DİB personelinin lisans eğitimi süresince manevi danışmanlıkla ilgili son derece sınırlı eğitim alması veya hiç almaması gibi bir durum söz konusudur. Bunun en önemli nedeni belki de bu alanın ülkemizde yakın zamanda gündeme gelmesidir. Dolayısıyla zorunlu olarak hizmet içi eğitim çalışmalarında bu eksikliğin giderilmesi için alanında uzman kişilerden yardım alınmalıdır. Bu bağlamda manevi danışman ulusal meslek standardının hazırlanması ve yürürlüğe konulması girişimleri sevindiricidir.

- Cezaevi vaizi unvanlı personel sayısındaki artış DİB'in CİK hizmetlerini önemseydiğini göstermektedir. Bununla birlikte DİB personelinin CİK'te uzun süreli çalışmayı tercih etmemesi, imkân elde ettiği takdirde DİB'in farklı seviyelerinde görev yapmayı yeğlemesidir. Bunun nedenleri arasında DİB personelinin CİK'te kurumsallaşmayıp ziyaretçi statüsünde bulunmasını, CİK'te görev yapanların dışarıdaki vaizlerle kıyaslandığında daha zor şartlar altında görev yapmasını, kurumun yapısı gereği çalışanlar üzerinde negatif etki bırakma ihtimalinin bulunmasını saymak mümkündür.

Bu demektir ki her bir durumun DİB personelinin lehinde iyileşmesini sağlamak için gerekli adımların atılması kaçınılmazdır. Ayrıca vaiz kadrosunda görev yapan DİB personeli yerine özellikle ceza infaz kurumu din hizmeti ve manevi danışman kadroları ihdas edilerek CİK'lerde görevlendirilmesi sağlanmalıdır. Böyle bir uygulama CİK'te görevlendirilen personelin kalıcı olmasını ve profesyonelleşmesini de beraberinde getirecektir. CİK'te görevlendirileceklerde sadece mesleki açıdan bilgi yeterliliğine sahip olunması ölçüt olarak alınmaması; hedef kitlenin içerisinde bulunduğu özel durum ve şartlar göz önünde bulundurularak rol çalışmasının da yaptırılması yoluyla duygu, düşünce ve davranış yönünden de bu kurumlarda görev yapmaya müsait olanların tespit edilip görevlendirilmesinin sağlanmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

- CİK'te görev yapan DİB personelinin sayısına gelince, tutuklu ve hükümlülerin sayısı dikkate alındığında hem erkek hem de bayan din görevlisi sayısının yetersiz olduğu görülmektedir. Daha etkin ve verimli bir din hizmeti ve manevi rehberlik faaliyeti için ortalama 200 mahkûma 1 din görevlisi istihdam edilmelidir.

Kaynakça

- Işık, H. (2018). *Demir parmaklıklar arkasında dini hayat: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ceza infaz kurumlarındaki faaliyetlerinin yeterlilik durumu üzerine*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumlarında din hizmetleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3)12.
- Karademir, K. (1997). *Suçluların topluma kazandırılmasında din eğitiminin rolü* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özdemir, Ş. (2006). *Cezaevlerinde din eğitimi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi. Özdoğan, Ö. (2007). *İsimsiz hayatlar* (2. Baskı). Ankara: Özdenöze Yayınları.
- Peker, H. (1987). *Suçlularda dini davranışlar* (Doçentlik Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Demirtaş, B. (2018). *Dinî görüş ve düşünceleri sebebi ile teröre karışmış kişiler ve söylemleri: hükümlü ve tutuklular üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1950-2018): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı

*Mustafa Koç**

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca suç olgusu, her dönemde tüm sosyal yaşam içerisinde var olagelen bir fenomendir. Modern dönemde de varlığını arttırarak devam ettiren bu olgu, bireylerin içinde yaşadığı sosyal düzeni bozarak bireylerarası ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Konuya Türkiye özelinde bakılacak olursa son yıllarda Türk toplumundaki suç işleyip cezaevlerine girenlerin sayısında sürekli biçimde niceliksel bir artış görülmektedir. Örneğin; Ocak 2011 tarihinde cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu sayısı 122.404 iken Aralık 2016 tarihinde cezaevlerinde 200 bin 727 hükümlü ve tutuklu, denetimli serbestlik altında ise 330 bin 119 yükümlü bulunmaktadır (bkz. TÜİK verileri, <http://tuik.gov.tr>, 2018). Suç işlemenin ve suçlardaki artışın kuşkusuz çok önemli ve çeşitli nedenleri vardır. Bu çerçevede suçlardaki artışların yarı sıra suç işleme biçimlerinde de önemli değişikliklerin ortaya çıktığı saptanmıştır.

Suç/lu psikolojisi literatürüne bakıldığında genellikle suç, suç işleyen bireyin genetik, kişilik ve çevre faktörlerinin ortak bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat suçluluk sebeplerinin çevredeki sosyal ve siyasal değişimler kadar, suç işleyen bireyin kendisinde de aranması konusunda alan uzmanı olan kriminologlar arasında ortak bir görüş birliği vardır. Suç işleyen bireyleri öncelikle, bütün kişilik özellikleriyle tanımak gerekmektedir. Zira bu bireylerin suç işlemelerinde etkili olan nedenler araştırılmadan ve psikolojik durumları incelenmeden cezalandırılmaları ve suçu oluşturan

faktörlerin ortadan kaldırılamayışı, problemleri daha da artırabilmekte ve içinden çıkılmaz bir duruma getirebilmektedir (Özdemir, 2012: 304,305).

Suçluların rehabilitasyonu konusunda sadece ceza ile yetinmek, suça yönelmiş bireyi suçu tekrar işlemekten alıkoymayacağı gibi suç ve suçlu oranlarını düşürmeyecektir. Aksine gittikçe artan zincirleme bir sorun yumağı oluşturacaktır. Bu nedenle suçluların rehabilitasyonunda suçun biyolojik, psikolojik, sosyal, ahlaki ve teolojik boyutları dikkate alınarak geliştirilecek bir yaklaşımın uygulanması elbette ki daha etkili olacaktır. Nitekim bugün de suçlunun iyileştirilmesine ilişkin cezaevlerindeki baskın olan paradigma ‘bedeni cezalandırma, toplumdaki soyutlama, haklardan yoksun bırakma ve yalnızlaştırma’ iken toplumsal değişim, küreselleşme, insan merkezli yaklaşım ve yasal düzenlemeler gibi nedenlerle yerini “onarım, düzeltme, dönüşüm, hak, iyileştirme” gibi paradigmalara bırakmıştır. Modern yaklaşımlarda suçlunun iyileştirilmesi konusu, birey suça yönelmiş hükümlü bile olsa bir “hak” olarak görülmüş ve çözümü için de multi-disipliner yaklaşımlar sergilenmiştir. Pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi Türkiye’de de suçluların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması amacıyla cezaevlerinde, “öğretmen, cezaevi vaizi, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, psikolog, sosyal çalışmacı, psiko-sosyal danışman” gibi mesleklerin görevlendirilmesi; hatta bazen mahkemelerin ceza verirken bilirkişi olarak adı geçen uzmanların görüşlerine başvurusu, bu multi-disipliner yaklaşımın bir yansımasıdır (Çınar, 2016: 132).

Teknik bir kavram olarak danışmanlık, ‘mesleki, evlilik, eğitim ve emeklilik gibi olgusal konuların yanı sıra duygusal problemler gibi bireysel alanlardaki sorunların giderilmesi veya hafifletilmesi yönünde genel bir müdahale, değerlendirme, yönlendirme, öneri, vb. sunan yaklaşım veya tekniklerin’ ortak tanımıdır (bkz. Clinebell, 1999: 72-102). Manevi danışmanlık ise kutsal referanslara dayanan, danışanı ve danışmanı daha yüksek manevi bütünlük düzeyine taşıyan karşılıklı bir yardım ve gelişme biçimindeki ilişkisel bir danışmanlık şeklidir. Özel anlamıyla manevi danışmanlık ise danışanın davranış uyumunu ve değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, teolojik kaynakları ve danışma tekniklerini kullanarak danışanın kendisiyle ve kişiler arası ilişkilerindeki işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisini kapsamaktadır (Merrington, 2012: 13,85). Adı geçen bu hizmet, birey yaşamında aşkınlığa yer veren ve manevi danışman tarafından dinsel anlam ve konular bağlamında sunulan bir danışmanlık çeşididir.

Bu yönüyle manevi danışmanlığın alanı rehberlik, destekleme, uzlaştırma gibi unsurlarla psikolojik danışmanlıktan daha geniş bir alana sahiptir. Bu bağlamda bireyin içinde yaşadığı psiko-sosyo-antropo-teolojik kodları içeren kültürel sembol sistemler ve değerler, manevi danışmanlıkta bir kaynak olarak kullanılabilir (Karlı, 2018: 112,113; Lazzari, 2009: 12). Alana ilişkin yapılan bu teorik betimleme bağlamında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin dünyada ve Türkiye’de kurumsal olarak verildiği hizmet birimlerinden biri de cezaevleridir.

1. Problem ve Amaç

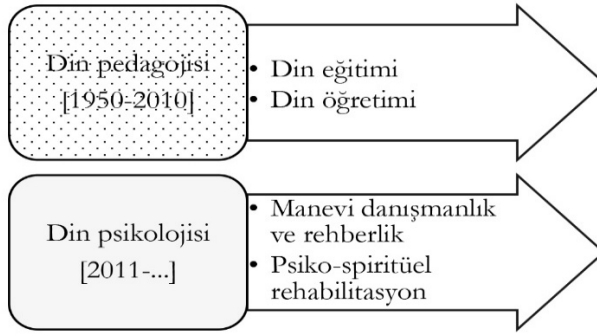
Cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına Türkiye özelinde bakılacak olursa, şimdiye kadar (Ağustos 2018) ‘din pedagojisi’ yaklaşımını temel alan bir hizmet verildiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde henüz profesyonel bir yaklaşımla mdr modelinde bir hizmet sunumuna geçilemediği görülmektedir. Bu makalede, öncelikle kurum özelinde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ‘cami-dışı din hizmetleri’ kavramı içinde tanımlanmış psiko-sosyal içerikli yeni bir din hizmeti birimi olarak cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesine (1950-2018) yer verilmiştir. Daha sonra kurumsal düzeyde vermeye başlanan ‘din pedagojisi’ tabanlı bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin güçlü ve zayıf yönlerine değinilerek “(i)-Diyanet İşleri Başkanlığı, bu alanda üreteceği hizmetlerde şu anda hangi noktada bulunmaktadır ve nereye gidebilir? (ii)-Cezaevlerinde vereceği bu hizmetin kalitesini arttırabilmesi için nasıl bir akademik ve kurumsal yol haritasına ihtiyacı vardır? (iii)-Cezaevlerinde ‘din psikolojisi’ yaklaşımını temel alan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için görevlendirilecek Diyanet personelinin alan uzmanlığı eğitim süreci nasıl yapılandırılmalı ve yönetilmelidir?” gibi sorular çerçevesinde, makalenin problematik yönü ele alınmıştır.

Öte yandan bu makalenin amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cezaevlerindeki ‘din psikolojisi’ tabanlı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde izlemesi gereken kurumsal yol haritasında, (i) kurumsal sınırlılıkları tespit edip söz konusu sınırlılıkların aşılabilmesi için çözüm önerileri sunmak; (ii) Başkanlığın cezaevlerinde görevlendireceği personelin alan uzmanlığı için bir eğitim programı önererek kuruma ve ilgili literatüre akademik bir katkı sağlamaktır. Dolayısıyla bu makalede, kurumsal sınırlılıkların aşı-

labilmesi için bazı önerilerin ortaya konulmasının yanı sıra cezaevlerinde çalışacak olan kurum personeline modüler sisteme dayalı bir eğitim programı önerisi sunulması amaçlanmıştır.

2. Önem ve Sınırlılıklar

Batı'daki ceza sistemlerinde "faydacı teori / utilitarianism" (Marshall, 1999: 236) baskın olmaya başlamasından bu yana ilgili alanda bir takım köklü paradigma değişimleri de gündeme gelmiştir. Sosyal bilimler alanında önemli etkiler yapan bu teorinin bir sonucu olarak cezaevleri, suçlunun salt anlamda pasif biçimde cezasını çektiği merkezler olmaktan çıkarılarak suçlu ve suçlu yakınlarının eğitim-öğretim ve rehabilitasyonunu önceleyen kurumsal anlayışın ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir (Işık, 2009: 7). Dünya'daki bu paradigmal değişim, kaçınılmaz olarak Türk ceza sistemini de etkilemektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki cezaevlerinde uygulanan güncel manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, -yukarıda da vurgulandığı gibi- 'rehabilitasyon' yaklaşımından uzak daha çok 'din pedagojisi' bilim dalı paradigmasına dayalı klasik yöntem vaaz ve irşad yaklaşımıyla devam etmektedir (Şekil: 1). Dolayısıyla güncel uygulamaya bakıldığında cezaevlerinden verilen din hizmetleri aktörüne 'cezaevi vaizi', din hizmeti türüne ise 'din eğitimi' betimlemesinin yapıldığı görülmektedir (Karan, 2013: 107,122; Özdemir, 2012: 307,321). Din eğitimine dayalı sözü edilen hizmet mantığında ise cezaevlerinde verilen klasik usul vaaz ve irşad kavramını, yaygın din eğitiminden sorumlu kurum ve kişilerce daha önceden belirlenen dinsel konularda hedef kitleye teorik bilgi artarımı şekillendirmektedir. Dolayısıyla bu paradigmaya dayalı verilen din hizmetini, manevi yönden suçluların gelişimlerinin sağlanması amacıyla belirli kriterleri taşıyan din görevlilerinin cezaevlerinde yaptığı daha çok monolog tarzda 'öğüt/nasihat' üslubuna dayalı konuşma şeklinde nitelendirmek mümkündür. Bu konuşmayı yapan kişi ise kurum özelinde "cezaevi vaizi" olarak isimlendirilmektedir.

Şekil 1: Kurumsal Gelişim Sürecinin Paradigmal Yapısı

Öte yandan manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımındaki temel ilkenin suçluyu etkin bir şekilde dinleme ve onunla empati kurma yoluyla kendisini anlaması ve hayatı hakkında kararlar vermesi olduğu dikkate alındığında, din pedagojisi yaklaşımını temel alan sürekli bilgi empoze eden bir yöntemin kendisinden beklenen etkiyi göstermesinin mümkün olmayacağı bir gerçektir. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başta cezaevleri olmak üzere cami dışı hizmet alanlarında ortaya çıkan yeni yaşamsal ihtiyaçları da göz önüne alarak yeni bir görev tanımlamasına ihtiyaç duyulduğu ortadadır (Işık, 2016: 220). Bu değerlendirmelerden de anlaşılıyor ki, Türkiye'deki cezaevlerinde 'din psikolojisi' bilim dalı paradigmasına dayalı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verecek Diyanet personelinin mdr eğitimi bağlamında temel ve özel alan yeterliliklerinin kazandırılması son derece önemlidir.

Bu makalenin sınırlılıkları ise üç temel olgu üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan birincisi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kronolojik olarak tarihsel gelişiminin sınırlandırılmasıdır. Dolayısıyla makaledeki adı geçen hizmetler, kronolojik olarak ağırlıklı din pedagojisi yaklaşımına dayalı 1950-2018 yılları arasını kapsayan 68 yıllık bir süreçle sınırlandırılmıştır. Araştırmamanın ikinci sınırlılığı ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami-dışı din hizmetleri kapsamında verdiği manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin alan sınırlılığıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu makale, Başkanlığın cezaevlerinde verdiği manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle sınırlandırılmıştır. Bu durumda cezaevleri dışındaki hastaneler, huzurevleri, yetiştirme yurtları vb. gibi saha hizmetleri ise makalenin sınırlılıkları dışında tutulmuştur. Üçüncü sınırlılık ise özelde cezaevlerinde verilen bu hizmetin içeriğiyle ilgilidir. Bu bağlamda makale, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren Diyanet personelinin alan uzmanlık eğitimi konusuyla sınırlandırılmıştır.

3. Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin Batı'daki başlama ve uygulama tarihi, diğer alanlardaki hizmet tarihçesi gibi Türkiye'den çok daha eski ve sistematiktir. Dolayısıyla Amerika ve Avrupa'daki cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine yapılan ciddi bir bilimsel literatür söz konusudur (Todd & Tipton, 2011; Sundt & Cullen, 2002; Furseth & Aa Kühle, 2011; Lovell & Brown, 2017). Ancak özel olarak 'din psikolojisi' yaklaşımı esas alınarak cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında ise son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda kendisi de bir eski cezaevi vaizi olan İslam teoloğu Işık (2009) tarafından yapılan çalışmalar, bu alandaki hizmetleri din pedagojisi yaklaşımından çıkarıp din psikolojisi bilim dalı paradigmasına yaklaştırmaya dönük yan alan çabaları olarak değerlendirilebilir (bkz. Işık, 2009; 2010; 2013). Türkiye'de şimdiye kadar bu alandaki çalışmaların daha çok 'din pedagojisi' yaklaşımı temel alınarak yapıldığı da dikkati çekmektedir (bkz. Işık ve Demir, 2012; Özdemir, 2012; Çınar, 2016).

Cezaevlerinde verilen bir hizmet türü olarak manevi danışmanlık ve rehberliği; 'tutuklu ve hükümlü olarak cezaevinde bulunan veya cezaevinden çıkan erkek, kadın ve çocukların hem cezaevinde bulundukları süreçte hem de cezaevinden çıktıktan sonra karşılaştıkları fiziksel, bilişsel, duygusal ve toplumsal sorunlarla başa çıkmalarında holistik bir yaklaşımla hayatını anlaması, anlamlandırması ve kendisi hakkında kararlar almasına yardımcı olmaktır' şeklinde tanımlamak mümkündür (Işık, 2016: 223).

Cezaevi manevi danışmanları, bire bir danışmanlık aktivitelerinin yanı sıra örneğin; vaaz ve sohbet gibi toplu ritüeller ile dolaylı teselli veya öğüt verme gibi çeşitli dinsel ritüeller ve pratikler üzerinden dinin terapötik etkisini sağlayabilirler. Çünkü danışmanlık formatındaki birebir görüşmede çok dikkatli olmak gerekmektedir. Suçlu psikolojisi gereği çoğu zaman iletişim bariyerleriyle karşılaşılabilir. Suçluların psikolojik durumları sebebiyle ortaya koydukları inatçı tavır ve ümitsizlikten dolayı sergiledikleri katı tutum veya daha iyi karşılanabilmek için gösterdikleri sahte pişmanlıklar, manevi danışmanın ayrıca dikkat etmesi gereken durumlardır. Bu şartlar altında manevi danışman için özellikle erkek suçluların katılığını, sahte tutum ve davranışlarını yine de sıcak, sevecen, anlayışlı ve ümit dolu bir Tanrı sevgisiyle birleştirmek oldukça güç bir görevdir (Ağılkaya-Şahin, 2017: 414; ayrıca bkz. Bryan, 2011: 59-62; Colley, 2011: 63-66; Delap, 2011: 67-70; Hughes, 2011: 70-76).

Dünyadaki cezaevi manevi danışmanlığı hizmetlerine bakıldığında, örneğin; Birleşik Krallık'taki cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik tarihi incelendiğinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini yürütenlere alan aktörü isimlendirmesi için "minister" ve "chaplain" kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. 2006 yılına kadar "minister", Anglikan kilisesi dışındaki din görevlilerini; "chaplain" ise Anglikan kilisesi üyelerini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren cezaevlerinde resmî olarak görev yapması uygun görülen tüm alan aktörleri için "chaplain" terimi kullanılmaya başlanmıştır (Işık, 2009: 50,54). Modern kullanımıyla "chaplain" ordu, okul, hastane, üniversite, emniyet ve hapisane gibi resmî kurumlarda din hizmetleri ve manevi rehberlik çalışmalarını yapan alan aktörünü betimlemektedir.

Bir alan aktörü olarak "chaplain" kavramının kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte süreç içerisinde dinsel bir içeriğe bürünerek maddi-manevi yardıma ihtiyacı olan bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi anlamında kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir (Işık, 2009: 47,48). Görev alanıyla ilgili olması bakımından "chaplain" isimlendirmesindeki vurgu, dinsel ve manevi destek yoluyla hedef kitleye hizmet götüren görevliye. Kurumsal olarak gerçekleştirilen bu hizmeti üstlenen birim de "hapisane manevi danışmanlık servisi / prison chaplaincy service" örneğinde olduğu gibi "chaplaincy" olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla ceza sistemindeki "chaplain" olarak görevlendirilen alan aktörü, dinsel desteğin yanı sıra manevi rehberlik hizmetinde dinleme ve empati kurma yoluyla hedef kitlenin ruhsal gelişimini de hedeflemektedir (Işık, 2016: 219).

Öte yandan Avrupa uygulamaları örneğinde Hollanda'ya bakıldığında ise cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik görevlilerinin varlığı, suçlular için yasal bir hak ve cezaevi yönetimi için yasal bir zorunluluktur. Hollanda Anayasası'na göre, suçluların inancını kişisel veya toplu olarak başkalarıyla yaşama hakları vardır. 1990'lı yıllarda Hollanda cezaevlerinde bağımsız manevi bakım görevlileriyle başlayan İslami manevi bakım ve rehberlik hizmetleri, 2007 yılında Müslümanlar ve Hollanda hükümeti arasında köprü görevi gören devlet kurumlarındaki Müslümanları Temsil Kurulu'nun (CMO) resmi olarak tanınmasıyla birlikte Müslüman manevi danışmanları, Hollanda Güvenlik ve Adalet Bakanlığı'na bağlı birer resmi devlet memuru statüsünde atanmış bulunmaktadır. Müslüman manevi danışmanların yanı sıra Katolik, Protestan, Ortodoks, Yahudi, Hümanist (herhangi bir dine bağlı olmayanlar için), Hindu ve Budist manevi danışmanların da birer resmi devlet memuru statüsünde cezaevlerinde hizmet vermekte ve her görevli

de kendi inanç grubuna yönelik kurumsal hizmetini sürdürmektedir (ayrıca krş. Rayburn, 1993: 360,375).

Burada vurgulanması gereken önemli noktalardan birisi toplum içerisinde azınlığı oluşturan grupların cezaevlerinde çoğunluk olduğu ve suç işleme oranının yabancılarda daha fazla olduğudur. Hollanda cezaevlerindeki suçluların % 63'ü yabancılar ve Hollanda kolonisi olan ülkelerin vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu da cezaevlerinde verilen çok-kültürlü manevi danışmanlık hizmetleri ihtiyacının yabancı suçlularda daha fazla olduğunu göstermektedir. Hollanda Adalet ve Güvenlik Bakanlığı çatısı altında hizmet veren manevi danışmanlık hizmetleri kurumunun belirlediği kurallar çerçevesinde, her manevi danışmanın cezaevlerinde suçlulara yönelik sunduğu 'kayıt görüşmesi, seyyar görüşme, kişisel görüşme, grup görüşmesi, haftalık ibadet, kriz görüşmesi ve özel gün toplantıları' olmak üzere toplamda yedi temel hizmet çeşidi bulunmaktadır (Akyüz, 2016: 243).

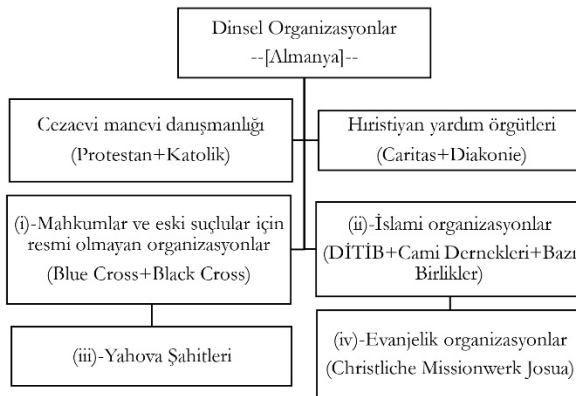
Yukarıda da Birleşik Krallık örneğinde vurgulandığı gibi bu ülkedeki cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini "cezaevi manevi danışmanı / prison chaplain" olarak adlandırılan görevliler gerçekleştirmektedir. Birleşik Krallık ulusal istatistik verilerine göre 2011 yılında cezaevi servislerinde çalışan altı din ve mezhebe (Hristiyanlık, Yahudilik, İslam, Hinduizm, Sihizm, Budizm) inanan 357 saha personeli tam gün veya yarım gün esaslı olarak hizmet vermişlerdir. Bunlardan 134'ü Anglikan, 92'si Müslüman, 77'si Katolik, 50'si serbest Kiliseler, 2'si Sih ve 2'si de Hindu'dur. Herhangi bir ücret almadan gönüllülük temeline dayalı olarak hem cezaevi içerisinde hem de dışında servisin amaçları doğrultusunda çalışanlar da (n=7000) vardır (Todd & Tipton, 2011: 9). Bunun yanı sıra 2016 verilerine göre kendilerine manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti götürülen tutuklu-hükümlü sayısı ise toplamda 85.753'dür (Population Bulletin, 2016'dan akt. Işık, 2016: 224).

Birleşik Krallık'ta 2013 yılında güncellenen Cezaevi Servisi Yönergesi 51/2011 / Prison Service Instruction- PSI 51/2011 de, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yasal çerçevesinin nasıl olması gerektiğine dair teorik bilgiler bulunmaktadır. 2013 yılında güncellenen bu yönerge (PSI 51/2011) toplamda 104 sayfadan oluşmaktadır. Cezaevi dinsel ve manevi rehberlik hizmetleri servisinin görev ve sorumluluklarının yanı sıra dünya genelinde 18 adet din ve dini olmayan oluşumların ilke ve esaslarını, araç gereç materyal ve önemli günlerini de konu edinmektedir. Birleşik Krallık cezaevi manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri servisi ülkenin çok kültürlü ve inançlı yapısını da dikkate alarak kapsayıcı bir yaklaşım sergile-

miştir. Nitekim “Bahailik, Budizm, Hristiyanlık, Hristiyan Bilim, Son Gün Azizleri, Hinduizm, Hümanizm, İslam, Caynizm, Yehova Şahitleri, Yahudilik, Paganizm, Queakers, Rastafaryanizm, Yedinci Gün Adventist Kilisesi, Sihizm, Spiritualizm ve Zoroastranizm” gibi din ve inanç toplulukları, ceza sistemi tarafından resmî olarak kabul edilmektedir. Bu dinlere ve dini olmayan oluşumlara mensup görevliler, eşit hak ve sorumluluklar çerçevesinde kendi din, mezhep veya görüşlerine kayıtlı bulunan suçlulara, dinsel ve manevi rehberlik hizmetleri verme hakkına sahiptirler (Prison Service Instruction- PSI 51/2011). Bu çerçevede, ülkenin cezaevi servisi, adı geçen hizmete ilişkin oluşturulan PSI 51/2011 resmi belgesinde tüm suçluların dinlerini yaşama hakkına saygı duyulduğuna dikkati çekmektedir (Işık, 2016: 224,225; ayrıca Amerikan cezaevlerinde İslami danışmanlık hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mamiya, 2016: 259,277).

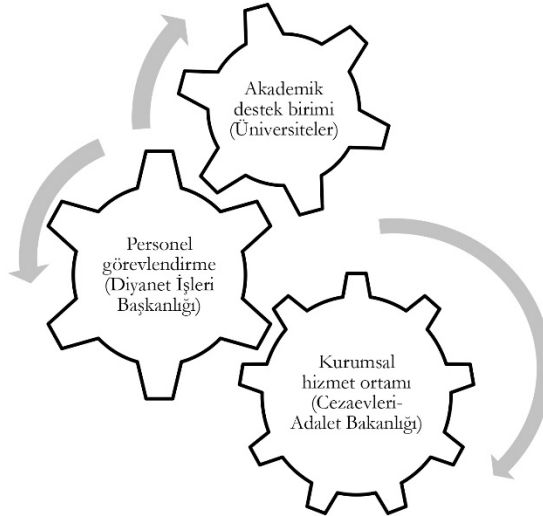
Konuya Almanya’daki cezaevleri bağlamında bakıldığında ise Alman cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bazı dinsel organizasyonlar aracılığıyla suçlulara verildiği görülmektedir. Genel olarak cezaevlerindeki dini-manevi danışma ve rehberliğin çeşitli türleri, doğrudan kamu kurumlarında bulunan dinsel organizasyonların farklı şekilleriyle organizasyonel olarak bağlantılıdır. Aşağıdaki şekil, Almanya’daki cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren farklı dini organizasyonlar hakkında bir fikir vermektedir (Jahn, 2016: 280,281).

Şekil 2: Almanya’daki Cezaevlerinde Hizmet Veren Dinsel Organizasyonlar (Almanya örneği; Jahn, 2016)

Öte yandan konuya Türkiye özelinde bakıldığında ise cezaevlerinde bu hizmetin kaliteli biçimde devamını sağlayabilmek için kurumsal bir perspektiften verilmeye başlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin üretim ve uygulama aşamalarında profesyonel bir iş bölümü yaklaşımından hareketle kurumsal yardımlaşma mekanizmasının işlerlik kazanması oldukça önem arz etmektedir. Zira Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasındaki işbirliği protokolü (2011) bağlamında hizmet kalitesinin arttırılmasına dönük olarak bakılacak olursa hizmeti veren ana aktör kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı olduğu görülmektedir. Bu protokole göre hizmette kurumsal mekân/ortam olanağı sağlayan kurumun ise Adalet Bakanlığı olduğu bilinmektedir (Ek-4). Söz konusu bu kurumsal hizmet iletişim ağı kapsamında, alanda üretilecek hizmet kalitesini arttırmaya dönük kuramsal bilgi üretimini sağlayacak ve bu bilgiyi güncelleyerek hizmeti pratiğe aktaracak olan kurumlara akademik / bilimsel destek verecek olan ise üniversitelerdir.

Şekil 3: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Aktörleri (Cezaevleri)

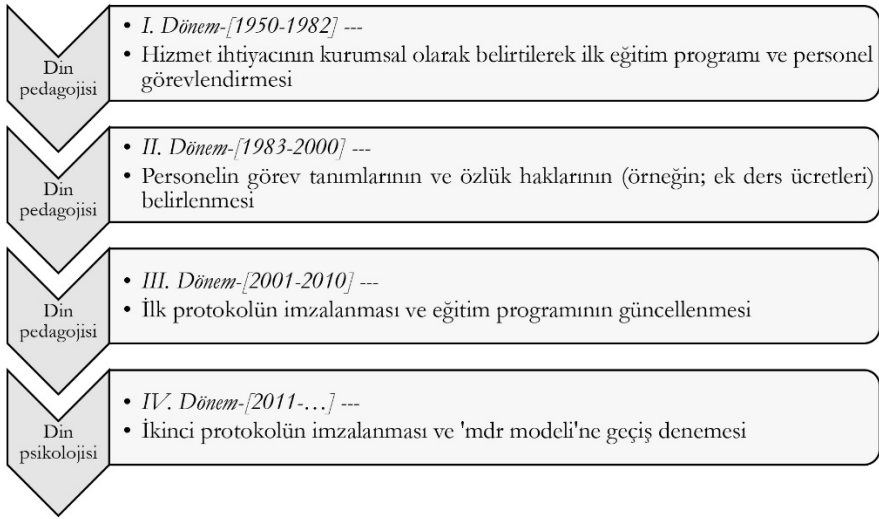

Türkiye’deki cezaevlerinde verilecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin “mdr modeline” dayalı olarak yeniden kuramsal çerçevesi oluşturularak her iki paydaş hizmet kurumlarının (DİB ve Adalet Bakanlığı) teşkilat şemasında yeni modele göre yerini almasının zamanı gelmiştir.

4. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Tarihçesi

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesi, 'din pedagojisi' yaklaşımını önceleyerek 1950-1982 yılları arasını kapsayan "I. Dönem-[1950-1982]", 1983-2000 yılları arasını kapsayan "II. Dönem-[1983-2000]", 2001-2010 yılları arasını kapsayan "III. Dönem-[2001-2010]" ve 2011 yılından itibaren başlayan "IV. Dönem-[2011-...]" olarak incelenebilir (ayrıca dönemlerin kronolojik sıralaması için bkz. Şekil-4; dönemler arasındaki paradigma değişiminin şematik gösterimi için bkz. Şekil-5).

Şekil 4: Kurumsal Gelişim Sürecinin Kronolojik Gösterimi

I. Dönem Çalışmaları-[1950-1982]:

Bu dönemde, özellikle 1960'lı yıllardan sonra cezaevine yönelik bakışın değişimiyle birlikte bu alanda verilen hizmet çeşitlerine olan ihtiyacın da belirginleştiği söylenebilir. Hizmet tarihçesinin başından itibaren cezaevlerindeki bu çalışmaları planlayan ve yürüten kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı olduğu görülmektedir. Bu dönemde cezaevlerinde bulunan suçlulara yönelik ilk adımlar atılarak 'din pedagojisi' yaklaşımını temel alan eğitim programları hazırlanmaya başlanmıştır. Bu süreç, Adalet Bakanlığı ile DİB arasındaki işbirliğinin başlangıcı da sayılabilir. Bu dönem içerisinde Adalet

Bakanlığı, cezaevlerinde manevi destek ihtiyaçlarının önemine vurgu yaparak bu konuda nelerin yapılabileceğine ilişkin DİB'e bilgilendirme isteğine bulunmuştur. Bu istekle birlikte DİB, taşra teşkilatına bağlı müftülöklere gönderdiği genelgeyle cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin manevi duygularına seslenebilecek ve onları hayata karşı umutlandırabilecek görevlilerin seçilmesini ve cezaevlerinde görevlendirmesini istemiştir. Bu ilk görevlendirmelerle birlikte cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik manevi destek hizmetleri de başlamıştır. Yapılan bu çalışmaların cezaevlerinde bulunan suçlular üzerinde pozitif sonuçlanmasıyla birlikte DİB tarafından 09.02.1974 tarihinde cezaevlerine personel atanmasına başlanmıştır (Kesgin & Erdem, 2018: 74,75).

II. Dönem Çalışmaları-[1983-2000]:

Bu dönem kapsamında 02.08.1983 tarih ve 6920 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi önemli bir yer tutmaktadır. Adı geçen bu kararnameyle 'din pedagojisi' yaklaşımını temel alarak cezaevlerinde din dersine girecek olan din görevlilerinin görev sınırları şu şekilde belirlenmiştir: "Din adamı hükümlü ve tutuklulara vaaz etmek, dini eğitim ve telkinde bulunmak, manevi yönden kalkınmaları için çalışmakla görevlidir." Bu hüküm, daha sonra iptal edilen Ceza infaz kurumları ile tevkif evlerinin yönetimine ve cezaların infazına dair tüzüğün 36'ncı maddesine (A) fıkrası olarak eklenmiştir. Aynı tüzüğün 10'uncu maddesinde, kurumların önem ve niteliğine göre bulunması gereken başlıca kurum personeli sayılırken (c) bendinde din adamına da yer verilmiştir.

Yine bu dönem içerisindeki çalışmalarla ilgili olarak 23.8.1983 tarih ve 6991 sayılı bir Bakanlar Kurulu kararı daha yayımlanmıştır. Adalet Bakanlığı ders ve ek ders ücretlerine ilişkin söz konusu bu kararda ise din kültürü ve ahlak bilgisi dersi okutmakla görevlendirilecek yükseköğretim mezunu Diyanet İşleri Başkanlığı personeline haftada 24 saate kadar ek ders ücreti ödeneceği hükmü yer almıştır. Bunun yanı sıra 14.09.1983 tarih 7114 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla da ilk kez 214 adet cezaevi vaizi kadrosu Diyanet İşleri Başkanlığı emrinde kullanılmak üzere verilmiştir. Söz konusu bu kadroda çalışmaya başlayan cezaevi vaizleri de haftada 6 saat maaş karşılığı görev yapmaya başlamışlardır.

Öte yandan 11.03.1986 tarihinde, Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı yetkilileri ile dönemin Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdür Yardımcısı Hüseyin Turgut arasında kurumsal bir anlaşma yapılmıştır. Bu görüşme sonucunda

cezaevi vaizlerinin cezaevlerindeki statüleriyle ilgili ortak bazı esaslar tespit edilmiştir. Tespit edilen bu esaslar ise '(a) Cezaevi vaizlerine, cezaevi yönetimi tarafından görev yaptığı cezaevinde mahkûm ve tutuklularla bireysel görüşmeler yapmak, görüşme fişlerini doldurmak ve derse hazırlanmak amacıyla bir çalışma odası hazırlanır; (b) Cezaevi vaizlerine, DİB yönetmeliğine göre maaş karşılığı olarak çalışmak zorunda oldukları saatten fazla çalışmalarına karşılık ek ders ücreti ödenir. Ayrıca, personele hizmet içi eğitim çalışmalarında öğretim görevlisi olarak da ücret karşılığında görev verilebilir; (c) Cezaevi vaizleri, Cumhuriyet Savcılığı ve müftünün cezaevi vaiziyle birlikte hazırladıkları eğitim programı çerçevesinde görev yaparlar. Bu program içeriğinde vaaz, konferans, ders ve bireysel görüşmelere yer verilir; (d) Cezaevi vaizleri, cezaevlerinde görev yaparlar. Ancak Cuma günleri müftülükçe programlanan camilerde vaaz ederler. Bunlar haftada 6 saat maaş karşılığı görev yaparlar. Diğer saatler için ilgili kararnameye göre ek ders ücreti alabilirler. İzinleri, çalıştıkları cezaevi Cumhuriyet Savcılığı'nın olumlu görüşü üzerine müftülükçe verilir' şeklinde belirlenmiştir (Işık & Demir, 2012: 31,33).

Özetle bu dönem Adalet Bakanlığı ve DİB arasında yapılan mutabakatlar dönemidir. Bu süreçte manevi destek hizmetlerine yeni tanımlamaların kazandırılması, cezaevlerinde söz konusu hizmetlerin kapsamını genişletme çabası ön planladır. Manevi destek hizmetleri çerçevesinde daha önceki dönemlerde cezaevlerinde yapılan çalışmalar, sadece din alanını kapsarken, din görevlilerinin görev tanımlamalarına getirilen yeni düzenlemeler sonucunda, çok belirsiz de olsa suçluların 'manevi yönden güçlendirilmesi gerekliliği' şeklinde bir kapsam genişletilmesi yapılmıştır. Bu hizmetleri sunmak için cezaevlerinde görevli personelin çalıştırılmasına ilk kez 1983 yılında başlanmıştır. Bu görevlendirmeye birlikte cezaevlerindeki tüm hükümlü ve tutuklulara manevi destek hizmetlerinin ulaştırılması amaçlanmıştır (Kesgin & Erdem, 2018: 75).

III. Dönem Çalışmaları-[2001-2010]:

Bu dönemde ise ilk olarak 30.03.2001 tarihli Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında tutuklu ve hükümlülerin dinsel ve ahlâkî gelişmelerini sağlamaya yönelik işbirliği protokolü imzalanmıştır (Ek-4). Sözü edilen bu protokol, ancak 15.05.2001 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir. Bu protokolle cezaevi vaizinin maaş karşılığı okutmak zorunda olduğu ders saati, haftalık 6 saatten günlük 6 saate çıkarılmış, buna karşın ek ders saati haf-

tada 24 saatten, günde 2 saatle sınırlandırılarak haftada 14 saate kadar düşürülmüştür. Bunun yanı sıra Adalet Bakanlığı'nın 26.09.2002 tarihli onayıyla yürürlüğe giren Adalet Bakanlığı'na bağlı ceza ve tutukevlerinde tutuklu ve hükümlülere verilecek din ve ahlak bilgisi müfredat programı da yine bu dönem çalışmaları arasında yerini almıştır.

Öte yandan gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin kuruluş, görev ve çalışmalarına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla 17.06.2005 tarihli çıkarılan yönetmelikte 'din adamı'na da görev verildiği görülmektedir. Bu yönetmeliğe göre gözlem ve sınıflandırma merkezine gelen her hükümlü hakkında, gözlem ve sınıflandırma dosyası tutulmaktadır. Bu dosyada bulunan gözlem ve sınıflandırma formu; 'psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen, din görevlisi, doktor, infaz koruma baş memuru ve kurum en üst amiri' tarafından, formun kendilerine ayrılan bölümlerine kişisel düşüncelerinin yazılmasıyla doldurulmaktadır. Aynı yönetmeliğin 29/e maddesine "Ceza infaz kurumlarında din kültürü ve ahlâk öğretimi programı uygulanır, ancak hükümlülerin bu programlara katılması isteğe bağlıdır" hükmü de eklenmiştir.

Yine bu dönemde çocuk hükümlü ve tutukluların eğitim öğretim çalışmaları hakkında 01.01.2006 tarih ve 51 sayılı bir genelge yayımlanmıştır. Adı geçen bu genelgenin "Din Hizmetleri ve Ahlâkî Gelişim" başlığı altında şu bilgiler yer almaktadır:

"(a) Hükümlü ve tutuklular, ceza infaz kurumunda, mensup bulunduğu dinin ibadetlerini, düzeni bozmayacak ve çalışmayı engellemeyecek biçimde serbestçe yerine getirebilir ve ibadette kullanılan eşyayı, dinî yaşamı bakımından zorunlu olan kitap ve eserleri temin ve bulunduğu yerlerde muhafaza edebilir.

(b) Din ve ahlâk bilgisi dersi, 30.03.2001 tarihinde imzalanan "Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında tutuklu ve hükümlülerin dinî ve ahlâkî gelişmelerini sağlamaya yönelik işbirliği protokolü ve 26.09.2002 tarihli Adalet Bakanlığı'na bağlı ceza ve tutukevlerindeki tutuklu ve hükümlülere verilecek din ve ahlâk bilgisi müfredatı da dikkate alınarak işlenecektir.

(c) Yabancı tutuklu ve hükümlülerin mensup bulunduğu dinin görevlilerince ziyaret edilmesi ve onlarla iletişim kurulması için hükümlü ve tutukluların ziyaret edilmeleri hakkında çıkarılan yönetmeliğin 29. maddesi uyarınca işlem yapılacaktır."

Bu dönemdeki çalışmalara ilişkin 20.03.2006 tarih ve 10218 sayılı ceza infaz kurumlarının yönetimi ile ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkın-

da bir tüzük çıkarılmıştır. Bu tüzükle ceza infaz kurumlarında görevli din adamlarının görevlerinin yer aldığı tüzük yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni tüzükte ise sadece eğitim programlarının sayıldığı 105. madde içerisinde yer alan 'din eğitimi' ismen yer almıştır. Bunun yanı sıra 21.05.2007 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulan Adalet Bakanlığı ders ve ek ders ücretlerine ilişkin kararnameyle ceza infaz kurumlarında görevlendirilen Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin haftada 24 saat olan ek ders saati, günde 2 saat ile sınırlandırılarak haftada 14 saate düşürülmüştür. Ayrıca 27.07.2007 tarihli genç ve yetişkin hükümlü ve tutukluların eğitim ve iyileştirilme işlemleri ve diğer hükümlere dair 46/1 numaralı Adalet Bakanlığı genelgesiyle de din ve ahlâk bilgisi dersinin işbirliği protokolü ile din ve ahlâk bilgisi eğitim programı dikkate alınarak işleneceği vurgulanmıştır (Işık & Demir, 2012: 33,34).

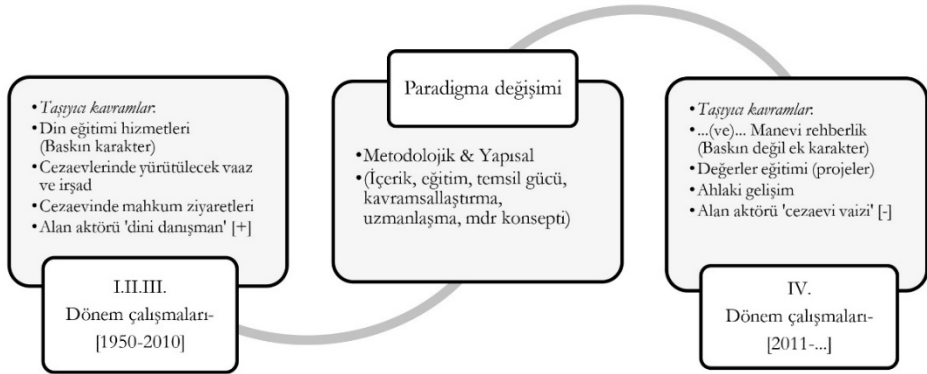
Bu dönemin karakteristik özelliklerine bakıldığında, adı geçen bu sürecin başına kadar cezaevlerinde yapılan çalışmaların, genellikle dinsel içerikli sohbet formatında yürütüldüğü söylenebilir. Din pedagoğu Özdemir'e (2002/2008) göre 2001 yılında cezaevlerindeki manevi danışmanlık hizmeti anlayışında yaşanan değişikliklerle beraber, artık mahkûmların psikolojisini, sosyal durumunu ve manevi yaşamını ele alan çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Bu amaç için bu alanda manevi destek çalışmalarını yürütecek uygulayıcıların sosyoloji ve psikoloji alanında bilgi ve beceriye sahip olmaları koşulu getirilmiştir (Özdemir, 2002: 77; 2008: 46). Bu kapsamda en büyük değişiklik, cezaevlerinde manevi destek hizmetleri kapsamında yürütülen çalışmalardaki eğitim programı değişikliği olmuştur. Dolayısıyla 26.09.2002 tarihindeki bu değişiklik ile din ve ahlak bilgisi eğitim programı yeniden oluşturulmuştur. Bu programda genel anlamda manevi desteğin amacı, kapsamı ve kurumda bu desteği sunacak görevliler hakkında ayrıntılı bilgiler verildiği görülmektedir (Kesgin & Erdem, 2018: 75-76). Din pedagoğu Özdemir'e göre her ne kadar cezaevlerindeki mdr modeli, kronolojik olarak bu dönemle başlatılabilecek olsa da, din psikoloğu Koç'a göre (2018) mdr modelinin taşıyıcı kavramları cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine sistematik ve kurumsal olarak uygulanmadığı için bu dönemle başlatılması uygun değildir (Şekil-5).

IV. Dönem Çalışmaları-[2011-...]:

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 10.02.2011 tarihinde tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlaki gelişimini sağlamaya yönelik yeni bir protokol imzalanarak bu alandaki çalışmalara yeni bir ivme kazandırıl-

mıştır (bkz. Ek-4). İdeal anlamda mdr modelini öngören yapısal bir yaklaşım olmasa da, bu protokolle cezaevlerinde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tanımlaması, amaçları ve gerekliliği üzerinde kısmen bir giriş yapılmıştır (Kesgin & Erdem, 2018: 76). Dolayısıyla bu protokolle, baskın değil fakat ek karakter olarak “manevi rehberlik” kuramsal düzeyde vurgulanmıştır. Cezaevlerindeki din hizmetlerinin amaçları, bu kurumlar-da görev yapan DİB personelinin görev tanımlaması ve çalışma şartları gibi konularda güncel beklenti ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak oldukça önemli gelişmeler sağlanmıştır. Türkiye’deki cezaevlerinde ‘din psikolojisi’ yaklaşımını temel alan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının temelini bu dönemde atıldığı söylenebilir.

Şekil-5: Kurumsal Gelişim Sürecinde Paradigma Değişimi

Bu son dönemde, 13 Şubat 2011 tarih ve 27845 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 2007 yılında yürürlüğe konulan ders ve ek ders ücretlerine ilişkin kararın DİB personelinin ilgilendiren maddesinde günde (2), haftada (14)" ifadesi "haftada (24)" şeklinde değiştirilerek maddi olanaklar yeniden düzenlenmiştir (Işık & Demir, 2012: 35).

Son dönem çalışmaları kapsamında en önemli kurumsal gelişme ise DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak 2017 yılında "Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı"nın kurulmasıdır. Bir sonraki gelişme ise cezaevi din hizmetlerinin 2018 yılında bu daireye bağlanmasıdır. Halen adı geçen bu birimde daire başkanı olarak görev yapan B. Demirtaş (2018) tarafından cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel sürecini özetleyen bilgi notundaki güncel değerlendirmelere göre;

Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları bağlamında hizmet içi eğitimle ilgili kurumsal gelişmelere bakıldığında, 1982-2001 yılları arasında cezaevlerinde görev alan DİB personeli, bu hizmet alanına ilişkin hiç hizmet içi eğitime alınmamışken ilk kez 2001 tarihinde hizmet içi eğitimler başlatılmıştır. Ceza infaz kurumlarında görev yapan Başkanlık personeline yönelik düzenlenen hizmet içi eğitim çalışmalarının kronolojik akışı şu şekildedir:

- (a) 18-30 Haziran 2001 tarihleri arasında Başkanlık merkezinde düzenlenen hizmet içi eğitim programına 151 cezaevi vaizi;
- (b) 11-15 Aralık 2006 tarihleri arasında Antalya H. Mehmet Gebizli Eğitim Merkezi'nde düzenlenen hizmet içi eğitim programına 46 cezaevi vaizi;
- (c) 16-20 Haziran 2008 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı'nın Ankara Eğitim Merkezi'nde düzenlenen hizmet içi eğitim programına 36 cezaevi vaizi;
- (d) 29 Haziran-31 Temmuz 2009 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı'nın Ankara Eğitim Merkezi'nde düzenlenen hizmet içi eğitim semineri birer haftalık periyotlar halinde beş hafta devam eden seminere toplam 336 cezaevi vaizi;
- (e) 03-21 Aralık 2012 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı'nın Ankara Eğitim Merkezi'ndeki hizmet içi eğitim programına 120 cezaevi vaizi;
- (f) 19-21 Kasım 2013 tarihleri arasında Adalet Bakanlığı'nın Ankara Eğitim Merkezi'ndeki hizmet içi eğitim programına 93 cezaevi vaizi;
- (g) 19-24 Haziran 2014 tarihleri arasında Afyon'daki hizmet içi eğitim programına 360 cezaevi vaizi;
- (h) 19-22 Kasım 2014 tarihleri arasında Ankara'daki hizmet içi eğitim programına kadın cezaevlerinde görev yapan 76 cezaevi vaizi katılmıştır.
- (i) 01-05 Haziran 2015 ile 08-13 Haziran 2015 tarihleri arasında 350 cezaevi vaiziyle iki grup olarak yapılan eğitim seminerleri: Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliğiyle ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde görev yapan bütün cezaevi vaizlerinin katılımıyla gerçekleşen seminerler, Afyonkarahisar ili Sandıklı ilçesinde yapılmıştır. İki grup halinde planlanan seminerin birincisi 01-05 Haziran 2015 tarihleri arasında, ikincisi ise 08-12 Haziran 2015 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Söz konusu eğitim seminerinde, "ceza infaz kurumları din hizmetlerinde temel ilkeler", "beden dili, imaj ve davranış şekilleri", "fetva ve irşadın dili ve sorumluluğu", "manevi destek uygulamalarında tutum ve davranışlar", "hükümlü ve tutuklu psikoloji-

si", "insan karakterleri ve cezaevi hizmetlerine uygulanışı" gibi derslerin yanı sıra tecrübe paylaşımları ile bölgelere ve ceza infaz kurumu tiplerine göre atölye çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca seminerler süresince oluşturulan iki ayrı çalışma grubu tarafından da "cezaevlerinde uygulanan din dersi programı" ile 2011 yılından bu tarafa yürürlükte olan Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki işbirliği protokolünün revize edilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

- (j) 16-20/23-27 Mayıs 2016 tarihleri arasında Afyon'daki hizmet içi eğitim programına 600 cezaevi vaizi;
- (k) 18-23 Aralık 2017 tarihleri arasında Ankara'daki hizmet içi eğitim programına daha önce hiç eğitim almamış 98 cezaevi vaizi katılmıştır.

2018 yılındaki istatistiksel verilere göre; 438 kadrolu cezaevi vaizi olmak üzere toplam 630 DİB personeli, cezaevlerinde görev yapmaktadır. Bunlardan 4'ü doktora, 82'si yüksek lisans, 183'ü ihtisas merkezi ve 123'ü ise hafızlık derecesine sahiptir.

Öte yandan 2011 tarihli protokolün yürürlükte olduğu cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine ilişkin kaynak çalışması bağlamında, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından 2018 yılına kadar Işık & Demir (2012) tarafından "Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi" ile 2014 yılında "Cezaevlerinde Sıkça Sorulan Sorular" isimli kitap basılarak hizmete sunulmuştur.

Özetle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik ilk kez 2001 yılında imzalanan protokoldeki kurumsal görev ve sorumlulukları, mdr modeli için -henüz istenilen düzeye ulaşamasa da- bu dönemde (2011) imzalanan protokolde genişletilmiş ve sistemleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 2011 yılındaki son protokolde Başkanlık, tutuklu ve hükümlülerin özelliklerini de dikkate alarak dini ve manevi eğitim için gerekli personeli sağlamak, din hizmetleri, ahlaki gelişim ve rehberlik faaliyetlerini idare etmeyi üstlenmiştir (Baygeldi, 2018: 22).

5. Kurumsal Sınırlılıklar Bağlamında Hizmetlerin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Yönleri

Makalenin bu bölümünde ise mdr hizmeti veren kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kurumsal sınırlılıklarına değinilmiştir. Bu bağlamda güçlü yönleri

belirtildikten sonra zayıf yönleri, sınırlılık temelli değerlendirip güçlendirmeye dönük bazı öneriler sunulmuştur. Ancak bundan önce mdr hizmeti alan kurum bağlamında Adalet Bakanlığı'na bağlı cezaevlerinde şimdiye kadar 'din pedagojisi' yaklaşımı çerçevesinde verilen hizmetlerde karşılaşılan pratik sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Suçluların rehabilitasyonu ve topluma yeniden adaptasyonuna katkı sağlamada önemli bir yere sahip olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türkiye'de özellikle 2011 yılından itibaren tam olarak mdr modelinde olmasa da 'din pedagojisi' çerçevesinde daha etkin bir şekilde düzenlenmeye başlanmıştır. Bununla birlikte cezaevlerinin yapı ve işleyişi, bazı kurum personelinin bu hizmetlere olumsuz bakış açısı, alanında donanımlı yeterli personel çalıştırılamaması, gerekli araç-gereç ve materyal ihtiyacının karşılanamaması gibi nedenlerden dolayı verilen hizmetlerde bazı yapısal problemler yaşanmaktadır. Bu türden kurumsal sorunların acil olarak çözümlenememesinin, ileride sistemleştirilmesi beklenen mdr modelindeki hizmetleri de olumsuz etkileyeceği ön görülebilir. Cezaevlerinde düzenlenen din hizmetlerinin daha etkin bir yapıya kavuşturulması, bu sorunların ortadan kaldırılması için gerekli adımların atılmasıyla mümkün olacaktır. İslam teolojisi uzmanı Işık (2010) tarafından cezaevlerinde görev yapan cezaevi vaizlerine yönelik yaptığı ampirik bir çalışma (n=336) sonucunda elde edilen veriler ışığında, şimdilik din pedagojisi merkezli -fakat önümüzdeki süreçte kısmen mdr konseptli hizmetler için de dikkate alınabilecek- sorunlar aşağıdaki gibidir:

- (1) Bazı cezaevi yönetimi ve/veya personeli, Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin ve din hizmetlerini gereksiz gördüğünü açıkça ifade edebilmektedir. Bu düşünce ve tutumun doğal sonucu olarak da kurum içerisinde yapılan düzenlemelerde, din hizmetleri dikkate alınmamakta ve bu hizmetlere ilişkin gerekli duyurular zamanında yapılmamaktadır.
- (2) Bazı cezaevlerinde verilen din hizmetleri saatleri, zamanlama olarak protokolde belirtilenler dikkate alınmaksızın bazı kurum müdürleri tarafından bilinçli biçimde yanlış belirlenmektedir.
- (3) Suçlular, din hizmeti çalışmaları sürecinde başka işlerde görevlendirilmektedir.
- (4) Cezaevine girişte, dış güvenlikten sorumlu personel tarafından formalite uzun tutulmakta ve bu yüzden zamanında göreve başlanılamamaktadır.
- (5) Suçluların dinsel bilgi ve tecrübelerini geliştirip onları manevi yönden

yükselterek rehabilitasyon sürecine katkı sağlamak amacıyla gidilen koğuşlara giriş ve çıkışlarda, infaz koruma memurları tarafından gereğinden fazla bekletme yapılmaktadır.

- (6) Bazı il veya ilçe müftüleri, müftülük personelinden birisinin cezaevlerinde görevlendirilmesine sıcak bakmayabilmektedir.
- (7) Güvenlik gerekçe gösterilerek özel gün ve gecelere yönelik programlar ya da konferanslar iptal edilmekte ya da bu türden programları düzenlemek için gerekli destek sağlanamamaktadır.
- (8) Cinsiyet bağlamında suçlu bayanların güvenlik gerekçesiyle özel dini gün ve gecelere yönelik programlara veya konferanslara katılımı engellenmektedir.
- (9) Cezaevlerinde görev yapan DİB personelinin kurumun problemlerine ilişkin görüş ve önerileri kurum idaresi tarafından dikkate alınmamaktadır.
- (10) Kurumlar arası işbirliği protokolünde açıkça belirtilmesine rağmen bazı il ve ilçelerde ek ders ücretleri zamanında alınamamaktadır.
- (11) Cezaevi yönetimi tarafından kurumun yapı ve işleyişi, güvenlik konuları, suçlu profilleri vb. konularda cezaevi vaizlerine, görevin başlangıç aşamasında gerekli olan uyum eğitimi verilmemektedir.
- (12) Sınıf ortamında yapılması daha sağlıklı olan Kur'an öğretimi ve ilmihal dersleri gibi dersler, mekân sorunu gerekçe gösterilerek koğuşlarda yapılmaktadır.
- (13) DİB personeli tarafından kullanılmak üzere cezaevi vaizi odası oluşturulmamaktadır. Zira cezaevi vaizi, suçlulara sadece koğuş veya sınıf ortamında din eğitimi hizmeti vermemekte, onların kişisel ya da ailevi problemlerinin çözümüne yönelik manevi danışmanlık da yapmaktadır. Söz konusu bu birebir görüşmelerin yapılabilmesi için özel bir odanın bulunması zorunluluğu vardır.
- (14) Bazı cezaevi vaizlerinin, görev yaptıkları cezaevlerinde eğitim teknolojilerinden yararlanması sınırlı düzeyde kalmaktadır.
- (15) Özellikle son yıllarda yapılan cezaevlerinin şehir merkezine oldukça uzak olması nedeniyle ulaşım sıkıntısı yaşanmakta ve bu konuda kurum idaresi veya müftülük tarafından herhangi bir ulaşım yardımı sağlanmamaktadır.
- (16) Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, suçluluk özel durumları dikkate alınarak eğitim materyali hazırlanmamıştır.

Aynı zamanda cezaevi vaizliği pratiği de bulunan İslam teolojisi uzmanı Işık (2010) tarafından cezaevlerinde -şimdilik din pedagojisi merkezli- verilen hizmetlerin kalitesinin arttırılmasına yönelik yapılan öneriler ise şu şekildedir:

- (Öneri-1): Diyanet İşleri Başkanlığı cezaevlerindeki din hizmetlerine gerek personel gerekse materyal bakımından daha yakından ilgi göstermelidir.
- (Öneri-2): Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Daire Başkanlığı" veya sadece cezaevlerindeki din hizmetleriyle ilgilenen bir hizmet birimi oluşturulmalıdır.
- (Öneri-3): Cezaevlerindeki din hizmetlerine hem personel hem de materyal bakımından gereken ilgiyi göstermelerini sağlayabilmek için il ve ilçe müftüleri bilgilendirilmelidir.
- (Öneri-4): Hizmetin kalitesini artırmak amacıyla "Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri El Kitabı" hazırlanarak ilgili kişi ve kurumlara dağıtımı sağlanmalıdır.
- (Öneri-5): Cezaevlerinde görev yapmak üzere ek ders karşılığı kadro dışı görevlendirilen personel yerine tam gün görevli cezaevi vaizi sayısı artırılmalıdır.
- (Öneri-6): Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı eğitim merkezlerinde "Cami Dışı Hizmet Alanları: Ceza İnfaz Kurumları" başlığı altında ders açılmalıdır.
- (Öneri-7): Cezaevlerinde bulunan suçlu veya koğuş sayısı ile orantılı olarak kurumlarda görev yapan cezaevi vaizi sayısı da artırılmalıdır.
- (Öneri-8): İhtiyaç duyulan cezaevlerine tam gün görevli bayan cezaevi vaizleri atanmalıdır.
- (Öneri-9): Cezaevlerinde görev yapan cezaevi vaizlerinin ek ders ücretleri iyileştirilmelidir.
- (Öneri-10): Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından cezaevlerinde ücretsiz olarak dinsel yayın ve gerekli materyal desteği sağlanmalıdır.
- (Öneri-11): Cezaevlerinde görev yapan cezaevi vaizlerinin görev yaptıkları illerde, il müftüsünün başkanlığında ayda bir kez bir araya gelmeleri sağlanmalıdır.
- (Öneri-12): Cezaevlerinde uygulanmak üzere din merkezli programlar geliştirilmelidir.
- (Öneri-13): Cezaevlerinde görev yapan vaizler her yıl düzenli olarak hizmet içi eğitime alınmalıdır.

- (Öneri-14): Hizmet içi eğitimin içeriği, hizmet edilen kurum ve kişiler dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
- (Öneri-15): Hizmet içi eğitim kitapçığı hazırlanarak hizmet içi eğitimden sonra cezaevi vaizlerine verilmelidir.
- (Öneri-16): Cezaevlerinde ilk kez görev yapacak vaizlere, göreve başlamadan önce cezaevi yönetimi tarafından uyum eğitimi verilmelidir.
- (Öneri-17): Cezaevlerinde görev yapan cezaevi vaizlerine Adalet Bakanlığı geçici personel kimlik kartı verilmeli ve bu personel, Adalet Bakanlığı personelinin faydalandığı sosyal tesislerden yararlanmalıdır.
- (Öneri-18): İl ve ilçe müftülükleriyle gerekli görüşmeler ve yazışmalar yapılarak cezaevlerinde görevli vaizlerin kurum dışındaki görevleri hafifletilmelidir.
- (Öneri-19): Cezaevlerinde görevlendirilecek vaizlerin seçiminde pedagojik formasyonun bulunup bulunmadığı ve sosyal iletişiminin güçlü olup olmadığı dikkate alınmalıdır (Işık, 2010: 250-263).

Öte yandan mdr modelinde hizmet verebilmesi için gerekli alt yapı çalışmalarına devam eden kamu kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki kurumsal güçlü yönleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Güçlü yönler: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki güçlü yönleri 3 (üç) ayrı alt başlıkta ele alınabilir:

-Kurumun kamu otoritesi olması: Anayasal bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, din alanında Türkiye'ye profesyonel çok-boyutlu din hizmeti üreten kamu otoritesidir. Kurumun bu gücü, süreç içinde ortaya çıkabilecek yol kazalarını ve/veya tıkanma ve kırılmaları orta ve uzun vadede çözüme yeteneğini ve dinamizmini doğal olarak kendi içinde saklı tutmaktadır.

-Hizmet üretiminde ev sahibi olması: Şu anki uygulamaya göre Başkanlık, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verecek personelin görevlendirilmesinde ev sahibi pozisyonundadır. Yani Başkanlık personeli, 2001 protokolünde alan aktörü olarak yer alan 'dini danışman' ile 2011 protokolünde alan aktörü olarak yer alan 'cezaevi vaizi' mesleklerinin yeniden yapılandırılması kapsamında yeni mdr hizmet modelini dikkate alarak hizmetin bazı yapısal ve içeriğine yönelik kurumsal çalış-

malarını büyük bir kararlılıkla yapmaya başlamıştır. Söz konusu bu kurumsal pozisyon da Başkanlığın, yine bir süreç olan mdr konsepti içinde hizmet kalitesini arttırmaya dönük personel rejimi standartlarını belirlemede ve uygulamada kurumsal bir serbestlik sağlamaktadır.

-Kamuoyunun genel anlamda mdr modeline psikolojik hazır oluşu: Son 15 yıldan bu yana Türkiye’de oluşan sosyo-politik ortamın da etkisiyle hizmet alan hedef kitle olarak Türk kamuoyunun bu alandaki aldığı hizmete yönelik pozitif bakışı, Başkanlık tarafından verilecek olan bu hizmete olumlu anlamda ivme kazandırması bakımından önemlidir.

2. Zayıf yönler: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki zayıf yönleri de ‘sınırlılıklar’ bağlamında 9 (dokuz) ayrı alt başlıkta ele alınabilir:

- Sınırlılık-[i]: Teşkilat şemasına ve kurumlar arası işbirliği protokolüne bağlı kurumsal alt yapı yetersizliği: Cezaevlerinde vereceği manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik Diyanet İşleri Başkanlığı’nın merkez teşkilatındaki Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı ilgili daire başkanlıkları, isimlendirme ve görev tanımları açısından sınırlı ve sorunludur. 01.07.2010 tarihinde TBMM’de kabul edilen 6002 sayılı yasayla Türk toplumu açısından son derece önemli görevleri yerine getiren Diyanet İşleri Başkanlığı’nın teşkilat yapısının çağın gerekleri doğrultusunda yeniden güncellenmesi önemli ölçüde sağlanmıştır (bkz. Ek-1). Ancak 2010 yılındaki bu kurumsal düzenlemeye rağmen aradan geçen 8 yıl içerisinde cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin çağın gereklerine uygun biçimde mdr modeline uyarlanarak sunulması konusu, kurumun yeni gündemine giren hizmet alanı olması sebebiyle yukarıda adı geçen genel müdürlük içinde açık biçimde konumlandırılmamıştır.

Öneri-[i]: Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı olan daire başkanlıkları, dönemin yeni din hizmeti beklentilerine cevap verecek biçimde vakit kaybetmeden yeniden yapılandırılmalıdır. Şu anda aile ve dini rehberlik bürolarının da bağlı olduğu ‘Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı’ ile cezaevi, huzurevi, hastane, engelliler, madde bağımlıları ve mülteciler gibi sosyal yapı ve dezavantajlı gruplara yönelik din hizmeti üreten ‘Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı’ teşkilat şemasından kaldırılmalıdır (güncel şema için bkz. Ek-2). Şayet mdr modelinde verilecek olan din hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ulusal hizmet politikasında

kalıcı olarak yer alacaksa bunların yerine çağın gereklerine göre adı geçen daire başkanlıklarının hizmetlerini de kapsayıcı biçimde yeni bir paradigmayla ve daha üst bir birimleşmeye dayalı olarak ‘Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Genel Müdürlüğü’ kurulmalıdır. Adı geçen bu genel müdürlük altında “(i)-Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (ii)-Adalet Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (iii)-Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (iv)-Gençlik Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (v)-Aile Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (vi)-Dezavantajlı Grup Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı” isimli yeni daire başkanlıkları kurulmalıdır (söz konusu yeni yapılanmaya ilişkin din psikoloğu Koç (2018) tarafından önerilen genel müdürlük ve daire başkanlıklarının teşkilat şeması önerisi için bkz. Ek-3).

- Sınırlılık-[ii]: İşbirliği protokollerindeki meslek ve görev tanımının belirsiz olmaması: bilindiği gibi Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında cezaevlerindeki din hizmetlerine ilişkin 2001 ve 2011 yıllarında iki kez işbirliği protokolü imzalanmıştır (bkz. Ek-4). Söz konusu işbirliği protokollerinin içerik analizlerine bakıldığında, her iki protokolün yazım dilinde, taraflardan hizmet veren aktör kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nı ilgilendiren bölümlerin yazımında alanın daraltıcılığına ve sınırlandırıcılığına vurgu yapan alan uzmanlığı olarak teknik eksikliklerin ve yanlış kullanımların olduğu görülmektedir. Örneğin; 2001 yılında imzalanan ilk protokolün (B) bendindeki ‘Diyanet İşleri Başkanlığının Görev ve Yükümlülükleri’ başlığı altında yer alan “...kurumlara ‘dini danışman’ olarak müftülük personeli görevlendirmek” cümlesinde mdr hizmet modelinin alan aktörü kısmen doğru tanımlanırken; 2011 yılında imzalanan ikinci protokolün aynı (B) bendindeki ‘Diyanet İşleri Başkanlığının Görev ve Yükümlülükleri’ başlığı altında yer alan “...kurumlara yeterli sayıda öncelikle tam gün görevli ‘cezaevi vaizi’ ... görevlendirilmesini sağlamak” cümlesindeki mdr hizmet modelinin alan aktörü kısmen yanlış tanımlanmıştır (bkz. Ek-4).

Öneri-[ii]: Yakın bir zamanda (2018) Mesleki Yeterlilik Kurumu ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki ortaklaşa yapılan ‘manevi danışman’ meslek tanımı çalışmalarının geldiği bu son nokta göz önüne alınarak 2001 ve 2011 yıllarında imzalanan ilgili protokol metinleri hem içerik, hem de dil ve an-

latım bakımından yeniden yazılmalıdır. Özellikle hem protokol metnindeki birliği sağlamak, hem de sonraki kurumlar arası yazışmalardaki karmaşıklık önlemek adına her iki protokol metnindeki ‘dini danışman’ (2001) ile ‘cezaevi vaizi’ (2011) ifadeleri yeniden düzenlenerek bunların yerine (a) din psikolojisinin klinik uygulama alanı olan mdr hizmetleri konseptinde çalışacak alan aktörü için “manevi danışman”; (b) din kültürü ve ahlak bilgisi derslerini vermek için din eğitimi hizmetleri konseptinde çalışacak olan alan aktörü için “cezaevi vaizi” veya “din eğitimi uzmanı” ifadeleri konulmalıdır. Şayet ‘din pedagojisi’ ve ‘din psikolojisi’ yaklaşımlarının her ikisi de bir alan aktöründe birleştirilecekse bu da yine ‘manevi danışman’ olmalıdır. Buna gerekçe olarak da psikoloji formasyonu olmadan danışmanlık hizmetinin verilemeyeceği gerçeği gösterilebilir. Dolayısıyla cezaevlerinde verilecek olan din hizmetlerinin içeriklerine bağlı olarak alan aktörü isimlendirmesi ve meslek tanımları da güncellenmelidir ve/veya birleştirilmelidir.

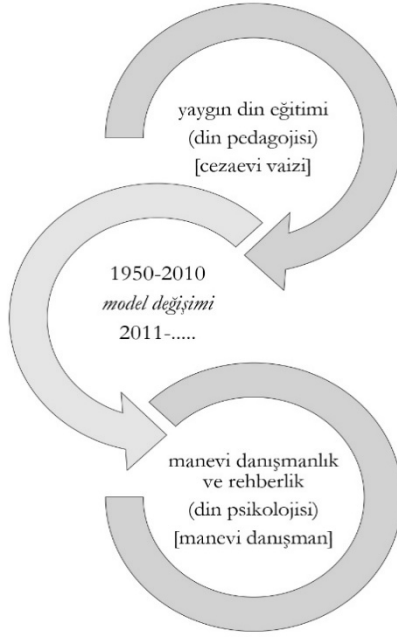
- Sınırlılık-[iii]: Kurum içi ve kurumlar arası hukuksal altyapı yetersizliği: 17 Haziran 2014 tarih ve 29033 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği’nin Birinci Bölümü’ndeki ‘Tanımlar’ı içeren 3. Maddenin 1. Fıkrasının (f) bendindeki tanımlamaya göre “Din görevlileri: Baş vaiz, uzman vaiz, vaiz, murakıp, Kur’an kursu baş öğreticisi, Kur’an kursu uzman öğreticisi, Kur’an kursu öğreticisi ve cami görevlilerini, ifade eder” yazmaktadır (bkz. Resmi Gazete: 17 Haziran 2014 Salı. Sayı: 29033). Bu örnekten de görüldüğü gibi cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, kurum içindeki diyanet-din hizmetleri envanterine yeni bir meslek tanımı olarak hukuksal zeminde henüz girmemiştir.

Öneri-[iii]: Türkiye’deki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin anayasal açıdan hukuki dayanakları olsa da (bkz. Orallı, L. E. (2006). T.C. 1982 Anayasası; madde: 5, 17) bu mdr hizmet modelinin sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve adalet hizmetlerinde uygulanmasına dönük olarak hukuksal açıdan daha açık bir pozisyona ihtiyaç vardır. Dolayısıyla kanuni yönden herhangi bir engel olmamasına rağmen uygulamaya dönük olarak bu hakların hayata geçirilmesine yönelik mevzuatta çalışma usul ve esasları belirleme noktasında ciddi bir hazırlığın olmadığı görülmektedir. Şu anda Türkiye’de mdr hizmetleri modelindeki ilk pilot uygulamalar, 7 Ocak 2015 tarihinde iki kurum arasında imzalanan protokol kapsamında Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastanelerde başlatılmıştır. Ancak içerik, etkinlik ve sistemli uy-

gulamaya dönük olarak halen birçok hukuksal alt yapı eksiklikleri bu alanda da söz konusudur (Seyyar, 2014: 7). Bu hukuki düzenlemeler bağlamında öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki bu alanda görev yapan personelin Başkanlık mevzuatında kadro, statü, unvan vs gibi özlük haklarına dönük konular ivedilikle açığa çıkarılmalıdır. Dolayısıyla 'manevi danışman' meslek tanımı çalışmalarının ivedilikle bitirilip ulusal meslekler listesine eklenerek Başkanlık mevzuatındaki yerini de almalıdır. Zira konunun önemi ve hassasiyeti gereği söz konusu bu hizmet türü, belirsiz biçimde uzun süreli yönetsel inisiyatifte bağlı olarak yapılacak bir hizmet türü değildir.

- Sınırlılık-[iv]: Model ve paradigma değişimindeki yavaşlık: Adalet Bakanlığı'na bağlı cezaevlerinde din hizmeti veren bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, sahadaki kurumsal hizmetlerinde 1950'den 2010 yılına kadar daha çok klasik yöntem vaaz ve irşad hizmetine dayanan daha çok 'din pedagojisi' merkezli yaygın din eğitimi hizmetleriyle sınırlı kalmıştır.

Öneri-[iv]: Yeni bir hizmet modeli olarak değişen yaşam koşullarına ve ihtiyaçlarına bağlı biçimde Türkiye'de giderek varlığını hissettirmeye başlayan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami-dışı din hizmeti bağlamında yeni nesil bir hizmet çeşididir. Bu bağlamda Başkanlık, cezaevlerinde verdiği din hizmetlerinin formatında da zaman kaybetmeden model ve paradigma değişikliğine gitmelidir. Bu kapsamda adı geçen hizmet çeşidinde iki tür personel kadrosu oluşturulabilir veya her iki kadronun hizmeti bir alan aktöründe toplanabilir. Şayet ayrılacaksa bunlardan birincisi, 'cezaevi vaizi' kadrosudur. Adı geçen bu kadro, Başkanlığın 1950 yılından bu yana 'din pedagojisi' tabanlı vermiş olduğu yaygın din eğitimi devam ettirebilir. İkincisi ise 'manevi danışman' kadrosudur. Adı geçen bu kadroyla da 'din psikolojisi' tabanlı manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarıyla suçluların psiko-spiritüel içerikli rehabilitasyonuna yardımcı olacak din hizmeti verilebilir (yapısal model değişimi için bkz. Şekil-6). Alternatif olarak her iki kadronun hizmeti bir alan aktöründe toplanacak ise bu alan aktörü 'manevi danışman' olmalıdır.

Şekil 6: Din Hizmeti Türünde Model Değişimi

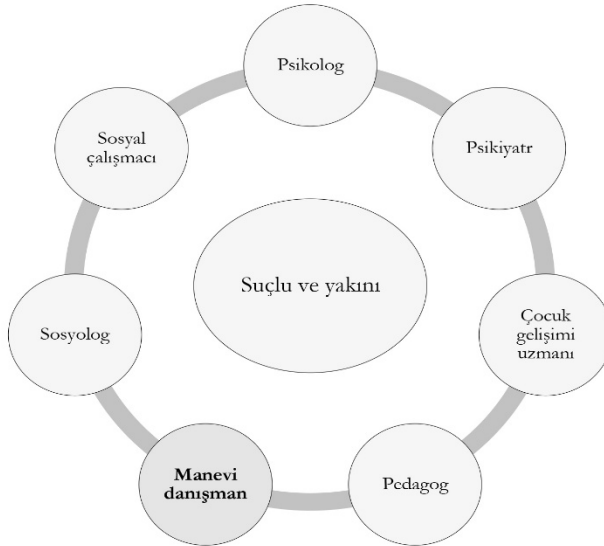
- Sınırlılık-[v]: Personelin alan uzmanlığı eğitimi ve destekleyici eğitim materyali eksikliği: Türkiye’de alana özgü profesyonel bir perspektiften alan uzmanlığı yaklaşımıyla ilk kez cezaevlerinde ‘din pedagojisi’ formatından mdr tasarımına geçişi vurgulayan böyle bir projenin gerçekleştirilmeye çalışılması sebebiyle ‘manevi danışman’ alan uzmanlığı eğitiminin süresi, içeriği ve niteliği konusundaki belirsizlikler devam etmektedir. Yine alana ilişkin hizmet içi eğitim programları kapsamında sahada çalışacak personelin kullanımına sunulacak sertifika programı ile alanı tanıtan rehber kitaplar ve kaynak eksikliği de giderilmemiştir.

Öneri-[v]: Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik eğitim programı, eğitim içerikleri açısından alana ilişkin tezli veya tezsiz yüksek lisans programlarına uyumlu olabilecek ya da entegre edilebilecek sertifika programları şeklinde düzenlenmelidir. Geliştirilecek eğitim programlarındaki ders yükleri ve kredi saatleri, -teknik açıdan- adalet hizmetlerinde geçerli bir sertifikasyona uygun düşecek şekilde ayarlanmalıdır. Örneğin; ulusal sertifika standartlarına uygun biçimde en az 450 saat olmalıdır. Gereken kredi saatleri, örgün ve/veya uzaktan eğitim programının dışında araştırma-inceleme aktiviteleriyle de zenginleştirilebilir. Cezaevlerinde manevi danışman

eğitimlerinde süpervizyon uygulamalarına mutlaka yer verilmelidir. Ayrıca alanda çalışacak personel için çeşitli düzeylerde basılacak el kitaplarının yanı sıra manevi danışmanlık ve rehberlik sözlüğü hazırlanabilir.

- **Sınırlılık-[vi]:** Psiko-sosyal yardım servisi içinde ‘manevi danışman’ alan uzmanının bulunmaması: Ceza infaz kurumlarının yönetimi ile ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkındaki tüzüğe göre (2006) cezaevlerinde şu anda psiko-sosyal hizmet veren alan aktörlerine bakıldığında, psiko-sosyal yardım servisinde ‘psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve çocuk gelişimi uzmanı varsa psikiyatr ve pedagoğ’ gibi uzmanların çalıştığı görülmektedir (Işık & Demir, 2012: 14; www.cte.adalet.gov.tr, 2018; <http://kocaelif1.adalet.gov.tr>, 2018). Söz konusu güncel hizmet alan aktörlerine bakıldığında ‘manevi danışman’ın bu hizmet zincirinde yer almadığı görülmektedir.
- **Öneri-[vi]:** En kısa zamanda bitirilecek olan ‘manevi danışman’ meslek tanımı çalışmalarının ardından konuyla ilgili yapılacak olan kurumlar arası resmi yazışmalar kapsamında yukarıda yer verilen cezaevlerindeki psiko-sosyal servis ekibine, söz konusu adalet hizmetlerinin uluslararası standartlara ulaştırılabilmesi için suçlulara mdr hizmetlerini verecek olan ‘manevi danışman’ meslek uzmanı da eklenmelidir (Şekil-7).

Şekil 7: Türk Adalet Hizmetleri Sistemindeki Psiko-Sosyal Hizmet Ekibi -(Önerilen)-

- **Sınırlılık-[vii]:** Psikolojik şiddetin / mobbing önlenmesine yönelik ku-

rumshal düzenlemelerin yoksunluğu: Dünyadaki uygulama örneklerinden hareketle Adalet Bakanlığı'na bağlı cezaevlerinde çalışacak olan manevi danışmanların, özelde psiko-sosyal yardım servis uzmanları (psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, psikiyatr, pedagog), genelde ise adalet hizmetleri ana kademe ve yardımcı personeli tarafından zaman zaman psikolojik şiddetle karşılaşma riskleri ortaya çıkabilmektedir. Hizmet türünün yeni olması sebebiyle bu durum, kısa süreçte başarılacak bir konu olmayıp kurumsal kültürde oluşan ana akım paradigmaların pozitif değişimine bağlı zamana yayılarak çözülebilecek bir konudur.

- Öneri-[vii]: Adalet bakanlığı ile konuya ilişkin kurumlar arası koordinasyon canlı tutulmalıdır. Bu psikolojik şiddeti önleme pratiklerinin yönetimi ve gerekli önlemlerin alınması birinci derecede Adalet Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda Adalet Bakanlığı tarafından, daha önceden var olan psiko-sosyal hizmet personeline, adalet hizmetleri sistemine eklenecek olan yeni bir hizmet birimi olarak manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili "farkındalık" seminerleri verilmelidir. Bu türden uygulamalar da yine olası mobbing pratiklerini minimize edip hizmetin kısa sürede kurum kültürü içinde yer almasına katkı sağlayabilir. Öte yandan Bakanlık, bu alanda çalışacak Diyanet personelinin kadro durumunun teknik özelliklerini, en düşük 'uzman' düzeyinde tutmalıdır. Yine buna paralel olarak cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik merkezlerinin kurumsal temsil gücünü arttırmaya dönük fiziksel şartlar mutlaka iyileştirilmelidir. Örneğin; mutlaka cezaevlerindeki her mdr merkezinin kendine ait bir çalışma ofisi bulunmalıdır. Yapılacak olan kadro düzenlemesine bağlı olarak manevi danışmanın özlük hakları, cezaevlerinde çalışan psiko-sosyal yardım servis çalışanlarından kesinlikle daha aşağıda olmamalıdır.
- Sınırlılık-[viii]: Kurum gücünü kullanarak mdr hizmetinin algı yönetimi yetersizliği: Türkiye'de literatüre ve pratik uygulamaya yeni giren bu mdr konsepti saha hizmetinin, Türk kamuoyuna Başkanlık tarafından tanıtımı konusunda bir eylem planının olmayışı, alanın algılanması bağlamında zaman zaman konjektürel bazı riskler ortaya çıkarabilir.
- Öneri-[viii]: Kamuoyu oluşturmak ve farkındalığın arttırılmasını sağlamak amacıyla bir eylem planı hazırlanmalıdır. Ayrıca cezaevlerinde verilen manevi danışmanlık hizmetlerini suçlulara tanıtmak amacıyla el broşürleri basılmalı ve suçlunun cezaevine giriş işlemleri sırasında suçlu ve

yakınına bu broşürler verilmelidir.

- Sınırlılık-[ix]: Manevi danışmanlık ve rehberlik alan uzmanı personeli olarak ‘manevi danışman’ın psikolojik rehabilitasyonu konusundaki eksiklikler: Cezaevi ortamında çalışan manevi danışmanın, mdr hizmeti üreten bir aktör olarak ‘bireysel iyi olma, yaşam memnuniyeti, motivasyon düzeyi’ gibi bileşenlerden oluşan toplam ruh sağlığı kalitesinin kontrol altında tutulması ve belirli periyotlarda psikolojik sağaltımın yapılmasının gerekliliği literatürde bilinen bir durumdur. Dolayısıyla zaman içerisinde ‘mesleki tükenmişlik/occupational burnout’ olgusuyla (Lovell & Brown, 2017: 713-728) karşı karşıya gelebilecek olan bu personel için konuyu çözecek bir yol haritası henüz yoktur.
- Öneri-[ix]: Başkanlık, cezaevlerinde çalışacak manevi danışmanlar için belirli periyotlarla ‘umre ve hac’ ziyaretleri gibi kurum içi görevlendirmeyi önceleyen rehabilitasyon amaçlı pozitif ayrımcılığı temel alan kutsal toprak deneyimi sağlamalıdır. Ayrıca alan uzmanlığı eğitiminin bir parçası olarak manevi danışmanın kendi kendine psikolojik rahatlama sağlayabilme yeterliliği kazandırılmasına dönük –mesleki yeterlilikten ayrı olarak- kişisel gelişim eğitimleri verilmelidir (bu konuda DİB personeline yönelik geliştirilen uygulamalı bir model örneği için bkz. Koç, 2013: 149-183).

6. ‘Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik’ Üzerine Bir Eğitim Programı Önerisi: “Koç – Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı - [KOC-MDR]”

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cezaevlerinde çalışan personelinin hizmet verebilmesi için öncelikli olarak gerek duyduğu bilgi ve beceriler, vaizlik tecrübesi ve aldığı din bilimleri alanlarındaki eğitimleridir. Adı geçen hizmetin tarihçesine bakıldığında, söz konusu personel bu bilgilerle suçluların sorun ve problemlerini dinlemenin yanında şimdiye kadar (2018) ana akım ‘din pedagojisi’ yaklaşımını esas alarak onların kişisel gelişimine katkı sunmaya çalışmıştır. Daha iyi bir hedefe ulaşabilmek için personeller hizmet içi eğitim seminerleriyle desteklenmektedir. Cezaevlerinde verilen din hizmetlerinde görev alan personel için hizmet içi seminerler, 1982-2001 yılları arasında hiç yapılmamıştır. 2001 sonrası düzenlenen seminerlerde teorik bilgilerin yanı sıra Türkiye’de cezaevi gerçekliğinin sayısal, niteliksel ve tarihsel boyutlarına dair bilgilendirme yapılarak bütünsel bir bakış verilmeye çalışılmıştır.

Buna ek olarak personellerin dikkat etmesi gerekenler ve öneriler de personel eğitiminin bir parçasıdır (DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017: 69'dan akt. Baygeldi, 2018: 23).

Alanla ilgili DİB personeli, gerek din bilimi uzmanlığı, gerekse de hizmet içi eğitim seminerleriyle sentezledikleri birikimlerini Kur'an-ı Kerim ve din dersi, koğuş ziyareti, bireysel görüşmeler, dini ve milli gün ve gecelerde düzenlenen programlar, bilgi yarışmaları organizasyonları ve konferanslarda suçluları rehabilite etme amacıyla ortaya koymaktadırlar. Ayrıca DİB, her yıl ihtiyaç duyulan yeni personel alımı veya materyal eksikliğiyle yakından ilgilenmektedir. Örneğin; 'Cezaevlerinde Sıkça Sorulan Sorular' kitabı, 2014 yılında basılmıştır. Yine Ankara'da 2014 yılında kadın cezaevleri için 76 bayan personel görevlendirmesi yapılmıştır (DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015: 120'den akt. Baygeldi, 2018: 23).

Türkiye'de 2015 yılı istatistik verilerine göre yaklaşık olarak 170 bin tutuklu bulunmaktadır. Hükümlülerin çoğunun genç nüfus olduğu kayıtlara geçmiştir. Ayrıca birçoğunun daha önceden hiçbir dinsel değerle tanışmadığı belirtilmiştir. DİB personeli, suçluların cezaevinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetiyle kaliteli vakit geçirmesini sağlamaya, 'vicdan, ölüm ötesi sorumluluk, kul ve kamu hakkı ile tövbe etme' gibi konularda bilinç kazandırmaya çalışmaktadır. Bu amaçla 'ders, konser, Kur'an ziyafeti, özel gün ve gecelere dair program, seminer, sohbet, yarışma, ziyaret ve konferanslar' yapılmaktadır (DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: 75'den akt. Baygeldi, 2018: 23). Böylece cezaevinde bulunan suçluların topluma kazandırılması beklenmiştir. Ayrıca bu ve benzeri etkinlikler sayesinde cezaevlerinin doğası gereği izole olmuş ve potansiyel suçu tekrar işleyecek bir mekân olma olasılığı düşürülebilir. Söz konusu dini ve manevi etkinliklere katılmış, motive olmuş, rehabilite ve ıslah edilmiş suçlular, cezaevi sonrasında toplumsal rol ve kanunlara duyarlı vatandaşlar olabilirler (Baygeldi, 2018: 22,23). Ancak bu hedefe ulaşabilmek için cezaevlerinde verilen din hizmetlerinin din eğitimi öncelleyen 'din pedagojisi' eksenli yapısından rehabilitasyonu öncelleyen 'din psikolojisi' eksenli bir yapıya geçişin gerekli olduğu bilinmelidir.

Makalenin bu bölümünde ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde çalışacak personelin mdr formasyonunu güçlendirmek amacıyla alan eğitimi için bir sertifika programı önerilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, alana duyulan hizmet ihti-

yacına göre yapılacak yeni hukuksal ve kurumsal düzenlemelerle ortaya çıkacak istihdam koşullarına ve alanlarına bağlı olarak ilahiyat fakültesi lisans mezunlarının üniversitelere bağlı araştırma ve uygulama merkezlerinden alabilecekleri sertifikalı eğitimlerde kullanılması amacıyla paket bir sertifika eğitim programı önerilmektedir. 2010-2015 yılları arasında toplamda 5 (beş) yıllık sistematik bir çalışmanın ürünü olarak cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri özelinde din psikoloğu Koç (2015) tarafından geliştirilen bu uygulamalı sertifika programının, alan dışı ve içinde üretilecek ve geliştirilecek diğer benzer program ve yaklaşımlardan ayırt edilebilmesi için araştırmacının kendi soyadıyla nitelendirilerek aynı zamanda literatüre sokulması da hedeflenmiştir.

6.1. Metodolojik ve Psiko-Pedagojik Temelli Teorik Arka Planı

Din psikoloğu Koç (2015) tarafından geliştirilen “Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı-[KOC-MDR]” isimli bu eğitim programı önerisi, aynı pedagojik ve psikometrik altyapı içeriğine sahip olduğu için -“Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı-[KOH-MDR]” isimli bir diğer sertifika eğitim programı (Koç, 2016: 321-371) önerisiyle birlikte- aşağıdaki metodolojik ve teorik aşamalardan geçerek hazırlanmıştır:

I. Aşama: Literatür taraması: Programın oluşturulmasında metodolojik olarak ilk aşamada ‘literatür taraması’ yapılmıştır. Konuyla ilgili -ulaşılabildiği kadarıyla- yerli ve yabancı literatür taranarak, özellikle Batı’daki ilgili web sitelerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi veren kuruluşların eğitim programları ve arka planı analiz edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla eğitim programının oluşturulmasında, metodolojik olarak uzun yıllardan bu yana bu alanda sertifika eğitimi veren “Clinical Pastoral Education (CPE) certification program; Association for Professional Chaplains (APC)” gibi kuruluşlarının yaklaşımlarından da yararlanılarak ana taslak ortaya konulmuştur (<https://www.acpe.edu>; <https://www.pastoralcounseling.org/career/prison-chaplain>, 2015).

II. Aşama: Felsefi arka planı: Psiko-pedagojik olarak temelde bir davranış kazandırma mühendisliği olan eğitim; ekonomik, politik, toplumsal sistemlerin bir alt sistemi konumundadır. Bu alt sistemin görevini etkinlikle yapabilmesi, bağlı olduğu üst sistemlerin felsefelerini dikkate almasına bağlıdır. Eğitim programlarının amaçlarını belirlerken dikkate alınan birey,

toplum ve konu alanı varsayımları daha çok felsefi niteliktedir. Bunun nedeni toplumun yetiştirmek istediği bireyde bulunması gereken özellikleri kazandırmak için eğitimi merkeze almasıdır. Bu bağlamda da bazı eğitim felsefesi akımlarından yararlanarak programların tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla modüler öğretim, bir program geliştirme yaklaşımı olarak ele alındığında, bazı felsefe akımlarına dayanması kaçınılmazdır. Özellikle öğrenci merkezli öğrenmeye ağırlık veren pragmatist felsefenin eğitime yansması olan ilerlemecilik akımının ilkelerinin, modüler öğretimde dikkate alındığını söylemek yanlış olmaz (Özkan, 2005: 117).

Modüler eğitim, katılımcıyı merkeze alarak onun ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda öğretimi yönlendirmeye çalışır. Eğitimciye rehberlik ve davranış mühendisliği rollerini yükleyerek, demokratik bir öğrenme ortamının oluşmasına yardım eder. Böyle bir öğrenme ortamında katılımcı kendi öğrenme hızına göre ilerleyerek tam ya da etkili olarak öğrenebilmektedir. Katılımcı eğitim süreci boyunca değerlendirilmekte, değerlendirme sürekli ve gerçek ortamından seçilmiş olgular ya da problemlerin çözümüyle yapılmaktadır (Özkan, 2005: 118). Burada verilen bu psiko-pedagojik temelli teorik arka plan, önerilen bu programın felsefi temellerinin oluşturulmasında aktif biçimde kullanılmıştır.

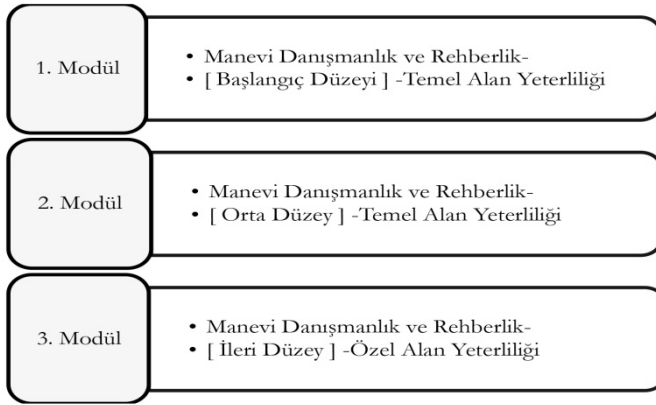
III. Aşama: Modüler sisteme göre basamaklandırma çalışması: Modern eğitim sistemlerinde giderek popüler bir konuma yükselen modüler sistem, katılımcı/öğrenci merkezli olup bireyselleştirilmiş bir öğrenme ve öğretme yaklaşımıdır. Belirli içerikteki modüllerden oluşan eğitim programlarında modüllerin bölümleri, belirli bir sıra takip eder. Programın kendi iç bütünlüğü kapsamında her modül, özel veya temel alan yeterliliğine yönelik bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlar. Öte yandan meslek değiştirmek ya da düzey yükseltmek isteyenler ile ilgi ve isteğine göre beceri kazanmak isteyen katılımcılara önemli fırsatlar sunar.

Ayrıca modüler sistemde; (a) eğitim ortamında bulunan bilgi kaynaklarıyla sınırlı kalınmaz ve gerçek yaşama ilişkin güncel ve yoğun bilgi akışı sağlanır; (b) bireysel öğretime olanak sağlar; (c) katılımcının öğrenme ortamı dışında konu ile ilgili bireysel olarak sahip olduğu deneyim ve bilgileri eğitim ortamına da taşıyabilmesini kolaylaştırır; (d) katılımcılar, eğitim programına farklı zamanlarda girip çıkabilir; (e) farklı programlar arasında geçiş yapma olanağı vardır; (f) bir mesleğin bir kısmını teşkil eden bilgi, beceri,

tutum ve davranışlar bütünü olarak fonksiyonelleşebilir.

Koç (2015) tarafından cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik sertifika programının modülleri geliştirilirken her modüldeki eğitsel işlemler; birbiriyle ilişkili, birbirini takip eden ve birbirinin ön koşulu olacak ve her bir modülün sonunda yeterlilik kazandıracak şekilde gruplandırılarak düzenlenmiştir. Cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için 3 (üç) modülü içeren sertifikalı bir eğitim programı tasarlanmıştır. Bu yaklaşıma göre ‘1. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-[Başlangıç Düzeyi]- Temel Alan Yeterliliği; 2. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-[Orta Düzey]- Temel Alan Yeterliliği; 3. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-[İleri Düzey]- Özel Alan Yeterliliği’ şeklinde üç farklı düzeyde üç temel modüle sahip olan bu program, katılımcıların öncelikle ‘manevi danışmanlık ve rehberlik’ temel alan yeterliliklerini ve daha sonra da son aşama olarak ‘cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik’ ile ilgili özel alan yeterlilik düzeylerini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Modüler sisteme dayalı olarak geliştirilen toplamda 450 saatlik bu eğitim programı, aynı zamanda katılımcıların manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki yeterlilik düzeylerine de vurgu yapmaktadır (şematik gösterim için ayrıca bkz. Şekil-8).

Şekil 8: Cezaevlerinde MDR İçin Sertifika Programı Aşamaları

IV. Aşama: Amaç ve hedef belirleme: Sertifika ve diploma programlarını genelde farklı bir alanda yeteneklerini geliştirmek veya yeni bir alanda kariyer yapmak isteyenler tercih etmektedir. Dolayısıyla geliştirilen bu sertifika programı, kendi meslekleriyle ilgili ek eğitim isteyen profesyonellerden yeni mezun üniversite öğrencilerine kadar pek çok katılımcı için ideal bir eğitim tasarımına sahiptir. İçerik olarak teorik kazanımın yanı sıra pratiğe

ve uygulamaya yönelik olarak düzenlenen bu sertifika programı, katılımcıyı iş hayatında kullanabileceği güncel ve değerli bilgilerle donatmayı amaçlamaktadır.

Öte yandan bu alanda uygulanmak üzere geliştirilen bu sertifika programı, modüler eğitim sistemine göre düzenlenmiştir. Çünkü modüler programlama kendi içinde bir bütün olan parçaların birleşmesiyle daha büyük bir bütünün meydana geldiği bir yaklaşımı temel almaktadır. Buna göre bu sertifika programının psiko-pedagojik özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (a) Katılımcının ulaşacağı öğrenme hedeflerini davranışsal olarak gösterir; (b) hedeflere ulaşabilmek amacıyla gerekli ana ve ara etkinlikler içerir; (c) ölçme-değerlendirme mekanizmasıyla hedeflere ne derece ulaşıldığını kontrol etme olanağı verir; (d) kendi içinde bütünlüğü olan bir eğitim programıdır (ayrıca krş. Alkan, 1989: 15-16; Özkan, 2005: 119).

6.2. Kronolojik Gelişimsel Arka Planı

I. Aşama: 2014 yılının ilk çeyreğinde birinci taslak çalışması yapılırken, bu eğitim programının öncelikle manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin genel bir formasyon kazandırması amaçlanmıştır. Daha sonra aynı yılın son çeyreğinde, sözü edilen bu taslak çalışmaya temel alan yeterliliğinin yanında kurumsal yaklaşımı esas alan cezaevi temasını da içeren özel alan yeterliliği de eklenmiştir.

II. Aşama: 2016 yılının ortalarından itibaren söz konusu eğitim programı önerisi üzerinde teorik ve literal çalışmalar derinleştirilmiştir. Bu bağlamda ilk aşamadaki sözü edilen bu yaklaşım detaylandırılarak bu aşamada, aynı zamanda temel ve özel alan gelişimsel düzeylerini de temel alan 3 modüllü bir sertifikasyon düzeyine yükseltilmiştir. İsimlendirme çalışmalarının da yapıldığı bu aşamada, “Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı-[KOC-MDR]” ismiyle ve kısaltmasıyla yeniden tema ve konu içerikleri de düzenlenerek uygulamalı bir sertifika eğitim programı formatına sokulmuştur.

III. Aşama: 2018 yılından sonra kuramsal olarak Türk bilim literatüründe, uygulamalı olarak ise diyanet-din hizmetlerinde yerini alması beklenen bu eğitim programına ilişkin yapılacak olan bilimsel eleştiriler ile Diyanet İşleri Başkanlığı veya üniversitelere bağlı araştırma merkezleri tarafından uygulamaya konulması durumunda ortaya çıkabilecek teorik ve pratik değerlendirmeler çerçevesinde ileri tarihlerde üzerinde –gerekli görülmesi du-

rumunda- bazı düzenlemeler yapılması öngörülmektedir.

6.3. Eğitsel Konuların Modül Tabanlı Tema Analizleri

Modüler programlama sistemlerinde alan yeterliliğine uygun öğretim materyallerinin geliştirilmesi son derece önemlidir. Genelde bireysel öğrenmeye yönelik olan öğrenme modüllerinin her biri belirli beceri ve/veya bilgiyi kapsar ve '(i) giriş, (ii) davranışsal amaçlar, (iii) gerekli-araç-gereç, donanım, (iv) açıklamalar, şekiller, öğrenim etkinlikleri, (v) amaçların gerçekleştirilme düzeyini ölçmeye yardım edecek ölçme araçları ve (vi) değerlendirme' gibi bölümlerden oluşur.

Bir modülde hedeflenen sonuçlara ulaşabilmek için bu adı geçen bölümlerde eksiklik olursa ortaya konulan materyalin modüler eğitimin özelliklerine göre hazırlanmış olduğunu söylemek zordur. Dolayısıyla modüler eğitimin nitelikleri şu şekilde özetlenebilir: (a) Modüler eğitim bireyin ilgi, istek ve yeteneklerini dikkate alır; (b) eğitim uygulamalarına farklı bir anlayış kazandırır; (c) modüler öğretim, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarında uygulanabilir; (d) farklı zaman ve değişik durumlarda yapılan öğrenimi bir derece ya da diplomayla değerlendirmede etkin bir şekilde kullanılabilir. Ayrıca modüler sistemler, özellikle meslek uzmanlaşması süreçlerinde 'iş gücü eğitimini hızlandırma, iş başında eğitim ve kendi kendine eğitim imkânı verme, sistemi yaygınlaştırma, iş-istihdam arası ilişkileri güçlendirme, kalite ve standart yükseltme gibi' etkin işlevlere de sahiptirler (Alkan, 1989: 16,17; Alkan & Teker, 1992: 49; Özkan, 2005: 120,121).

Profesyonel çalışma hayatında ortaya çıkan alan yeterliliği sorununu aşabilmenin en kolay ve pratik yollarından biri de, -yukarıda vurgulandığı gibi- temel alan ve/veya özel alan yeterliliğine ilişkin sertifika programı eğitimleri vermektir. İşte böyle bir ihtiyacı karşılamayı amaçlayan 'Koç-Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı-[KOC-MDR]' kapsamındaki eğitim modüllerini içeren 'hedef/amaç' merkezli eğitsel konuların modül tabanlı tema analiz içerikleri şöyledir:

Tema: a - [1. Modül] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-

[Başlangıç Düzeyi]- Temel Alan Yeterliliği = 25 Konu

Hedefler:

- (a) Katılımcılara, manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teknik terimlerini açıklayabilecek yeterliliği kazandırmak.
- (b) Katılımcılara, alandaki temel yaklaşımları ve teorileri kavrayabilecek yeterliliği kazandırmak.
- (c) Katılımcılara, alanın diğer yakın alanlarla karşılıklı ilişkilerini ve sınırlarını belirleyebilecek yeterliliği kazandırmak.

Tema: b - [2. Modül] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-

[Orta Düzey]- Temel Alan Yeterliliği= 27 Konu

Hedefler:

- (a) Katılımcılara, manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teolojik ve psikolojik alt yapısını anlayabilecek yeterliliği kazandırmak.
- (b) Katılımcılara, alanın ilişkili olduğu terapötik yaklaşımları kavrayabilecek yeterliliği kazandırmak.
- (c) Katılımcılara, alanın alt uygulama alanlarının yatay ve dikey biçimde içerik ve sınırlarını belirleyebilecek yeterliliği kazandırmak.

Tema: c - [3. Modül] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-

[İleri Düzey] -Özel Alan Yeterliliği= 25 Konu

Hedefler:

- (a) Katılımcılara, cezaevlerinde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin teorik alt yapısını açıklayabilecek yeterliliği kazandırmak.
- (b) Katılımcılara, cezaevinin kurumsal hizmet anlayışını kavrayabilecek yeterliliği kazandırmak.
- (c) Katılımcılara, suçluların manevi anlamda daha etkili düşünme, davranma ve hissetmeyi öğrenmelerine yardımcı olma ve cezaevi ortamında ortaya çıkan durumsal baskılara karşı suçlulara manevi destek verebilecek yeterliliği kazandırmak.
- (iv) Katılımcılara, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri hakkında teorik bilgi ediniminin yanı sıra pratik becerileri elde edecek yeterliliği kazandırmak.

Genel amaç: Bu sertifika programıyla cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin teorik ve uygulamalı biçimde modüler sisteme

dayalı olarak katılımcılara aktarılması ve söz konusu hizmet alanında çalışacak nitelikli ve donanımlı manevi danışmanların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu KOC-MDR sertifika programını alacak katılımcıların temel ve özel alan yeterliliği kazanımları bağlamındaki 'hedefler' doğrultusunda eğitsel konuların modül tabanlı tema içeriklerinin oluşturulmasında, bir sertifika eğitim modeli olarak literatürde yer alan "modüler sistem" yaklaşımlarından yararlanılmıştır (Yutsyavichene, 1989; De Bruijn, 1995: 83,100).

Sonuç

Suçlular, yaşadıkları süreç bakımından yoğun bir duygusal değişim yaşamaktadırlar. Şöyle ki cezaevi ortamı güvensizlik, ümitsizlik, yardımsız kalma, utanma, aşağılık hissi gibi olumsuz psikolojik etkilere oldukça açık bir yapıya sahiptir. Bu etkilerin yanı sıra özellikle uzun süreli tutukluluk sonrasında dışarı çıkıldığında ekstra problemlerle de karşılaşılabilir. Bunlardan birincisi, sağlam bir aile desteğinin bulunmaması, kopan aile ve akraba bağlarının yeniden tamir edilememesidir. İkincisi, korku ve kaygının bir sonucu olarak toplumun cezaevinden çıkanlara negatif bakış açısı sergileyerek dışlayıcı bir tutum içerisine girmesi sonucunda başta yakın çevre olmak üzere topluma adapte olamama endişesidir. Üçüncüsü ise ev ve iş bulma sorunu ile yaşamı devam ettirmek için ekonomik yeterliliğe sahip olamamaktır. Gerek cinsiyet gerekse yaş grupları dikkate alındığında, sözü edilen bu yaşamsal problemlerin daha çeşitli ve yoğun olduğu görülmektedir. Dolayısıyla suçu ve yeniden suç işlemeyi azaltma ve önleme çalışmalarında suçlu, mağdur ve bunların aileleriyle tüm topluma gereken desteğin verilmesi gerekmektedir.

Cezaevlerindeki rehabilitasyon çalışmalarında hedeflenen başarıya ulaşabilmek için holistik bir yaklaşım sergilenmeli ve desteğin merkezine de hedef kitlenin iç dünyasına etki ederek duygu-düşünce ve davranış değişikliğini hedefleyen manevi danışmanlık ve rehberlik konulmalıdır. Çünkü Krumboltz'un da söylediği gibi "hiçbir rehabilitasyon süreci, dinin manevi desteği olmaksızın başarılı olamaz" (Sundt vd., 1998: 63'den akt. Işık, 2016: 216). Ancak bu sebeple suçlu, varlığını anlamlandırıp ahlaki açıdan iyi bir birey olma noktasında sağlam ve güçlü bir vicdana sahip olabilir. Aksi halde manevi yapıyı güçlü kılan aşkın varlıkla kurulan dikey ilişkiden koparılan ve sadece maddi yönü dikkate alınan bir suçlu birey profili, cezaevi çıkışın-

da tekrardan yanlış yapacak arzularının esiri olabilir. Dolayısıyla suçlunun cezaevinde bulunduğu süreçte kurum şartlarına adaptasyonu, rehabilitasyonu ve dışarı çıkış sonrasında topluma yeniden katılımıyla ilgili çalışmalarda aşkın varlıkla bağ kurmasına ve/veya kurulan bağın güçlendirilmesine yardımcı olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri son derece önemli bir yere sahiptir (Işık, 2016: 215-216).

Alan uzmanlığının derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gerek özel eğitim kurumlarında gerekse üniversitelere bağlı araştırma ve uygulama merkezlerinde sertifika programlarının giderek yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Şu anki var olan eğitim paradigmasına göre belli bir alanda sertifika almak, o alanda bilgi sahibi olduğunu gösteren nesnel pedago-psikometrik parametrelerden biridir. Bu türden eğitim programları, belli bir konuda uzmanlaşmayı sağlayan, iş hayatı açısından -eğitim alınacak alanın özelliğine göre- yüksek lisans programlarına alternatif olarak değerlendirilmesi gereken ve/veya üniversite eğitiminden sonra ihtiyaç hissedecek bireylerin katılabileceği programlardır.

Türkiye’de 2001 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasındaki işbirliği protokolüyle başlayan süreçten bugüne, ‘din psikolojisi’ yaklaşımı temel alınarak cezaevlerinde çalışacak manevi danışmanların temel ve özel alan eğitimleri yapısal bir sorun olarak ortadadır. Dolayısıyla manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarındaki bilimsel yetkinlik bağlamında “reel öncelikler” yaklaşımına uygun düşecek biçimde alanda çalışacak profesyonellerin eğitimi sertifikasyon sistemine dayalı olarak zaman kaybetmeden başlatılmalıdır. Bu olgusal gerçeklikten hareketle belki daha sonraki süreçte “ideal düzeye” ulaşabilmek için kurumsal bir yetiştirme programı/politikası geliştirilebilir. Dolayısıyla cezaevlerinde çalışacak manevi danışmanlar, ilk aşamada sertifikalandırılmalıdır. Orta ve uzun vadede ise ideal düzeye yükselmek için bu türden sertifika programlarının yanı sıra alanda istihdam edilecek personelin din psikolojisi veya manevi danışmanlık tezli/tezsiz lisansüstü programlarından birini bitirmesi sağlanabilir. Bu türden bir metodolojik yolun izlenmesi, cezaevlerindeki olası mobbing pratiklerini minimize etmesi bakımından da pratik bir değere sahiptir.

Bu makalede, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel gelişimi verilerek kurumda bu alandaki danışmanlık hizmetlerinin sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. Daha sonra sözü edilen bu hizmetlerin kalitesini arttırabilmek amacıyla

alandaki çalışacak manevi danışmanların temel alan ve özel alan yeterliliklerini arttırmaya dönük bir sertifika programı önerilmiştir. Sözü edilen bu program, Türkiye’de cezaevlerinde uygulanacak olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini verecek olan manevi danışmanların yeterlilik düzeylerinin sağlanmasında ortak bir çerçeve kullanılması yönüyle de önem taşımaktadır.

Bir sertifika programı olarak manevi danışmanların temel ve özel alan yeterliliklerini kazandırmayı amaçlayan “Koç-Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı-[KOC-MDR]”nın güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin şunlar söylenebilir:

Güçlü yönleri:

(a) Bu eğitim programı önerisinde, İslam teolojisi, din psikolojisi, klinik psikoloji ve suç/lu psikolojisi literatüründeki teorik bilgiler ile cezaevi ortamındaki var olan deneyime dayalı kurumsal pratikler bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Adalet Bakanlığı ile sonuncusunu 2011 yılında yapmış olduğu protokol kapsamında ortaya konulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini verecek olan manevi danışmanların asgari yeterliliklerini güçlendirecek bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

(b) Modüler sisteme dayalı olarak geliştirilen bu eğitim programındaki 1. ve 2. modüller, temel alan yeterliliğini kazandırmayı amaçladığı için hastane ve huzurevi gibi diğer kurumlarda hizmet verecek manevi danışmanların yeterliliklerinin kazandırılmasında da kullanılabilir bir özelliğe sahiptir.

Zayıf yönleri:

(a) Bu eğitim programı önerisinin daha önceden kurumsal düzeyde uygulanamamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

(b) Katılımcı geri bildirimlerinin alınıp söz konusu bu eğitim programının –pratik uygulamadan kaynaklanan aksamaların- revize edilememiş olması da bir diğer eksiklik olarak yorumlanabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın gerek akademik gerekse hizmet birimi olarak iç ve dış paydaşlarla birlikte alana ilişkin sürdürülebilir bir kurumsal gelişimin sağlanabilmesi için bazı teorik ve pratik gereklilikler söz konusudur. Cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki kurumsal sınırlılıklar bağlamında sahadaki hizmet kalitesini arttırabilmek amacıyla şu önerilerde bulunulabilir:

- Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi tarihinin ve henüz uzmanı olmayan bu süreçte (2018), cezaevlerinde çalışacak olan manevi danışmanlar, önerilen bu sertifika programını veya ulusal standartlara uygun geliştirilecek benzer sertifika programlarını (minimum 450 saatlik) bitirerek mutlaka temel ve özel alan yeterliliklerini sağlamalıdır. Bu sertifika eğitimi, üniversitelere bağlı alana özgü kurulan araştırma merkezlerinde (örneğin Balıkesir Üniversitesi Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi) açılacak sertifika programlarından alınabilir. Dolayısıyla 450 saatin altındaki sertifika programlarına ilgi gösterilmemelidir.
- Alandaki çalışmalarda ideal düzeye erişebilmek için zamana ihtiyaç olduğu açıktır. Dolayısıyla ideal düzeydeki temel ve özel alan yeterliliğini sağlayabilmek amacıyla orta ve uzun vadede üniversitelerde ‘Manevi Danışmanlık ve Rehberlik’ alanında tezli ve/veya tezsiz yüksek lisans ve doktora programları mutlaka açılmalıdır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, özel hizmet alanı bağlamında özelde “cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik” konusunda ‘(i) rehber kitap – (hizmete özel); (ii) giriş kitabı (genel); (iii) uygulama örnekleri – (hizmete özel)’ gibi üç farklı format içerikli kitaplar yazdırabilir. Her üç kitap da tek yazarlı değil, çok yazarlı olmalıdır. Başkanlık yayınları arasından bu türden çıkacak olan kitaplar, özelde kurum kültürüne farkındalık temelinde katkı sağlayacağı gibi çağın gereklerine göre kurumsal dönüşümün sağlanması noktasında Türk kamuoyundaki Diyanet algısına da pozitif katkılar sağlayacaktır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cezaevlerinde verdiği din hizmetleri, din pedagojisini temel alan yaygın din eğitim formatından din psikolojisini temel alan manevi danışmanlık ve rehberlik modeline geçmelidir. Söz konusu bu model değişimini izlemek ve planlamak için alan uzmanlarından oluşan akademik/bilimsel bir komisyon kurulmalıdır. Bu komisyon, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki –uygulanması gereken- pilot uygulama sürecinde 3 ayda bir; uygulamanın kurumsallaşmasından sonra ise yılda 1 kez toplanıp, manevi danışmanlardan gelen geri bildirimleri değerlendirerek raporlaştırmalıdır. Söz konusu bu raporlar, hem kurumsal hafıza hem de sonraki çalışmalar için oluşturulacak yol haritasının biçimlenmesinde kullanılmalıdır. Yine bu çalışmalar kapsamında Adalet Bakanlığı’nda manevi danışman

olarak görevlendiren DİB personeli, uygulama kurumsallaşıncaya kadar her 6 ayda bir 15 gün hizmet içi eğitime alınmalı ve alan pratikleri kritik edilerek sahadaki uygulamaların güçlü ve zayıf yönleri tekrardan gözden geçirilmelidir.

- DİB-Merkez teşkilatında, din pedagojisi temeline dayalı cezaevi din hizmetlerinin geri-bildirimi için toplandığı data-bank gibi yeni bir yaklaşım olarak cezaevlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik modeline geçildiğinde, sözü edilen bu hizmetlerin haftalık veri akışının olduğu bir veri-tabanı kurulmalıdır. Oluşacak bu veri bankası, Adalet Bakanlığı ile senkronize bir bilgi paylaşımını ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Söz konusu bu türden bir uygulama, hem süreci kısaltacaktır, hem de süreçteki hizmete ilişkin hata payını düşürecektir.
- Türkiye’deki yüksek din eğitiminde lisans düzeyinde yeni bir paradigma olarak mutlaka bölümleşme esasına dayalı bir lisans eğitime ve dolayısıyla diploma sistemine geçilmelidir. Buna göre “(a)-Din Hizmetleri Bölümü—[DİB’e personel yetiştirme amaçlı], {şu anki aktif olarak yürürlükteki İlahiyat lisans programı revize edilerek uygulanabilir}; (b)-Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü—[MEB’e öğretmen yetiştirme amaçlı], {şu anda yürürlükten kaldırılan DİKAB bölümü revize edilerek uygulanabilir}; (c)-Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü—[DİB, MEB, SB, ASPB, AB, MSB gibi bakanlıklara bağlı olarak manevi sosyal hizmet konseptinde yürütülen aile ve dini rehberlik büroları, yetiştirme yurtları, hastaneler, cezaevleri, huzurevleri ve ordu gibi hizmet birimlerinde çalışacak manevi danışman yetiştirmek amaçlı] olmak üzere üç bölüme ayrılabilir. Böyle bir branşlaşmayla lisans düzeyinde verilen teoloji eğitiminin ön-lisans programı kapsamında 1. ve 2. sınıfı ortak derslerden, 3. ve 4. sınıfı ise bölüm temeline dayalı derslerden oluşturulabilir (Sözü edilen bölümleşme önerisi için ayrıntılı bilgi ve model önerisi için bkz. Koç, 2018: 347-398).
- Hukuk fakülteleri ile Adalet meslek yüksekokullarına mutlaka seçmeli ‘Manevi Danışmanlık ve Rehberlik’ dersi konulmalıdır.

Kaynakça

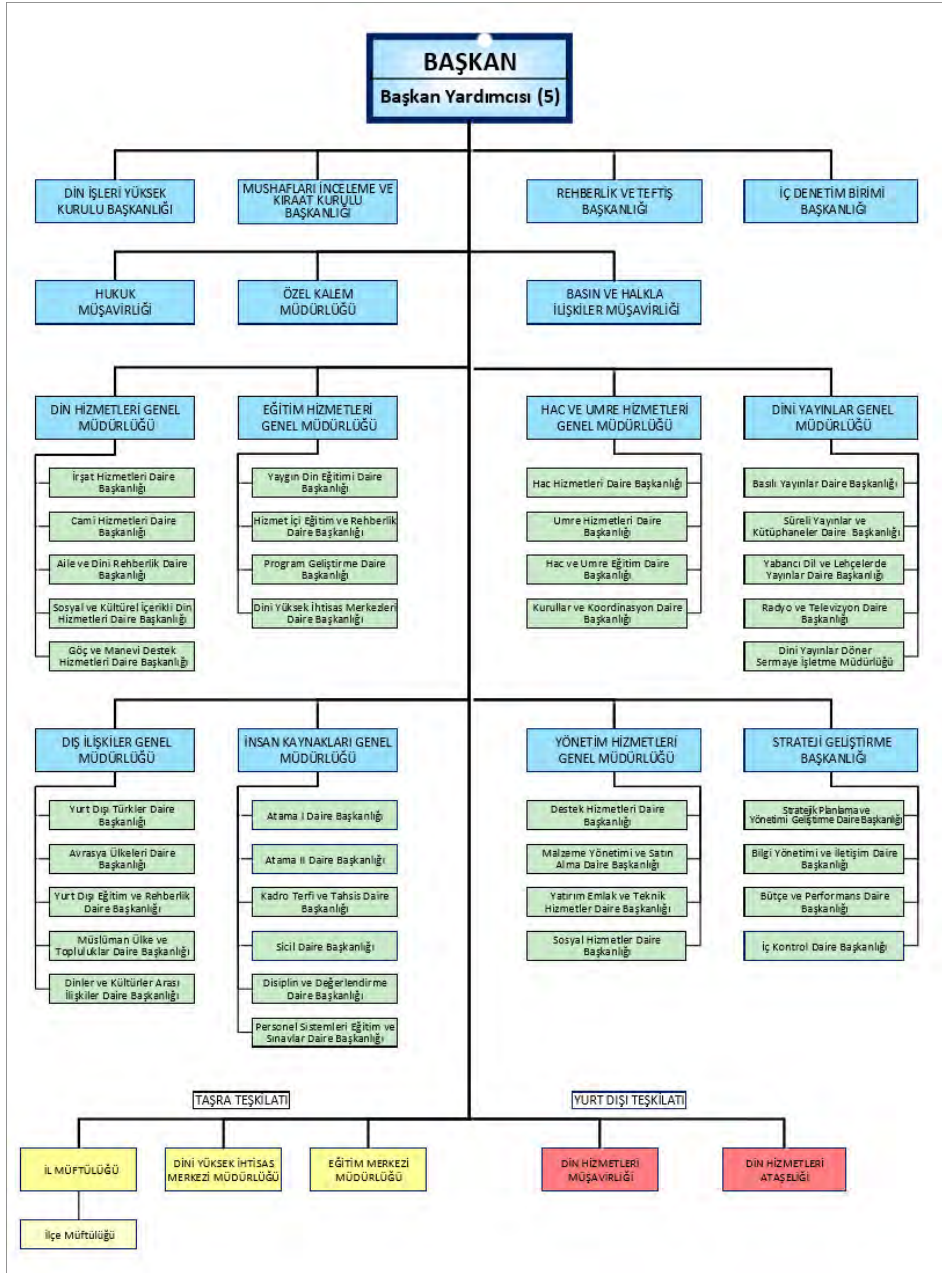
- Ağılkaya-Şahin, A. Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık: Almanya örneği*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Akyüz, Ö. F. (2016). A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz. (Ed.), *Hollanda devlet kurumlarında (cezaevi ve hastane) İslami manevi bakım hizmetleri uygulaması ve cami imamlığından farkı. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-II*. (s. 237-251) içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Alkan, C. & Tekler, N. (1992). *Programlı öğretim: değişik teknolojiler ve Türkiye'deki uygulama*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Alkan, C. (1989). Modüler programlama ve Türkiye'de uygulaması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 13-22.
- Association for Professional Chaplains (APC). (Ocak, 2015) Erişim adresi: <https://www.pastoralcounseling.org/career/prison-chaplain>
- Baygeldi, M. R. (2018). *Türkiye'de modern sorunlara dini bir çözüm olarak manevi danışmanlık uygulaması: mevcut durum ve öneriler*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı/SETA.
- Bryan, T. (2011). HTM Wandsworth. M. Threlfall-Holmes & M. Newitt. (Ed.), *Being a chaplain* (s. 59-62) içinde. London: SPCK Press.
- Ceza İnfaz Kurumlarının yönetimi ile ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkında tüzük (2006). Erişim adresi: www.cte.adalet.gov.tr
- Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri. (2009-2016). Erişim adresi: <http://tuik.gov.tr>
- Clinebell, H. (1999). *Basic types of pastoral care & counseling: Resources for the ministry of healing and growth*. London: SCM Press.
- Clinical Pastoral Education (CPE) certification program. Erişim adresi: <https://www.acpe.edu>
- Colley, D. (2011). HTM Wakefield. M. Threlfall-Holmes & M. Newitt. (Ed.), *Being a chaplain* (s. 63-66) içinde. London: SPCK Press.
- Çınar, F. (2016). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 131-149.
- De Bruijn, E. (1995). Modular vocational education and training in Scotland and the Netherlands: Between specificity and coherence. *Comparative Education*, 31 (1), 83-100.
- Delap, D. (2011). HTM Low Newton. M. Threlfall-Holmes & M. Newitt. (Ed.), *Being a chaplain* (s. 67-70) içinde. London: SPCK Press.
- Demirtaş, B. (2018). *Cezaevlerinde manevi destek hizmetleri bilgi notu*. (Yayınlanmamış Not). Ankara: Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı.

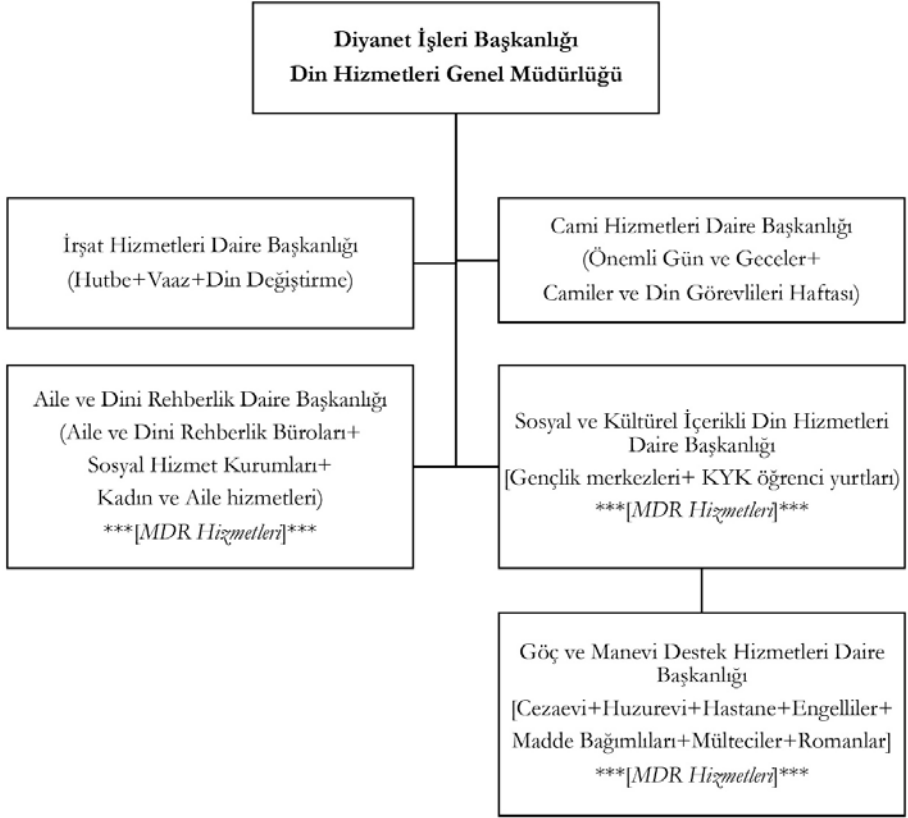
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). *Din Hizmetleri Faaliyet Raporu 2014*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). *Din Hizmetleri Faaliyet Raporu 2015*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2017). *Din Hizmetleri Faaliyet Raporu 2016*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Furseth, I. & Aa Kühle, L. M. (2011). Prison chaplaincy from a Scandinavian perspective. *Archives De Sciences Sociales Des Religions*, 153, 123-141.
- Hughes, C. (2011). HTMs Acklington and Castington. M. Threlfall-Holmes & M. Newitt. (Ed.), *Being a chaplain* (s. 70-76) içinde. London: SPCK Press.
- Işık, H. & Demir, A. (2012). *Ceza infaz kurumları din hizmetleri rehberi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Işık, H. (2009). *Cezaevlerinde din*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumlarında din hizmetleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of International Social Research*, 3 (12), 250-263.
- Işık, H. (2013). Ceza infaz kurumları din hizmetleri, manevi rehberlik ve Kur'an öğretiminin etkin bir yapıya kavuşturulması. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-II* (s. 269-288) içinde. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Işık, H. (2016). A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz. (Ed.) *Ceza infaz kurumu bağlamında manevi rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye'deki uygulamaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-II* (s. 215-236) içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Jahn, S. J. (2016). A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz & M. A. Doğan. (Ed.), *Types of religious-spiritual counseling and care in German prisons. Religious-Spiritual Counselling & Care* (s. 279-292) içinde. İstanbul: Center for Values Education (DEM) Press.
- Karan, C. (2013). Cezaevlerindeki din hizmetleri ve mahkûmlarla iletişim dili: Nevşehir e tipi kapalı cezaevi örneği. *Diyanet İlmi Dergi*, 49(1), 107-122.
- Karslı, N. (2018). H. Onat. (Ed.), *Kültürlerarası manevi bakım uygulamaları bağlamında Müslüman bireylere yönelik manevi bakım önerileri. IV. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (s. 109-130) içinde. Elazığ: Asos Yayınevi.
- Kesgin, B. & Erdem, M. (2018). Türkiye'de manevi destek hizmetlerinin kurumsallaşması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 69-92.
- Kocaeli 1 nolu f tipi yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumu. (2018, Ağustos) Erişim adresi: <https://www.kocaeli1.adalet.gov.tr>

- Koç, M. (2013). Modern bir imkân olarak 'Din Hizmetlerinde Kişisel Gelişim' yaklaşımı: Diyanet İşleri Başkanlığı personeli üzerine uygulamalı bir model önerisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 149-183.
- Koç, M. (2016). A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz. (Ed.). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (2009-2015): Sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-I* (s. 321-371) içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Koç, M. (2018). Z. Şeyma Altın. (Ed.). Yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma olarak bölümleşme: 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' önerisi. *Yüksek din eğitimi* (s. 347-398) içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Lazzari, C. (2009). *Spiritual counseling in medicine: Theories and techniques of counseling during stressful life events, serious illnesses, and palliative care*. New York: iUniverse Press.
- Lovell, B. & Brown, R. (2017). Burnout in UK prison officers: The role of person-ality. *The Prison Journal*, 97(6), 713-728.
- Mamiya, L. H. (2016). A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz & M. A. Doğan. (Ed.). Islam in prison and the crisis of mass incarceration in the United States. *Religious-Spiritual Counselling & Care* (s. 259-277) içinde. İstanbul: Center for Values Education (DEM) Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (çev. O. Akınhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Merrington, B. (2012). *Pastoral care: a practical guide*. Great Britain: Kevin Mayhew Ltd.
- Orallı, L. E. (2006). *T.C. 1982 Anayasası*. İstanbul: Platin Yayınları.
- Özdemir, S. (2008). Cezaevlerinde verilen din eğitiminin yeterliliği üzerine bir araştırma: Isparta-Burdur Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 23-49.
- Özdemir, Ş. (2002). Türkiye'de cezaevlerinde din eğitimi uygulamasının geçirdiği aşamalar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(3), 65-78.
- Özdemir, Ş. (2012). N. Altaş & M. Köylü. (Ed.). Cezaevlerinde din eğitimi ve dini danışmanlık. *Dini danışmanlık ve din hizmetleri* (s. 304-339) içinde. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Özkan, H. H. (2005). Öğrenme öğretme modelleri açısından modüler öğretim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 117-128.
- Prison Service Instruction-PSI 51 /2011. (2018, Ocak). Erişim adresi: www.justice.gov.uk

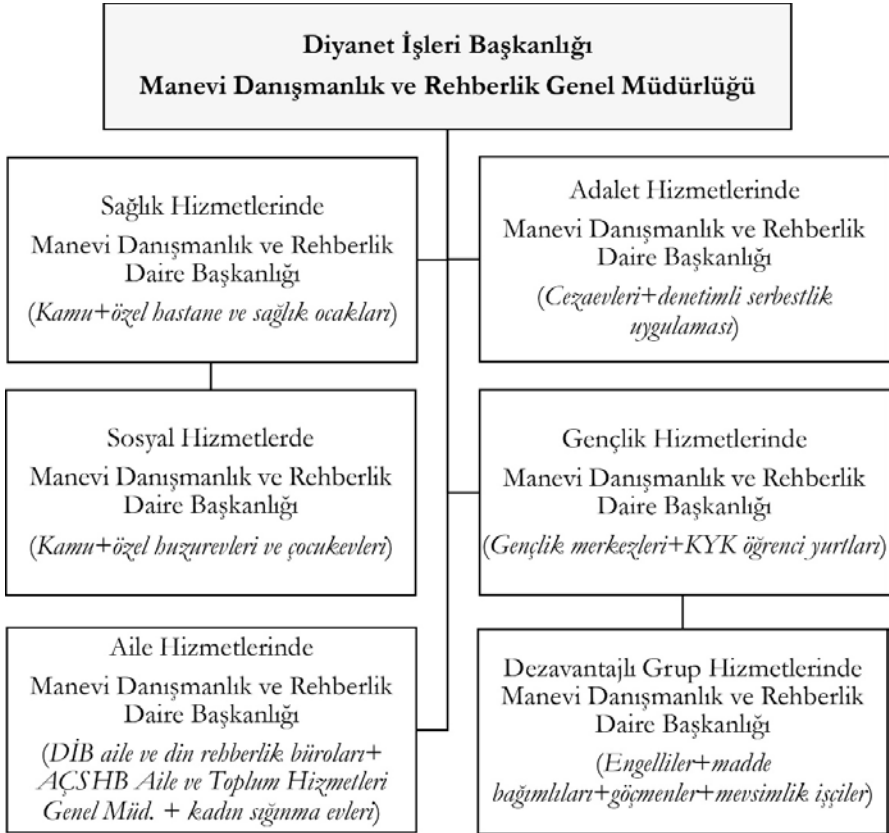
- Rayburn, C. A. (1993). Prison. R. J. Wicks & R. D. Parsons & D. Capps. (Ed.), *Clinical handbook of pastoral counseling-1* (s. 360-375) içinde. New York: Paulist Press.
- Resmi Gazete: 17 Haziran 2014 Salı. Sayı: 29033.
- Seyyar, A. (2014). *Dünyada ve Türkiye’de manevî bakım hukuku*. (2016, Mart). Erişim adresi: <http://www.manevibakim.com>
- Sundt, J. L. & Cullen, F. T. (2002). The correctional ideology of prison chaplains: a national survey. *Journal of Criminal Justice*, 30(5), 369-385.
- Sundt, J. L. ve ark. (1998). The tenacity of the rehabilitative ideal revisited: Have attitudes toward offender treatment changed? *Criminal Justice and Behavior*, 25(4), 426-442.
- Todd, A. & Tipton, L. (2011). *The role and contribution of a multi-faith prison chaplaincy to the contemporary prison service*. (Project Report). Cardiff: Cardiff Centre for Chaplaincy Studies.
- TÜİK verileri.(2018, Haziran). Erişim adresi: <http://tuik.gov.tr>
- Yutysavichene, P. A. (1989). *Theory and practice of modular training*. Kaunas: Shvies Press.

Ekler

Ek 1:**Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat şeması (2018)**

Ek-3: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Genel Müdürlüğü (Koç tarafından önerilen kurumsal yapılanma ve hizmet birimleri) (2018)

Ek-4: Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında yapılan protokoller Protokol Metni-I (2001)

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü

Amaç ve Kapsam

Madde 1—Bu Protokol’ün amacı, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların dini ve ahlaki duygularını geliştirerek, yeniden topluma kazandırılmalarını sağlamaktır.

Protokol yukarıda belirlenen amaçlar doğrultusunda, taraflar arasında yapılacak işbirliğini kapsar.

Sorumluluk

Madde 2—Bu Protokol’ün yürütülmesinde taraflar eşit derecede sorumludur. Protokol’de yer alan hükümlere işlerlik kazandırmak amacıyla; merkezde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı, taşrada Cumhuriyet başsavcıları ve kurum müdürleri ile il ve ilçe müftülükleri yetkili ve sorumludurlar.

Tanımlar

Madde 3—Bu Protokol’de

Bakanlık: Adalet Bakanlığını;

Başkanlık: Diyanet İşleri Başkanlığını;

Kurum: Tutukevi, Kapalı, Açık Cezaevi ve Çocuk İslahevi gibi tüm Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerini;

Müftülük personeli: İlâhiyat Fakültesi mezunu müftü, müftü yardımcısı, şube müdürü, vaiz, vaize, din hizmetleri uzmanı ve imam-hatipleri ifade eder.

Görev ve Yükümlülükler

Madde 4—Protokol hükümlerinin yürütülmesinde görev ve yükümlülükler şunlardır:

A-Adalet Bakanlığının Görev ve Yükümlülükleri:

1. Kurum içinde derslerin işlenmesine uygun bir yerin derslane haline getirilmesini sağlamak ve imkânlar ölçüsünde eğitici araç ve gereçleri temin etmek,
2. Derslerin belli bir düzen içerisinde yürütülmesi için gerekli önlemleri almak,
3. Derslerde görevlendirilecek müftülük personelinin, emniyetli ve huzurlu bir ortamda çalışmaları için gerekli önlemleri almak,
4. Derse katılacak hükümlü ve tutukluların, suç ve öğrenim durumlarına göre gruplandırılmalarını sağlamak,
5. Kadrolu olarak kuruma atanan müftülük personeline günde 2 saat, dışardan gelen personele fiilen girdikleri ders saati kadar “ek ders” ücreti ödemek,

6. Ders ve konferans vermek ve rehberlik yapmakla görevlendirilen müftülük personelinin kurum araçlarından yararlanmalarını ve bu elemanlara kurumlarda imkânlar ölçüsünde ayrı mekânlar sağlamak,
7. Hükümlü sicil müşahede fişlerinde yer alan “din” bölümünün kurumda görevlendirilen müftülük personeli tarafından doldurulmasını sağlamak,
8. Kurumların yayın seçici kurulunda müftülük personelinin de görev alarak, kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve bağış yoluyla kurumlara alınan dini kitapların bu görevliler tarafından incelenmesini sağlamak.

B - Diyanet İşleri Başkanlığının Görev ve Yükümlülükleri:

1. Kurumların büyüklüğü ve niteliği göz önüne alınarak, kurumlara “Dini Danışman” olarak müftülük personeli görevlendirmek,
2. Müftülük personeline, tutuklu ve hükümlülere dini ve ahlaki bilgiler vermek, bu konulardaki yanlış bilgilerini düzeltmek, dini duygu ve düşüncelerini geliştirerek, insan, aile, millet ve vatan sevgisini aşılamak, Bunu sağlamak için kurumlarda haftada en az iki gün Din Kültürü, Ahlâk Bilgisi Dersi ve dini sohbetler ile ayda bir kez konferans vermek üzere, ‘Din ve Moral Hizmetleri’ görevini yürütmek, Sosyal ve kültürel faaliyetler kapsamında, istek halinde Kur’an-ı Kerim öğretimi ve dini vecibelerin yerine getirilmesini sağlamak,
3. Ders verecek olan müftülük personelinin, ünite alt başlıklarını ayrıntılı olarak hazırlayarak, kurum idaresine iletmesini temin etmek,
4. Ders konularının seçimini, hükümlü ve tutukluların özellikleri, Adalet Bakanlığı’nın Müfredat Programı ve Milli Güvenlik Kurulu’nun tavsiye kararlarını da dikkate alarak yapmak,
5. İdareye verilecek dilekçelerle, hükümlü ve tutukluların dini konulardaki özel görüşme taleplerini karşılamak,
6. Kurumlarda görevlendirilen müftülük personelinin denetimlerinin yapılarak, düzenlenen raporlardan bir örneğini Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne ulaştırmak,
7. Kurumların yayın seçici kurullarında, müftülük personelinin de görev almasını, kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve bağış yoluyla kuruma alınan dini kitapların bu görevliler tarafından incelenmesini sağlamak,

8. Başkanlık ve Diyanet Vakfı yayınları ile Adalet Bakanlığı kütüphanelerini imkânlar ölçüsünde ücretsiz olarak desteklemek.

C—Ortak Görev ve Yükümlülükler:

1. Görevlendirilen müftülük personeli günde 6 saat maaş karşılığı kurumda görev yaparlar. Cuma günleri müftülükçe belirlenen camilerde vaaz ederler.
2. Görevlendirilen müftülük personeli, çalıştıkları kurum Cumhuriyet başsavcılarının olumlu görüşü üzerine izinlerini müftülükten alırlar.
3. Ceza infaz kurumlarına atanacak olan personel, öncelikle Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenecek ortak programa uygun olarak hizmet öncesi eğitimden geçirilir ve belirli dönemlerde hizmet içi eğitime alınırlar.
4. Kurs sonunda, kursa katılan müftülük personeline belge verilir.
5. Hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim kursuna katılan ve belge alan müftülük personeli, kurumlarda öncelikli görevlendirilirler.

Değişiklik

Madde 5—Taraflardan biri Protokol’de değişiklik önerdiği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nca gerçekleştirilir.

Sona Erdirme

Madde 6—Protokol’e süre konulmamıştır. Taraflar anlaşmak suretiyle bu Protokol’ü yürürlükten kaldırabilirler.

Yürürlük

Madde 7—2992 sayılı “Adalet Bakanlığı’nın Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’un 5. ve 11. maddeleri ile 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kurulu ve Görevleri Hakkında Kanun”a dayanılarak hazırlanan bu Protokol, 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girer.

Ankara, 30 Mart 2001

İhsan ERBAŞ (Adalet Bakanlığı Müsteşarı)

Mehmet Nuri YILMAZ (Diyanet İşleri Başkanı)

Protokol Metni-II (2011)

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında

Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol

Amaç

Madde 1-Bu Protokol'ün amacı, ceza infaz kurumları ve eğitim evlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlikle ilgili faaliyetler sunmak suretiyle dinî ve ahlaki duygularını geliştirerek yeniden topluma kazandırılmaları sürecine katkı sağlamaktır.

Kapsam

Madde 2-Protokol; yukarıda belirlenen amaç doğrultusunda yapılacak işbirliğinin esas ve usullerini belirler ve Başkanlık ile Bakanlığın merkez ve taşra teşkilâtını kapsar.

Tanımlar

Madde 3-Bu Protokol'de,

Bakanlık : Adalet Bakanlığını

Başkanlık : Diyanet İşleri Başkanlığını,

Kurum : Tutukevi, kapalı ve açık ceza infaz kurumu ile çocuk eğitimevi gibi tüm ceza infaz kurumları ve tutukevlerini ve denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüklerini,

Müftülük personeli:

Kurumlarda tam gün esaslı görevlendirilen cezaevi vaizlerini,

Dini yükseköğrenim görmüş müftü, müftü yardımcısı, şube müdürü, vaiz, din hizmetleri uzmanı ve imam-hatipleri,

(a) ve (b) maddelerde anılan kadroların herhangi birinden emekli olup da müftülükçe görevlendirilmesi uygun görülenleri,

Din hizmetleri ve ahlaki gelişim faaliyetleri: Din ve ahlak bilgisi dersini, dinî sohbetleri, ayda en az bir kez verilecek konferans etkinliğini, Kur'an-ı Kerim öğretimini ve manevi rehberlikle ilgili faaliyetler ile hükümlü ve tutukluların dinî ve ahlaki gelişimleri için yapılacak benzeri faaliyetleri ifade eder.

Sorumluluk

Madde 4-Bu Protokol'ün yürütülmesinden taraflar eşit derecede sorumludur. Protokol'de yer alan hükümlere işlerlik kazandırmak amacıyla; merkezde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı, taşrada kurum müdürlükleri ile il ve ilçe müftülükleri yetkili ve sorumludur.

Görev ve Yükümlülükler

Madde 5- Protokol'ün amacına ulaşılabilmesi için tarafların görev ve yükümlülükleri şunlardır:

A-Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün Görev ve Yükümlülükleri:

1. Kurum içinde "Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredatı" çerçevesinde derslerin işlenmesine uygun bir yerin derslane haline getirilmesini sağlamak ve imkânlar ölçüsünde eğitici araç ve gereçleri temin etmek,
2. Din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetlerinin belli bir düzen içerisinde yürütülmesi için gerekli önlemleri almak,
3. Bu Protokol kapsamında görevlendirilen personele, çalışmalarını amacına uygun yürütebilmesi için çalışma odası ve sınıf temin etmek, emniyetli ve huzurlu bir ortamda çalışmaları için gerekli tedbirleri almak,
4. Bu Protokol kapsamında görevlendirilen personelin gerekli görmesi ve talebi doğrultusunda, din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetlerine katılacak hükümlü ve tutukluların gruplandırılmalarını sağlamak,
5. İmkânlar ölçüsünde, bu Protokol kapsamında görevlendirilen personele kurum araçlarından faydalanma imkânı vermek,

6. Kuruma yeni gelen tutuklu ve hükümlülerle bu Protokol kapsamında görevlendirilen personelin görüşmesini ve hükümlü gözlem ve sınıflandırma formlarında yer alan “din” bölümünün ilgili personel tarafından doldurulmasını sağlamak,
7. Bu Protokol kapsamında görevlendirilen personelin, kütüphanede bulunan veya kuruma gelen dini kitapları gözden geçirmesini sağlamak.

B-Diyabet İşleri Başkanlığının Görev ve Yükümlülükleri

1. Kurumların büyüklüğü, niteliği ile hükümlü ve tutuklu sayısı göz önüne alınarak kurumlara yeterli sayıda öncelikle tam gün görevli cezaevi vaizi, buna imkân olmadığı durumlarda bu Protokol’ün üçüncü maddesinin (b) ve (c) fıkralarında belirtilen personelin görevlendirilmesini sağlamak.
2. Tutuklu ve hükümlülere dini ve ahlaki bilgiler vermek, bu konulardaki yanlış bilgileri düzeltmek, dini ve ahlaki duygu ve düşüncelerini geliştirerek, insan, aile, millet ve vatan sevgisini aşılama için; kurumlarda din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetleri görevini yürütmek, istek halinde Kur’an-ı Kerim öğretimi yapmak, dini gün ve haftaların anlamına uygun anma /kutlama programlarını hazırlamak ve dini vecibelerini yerine getirilmesine yardımcı olmak,
3. Verilecek olan derslerin ünite alt başlıklarını ayrıntılı olarak hazırlayarak kurum idaresine iletmesini temin etmek,
4. Din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik faaliyetlerinde; konuların seçimini, hükümlü ve tutukluların özellikleri, Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tutekevlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Din ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı ve Milli Güvenlik Kurulu’nun tavsiye kararlarını da dikkate alarak yapmak,
5. Hükümlü ve tutukluların idareye verecekleri dilekçeler aracılığıyla dini konulardaki özel görüşme taleplerini karşılamak,
6. Kurumlarda bu Protokol kapsamında görevlendirilen personelin, yılda en az bir kez denetimlerinin yapılarak, düzenlenen raporlardan bir örneğinin de Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne ulaştırılmasını sağlamak,
7. Kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve kurumlara yeni gelen dini kitapların ilgili personel tarafından incelenmesini sağlamak,

8. Kurum kütüphanelerini, Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet Vakfı yayınları başta olmak üzere, Din İşleri Yüksek Kurulunca tavsiye edilen diğer faydalı dini yayınlar ile imkânlar ölçüsünde ücretsiz olarak desteklemek ayrıca kurumların istekleri doğrultusunda ücretsiz olarak Diyanet Takvimi desteği sağlamak,

C-Ortak Görev ve Yükümlülükler

1. Ceza infaz kurumlarında bu Protokol kapsamında görevlendirilen personele Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında Adalet Bakanlığınca ek ders ücreti ödenir.
2. Bu Protokol kapsamında görevlendirilen cezaevi vaizleri, çalıştıkları kurum müdürlüğünün olumlu görüşü üzerine izinlerini müftülükten alırlar.
3. Bu Protokol kapsamında ceza infaz kurumlarında görevlendirilen personel, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenecek ortak programa uygun olarak hizmet öncesi eğitimden geçirilir ve belirli dönemlerde hizmet içi eğitime alınırlar.
4. Kurs sonunda, kursa katılan personele belge verilir. Hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim kursuna katılan ve belge alan personel, kurumlarda öncelikli görevlendirilirler.

Değişiklikler

Madde 6-Taraflardan biri Protokol'de değişiklik önerdiği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığınca gerçekleştirilir.

Yürürlük

Madde 7-Bu Protokol imzalandığı gün yürürlüğe girer. Protokol süresizdir. Yürürlükten kaldırılmasına taraflar birlikte karar verirler.

10/02/2011

Ahmet KAHRAMAN (Adalet Bakanlığı Müsteşarı)

Mehmet GÖRMEZ (Diyanet İşleri Başkanı)

Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinde Vaka Örnekleri

*Kasım Karaman**

Giriş

Kitabın bu bölümünde cezaevlerinde uygulanan manevi danışmanlık hizmetlerinde sahada yaşanan tecrübeye ilişkin öyküler anlatılacaktır. İnsanlar hastalık, hükümlülük, yaşlılık, öğrencilik, yakınlarını kaybetmek, yetim kalmak ve benzerleri gibi hayatlarında dönüm noktası olabilecek durumlarda kriz, depresyon, korku, kaygı, hiçlik duygusu, vazgeçmişlik, saldırganlık ve benzeri şekilde ruhsal problemler yaşayabilirler. Böylesi travmatik durumlarda bireylerin içerisinde bulundukları ruhsal bunalımları sağlıklı bir şekilde yönetip manevi-dini varoluşları ile kendilerine ve yaşadıkları travmaya bakış açıları arasındaki boşluğu kapatarak yeniden bütüncül ve anlamlı bir hayat inşa etmeleri oldukça önemlidir. Bu makalede anlatılan öyküler ile sıkıntı içerisindeki bireylerin yeniden bütüncül ve anlamlı bir hayat inşa etme imkânına kavuşmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerinin öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Öyküler sunulurken, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinde kullanılabilecek dini etkinlik örnekleri ile eşleştirilerek uygulamaya ilişkin bir referans çerçevesi oluşturulmaya gayret edilmiştir.

2001 yılı ocak ayında Diyanet İşleri Başkanlığında vaiz olarak görev yapmaya başladım. Değişen şartlara ve gelişmelere bağlı olarak Başkanlığımız tarafından sunulan din hizmetlerinin kapsamı da gelişti. Artık sadece

* Ordu İl Müftülüğü Cezaevi Vaizi

ibadet mekânlarıyla sınırlı kalınmamakta, ceza infaz kurumları, huzurevi, sağlık kurumları, aile yaşam merkezleri, çocuk evleri, öğrenci yurtları, gençlik merkezleri gibi ihtiyaç duyulan tüm sosyal hizmet alanlarına yönelik kurum ve kuruluşlarda, bireylerin başa çıkmakta zorlandığı sıkıntı ve sorunlar karşısında dinin inanç, duygu, tecrübe ve etki gücünden yararlanabilmelerine yardımcı olmak üzere, toplumun her kesimine yönelik din hizmetleri ve manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde bulunulmaya başlandı. Zira insanlar, yeni ortaya çıkan olay ve durumlar karşısında zaman zaman yaşadıkları psikolojik acı ve krizlerle başa çıkabilmek için ruhsal çıkış yolları ararlarken, bu yeni duruma-soruna dair dinsel-mânevî bakış açısını ve tutumunu öğrenmeye, dolayısıyla manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç duyabilmektedirler.(Koç, 2017)

Görev safahatım içerisinde bir vaiz olarak bilinen ifta ve irşad hizmetlerinin yanı sıra, görev yaptığım yerleşim biriminde uzun yıllar boyunca çoğunlukla tek vaiz olarak çalışmam hasebiyle olsa gerek, yukarıda bahsi geçen uygulama alanlarının hemen tamamında vazife yaptım. Anadolu'nun birçok yerinde ki meslektaşlarım gibi haftanın altı, bazen yedi günü, bir kurumdaki diğerine ziyaretlerde bulundum. Manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında hizmetim mesleğimin hemen ilk yılında cezaevi görevlendirmesiyle başladı, o günkü adıyla Aile İrşad Bürosu ile devam etti, bu ikisini sağlık kurumları, huzurevi, yetiştirme yurtları (sonradan çocuk evleri), gençlik merkezleri ve kampları, KYK yurtları ve orta öğretim kurumları takip etti. Her bir kurumun kendine özgü şartları vardı, el yordamıyla yön bulmaya çalıştığımız günler oldu, bazen çok zorlandık. Fakat her durumda, dini değerlerimizden güç alarak çıktığımız bu yolda, gerek din hizmeti sunarken ve gerekse manevi danışmanlık faaliyetlerini gerçekleştirirken kimseyi ötekileştirmeyen, siyasi, ideolojik görüşü ve kişisel tercihleri her ne olursa olsun, hem modern bilimleri hem de manevi, dini, kültürel kodlarımızı içeren bütüncül bir yaklaşımla insanımızın tümünü kucaklayıcı bir görev bilinci ile hareket etmeye gayret gösterdik.

Bugün gelineen noktada gerek Başkanlığımız ve ilgili kurumların konuya bakışları ve gerekse sahada görev yapan personelimizin kalifikasyonu itibariyle hayli mesafe katettiğimizi söyleyebilirim.

Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

1950'den beri Ceza İnfaz Kurumları'nda din hizmetleri çeşitli biçimlerde ifa edilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte, cezaevlerinde din hizmetlerinin

planlı ve programlı bir şekilde ilk defa ele alınıp uygulanmasına 1982 yılında başlanılmıştır. (Özdemir, 2006). 30.03.2001 tarihinde sunulan hizmetlerinin daha sistemli yürütülebilmesi adına Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında, hükümlü ve tutukluların dinî ve ahlâkî gelişmelerini sağlamaya yönelik olarak işbirliği protokolü imzalanmış, benim cezaevi görevlendirmem de bu protokol çerçevesinde yapılmıştır.

Göreve başladığım zaman dilimi, Türkiye cezaevleri açısından kritik olayların yaşandığı olağanüstü bir dönemdi. “Hayata Dönüş” operasyonlarının üzerinden henüz oldukça kısa bir süre geçmişti. Yaşananlar adli tutuklu ve hükümlüleri de derinden etkilemişti. Aynı günlerde kamuoyunda “Rahşan affı” olarak bilinen 4616 sayılı “Şartla Salıverme ve Erteleme Yasası”nı yürürlüğe girdi ve cezaevinden tahliyeler başladı.

Söz konusu 2001 tarihli protokol, bu alanda yapılan bilimsel çalışmalarla ulaşılan yeni bilgiler, sahada yaşanan tecrübeler ve ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda 10.02.2011 tarihinde yenilendi. Her iki protokol kapsamında da bizlerden beklenen hükümlü ve tutukluların uyum, iyileştirme ve salıverme sonrası topluma katılımları süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine yönelik olarak din hizmetleri ile manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri gerçekleştirmemizdi. Dolayısıyla Ceza infaz kurumlarında yürüttüğümüz faaliyetlerin amacı, bir yandan hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumuna uyum sağlamasına yardımcı olmak iken, öte taraftan da onların rehabilitasyonu ve tahliye sonrası topluma yeniden adaptasyonuna katkı sağlamaktır.

Manevi danışmanlık hizmetinde yapmaya çalıştığımız iş, hayatın akışı içerisinde yaşanması muhtemel hastalık, hükümlülük, yaşlılık, yakınlarını kaybetmek, yetim kalmak gibi dönüm noktası olabilecek kritik durumlarda ortaya çıkan kriz, depresyon, korku, sıkıntı, keder, ümitsizlik, kaygı, hiçlik duygusu, vazgeçmişlik, saldırganlık ve benzeri ruhsal bunalımların yönetilip sorunları ile başa çıkmalarında, manevi-dini varoluşları ile kendilerine ve yaşadıkları travmaya bakış açıları arasındaki boşluğu kapatarak yeniden bütüncül ve anlamlı bir hayat inşa etmelerinde insanımıza din ve inanç merkezinde destek olarak kendini tanımasına, hayatına yeni bir anlam kazandırmasına yardımcı olmaya çalışmaktır (Karagül, 2012).

Hükümlü ve tutuklularla gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri bireysel görüşmeler (bireye rehberlik) ve koğuş ziyaretleri çerçevesinde yapılan grup çalışmaları (gruba rehberlik) şeklinde iki ana zeminde yürütülmektedir.

Empati kurma, kendini açma, etkin dinleme, asgari düzeyde teşvik, yansıtma, konuşmaya özendirme, yakından ilgilenme, kişiselleştirme, yüzleştirme, müdahale etme, bağlama gibi terapötik becerilerin etkin bir şekilde kullanıldığı bu çalışmalarda, Allah'la birlikteli bilinci uyandırma (zikir), sistematik düşünme deneyimi (tefekkür), dua ve niyaz, hikaye anlatma-hikayeleme, kitap okuma (biblioterapi), kendini denetleme (nefis muhasebesi) gibi manevi danışmanlık ve rehberlikte kullanılabilecek dini etkinlik örneklerine yer verilmektedir.

Aşağıda 2001 yılından bu yana görevlendirildiğim muhtelif ceza infaz kurumlarında gerçekleştirdiğim manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerine ilişkin örnekler yer almaktadır. Mekan ve kişi isimleri tarafımdan konulmuştur.

Cezaevlerinde Yürütülen Cezaevi Vaizliği Kapsamında Örnek Olaylar

Örnek Olay 1 (Toplu İbadet, Dua ve Niyaz)

İlk görevlendirildiğim cezaevi bünyesinde yaklaşık 600-700 civarı hükümlü ve tutukluyu barındırmakta, üç koğuşun birlikte yemek yediği ve havalandırmaya çıktığı yaklaşık 150 kişilik kısımlardan oluşan bir cezaevi idi. Bu kısımların yanı sıra tek kişilik hücreler ve müşahede odaları vardı. İş makineleri üç koğuşluk kısımları küçültmekle uğraşırken, cezaevi idaresi ve personeli salıverme yasası işlemleriyle uğraşıyorlardı. Cezaevi sakinlerinin üzerinde ise hem yakın zamanda olup biten operasyonların ve hem de salıverme yasasının kapsamının gerginliği vardı. Ben ise bir yandan cezaevini, hükümlü ve tutuklu bireyi tanımaya çalışırken öte yandan bu hengâme ve bunca kalabalık içerisinde kime nasıl ulaşırım diye düşünüyordum. İlk kısım ziyaretini öğretmen ve sorumlu başmemur ile birlikte gerçekleştirdik, beni tanıttılar ve bir masaya oturduk. Bir süre sonra öğretmen ve başmemur işleri olduğunu söyleyerek kısımdan ayrıldılar. On kadarı masamda, toplam yüzeli hükümlü ve tutuklu ile başbaşıyım. Ben ne konuşayım diye düşünürken masamda oturan hükümlülerden biri "hocam dua et de, yasanın kapsamı genişlesin, biz de çıkalım artık" dedi. "Olur" dedim, ama birlikte dua edeceğiz. Öğlen vakti idi, yemekler yenmiş, ezan yeni okunmuştu. "Hadi birlikte namaz kılalım, sonrasında yine hep birlikte dua edelim" teklifinde bulundum. Şaşırmışlardı, ama teklifimi kabul ettiler, abdestler alındı, üst kata koğuşlardan birine çıktık, o günlerde koğuşlarda seccade bulun-

madığı için battaniyeler serildi ve sonradan dahil olanlarla birlikte yaklaşık 20 kişi birlikte namaz kıldık. Namazın ardından önce Kur'an okudum ardından dua ettim. Haleti ruhiyeleri görülür şekilde değişmişti. Duanın ardından oturmaya devam ediyor olduğumuz halde kısa bir dini sohbette bulundum. Sohbet esnasında sayımız kırkı bulmuştu. Kimi sandalyede kimi yataklarında oturmuş sohbeti dinliyorlardı. Ben anlattıkça yüzlerinde ki huzur artıyor, bakışları daha bir derinlikli hale bürünüyordu. Sohbet bitti, müsaade istedim, çıkarken "hocam bir daha ne zaman geleceksiniz" diye sordular, "ne zaman geleyim" dedim, "yarın" dediler, "yine namaz kılalım ama" diye eklediler. İlk kısım ziyaretim iki saatin ardından benim açımdan oldukça güzel bir şekilde neticelenmişti. Fakat asıl mutluluğu bir gün sonra yaşadım, ikinci gün ziyaretimde namazı bahçede kıldık, 70'in üzerinde hükümlü ve tutukludan müteşekkil bir cemaat vardı. Cemaatle namaz kıldığımız duyuldu ve diğer kısımlarda kalan hükümlülerce de talep edildi ve tahliyeler gerçekleşinceye kadar üç ayrı kısımda dönüşümlü olarak öğlen ve ikindi namazlarını cemaatle kıldık, her namazın sonunda kuran okudum ve herkesin sesli bir şekilde amin diyerek içselleştirerek iştirak ettikleri dualar ettik, duanın ardından Rasulullah Efendimizin ve sahabelerin hayat tecrübelerinden muhatap kitlenin sorunlarına çözüm olacak hikayeler anlattım. Akşam ve yatsı vakitlerinde ise koğuşlarında kendileri cemaatle namaz kılmaya başladılar. İş makinelerinin hatırlattıkları ve özellikle salıverme yasasının kapsamının genişletilmesi beklentisinin gerginliği yerini gözlemlenebilir bir sükûnete bırakmıştı. Yasanın netleşmesi ve tahliyelerin gerçekleşmesi süresi zarfında toplam 450 kişinin kaldığı bu üç kısımda kayda değer bir asayiş olayı yaşanmadı.

Örnek Olay 2 (Sistemik Düşünme Deneyimi - Tefekkür)

Müşahede odaları bir yatak, bir klozet ve bir lavabodan müteşekkil ancak birkaç metrekaarelik küçük alanlardır. Özellikle koğuşa uyum sağlayamayan veya kalabalıktan hoşlanmayan hükümlüler bu odalarda kalırlar. Müşahede odasında yalnızsındır, tedarik edecek paran varsa ancak bir radyo eşlik edebilir yalnızlığına fakat onun da sesini istediğin gibi açamazsın, özellikle yatma saatlerinde çoğunlukla tamamen kapatmak zorunda kalırsın. Ahmet otuzlu yaşlarda, uyum davranışı bozukluğu sebebi ile bu odalardan birinde kalıyordu. Onu ilk ziyaret ettiğimde, anlattığı meseleler ve sorduğu sorulardan düşüncelerini tek bir merkezde toplayamadığını, sürekli farklı ve çoğun-

lukla kendisine faydası olmayan şeylerle zihnini meşgul ettiğini ve aslında hırçınlığının sebebinin bu zihin dağınıklığı olduğunu fark ettim. “Her şeyden haberdar olmalı, her şeyi düşünmeli ve her ihtimali hesaplamalıyım” derdi. İlerleyen ziyaretlerimde Ahmet’le sistematik düşünme üzerine çalışmaya başladık. Kim olduğu, nerede olduğu, neden burada olduğu, yaratılış hikmetinin bu olup olmadığı hakkında karşılıklı mütalaalarda bulunduk. Yeterince bilgi ve duygu aktarımından sonra ondan neden var edildiği tefekkür etmesini istedim. Her hafta tefekkür konusunu değiştirdik. İki ayın sonunda Ahmet koğuşa döndü ve uyumsuz davranışlar sergilemekten vazgeçti.

Örnek Olay 3 (Zihni Arındırma - Zikir)

Mehmet 28 yaşında uykusuzluk problemi çeken, rahatsızlığı ile ilgili olarak psikolog görüşmesi yapmış, en nihayetinde psikolog Mehmet’i doktora yönlendirmiş, doktorda kendisine uyku ilacı reçete etmiş bir hükümlüydü. Bir koğuş ziyaretinde dikkatimi çekti Mehmet, sersem gibiydi, gözleri kan çanağına dönmüştü. Toplu sohbet bitince yanına gittim, “ne oldu sana böyle” dedim, “uyuyamıyorum” dedi. Bir yandan uykusuzluk, diğer yandan aldığı haplar onu perişan etmişti. Bir dilekçe yazmasını söyledim. Mehmet’le yaptığım bireysel görüşmeler neticesinde uykusuzluğunun temel nedeninin geçmişine dayalı olarak duyduğu sürekli bir endişe ve pişmanlık olduğunu gözlemledim. Gözlerini kapadığında yaşadıklarını düşünüyor, başından geçen kötü hadiseler gözlerinin önüne geliyor ve uyuyamıyordu.

Mehmet’le Allah’ın affedici olduğu ve cennette bizi bekleyen güzellikler üzerinde konuşmalar gerçekleştirdik. Hazır olduğunda ondan eline bir tesbih almasını, abdestli bir şekilde yatağına girmesini, önce samimi bir şekilde dua etmesini ve sonrasında elindeki tespih ile beş tur (yani beş yüz kez) estağfirullah demesini (sayının beşyüz olarak tespiti, Mehmet’in uzun bir süre zihnini geçmişten kurtarmak, cennetin sonsuzluğuna daha uzun süre odaklanmasını sağlamak için tarafımdan belirlenmiştir), tespih çekerken sürekli olarak cenneti, cennetin engin, uçsuz bucaksız ovalarını vadilerini kırlarını güzelliklerini, her bir estağfirullah ile bu güzelliklere bir adım daha yaklaştığını hayal etmesini istedim. İlaç almayacaktı o gece ve deneyecekti.

Bir hafta sonra Mehmet’i görüşmeye aldığında o geceden sonra artık ilaç kullanmadığını, her gece yattıktan sonra önce dua ettiğini, sonra tespih çeker ve cenneti hayal ederken uyuduğunu, hatta değil beş tur, iki tur tespih çekmeden uyuyakaldığını söyledi.

Örnek Olay 4 (Allah'la Birliktelik Bilinci Uyandırma - Zikir)

Ali kırklı yaşlarda uzun süre ceza almış korku içerisinde bir hükümlüydü. Sürekli öldürüleceğinden, kendisine zarar verileceğinden endişe ediyordu. Kimseye güvenmiyor ve kendini tehdit altında hissediyordu. Ali'ye göre şu koca kâinatta yapayalnız, bir başına kalmıştı. Bu korku ve kaygı altında sergilediği davranışlar paranoya düzeyine yaklaşmış koğuş arkadaşlarını rahatsız etmeye başlamıştı. Ona yalnız ve kimsesiz olmadığını anlattım. Allah kulu ile beraberdi ve kendisine sığınan kulunu yalnız ve yardımsız bırakmazdı, Allah'a güvenebilirdi, güvenmeliydi. Allah bilici üzerinde Ali'y-le çalışmaya devam ettik. Namaz kılmasını ve sonrasında büküp boynunu (anlam derinliğini öncesinde anlatarak) hasbünallahi ve ni'mel vekîl, ni'mel mevlâ ve ni'mennasîr zikrini tekrar etmesini tavsiye ettim. Zikir yaparken Allah'ı düşünecek, Allah'ın kendisine olan yakınlığını hissetmeye çalışacaktı. Ali örneğinde Allah'ı zikretmek araç-amaç bütünlüğünün sağlanması açısından oldukça faydalı oldu. Yaklaşık bir ayın sonunda Ali'nin tavır ve davranışlarında ciddi değişiklik meydana geldi, artık rahatsız edici boyutlara varan korku ve yalnızlık temelli kontrolsüz davranışlarda bulunmuyordu.

Örnek Olay 5 (Hikaye Anlatma - Hikayeleme)

X koğuşu 18 misafiri ile cezaevinin en sorunlu koğuşlarından birisiydi. Çoğunluğu yirmili yaşlarda gençlerden oluşan hükümlü ve tutuklular sürekli olarak huzursuzluk çıkartıyorlardı. Ziyaretlerim esnasında bireysel dokunuşlarla belli bir mesafe katetsemde yine de ortak bir hedef etrafında onları birleştiremiyor, kavga gürültüye engel olamıyordum. Sevgi ve sempatilerini kazandıktan sonra onlara Hz. Yusuf'un başından geçenleri, zindanı nasıl bir medreseye dönüştürdüğünü anlattım. Cezaevinin bir medreseye dönüşebileceği fikrini benimsettikten sonra Kur'an-ı Kerimde yer alan Peygamber kıssalarından ve Efendimizin ashabına anlattığı geçmiş ümmetlerin ahvalinden hikayeler anlatmaya devam ettim. Bireylerin sorunları ile örtüşen ve olumlu sonuçlanan bir hikayenin onlara anlatılmasının, bulundukları konumdan arzu edilen konuma taşınmalarında ve başa çıkmada olumlu motivasyon kaynağı olacağı düşüncesiyle, hikayelerdeki başarıyı kendilerine örnek almalarını sağlamaya çalıştım. Üç ayın sonunda neredeyse koğuşun tamamı namaz kılmaya başladı, hatta yedi tanesi hiç aksatmadan namazları cemaat ile kılıyorlardı. Kavga gürültü sona ermişti.

Örnek Olay 6 (Af Bilinci Oluşturma - Tevbe)

Hasan işlerinin bozulması sebebiyle canının sıkkın olduğu bir akşam aşırı derecede alkol almış, sarhoş olmasına aldırmaksızın aracına binmiş, sürüş esnasında direksiyonda sızmış ve trafik kazasına sebep olmuş ellili yaşlarda bir esnaftı. Hasan'ın arkadan çarparak yoldan çıkarıp şarampole yuvarlandığı araçta genç bir anne hayatını kaybetmiş, baba ise sakat kalmıştı. Sebep olduğu faciadan dolayı kendini bir türlü affedemiyordu, her şeyden vazgeçmişti. Görüşe çıkmıyor, hiçbir etkinliğe katılmıyor, düzenli yemek yemiyor neredeyse kimseyle konuşmuyordu. Koğuş ziyaretlerimde masama geliyor fakat benimle de iletişim kurmuyordu. Hasan kaza yaptığı ana kendini hapsedmişti ve bugünle irtibat kuramıyordu, adeta canlı bir hayalet gibiydi.

Olan olmuştu fakat Hasan bunu bir türlü kabullenemiyor kendini affetmiyordu. Onu şimdiki zamana getirmek, kendisine şu an neye ihtiyaç duyduğunu hatırlatmam gerekiyordu. "Ben katil oldum, Allah beni hiçbir zaman affetmeyecek ve bunun için yapabileceğim hiçbir şey yok" derdi. Pişmanlık sarmıştı her yanını ve aslında yapabileceği bir şey de yoktu, dua etmekten başka. Hasan'a Allah'ın affediciliğini anlattım. Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmesini teklif ettim. Böylelikle ölümüne sebep olduğu anne için hatim yapabileceğini söyledim. Önce teklifime kayıtsız kaldı. Fakat gerek vefat eden anne ve gerekse sakat kalan babanın tedavisi için etiği duaların Kur'an tilaveti sonrasında yapıldığında daha makbul olacağını telkin ettiğimde teklifimi kabul etti. Birlikte Kur'an derslerine başladık. Oldukça hırslıydı, bir an önce öğrenmek istiyordu, bir bakıma yeniden hayata dönmüştü. Üç haftada Kur'an okumayı öğrendi, bir ay içinde ilk hatmini yaptı, duasını koğuşunda koğuş arkadaşları ile birlikte yaptık. Onu son gördüğümde tahliye olduktan sonra, işlerini düzelterip sakat kalan baba ve yavrusunun geleceğini garanti etme hesapları yapıyordu.

Örnek Olay 7 (Kendini Denetleme - Nefis Muhasebesi)

İnsan yaratılışı itibarıyla çözemediği bir problemi ya da içinden çıkamadığı bir sıkıntısı olduğunda, güvendiği birine derdini açmak ister, sorunları hakkında bilgi, fikir, görüş ve öğüt almaya, rehberliğe ihtiyaç duyar. Hele bu dert normal şartlar altında neredeyse hiç kimseye anlatılamayacak bir dert ise, içten içe sahibini yer tüketir. Egenin popüler sahil kentlerinin birinde oldukça lüks ve seküler bir hayatın içine doğmuş ve kendi ifadesiyle hayatın zevk almaktan ibaret olduğunu inancıyla yetiştirilmiş bir gençti Erkan. Di-

lekçe yazıp benimle görüşmek istediğinde neredeyse tükenmiş bir haldeydi. Dalıp gidiyor, titriyor, öfkeleniyor, sonra birden ağlamaya başlıyordu. Nesi olduğunu anlamam, daha doğrusu anlatması için üç ayrı görüşme yapmamız gerekti; henüz 19 yaşında olan Erkan, üniversitenin ilk senesini geride bırakmış, yaz dönemini geçirmek üzere ailesinin yanına yazlığa dönmüş, oldukça hareketli ve harareti geçen iki ayın sonunda artık zevk alacak bir şey kalmayınca, gençliğin de etkisiyle yeni ve farklı bir heyecana ihtiyaç duymuş, aldığı alkolün de etkisiyle kendi ifadesiyle kendisini bildi bileli hayranlık duyduğu annesine nitelikli cinsel tacizde bulunmuştu. Şimdi ise ne yapacağını bilemez haldeydi.

Bana düşen danışanımı olduğu gibi kabul etmek, hislerini ve düşüncelerini mümkün olduğunca tüm şahsi kanaatlerimi bir tarafa bırakarak anlamaya çalışmaktı. Onun gibi hissedemesem ve düşünemesem de, birlikte yeni bir düşünce sistemi inşa edebilirdik. Ben de bunu yaptım.

Erkan'a yeniden başlamasını tavsiye ettim. İradesini güçlendirecek, sorumluluk duygusu almasını sağlayacak, kimliğini ve kişiliğini yeniden inşa edeceği yeni bir başlangıç yapabileceğimizi söyledim. Ona Hz Vahşi'yi, Hz Halid b. Velid'i anlattım. Dün dün de kalmalıydı ve insan her gece yeni bir yarına uyanma imkânına sahip olarak yatmaktaydı yatağına. Şartları değiştirmesek de bakış açımızı değiştirebilir, varoluşumuza anlam katabilirdik.

Nihayetinde Erkan teklifimi kabul etti. Uzun soluklu ve zorlu bir kendini gerçekleştirme serüveniydi bu. İmanla başladık, zira o böyle istedi. Bana dinimizi İslam'ı anlat hocam dedi. Gerçekten dine ve geleneğe ait neredeyse hiç bir değer yoktu Erkan'ın değerler dünyasında, Allah hakkında neredeyse hiçbir fikri yoktu, helal-haram, günah-sevap gibi kavramlara sahip değildi. Yatılıştan başlayarak kim olduğumuza ve neden burada bulunduğumuza dair okumalar yaptık birlikte. Her görüşmemizde daha bir canlı ve heyecanlı, buna mukabil olgun ve ağırbaşlı bir Erkan görüyordum karşımda. İlerleyen zamanlarda gusülden başlayarak abdest ve namaza geçtik, namazda okuması gereken duaları ezberledi. Yaklaşık dört ay geçti, namaz kılmaya başlamış, Kur'an okumayı öğrenme planları yapıyordu. Bu süreçte aile ziyaretlerine olumlu bakmaya başladı, zira kabul etmiyor, görüşe çıkmıyordu. Bir gün "görüşü kabul ettim hocam, yarın annem ve babam gelecek" dedi. Ne düşüneceğini bilemez haldeydi, korkuyor ve utanıyordu. Ona iman ve tövbeden sonra artık dünün olmadığını, gelenlerin annesi ve babası olduğunu, çıkıp ellerini öperek evlatları olarak karşılarında oturması gerektiğini

söyledim, zira artık buna hazırdı ve kendisiyle yüzleşmeliydi. Ziyaret gerçekleşti. Bir gün sonra görüşmeye aldırıldığında içindeki sevinç görülmeye değerdi. “Başardım Hocam” dedi, “eski Erkan değilim artık” diye devam etti, haklıydı da. Yaklaşık sekiz ayın sonunda sanki yeniden doğmuş ve hayata yeniden başlamıştı. Varoluşunun farkında, irade sahibi, sorumluluklarını bilen bir bireydi artık Erkan.

Hikayesi az çok Erkan’inkine benzeyen başka hükümlüler de oldu. Yakin aile fertlerine fiziksel yahut cinsel şiddet eylemlerinde bulunan ve hatta anne-babasını veya evladını öldüren. Her biriyle uygulamada farklılıklar olsa da, temelde benzeri bir yaklaşımla iletişim kurmaya çalıştım. Hiç ulaşamadıklarım da oldu, Erkan gibi yeniden başlayanlar da oldu. İnsanın kendi kanından biriyle yaşadığı böylesi bir travma gerçekten kolay atlatılabilecek bir durum olmasa gerekti.

Örnek Olay 8 (Yaratılışın Hikmetini Kavrama - İmtihan)

Erol X5 koğuşunda tanıdığım 25 yaşında bir geçti. Hiçbir şekilde sohbetlere katılmıyor, koğuş arkadaşlarıyla olabildiğince az iletişim kuruyor ve sürekli bir şekilde mahcup ve çekinden bir tavır sergiliyordu. Gözlemleyebildiğim kadarıyla Erol kendisini sosyal açıdan beceriksiz, kısmen yetersiz ve kişisel olarak albenisi olmayan biri olarak diğer hükümlülerden daha zayıf görmekte, utanılacak bir durumda kalabileceği endişesiyle kişisel etkileşimlerde bulunmamakta ve toplu etkinliklere katılmak istememekteydi. Bir süre sonra kendisiyle özel olarak ilgilenebileceğimi, bir dilekçe yazmasının yeterli olacağını söyledim. Tahmin edilebileceği üzere Erol dilekçe yazmadı.

Birkaç hafta sonra cezaevi binası girişinde gördüm, hastaneye götürülmüş ve geri getirilmişti. Diğer hükümlülerin ring aracından indirilip binaya girişleri bekleniyordu, yanına yaklaştım, tebessüm ederek elimi omzuna koydum, “nasılsın Erol” diye sordum. Başı önde ürkek bir tavırla “iyiyim Hocam” dedi. Daha önce de kısa diyaloglarımız olmuştu ama hiç hocam dememişti. Hoşçakal diyerek yanından ayrıldım. Birkaç gün sonra dilekçesi geldi, görüşmeye aldurdum. “Biliyor musun Hocam” dedi Erol, “o gün cezaevi kapısında, ilk kez biri benden herhangi bir beklentisi ve çıkarı olmaksızın nasıl olduğumu sordu”. Bunu söylerken gözleri dolmuş, bir kaç damla yaş çoktan süzölmeye başlamıştı. Güven tesisinin sağlandığı ilk iki görüşme sonrasında Erol hikayesini anlatmaya başladı. Henüz iki veya üç yaşındayken yetiştirme yurduna bırakılmış, anne babasını hiç tanımamış, yedi sekizli

yaşlardan itibaren sistematik olmasa da fiziksel ve cinsel istismara uğramış, on iki yaşında yurttan kaçmış, bir süre sokakta geçen yaşam serüveninde yurttan olandan daha beter tecrübeler yaşamış, yeniden yurda dönmüş, en nihayetinde 18 yaşında soluğu İstanbul'da almış, peşi sıra birbirinden ağır travmalarla geçen bir çocukluk ve gençlik dönemine sahipti Erol, kendini aşırı derecede değersiz hissediyordu, mahcup olma, alay konusu olma, dışlanma, kullanılma korkusu neredeyse tüm davranışlarını etkisi altına almıştı, cezaevine gelişi de bu türden korkularının tetiklediği bir davranış sebebiyle olmuştu.

Erol'la insanın değeri üzerinde konuştuk. Yaratıcının insana yüklediği misyonu tartıştık. Yaşadıklarının ruhunda bıraktığı derin izler silinir miydi bilemiyorum, ama kendi imtihanına yeni bir yön verebilirdi. Başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünden ziyade, kendisinin kendi hakkındaki yargılarını öne çıkarmaya çalıştık. Aslolan kişinin kendisi hakkında ne düşündüğü idi ve Yaratıcısının onun hakkındaki kanaati. Bu ürkek tavrını sürdürmesi halinde çocukluk döneminde yaşadığı travmaların cezaevinde de yaşanması oldukça yüksek bir olasılıktı. Önce kendi varlığının farkına varması gerekiyordu, değerinin ve biricikliğinin. Bu keşif ancak varlığın hakiki sahibi ile birlikte yapılabilirdi, öyle yaptık. Sorularının yoğunlaştığı ve “benim suçum ne” şeklinde formüle edilebilecek kader mevzuuyla başladık, imtihanla devam ettik. Yaklaşık dört ay boyunca düzenli aralıklarla görüştük. Sevk alıp başka bir cezaevine nakledilmeden önce son kez görüştüm Erol, kısmen de olsa özgüven kazanmış, özsaygısı ve buna bağlı olarak iletişim becerileri gelişmiş bir birey hüviyetine bürünmüştü.

Örnek Olay 9 (Kitap Okuma - Biblioterapi)

Büyük şehrin varoşlarında büyümüştü Taner. Kendisi bunu köprü altları ve harabeler olarak tasvir ediyordu. Cezaevi psikologunun yönlendirmesi ile cezaevi revirinde tanıdım Taner'i, iki bileği de sarılıydı ve bu ilk denemesi de değildi, kuvvetle muhtemel son da olamayacaktı, 24 yaşındaydı, baba-yiğit cüssesine rağmen hayattan vazgeçmişliği her halinden belli oluyordu ve daha sonraki görüşmelerimizin birinde bu dünyaya dair hiçbir arzusu hayali kalmadığını söyleyecekti.

Kendimi tanıttım, hoca olduğumu öğrenince “ben seninle teneşirde buluşmayı arzu etmiştim” diyerek mukabelede bulundu. Taner'le görüşme odasında baş başa kalmamız hayli zaman aldı, Nihayetinde baş başa kaldı-

ğımızda da bana karşı öfke doluydu, “neden beni rahat bırakmıyorsun” diye bağırdı. Senden önce, senin durumunda biri vardı, cezaevinde birkaç kez intiharı denemiş, başaramamış fakat tahliye edildiği ilk gün yaşamına kendi elleriyle son vermişti, duymuşsundur”, “evet biliyorum” dedi, bu arada ona işaret ettiğim koltuğa gayri ihtiyari bir şekilde oturmuştu, “ben” dedim, “onunla hayli uzun zaman ilgilendim, ama gördüğün üzere gibi başaramadım, bir şekilde kendimi sorumlu hissediyorum ve bu duygudan kendimi kurtaramıyorum, şimdi sen bana yardım etmez ve bu girişimlerinden vazgeçmezsen, sanırım bu mesleği bırakmak zorunda kalacağım”. Önce bir süre sustu, sonra “bu senin sorunun” dedi, “teneşirde görüşürüz” diye ekledi ve kapıya yöneldi, tam çıkacakken “lütfen bana yardım et” diyebildim, memur eşliğinde hızlı adımlarla uzaklaştı. Dosyasından okumuştum Taner’in cezaevinde bulunma sebebini; gasp, hırsızlık, uyuşturucu satıcılığı, cinsel taciz ne ararsan biraz vardı. 24 seneye nasıl sığdırdın bu kadar şeyi diye düşünmekten alıkoyamamıştım kendimi.

İnsanların hayatın akışı içerisinde yaşadıkları birbirinden ağır kritik durumlarda ortaya çıkan kriz, depresyon, korku, sıkıntı, keder, ümitsizlik, kaygı, hiçlik duygusu, vazgeçmişlik, saldırganlık ve benzeri ruhsal bunalımlarını yönetip sorunları ile başa çıkmaları elbet kolay değildi, özellikle tek başına. Dosyasında sadece ceza aldığı suç hikayeleri vardı ama onu bu hayata sürükleyen şartlar ve sebepler yer almıyordu. Kim bilir neler yaşamıştı.

Günler günleri kovaladı, Taner’in peşini bırakmadım, bulunduğu koğuştaki daha sık ziyaret etmeye başladım, konuşmasa da benimle göz teması kuruyor ve dinliyordu. Cennetten bahsettiğim bir gün döndü ve “gerçekten var mı öyle bir yer” dedi. Zamanı gelmişti, “var” dedim ve böylelikle Taner’le yolculuğumuz başlamış oldu.

Bir aya yakın her fırsatta Taner’e cenneti anlattım, birlikte cenneti tasvir eden kitaplar okuduk, ayrıca cenneti tasvir eden ayet ve hadislerden bir metin oluşturdum ve koğuşunda okuması için hediye ettim. Sonra bir okuma listesi oluşturdum. Okudukça okuyor, dinledikçe dinlemek istiyor, sık sık gözlerini kapıyor ve cennette olduğunu hayal ediyordu. Bir ayın sonunda, beşinci veya altıncı görüşmemizde “ben bu cennete gitmek istiyorum” dedi.

Sonrasında sıfırdan başlayan uzun soluklu bir din eğitimi süreci başladı, abdest, namaz, Kur’an. Onu revirde ilk görüşümün dördüncü ayında artık intihar etmekten vazgeçmiş, günahlarına tövbe etmiş, kendine cennete giden yeni bir yol haritası belirlemiş bir Taner vardı karşımızda

Örnek Olay 10 (Dini Bilgilerdeki Eksiklik ve Yanlışlıkların Giderilmesi)

Bu kısımda yanlış veya eksik dini bilgi ve buna bağlı olarak gelişen travmatik dindarlık algılarına örnekler vereceğim.

- Ahmet (yaş 42) koğuşunda kimseyle konuşmuyor, düzenli yemek yemiyor, düzenli olarak uyumuyor, sürekli namaz kılıyor, tesbih çekiyor ve Kur'an okuyordu. Dolayısıyla tamamıyla kendini çevresine kapatmıştı. Kendisine neden böyle yaptığını sorduğumda günahlarının çok olduğunu ve ancak bu şekilde affedileceğine inandığını söyledi. Bu durum sadece sosyal uyumsuzluk olarak değil aynı zamanda fizyolojik yetersizlik olarak da sorun oluşturmaya başlamıştı. Ona Kur'an'daki tövbe ayetlerini okudum, Efendimizin ibadetler için koyduğu ölçüyü anlattım. Nefsinin üzerindeki haklarından bahsettim. Düzenli görüşmelerin sonunda arkadaşlarıyla ortak etkinliklere katıldığı, fizyolojik olarak daha iyi görüldüğü gözlemlendi.
- Hasan (yaş 56) bulunduğu koğuşun mümessili idi ve koğuşunda dini sohbet yapılmasını istemiyordu. Kendisini bireysel görüşmeye davet ettim, isteksizliğinin sebebini sorduğumda, yaşadıkları neticesinde artık affedilebileceğine inanmadığını, çoktan cehennemlik olduğunu, dolayısıyla bulunduğu yerde dinden bahsedilmesini istemediğini söyledi. Hasan'la Allah'tan kimlerin ümit keseceği ve tövbenin mahiyeti hakkında konuştuk. Mevlana'dan, Yunus'tan örneklerle insanın hata yapabileceğini, fakat aslolanın tövbe olduğunu ve bu geri dönüşün son nefese kadar her an mümkün olabileceğini anlattım. Hasan koğuşa gelip sohbet yapmam hususundaki katı tavrını yumuşattı, kendisi de sohbetlere aktif olarak katılmaya başladı.
- Metin (yaş 34) uzun süredir eş görüşüne çıkmamış, eşi kendisine evliliklerinin bitme noktasına geldiğini hatırlatarak bu davranışının sebebini ulsorulduğunda ona kendisini ibadete verdiğini, tövbe sürecinde olduğunu, bu süreçte nefsinin hoşuna gidecek bir şey yapmasının doğru olmadığını söylemişti. Durum Metin'in eşi tarafından idareye aksettirilince, idare bu konuda Metin'le konuşmamı istedi. Metin, görüşte hanımına söylediklerini bana da tekrarladı. Metin hanımıyla birlikte olmasının tövbesine zarar vereceğine inanıyordu. Ona bakara suresinin

187. ayetininin¹ ilgili kısmını okudum, Abdullah b. Amr'a Efendimizin yaptığı "Bazen oruç tut, bazen tutma, gecenin bir kısmında ibadet et, bir kısmında uyu, Çünkü vücudunun sende hakkı var, Gözünün senin üzerinde hakkı var. Bedeninin de senin üzerinde hakkı var. Ailenin de senin üzerinde hakkı var."^{2**} nasihatini hatırlattım. Metin teşekkür ederek yanımdan ayrıldı ve eş görüşlerine çıkmayı kabul etti.

- Arif (yaş 62) koğuştaki kendisini ilk gördüğümde oldukça bitkin ve tükenmiş bir haldeydi. Kendisiyle yakınlık kurup bu durumun muhtemel sebeplerini anlamaya çalışırken, Arif'in namaz kılmayı ve Kur'an okumayı terk etmiş olmasının bu durumun en temel sebebi olduğunu fark ettim. Bir süre sonra kendisi de bunu ifade etti, neden bıraktığını sordüğümde yakın zamanda koğuşlarına dini bütün bir mahkumun gelip bir süre kaldığını, kendisine Kur'anı ve namaz dualarını yanlış okuduğunu söylediğini, böyle devam etmesi halinde sevaptan çok günah kazanacağını söylediğini, bunun üzerine daha fazla günaha girmemek için namazı ve kuran okumayı terk ettiğini, bu durumun ise kendisini ziyadesiyle üzdüğünü anlattı. Kendisine bu konuda sahih bilgileri aktardığımda ise çok mutlu oldu sevinçten ağlamaya başladı. İbadet hayatına geri döndü, okuma hatalarının düzeltebildiğimiz kısmını birlikte çalışarak düzelttik.

Sonuç

Cezaevi vaizleri, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların uyum, iyileştirme ve salıverme sonrası topluma yeniden katılımlarının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi süreçlerine katkıda bulunmak üzere görev yaparlar.

Cezaevi Vaizlerinin kurumlarda gerçekleştireceği vazifeler teorik ve pratik anlamda din eğitimi-öğretimi ve din hizmetleri ile dini danışmanlık ve manevi rehberlik faaliyetleridir. Bu kapsamda cezaevi vaizleri hükümlü ve tutukluların dini içerikli sorularına cevap verme (ifta) sorumluluğunun yanı sıra, yeri geldikçe vaiz, öğretmen, Kuran kursu öğreticisi, imam-hatip olarak görev yaparlar ve her durumda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verirler.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, mesleki bilginin yanı sıra felsefe, psikoloji, sosyal psikoloji, danışmanlık ve rehberlik alanları başta olmak üzere

1 "Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz. Sizin kendinize hıyanet etmekte olduğunuzu Allah bilmiş, tövbenizi kabul etmiş ve sizi bağışlamıştır. Şimdi artık onlarla birleşin ve Allah'ın sizin için yazdığını isteyin."

2 Buhari, Savm, 54

farklı bilim alanlarını kapsayan disiplinler arası bütüncül bir bakış açısına sahip olmayı gerektirmektedir. Ayrıca kriz, depresyon, korku, kaygı, hiçlik duygusu, tükenmişlik sendromu, vazgeçmişlik, saldırganlık ve benzeri travmatik durumlarla “başa çıkma” yeteneği gerektirmektedir. Cezaevi vaizinin görevin gerektirdiği ruh ve karakter yapısına sahip olması, dezavantajlı bir grupla çalışıyor olmanın zihin ve gönül dünyasında meydana getireceği olumsuz etkilere karşı göreceği zararı en aza indirmesi bakımından oldukça önemlidir.

Cezaevi Vaizi, vazifesini Adalet Bakanlığına ait kurumlarda yerine getirir, hizmet ve faaliyetlerini Adalet Bakanlığı mensubu kurum personeli ile işbirliği ve uyum içerisinde yürütmek zorundadır. Bu bağlamda, mensubu bulunduğu Diyanet İşleri Başkanlığını temsil yeteneğine sahip olunması, adliye mensupları, kurum idaresi ve personeli ile geliştirilecek ilişkilerde sergilenilecek tavır, tutum ve davranışların buna göre seçilmesinin önemi izahtan varestedir.

Cezaevi vaizliğinin vazife alanı olan ceza infaz kurumlarının doğaları gereği birçok zorluğu bünyesinde barındırdığı, eğitim-öğretim, danışmanlık ve rehberlik yapılacak kişilerin ise suça bulaşmış ve neticesinde özgürlüklerinden yoksun kalmış bireyler olduğu unutulmamalıdır.

Verilen örneklerde de görüleceği üzere bireylerin yaşadığı psikolojik problemlerin birçok sebebinden biri de sahip olduğu eksik veya yanlış dini bilgi ve uygulamalar olabileceği gibi, bazı durumlarda anlam arayışı merkezli mânevî bir boşluktan da kaynaklanabilmektedir.

Cezaevi vaizinin birincil sorumluluğu işte bu manevi boşluğun tespiti ve doldurulmasında hükümlü ve tutuklulara rehberlik etmektir. Bir şekilde suça bulaşmış ve cezaevine düşmüş bir insan evladının yeniden ayağa kalkması ve dağılmış ruhunu ve hayatını yeniden toparlayabilmesi için ekmek kadar, su kadar ihtiyacı vardır bu rehberliğe. Bundan dolayıdır ki, en derinlerinde taşıdıkları ve artık yükünün altında ezildikleri, kimselerle paylaşamadıkları sırlarını bizimle paylaşır hükümlü ve tutuklular, bilirler ki ne aleyhlerine kullanılacak ve ne de yüzlerine vurulacaktır.

Bunun için yeterli donanım ve gönüllüğe duyulan ihtiyaç aşîkârdır. Fakat yeterli donanım sahip olmasa da bir manevi danışmanın iyi niyetle cezaevinde bulunması bile ortamın havasını değiştirmekte, hükümlü ve tutukluların yaşamına olumlu katkı sunabilmektedir.

Bir keresinde maltada (E Tipi cezaevlerinde ana koridora verilen isim) çay dağıtmakla vazifeli ve daha önce selamlaşmanın haricinde herhangi bir

diyalogumuzun olmadığı bir hükümlünün, her sabah yaptığım gibi kendisine selam verdiğim sabahların birinde beni durdurup “Hocam sabah olup cezaevine gelişinizi ve bana selam verişinizi dört gözle bekliyorum, sizinle selamlaştıktan sonra içim huzurla doluyor ve günüm çok güzel geçiyor” diyişi ve bu minvalde yaşanan diğer birçok tecrübe göstermektedir ki, din görevlilerinin ceza infaz kurumlarındaki varlığı dahi birçok hükümlü ve tutuklu nezdinde oldukça önemli bir değer ifade etmektedir.

Birçok hükümlü ve tutuklu koğuşlarında yapılan sohbet, Kur’an tilaveti ve cemaatle namaz ve toplu dualardan sonra koğuşlarına huzur ve bereket getirdiğini söylemişlerdir.

Yine birçok hükümlü ve tutuklu, “dışarı”dan gelen, üzerinde üniforma olmayan, infaz ve güvenlikle değil onların duygu ve düşünceleriyle ilgilenen bir manevi danışmanın koğuşlarında kendileriyle yan yana oturmasının, kendilerini dışarıya çıkmış hissettirdiklerini ve rahatladıklarını ifade etmişlerdir.

Ceza infaz kurumlarında yapmış olduğum nispeten uzun sayılabilecek yıllar içerisinde meslektaşlarım gibi ben de sayıları hiçte azımsanmayacak miktarda hükümlünün “Hocam iyi ki cezaevine girmişim, yoksa sizi ve aslında kendimi tanıyamayacak, bu hizmetlerden istifade edemeyecek, bunca önemli şeyi öğrenemeyecektim, kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyorum” diyişine tanıklık ettim.

Hasret ve pişmanlıklarla dolu cezaevi koğuşlarında, değil sevdiklerine, sağanda tereyağlı yumurtaya dahi özlem duyan ve bunu tarifsiz bir hüznle ifade eden, bazen hayatından dahi vazgeçmek isteyecek kadar dünyadan ümidini kesmiş bir hükümlünün yüreğine dokunabilmenin, hayatına anlam katmasına yardımcı olabilmenin verdiği huzuru tarif etmek gerçekten çok zor. Zaman zaman, özellikle açık görüş haftalarında bizimle görüşmek isteyen mahkum yakınlarının övgü ve minnet dolu ifadelerinin mesleki tatmin noktasında karşılığı olmayan bir haz verdiğini ifade etmek isterim. Lakin tüm bunlara rağmen dezavantajlı gruplarla, özellikle hasta ve hükümlülerle çalışmanın, empatik davranış boyutu aşıp hemhâl olma eşliğine geldiğinde ilânihaye sürdürülebilir bir meslek olduğunu düşünmüyorum. Zira bu kadar derdi, kederi, pişmanlığı taşıyabilmek yaşamsal maliyetleri itibariyle gerçekten mümkün görünmemektedir. Meseleye profesyonel yaklaşıldığında ise araya girecek mesafeyi kapatabilecek ve arzu edilen faydanın gerçekleşmesini sağlayabilecek bir yöntemin tespit edilip uygulanmasının ise en

azından benim için ciddi bir rahatsızlığa ve uzun yılların tecrübesine mâl olduğunu söyleyebilirim.

Kaynakça

- Karagül, Arslan. (2012). Manevi bakım: anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi: Hollanda örneği. *Dini Araştırmalar*, 14(7), 5-27.
- Koç, Mustafa (2017). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri. *Diyanet İlmi Dergi*, 53(4), 202.
- Özdemir, Şuayip (2006). *Cezaevlerinde din eğitimi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

II. BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK: FARKLI ÜLKE DENEYİMLERİ

Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (Hollanda, Exodus örneği)

*Ömer Faruk Akyüz**

Giriş

Yakın geçmişte yapılan araştırmalardan anlaşıyor ki, Hollanda'da cezası biten ve tahliye olan mahkumların büyük çoğunluğu tekrardan suça karışıp hüküm giyerek cezaevlerine geri dönmektedirler (WODC, 2016). Son yıllarda yapılan araştırmalar ise, ülke genelinde suç oranının ve dolayısıyla cezaevlerindeki mahkum sayısının azalmaya başladığı yönündedir (CBS, 2018). Bu duruma, Hollanda'da mahkumların rehabilitasyonuna yönelik yapılan çalışmaların önemli bir katkısının olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim Hollanda'da, mahkumun cezaevine girdiği andan itibaren hayata geçirilen ve onun tekrardan suç işlemesine engel olmak amacıyla yürütülen çeşitli çalışmalar vardır. Cezaevi içerisinde başlayan bu çalışmaların amacı, mahkumun varsa sorunlarını belirlemek, olası problem veya problemler üzerine çözüm odaklı yoğunlaşıp, mahkuma profesyonel (manevi) destek vermek ve onun tekrardan aynı hatalara düşmemesine yardımcı olmaktır.

Parmaklıklar ardında geçen cezaevi sürecinin, mahkumun hayatında önemli değişimlere sebebiyet verebileceği ve bunun sonucunda ise yeni sorun veya ihtiyaçların doğabileceği aşıkardır. Yapılan araştırmalara göre, Hollanda'daki mahkumların yaklaşık %20'sinin ikamet edebileceği bir ev veya oturma kartı/vize problemi, %40'ının iş veya gelir problemi ve %70'inin ödenen borçları bulunmaktadır (DJI, 2012).

* Din Eğitimi Doktora Öğrencisi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi

Yukarıda belirtilen sorunların yanında, mahkumun başka ne gibi sıkıntılarının olduğu bilgisine, ancak onunla yapılacak kişisel görüşmeler sonucunda varılabilir. Mahkumun kendi iç dünyasında yaşadığı olası değişim, yıkım, suçluluk psikolojisi veya hayata yeniden tutunma arzusuna destek olabilecek çalışmalardan biri de, şüphesiz iyi bir manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verebilmektir.

Yazımızda ilk olarak, Hollanda cezaevlerinde mahkumlara yönelik yürütülen rehabilitasyon çalışmalarının genel olarak neler olduğuna bakılacak ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bu çalışmalar içerisinde ne gibi roller oynadığı veya oynayabileceği konusu ele alınacaktır.

Devamında ise, mahkumların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılmasında önemli bir yer tutan, cezaevlerindeki mahkum sayısının azalmasına direkt katkı yapan ve özellikle son yıllarda adından sıkça söz ettiren ‘topluma yeniden kazandırma odaklı mahkumiyet’ süreci (herstelgerichte detentie) çerçevesinde yürütülen çalışmalardan biri olan, mahkumlara ve onların mağdurlarının maneviyatına da katkısı olabilecek bir çalışma, ‘onarım aracılığı’ (herstelbemiddeling) hakkında bilgi verilecek, manevi danışmanlık ve rehberliğin bu süreçte nasıl, ne kadar aktif rol oynadığı veya oynayabileceği konusuna genel hatlarıyla değinilecektir.

Bunun yanında, yaklaşık olarak 250 kadar profesyonel ve 1500 kadar gönüllü çalışanıyla (Exodus, 2018) mahkumların topluma kazandırılmasında başarılı bir rol oynayan Exodus (Çıkış) isimli bir organizasyonunun genel yapısı, mahkumlara nasıl yaklaştığı, onlara ne gibi hizmetler sunduğu, onların ihtiyaçlarına ve maneviyatına ne gibi katkılarda bulunduğu hususu gerçek başarı hikayelerinden de örneklerle ele alınacaktır.

1. Hollanda’da Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Başlangıç Yeri: Cezaevleri

Hızla değişen dünyada, bireyin çevresinden gitgide ne kadar koptuğu ve kendi iç dünyasında ne kadar yalnızlaştığı bilinmektedir. Araştırma bölümümüz Hollanda’ya baktığımızda ise (17 milyon nüfuslu Hollanda’da), ortalama bir milyon bireyin kendisini çok yalnız hissettiği ve yine nüfusun üçte birinin ise kendisini zaman zaman yalnız hissettiği gerçeği yapılan araştırmalardan görülmektedir. Yine yapılan aynı araştırmalara göre, bu grup yalnızca yaşlılar ve yalnız yaşayanlardan oluşmamaktadır (Open Deur, 2017).

Peki yalnızlık bir problem midir? Kimilerine göre eğer kendini dışlanmış ve anlaşılmamış hissediyorsan bu sorunun cevabı 'evet'. Kimilerine göre ise, bu yalnızlık aslında insanın kendisini sorgulamasına, kendine gelmene ve hatta bunu daha da ileri götürerek kendini doğaya veya Yaratan'a teslim etmeye bile vesile olabilir.

Burgering, yalnızlığı çevresindeki insanlarla kurduğu bağın kalitesiyle ilişkili olduğunu ve ilişkilerde samimiyet ve gerçek bağlar olmadığı müddetçe, kendisini kalabalık içinde dahi yalnız hissedebildiğini söyleyenlerden biridir. Dag Hammarskjöld ise arkadaşlıktan bahsederken, bunu 'birbirinin yalnızlığında nöbet tutmak, baş ucunda beklemek' olarak yorumluyor. Belki birini yalnızlığından tamamen koparılamayacağını, bunun gerçek manada mümkün olmadığını, fakat bireylerin birbirlerine karşı sıcaklık, ilgi ve alaka gösterebileceğinden bahsediyor (Burgering, 2017).

Tedavisi için Hollanda'da bir şehirden diğerine taşınmak zorunda kalan van der Veer (bayan Hristiyan bir vaize) ise yalnızlık hakkında şunları anlatıyor:

'Sizi kimsenin tanımadığı yeni bir şehre taşınmak, yalnızlık için yeterli olabilir. Yaşamak, başınızı soktuğunuz çatıdan daha fazlasıdır. 30 yıl Zwolle'da yaşadıktan sonra, Nijmegen şehrinde tüm güvenli bölgelerimi kaybetmiş gibiydim. Sokaklar, dükkanlar, yerel aksent, kısaca herşey bana yabancıydı. Pazarda yürüdüğümde karşılaştığım kimseyi tanımyordum, kimse bana selam vermiyor veya laf atmıyordu.' (Van der Veer, 2017)

Konumuz olan Hollanda'daki mahkumları ve özellikle bizim çalıştığımız müslüman mahkumları düşünecek olursak, bazıları doğduğu vatanına binlerce kilometre uzakta yaşamaya başlayan ve kimbilir yalnızlığı belki de iliklerine kadar hisseden insanlardı. Bu yalnızlığa birde suça karışmış olmanın, hüküm giymiş olmanın psikolojisini de ekler, birçoğunun aslında önemli derecede dil problemi olduğunu ve kendisini günlük hayatta dahi istediği gibi ifade edemediğini de göz önünde bulundurursak, belkide onların yalnızlığı ve iç dünyalarındaki olası manevi değişimler hakkında, daha tutarlı hayal kurma imkanı yakalayabiliriz. Bu aynı zamanda, birazdan genel hatlarıyla anlatmaya çalışacağımız çalışmaların, genelde Hollanda'daki tüm mahkumlar ve özelde müslüman mahkumlar için ne anlama gelebileceğini düşünmemize de yardımcı olacaktır.

1.1. Hollanda'da Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılması Hususundaki Genel Çalışmalar

Mahkumların sahip olduğu birçok problemin, daha cezaevi sürecine geçilmeden dışarıda onların sivil hayatında başladığına inanan Hollanda devleti, mahkumların cezaevi sürecinden sonra tekrar aynı hatalara düşmemeleri için ve onları hataya sürekleleyen nedenleri ortadan kaldırmak adına bir takım çalışmalar yürütmektedir. Genel olarak beş ana başlık altında toplanan yetişkin mahkumlara yönelik bu çalışmalar, eğer cezaevi sürecinde başlarsa daha başarılı bir rehabilitasyon süreci yaşanacağına inanılmaktadır.

İlk olarak, mahkumun geçerli bir oturum kartına sahip olması amaçlanmaktadır. Ülkede mahkumların önemli bir yüzdesinin yabancılardan oluştuğu ve yabancı mahkumların dikkate değer bir kısmının ise, geçici oturum kartlarıyla ülkede ikamet ettikleri düşünülürse, bunun son derece önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Zira birçok mahkum, daha cezaevi süreci başlar başlamaz bu tür sorunlarla karşılaşmaktadır. Hatta son yıllarda çıkan yasalara göre, uzun süre ceza alan yabancı mahkumlar sınır dışı dahi edilebilmekte ve bunun sonucunda da, hem kendileri hem de aileleri bu durumdan oldukça olumsuz etkilenebilmektedir. Geçerliliğini yitirmiş, süresi dolmuş veya yenilenmeyi bekleyen oturum kartlarıyla herhangi bir resmi işlem başlatılamayacağı için, öncelikle mahkumun hüküm sürecinden sonra elinde geçerli bir oturum kartına sahip olmasına, bu yönde hazırlıkların yapılmasına önem verilmektedir. Aksi halde doğabilecek sonuçlar ve prosedür hakkında önceden planlama yapılması gündeme gelmekte ve bu yönde mahkumla gerekli çalışmalar başlatılmaktadır.

İkinci bir odak noktası ise ev bulma problemidir. Hollanda'da normal vatandaşların dahi sorun yaşadığı ev bulma problemi, mahkumlar için de geçerlidir. Hüküm süreciyle beraber ortaya çıkabilen, yaşanan veya sahip olunan evi kaybetme problemi veya hüküm sürecinden sonra yaşanabilecek bir ev arama durumuna karşı, mahkuma bu konuda neler yapabileceği hususunda yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Zira yapılacak her resmi işlemde, oturum kartıyla birlikte her bireyin bir adres beyan etme zorunluluğu bulunmaktadır.

Bununla birlikte, her vatandaş gibi mahkumların da yaşamlarını idam ettirmek adına bir gelir kaynağına sahip olmaları gerekmektedir. Bazı mahkumların cezaevi sürecinden sonra iş veya gelir sahibi olma sorunu olmasa da, birçok mahkum için hüküm süreciyle birlikte sahip olunan iş veya gelir kaynağı kaybolmaktadır. Tahliye olunduğunda, mahkuma uygun bir iş bu-

lunabilmesi veya iş bulana dek geçici olarak da olsa işsizlik maaşı alabilmesi için, tahliyeden önce gerekli çalışmalar ilgili birimler tarafından zamanında başlatılmaktadır.

Yapılan araştırmalardan da anlaşıldığı üzere, mahkumların ortalama yüzde yetmiş kadarının ödenecek borçları vardır ve hüküm süreciyle birlikte yaşanması yüksek olan gelir kaybı ihtimali bu durumu daha da zorlaştırabilmektedir. Yine cezaevi sürecinde, mahkuma bu konularda ilgili birimler tarafından yardımcı olunmaya, varsa mevcut sorunlar çözülmeye veya mümkünse belli bir düzene koyulmaya çalışılır. Son olarak üzerinde durulan bir diğer konu ise, mahkumun var olan, geçerliliğinin devamı arzulan ve her bireyin sahip olma zorunluluğu olan sağlık sigortasıdır.

Saydığımız bu beş konu dışında, mahkumun rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılması çerçevesinde yürütülen aktivitelerin yönetildiği 'yeniden entegrasyon merkezi' (re-integratiecentrum) adında ayrı bir bölüm vardır. Bu bölümde mahkumun kendisinin aktif olması, ihtiyaçları doğrultusunda hangi aktivitelere katılmasına büyük oranda kendisinin karar vermesi ve sorumluluk alması beklenir. İhtiyaç duyulması halinde, mahkuma eğitim ve diploma alma, zihinsel (mental) ve fiziksel olarak daha sağlıklı bir yaşam için spor yapma, yeni bir meslek öğrenme veya ihtiyaçlarını karşılayabilmesi adına cezaevi içindeki iş saatlerine katılma, hayatlarını suça karışmadan nasıl idame ettirebilecekleri hususunda verilen kurslara ve 'geri dönüş aktiviteleri' (terugkeeractiviteit) adı verilen programlara katılım imkanı da sunulur. Mahkuma kendi ihtiyaçlarını belirlemesi adına, dijital anket soruları doldurtulur, hangi aktiviteye katılmasına kendisinin karar verebilmesi beklenir ve varsa sorularının bu merkezde cevaplanması sağlanır. Bu saydığımız çalışmalara ek olarak belediyeler, sağlık örgütleri, gönüllü çalışan kuruluşların temsilcileriyle gerekli görüş saatleri, öğretici kurslar düzenlenmekte, bilgilendirici broşürler dağıtılmakta, gelecekte yapılması muhtemel bir iş başvurusu için motivasyon ve özgeçmiş bilgisi hazırlanmakta ve yalnızca bahsettiğimiz bu çalışmalar ve onların uzantıları için kullanılması şartıyla internet kullanımına da izin verilmektedir.

Bölümün başında saydığımız beş odak noktasına eğilim, cezaevi sürecinde başlamakta ve takibi ise cezaevi sürecinden sonra da belli bir süre devam etmektedir. Güvenlik ve adalet bakanlığı tarafından yıllık 2.5 milyon euroluk bir bütçe, belediyelere tahliye olan mahkumlara bu beş hususta genel danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verilmesi için kaynak olarak ayrılmakta ve mahkumların topluma yeniden entegrasyonunu sağlamak adına

senelik yaklaşık olarak 1900 proje bu şekilde finanse edilmektedir. 2017 yılında toplamda 298 belediye bu çalışmaların içerisinde aktif olarak bulunmuş ve yapılan çalışmaların %77'si yine ayrılan bu özel bütçeden finanse edilmiştir. Bütün bu saydığımız çalışmalar içerisinde birçok profesyonel aktif olarak bulunmakta ve herbiri kendi uzmanlık alanından mahkumların topluma yeniden entegrasyonuna katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Bu profesyonellerin sayıları 2017 yılındaki verilere göre: 333 vaka yöneticisi (casemanager), 1098 mentor, 61 eğitici, 560 iş bölümü çalışanı, 125 fiziksel eğitmen ve 154 manevi danışman ve rehber olarak kayıtlara geçmektedir (DJI, 2018). Bir sonraki bölümde ise, bu 154 adet manevi danışmanın mahkumların maneviyatında, yani dolaylı olarak onların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılmasına ne gibi katkıları olabileceği üzerinde durmaya çalışacağız.

1.2. Hollanda Cezaevlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasındaki Rolü

Hem etkin bir manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin nasıl olması gerektiği, muhatabının kim, konusunun ne olduğunu ve nasıl çalıştığını genel hatlarıyla belirtmek, hem de bu mesleğin özünün zaman zaman farklı meslek gruplarıyla ve özellikle camilerdeki imamlıkla karıştırılmasından doğabilecek yanlış anlaşılmaların bir nebze önüne geçmek adına, mesleki tecrübelerimizden de yola çıkarak hazırladığımız aşağıdaki şemaya burada da kısaca bir göz atmakta yarar olabilir.

Tablo 1: Cami imamlığı ve manevi bakım görevlisi arasındaki genel farklar

Cami imamı	Manevi danışman ve rehber
Lider	Rehber
Yola getirici	Yol gösterici
Genel olarak cemaate hitap eden	Genel olarak bireye hitap eden
Mesafeli (resmi) yaklaşım	Kişisel (profesyonelce) yakın duruş
Yüzeysel soru ve sorularla meşgul	Soru ve sorunlarla derinliğine meşgul
Anlatan	Dinleyen
Bireyin özeli hakkında az konuşan	Bireyin özeliyle de meşgul olan
İyi bir imam: İyi bir vaiz	İyi bir manevi bakım görevlisi: İyi bir dinleyici, danışman
İnanç merkezli telkin	İnanç merkezli konuşma, iştisare
Cevaplar veren, kesin hüküm ve emir veren	Sorular soran, tavsiyelerde bulunan
Susturan	Anlattıran
Abi, kardeş, baba, hoca	Sırdaş, arkadaş, eşit insan, danışman, rehber, destek

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, cami imamlığı ile manevi bakım görevliliği, danışmanlık ve rehberlik arasında önemli farklar vardır. Herşeyden önce olarak cami imamı görev yaptığı cemaat için dini bir lider; manevi bakım görevlisi ise birlikte yürünen bir rehber gibidir. O, yolu gösterir ve mutahabı (danışanı) yolunu kendi seçer ve o yolu kendi başına yürüyerek tamamlar. Buna karşı imam doğru yolu öğreten ve hedefe nasıl ulaşılacağını tayin eden bir önderdir. Onun önderliği hem cemaat hem birey için söz konusudur ve genelde topluluğa, cemaate hitap eder ve yön verir. Okunan ezanlar, kılınan namazlar, verilen hutbeler ve vaazlar hep cemaate yöneliktir. Halbuki manevi bakım görevlileri daha çok bireylere yönelirler ve bireyin kendi (manevi) ihtiyacına rehber olurlar, iştisare ederler, fikir verirler ancak emir vermezler. Muhatabın isteklerine destek olurlar, moral verirler ve motive ederler. İmam cemaate daha resmi ve mesafeli yaklaşırken; manevi bakım görevlisi muhatabına daha yakın ve profesyonel yaklaşır. İmam yüzeysel soru ve sorunlarla meşgulken; manevi bakım görevlisi soru ve sorunlarla daha derinden, arkasında yatan sebepleri de araştırarak meşgul olur. Bu nedenle bireyle diyoloğa dayalı kişisel görüşmeler yapılır. İyi bir imam iyi bir vaiz, bireyin özeline pek girmeyen iyi bir hikaye anlatıcıyken; manevi bakım görevlisi tam aksine bireyin özeliyle meşgul olan ve onun hayat hikayesini dinleyen iyi bir dinleyici ve olgunlaştırıcıdır. Odak noktası kişi ve onun manevi ihtiyaçları üzerine kuruludur. İmam inanç merkezli konuşur, temel malzemesi ilahi kitaplar ve diğer dini kaynaklardır. Manevi bakım görevlisi içinse ilk malzeme kişinin kendi hayat tecrübesi, o anki yaşadıkları ve hayat hikayesidir. Onun görevi bu ikisi ile inancı arasında köprü kurma ve tercümanlık (rehberlik) yapmaktır. Bunu biraz daha açalım: Cemaat imama soruyu sorar ve susar, söz artık imamdır ve o anlatmaya başlar. Hatta o, sorulmadan da öğretmek, ikaz etmek veya hatırlatmak için hep birşeyler anlatır. Manevi bakımda ise, görevli soracağı sorularla muhatabı konuşmaya ve anlatmaya teşvik eder. Asıl amaç birşeyler anlatmak değil, muhataba birşeyler anlattırmak ve ihtiyacı varsa içini dökmesini sağlamaktır. Bunu yaparken iyi bir konuşmacı olması değil, öncelikle iyi bir dinleyici olması gerekmektedir (Akyüz, 2016).

Bu bağlamda manevi bakımda başlıca üç modelden söz edilir. Birinci model tebliğ ve irşad modelidir. Klasik anlamda bilinen ve uygulanan bir modeldir. Bu modelin olumlu yönleri yanında, baskı, telkin veya korkutma gibi bazı olumsuz yönleri de olabileceğinden her zaman her yerde kullanılamaz. İkinci model olan terapi modelinde ise karşılıklı konuşmaya (di-

yoloğa) dayalı manevi sohbet, ibadet, dua okuma gibi yaklaşımlarla daha çok manevi tedaviye (terapi) önem verilmektedir. Bunların yanında, çağdaş dünyada daha çok rağbet gören, hermenötik model denen üçüncü bir model daha vardır ki buna kısaca teselli ve tefsir modeli de denilmektedir (Karagül, 2012: 20). Bu sonuncu modelde manevi bakım görevlisinin esas rolü olan köprülük ve tercümanlık rolü öne çıkmaktadır.

Çağdaş manevi bakımda en çok tercih edilen model olan tefsir ve teselli modeli (*hermeneutische model*) özünde, bir taraftan inancın temelini oluşturan ilahi kaynakları anlama, yorumlama, açıklama ve anlamlandırılması üzerinde durulurken, diğer taraftan muhatabın inanç ve yaşayışına yönelik hayat hikayesini, tecrübe ve hislerini anlamaya ve bunları anlamlandırmaya yönelmektedir. Bu yaklaşımın özünde, dini hikaye ve kaynakları – islam, hristiyanlık ve yahudiliğe ait ilahi kaynakları veya diğer inanç ve hayat görüşlerine ait düşünce, efsane, destan veya masal gibi kaynakları – muhatabın hayat hikayesiyle bir araya getirebilme ve bu ikisi arasında bir bağ kurabilme sanatı yatmaktadır (Dijkstra, 2007: 44).

Burada manevi danışmanın görevi, muhatabın sahip olduğu manevi değerlerle bağlantı kurmasına yardımcı olmaktır. Bunun için sadece onun yanında fiziki olarak bulunması ve onu teselli etmesi bile önemli bir yardım sayılır. Sonuç ne olursa olsun, muhatap yalnız olmadığını ve görevlinin onun yanında olduğunu hissedecektir. Ancak bu sayede kazandığı güvenle rahatlayabilme, kendi iç dünyasını dinleyebilme ve kendi manevi değerlerini keşfedip tanımlama imkanı yakalayacaktır (Kruizinga, 1993 & Dijkstra, 2004). Kısaca genel hatlarıyla belirtmeye çalıştığımız bu beceriler, manevi rehberlik yapabilecek bir profesyonelde bulunması gereken, olmazsa olmaz bilgi ve becerilerdir. Sağlıklı bir rehabilitasyon süreci için kullanılması gereken metodlardır.

Hollanda'daki cezaevlerinde, müslüman mahkumlara verilen hizmetler, genel olarak yedi başlık altında toplanmaktadır. Bunlar: Kayıt görüşmesi, seyyar görüşme, kişisel görüşme, grup görüşmesi, haftalık ibadet, kriz görüşmesi ve özel gün toplantıları olarak sıralayabiliriz (DJI/DGV, 2011). Verilen bu hizmetlerin amacına ulaşabilmesi için, öncelikle doğru bir akademik eğitim, profesyonel bir çalışma, uygun çalışma ortamı ve yeterli bilgi beceri gerekmektedir. Aksi halde, yapılacak görüşmeler veya verilmek istenen hizmet, muhatapta faydadan daha çok tahribat oluşturabilir.

Daha önce bahsi geçen yalnızlık hissi, mahkumun iç dünyasında birçok değişime neden olabilir. Tabiri caizse mahkum bir boşluğa düşebilir ve

manevi dünyasında yolunu kaybedebilir. Burada küçük bir hikayeye atıfta bulunmak yerinde olacaktır: Keşfe çıkan bir Macar asker grubu, Alp’lerde kaybolur. Askerlerden bir tanesi, çantasında bir harita bulur ve haritanın bulunmasıyla birlikte askerler rahatlamaya başlarlar. Bulunan haritanın yardımıyla, askerler günler sonra kamplarına geri dönmeyi başarırlar. Komutan haritayı inceler ve birde ne görsün: Harita Alp dağlarının değil, Fransa’daki Prene (Pyrenees) dağlarına aittir. Buna rağmen askerler o heyecanla kamplarına ulaşabilmişlerdir. Çünkü yanlarında kendilerine güven veren bir harita (rehber) vardı...

Bu hikayeyle anlatılmak istenen, belkide bir haritanın asıl fonksiyonun, kişiyi yapılacak eylem için harekete geçirmesi olduğudur. Zira harekete geçmek, yeni bir gözleme, davranışa, tecrübeye ve öz eleştiriye yelken açmak demek (Körver, 2016) ve bizim asıl konumuz olan mahkumlar için yeni yorumlara başlangıç olanağı sağlamak demektir. Aslında başarının özü kartın içinde değil, yeni davranışlara sebebiyet veren harekete geçme ve geçirme eylemidir. Yapılan tüm çalışmaların, verilen tüm hizmetlerin amacı, mahkumu bir hedef doğrultusunda harekete geçirmektir.

Alattığımız bu hikayeye benzer bir çalışmayı, 2014 yılında Hollanda’da bir cezaevinde, yetişkin müslüman mahkumlarla birlikte grup görüşmelerinde yapmaya çalıştık. Amacımız kutsal hikayelerin, araştırmamızda ise özelde Kur’an-ı Kerim’deki Hz. Yusuf’un hikayesinin mahkumlar için ne gibi anlamlar ifade edebileceğini, onların bu hikayeye verebilecekleri tepkiyle ölçmek istedik. İlk olarak hikayeyi dört seans halinde, iki müslüman mahkum grupla işledik ve mahkumların yorumlarını hikayenin işlenmesi sürecinde takip etmeye çalıştık, sonrasında ise çalışmamızı bir anket araştırmasıyla tamamladık. Anket araştırmasını, hem seanslara katılan, hem de hikayeyi bilen ama seanslara katılmayan müslüman mahkumlara dağıttık. Seanslara katılan mahkumlarla, hikayeyi bilen ama katılmayan mahkumların, hikayeye genel anlamda verdikleri tepkiyi de ölçmeye çalıştık. Sonuç olarak ise seanslara katılan mahkumların, Hz. Yusuf’un hikayesinden ortalama olarak yüzde yirmi oranında daha olumlu sonuçlar çıkarabildiğini gördük (Akyüz, 2014). Bizim burada ölçmeye çalıştığımız en önemli verilerden bir tanesi, mahkumların kendi hikayeleri ve Hz. Yusuf’un hikayesi arasında ne derece bir bağ kurabileceklerini, yani yukarıda belirttiğimiz tefsir ve teselli metodunu (*hermeneutische benadering*) kendi hayatlarında onlar gibi mahkumiyet yaşayan Hz. Yusuf’un hikayesiyle ne derece uygulayabildiklerini ölçmektir. Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi, bir manevi danışman ve

rehber olarak bizim bu grup çalışmasındaki mevcudiyetimiz, yalnızca dinleyen ve seansı yöneten profesyonel olarak bulunmaktı. Hikayeyi mahkumlar okudular ve okunan ayetlere mahkumlar kendileri yorumlarda bulundular, bizim tarafımızdan herhangi bir yönlendirici açıklama veya katkı olmadı.

1.3. Hollanda Cezaevlerinde Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılması Çerçevesinde Yürütülen Mahkum ve Mağdur Arasındaki Arabuluculuk Hizmeti

Cezaevlerinde son yıllarda artan, suçlu, suça maruz kalan mağdur ve olaya dahil olan diğer şahıslara yönelik yürütülen rehabilitasyon çalışmalarının özünde, kişilere verilen veya kişilerin kendilerine verdiği manevi tahribatı mümkün olduğunca onarmak ve belli oranda farkındalık oluşturmak amaçlanmaktadır (Ufkes & Vroom & Zebel, 2016). Mahkumların rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılması çerçevesinde, son dönemde Hollanda cezaevlerinde öne çıkan bu çalışmalardan biri de, 'onarım aracılığı' (herstelbemiddeling) adı verilen projedir. İlk olarak seçilen pilot bölgelerde başlatılan ve alınan olumlu sonuçlardan sonra geliştirilen projenin asıl amacı, suçlu ve suça maruz kalan mağdur arasındaki ilişkiyi, tarafların her ikisinin de istemesi durumunda aracı olunarak düzeltmeye çalışmaktır (Hissel & Homburg & Jansen, 2008). Bunun sonucunda da, hem mahkum yaptığı suçtan ve verdiği zarardan pişmanlığını kabul etme ve bunu gösterme fırsatı bulmakta, hem de mağdura suçlunun duyduğu pişmanlık gösterilerek, belkide bir nebze olsun hissettiği acının veya gördüğü zararın hafifletilmesi amaçlanmaktadır. Aslında bizim değerlerimize pek yabancı olmayan bu çalışma, bir nevi suçlunun mağdurdan helallik istemesi durumu gibidir.

Bu görüşme mahkum ve mağdurun karşılıklı yazışması veya yüz yüze görüşmesiyle olabileceği gibi, üçüncü bir şahıstan da yardım alınabilmektedir. Konunun içinde eğer dini motifler ve değerler de varsa, burada tarafların talebi doğrultusunda manevi danışmandan da arabulucu olarak yardım istenebilmektedir (Hissel & Homburg & Jansen, 2008). Oldukça hassas olan bu çalışmada, mağdurun mağduriyetini daha da artırmamak adına, oldukça dikkatli olunması gerektiğini hatırlatmak istiyoruz.

Hem mahkumun, hem de mağdurun manevi dünyasında var olabilecek yaraları veya tahribatları kısmen de olsa onarabilecek olan bu çalışmayı, kişinin maneviyatı için oldukça önemli buluyoruz. Mağdur böyle bir görüşmeyi kabul etsin veya etmesin, mahkum tarafından gerçekleştirilebilecek bu

girişimin en başta yapılan hata ve verilen mağduriyet hakkında bir farkındalık oluşturmalarını, mahkumun iç dünyasında manevi bir gelişim ve onun rehabilitasyonu için atılmış olumlu bir adım olarak yorumlayabiliriz. Bu adımı aynı zamanda, suçlunun hatasında ısrardan vazgeçmesi olarak yorumluyor ve oluşan farkındalık sonucunda da, mahkumun benzer hataların tekrarını yapma olasılığının önemli oranda azalmasını beklemekteyiz. Yapılan araştırmalardan mahkumların önemli bir yüzdesinin tekrardan suça karıştığını ve bu yüzdenin sık suça karışan mahkumlar grubunda, tahliyeden sonraki ilk iki senede tekrardan suça karışma yüzdesinin %70 oranında ve sekiz senelik bir süreçte %90 oranında olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda (WODC, 2016), bir mahkumun hatalarından ders çıkarmasının, kendisinin ve toplumun sağlığı için, sonlandırılması gereken bir kısır döngüden kurtuluş için atılmış ilk adım olabileceğini unutmamak gerekir.

Mahkumun maneviyatını ve dolayısıyla manevi danışmanı da yakından ilgilendiren bu çalışmalarda, talep halinde manevi danışmanın aktif olarak yer almasını oldukça önemli buluyoruz².

2. Hollanda'da Mahkumların Rehabilitasyonu ve Topluma Kazandırılmasında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Mahkumiyet Sürecinden Sonra Devamı: Exodus Kurumu

Hollanda genelinde 11 adet şubesi, 160 adet yatak kapasitesi ve otuz yıllık tecrübesiyle Exodus evleri, özünde hristiyan bir kuruluştur. Diğer din mensuplarına da hizmet verme konusunda açık olan kuruluş, tahliyesine az bir süre kalan ve yeni tahliye olan mahkumlara yönelik çalışmalar yürütmektedir. Kurum, genel ilkesini herkesin yeni, ikinci bir şansı hak ettiği görüşü üzerinde yoğunlaştırmakta, ve mahkumlara sunmuş olduğu hizmetleri dört ana başlık altında toplamaktadır: Yaşam alanı, iş, yeni ilişkiler ve maneviyat. Sunduğu hizmetlerle tahliye olan mahkumların yeni ve suçtan uzak bir hayat kurmasına yardımcı olmak isteyen kurum, mahkumların cezaevi sürecinden sonra yaşadığı zorlukları genel olarak evsizlik, işsizlik, sahip olunan borçlar ve sağlıklı ilişkiler olarak yorumlamakta ve daha çok bu konuların çözümleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu ve bu gibi sorunların çözilememesi durumunda, mahkumun tekrardan hüküm giyme sürecini yüksek gören kurum, yeni bir başlangıç için hazır olan, motive olmuş mahkumlarla birlik-

2 Hollanda'da bir cezaevindeki görevimiz sürecinde, benzer durumlarla şahsımın karşılaştığını ve bazı müslüman mahkumların bizden böyle bir görüşme için arabuluculuk talep ettiğini, bu hususta varolan ihtiyaca örnek teşkil etmesi açısından da, küçük bir dipnot olarak kısaca belirtmek isterim.

te çalışmayı arzulamaktadır. Finansal olarak ihtiyaç duyduğu kaynağın yalnızca bir kısmını Adalet Bakanlığı'ndan almakta olan kurum, diğer kısmını ise iş adamlarından, kiliselerden, fonlardan, belediyelerden ve şirketlerden yapılan bağışlarla karşılama gayretindedir. Kâr amacı gütmeyen kurum, temel amacını mahkumların topluma yeniden sağlıklı bir şekilde entegrasyonunu sağlamak olarak açıklamaktadır. İstatistiklere göre kurumun 1500 kadar gönüllü çalışanı olmakta ve yılda ortalama 4.000 adet mahkuma ve ailesine destek vermektedir. Tüm Hollanda'da Exodus evlerinde aktif olan gönüllüler, aynı zamanda dışarıda tahliye olan mahkumlarla bir arkadaş, cezaevlerinde kimsesiz olan mahkumların bir ziyaretçisi olmakta veya kilisede bir yardımcı olarak hizmet vermektedirler. Hatta, mahkumların çocuklarıyla buluşmalarını sağlayan projelerde mahkumları desteklemektedirler. Görev yelpazesi oldukça geniş olan gönüllüler grubu, hem cezaevi içinde hem de cezaevi dışında mahkumlar ve manevi danışmanlara yardımcı olmak amacıyla, birçok konuda ortak çalışmaya açık, motivasyonları oldukça yüksek kişilerden seçilmektedir (Exodus, 2018).

2.1. Exodus evleri

Çalışmalarını kiliselerle ve cezaevlerindeki hristiyan manevi danışmanlarla ortak olarak yürüten Exodus kurumunun hizmetlerini genel hatlarıyla anlatmaya çalıştık. Bölgede görev yaptığımız dönemde, Hollanda'nın Alkmaar şehrindeki Exodus şubesini ziyaret edip, şubenin müdürü Harm M. Jager'dan bilgiler alma imkanını yakaladığımızı da eklemek isterim. Yine aynı şubeye gelen geri dönüşümler doğrultusunda, şubenin yazılı broşürlerinde de var olan, bazı mahkumların kurum hakkındaki tecrübelerine burada kısaca yer vermek istiyoruz.

- Gönüllü çalışanlar üzerine

'Birkaç ay önce Exodus evlerinde yaşamaya başladım. Buralı olmadığım için çevremde arkadaşım olarak nitelendirebileceğim kimseler yok. Sadece kaldığım evdeki arkadaşlar var ama bu yine de kendimi izole olmuş hissine kapılmama engel olmuyor. Böyle bir durumda, bir Exodus gönüllüsü bana dışarıda arkadaşlık ettiği için gerçekten çok memnunum. Ara sıra dışarı çıkmak çok iyi geliyor. Arkadaşımla şehir merkezinde alışveriş yapıyor ve onun köpeğiyle kumsalda geziyoruz. Oluşan bu bağ sayesinde, Exodus evleri dışında da insanlarla konuşabiliyorum. Şunu söyleyebilirim ki, benimle bu gibi şeyleri yapan bir gönüllünün oluşundan oldukça memnunum'.

- İş

‘Ben Mart, 2 Eylül 2011 tarihinde Exodus evinde yaşamaya başladım. Tekrardan çalışmak zorunda olduğum hissi başlangıçta bana oldukça ağır gelmişti. Exodus’ün WKN ile ortak çalışması ve beni yavaş yavaş işe alıştırmaları ise bana gerçekten iyi geldi. İlk olarak yeteneğine ve hangi işleri yapıp yapamayacağına bakıyorlar. Verdiğin sözleri tutman ve işe kendini vermen oldukça önemseniyor. Yarım senelik bir süreçten sonra şu an cam temizleyicisi olarak tam gün işe geçiş yaptım ve bu ilerleme sürecinden memnunum. Exodus’ün yardımı olmasaydı, kendi başıma bunu başarabileceğimi sanmıyorum.’

- Yaşam

‘Ben Ali, 17 Ekim 2011 tarihinden itibaren Exodus Alkmaar’da kalmaktayım. Benim bu projeye dahil olmama asıl neden olan şey, kendi ayaklarımdın üzerinde durabilmeyi ve nasıl yalnız yaşayabileceğimi öğrenme isteğim oldu. Burada bana finansal işlerimi nasıl yönetebileceğimi, nasıl yemek yapıp küçük işlerimi nasıl halledebileceğimi öğrettiler vs. Benim en büyük amacım ise kendi evime sahip olup, bir daha asla cezaevine geri dönmek. Projeyi kendime oldukça uygun buluyorum, çünkü herşeyi sindirerek öğretiyorlar. Böylece azar azar daha fazla sorumluluk almayı öğreniyorsun. İki yıllık bir ceza sürecinden sonra, Exodus’ün yardımıyla hedeflerime kendi tempomda ulaşabiliyor ve bu sayede geleceğimi planlama imkanı yakalayabiliyorum. Son olarak ise, Exodus’e bana hayatımda daha iyi bir yola girmeme vermiş olduğu imkandan dolayı teşekkür etmek istiyorum.’

- Maneviyat (zingeving)

Garip bir kelime aslında!! Ben bunu daha çok anlam bulmak olarak görüyorum! Aslında uzaklardan gelen biriyim. İyi ve düzenli bir yaşamdan sonra kendi yolumu seçtim. Fakat başımdan herşey geçti. Geriye bakıyorum... Bunlara değermiydi? Bu soruya bir cevabım yok. Hayatın içindeki herşeyde anlam bulunabilir. Ama özellikle kaybettiklerimi geri kazanıyor olmam: Aile, barınacak bir yer, iş ve yeni bir sosyal çevre. Exodus benim elimden tutarak, tüm bunları benim için mümkün kıldı.’

Sonuç

Hollanda Güvenlik ve Adalet bakanlığı tarafından mahkumların rehabilitasyonuna yönelik yürütülen çalışmalar, hem cezaevi içinde hem de cezaevi dışında olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Cezaevi içinde, mahkumun ihtiyaçlarını asgari seviyede karşılamaya çalışan bir düzen oluşturulmaya ve mümkünse mahkumların bir daha mahkumiyet süreciyle karşılaşmaması adına geliştirilen 'topluma yeniden kazandırma odaklı mahkumiyet' (hertelgerichte detentie) projesi üzerine yoğunlaşmaya çalışılmaktadır.

Belirlenen hedefe ulaşmak adına, öncelikle kişiyi suça ve mahkumiyete yönlendiren sebepler belirlenmeye ve bunların çözümü üzerine daha cezaevi içinde çalışılmaya başlanılmaktadır. Buradaki yöntem, cezaevi içerisinde mahkuma alıştırılmaya çalışılan uygun bir düzen ve bu düzenin dışarıda da devam etmesi olarak da yorumlanabilir.

Cezaevi sürecinden sonra ise, mahkumların barınacak bir yer, iş bulma ve yeni düzen kurma gibi ihtiyaçlarına hem devlet, hem de belli kuruluşlar destek vermektedir. Onların ihtiyaçlarına göre birçok hizmet ve etkinlik yürütülmeye çalışılmakta, bir nevi mahkuma her fırsatta yalnız olmadığı hissi verilmeye çalışılmaktadır. Hayattan ikinci bir şans isteyen, tekrardan suça karışmak istemeyen mahkumlar için oldukça önemli olan bu hizmetlerin, yeteri oranda değerlendirilmesi biraz da mahkumun motivasyonuna bağlı olmakta ve bu konuda onların motivasyonu artırmak adına da çalışmalar yürütülmektedir. Birçok profesyonel ve gönüllü bu süreçte aktif olarak bulunmakta, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri bu sürecin içerisinde yer almaktadır.

Ülkedeki suç oranının son yıllarda azaldığını göz önünde bulundurursak, tüm bu çalışmaların pratikte ne kadar başarılı olduğunu anlamamız pek de zor olmayacaktır. Var olan projelere sürekli olarak yenilerinin eklenmesi ve uygulamaya alınması gelecek adına da ümit vermektedir. Daha iyi bir rehabilitasyon süreci için yürütülen ve bakanlık tarafından desteklenen bilimsel çalışmaların da bu süreçte önemli oranda etkisi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kanaatimizce ülkemizde ise bu gibi çalışmaların ne derecede yapıldığı ve başarılı olduğu tartışmaya ve araştırmaya açık konulardır. Bu konuda, varsa gerek devlet, gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen çalışmaların ne derece etkili olup olmadığı incelenerek, ihtiyaç doğrultusunda gerekli çalışmalar başlatılmalı ve devamı sağlanmalıdır. Mahkumların öncelikle, cezaevinde yeterli bir manevi danışmanlık ve reh-

berlik hizmeti almalarının sağlanabilmesi için gerekli şartlar oluşturulmalıdır. Mahkumların rehabilitasyonu için oldukça önemli olan bu süreç diğer profesyonel birimlerce de desteklenerek, sürecin takibi cezaevinden sonra da devam etmelidir.

Kaynakça

- Afname criminaliteit in alle delen Nederland. CBS: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2018). Erişim: 20 Ağustos 2018, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/09/afname-criminaliteit-in-alle-delen-nederland>
- Akyüz, Ö.F. (2014). *Yusuf in de put (kuyudaki Yusuf)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Akyüz, Ö.F. (2016). Hollanda devlet kurumlarında (cezaevi ve hastane) islami manevi bakım hizmetleri uygulaması ve cami imamlığından farkı. Ayten A. & Koç, M. & Tınaz, N. (Ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt-II* (s. 237-251) içinde. İstanbul: Dem Yayınları.
- Burgering W. (2017). Uiteindelijk ben je alleen. *Open Deur*, 83(5), 2-3.
- DJI/DGV: Dienst Geestelijke Verzorging (2011). *Document en Richtlijnen met betrekking tot geestelijke verzorging binnen justitiële inrichtingen*. Hoofdkantoor DJI: Den Haag.
- Dijkstra, J. (2007). *Gespreksvoering bij geestelijke verzorging*. Soest: Uitgeverij Nelissen.
- Dijkstra, M. (2004). *Geestelijke verzorger is drievoudig kunstenaar*. Trouw.
- Hissel, S & Homburg, G. & Jansen, M. (2008). Plan en procesevaluatie herstelgerichte detentie PI Nieuwegein. Uitgevoerd door Regioplan Beleidsonderzoek in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie, Amsterdam.
- Hulp tijdens en na detentie (2018, Eylül 5). Erişim adresi: <https://www.exodus.nl/>
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği). *Dini Araştırmalar*, 14(40), 5-27.
- Körver, S. (2016). Wat doen geestelijk verzorgers?. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 19(82), 10-20.
- Kruizinga, G. (1993). *Geestelijke verzorging is een vak apart*. Trouw.
- Monitor veelplegers (2016). Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC, 2016), Ministerie van Veiligheid en Justitie (2018, Eylül 3). Erişim adresi: https://www.wodc.nl/binaries/fs2016-4_tcm28-73973.pdf
- Open Deur (2017). *Bezield en Betwogen*, 83(5), 2-3.

Re-Integratie: Succesvolle terugkeer naar de maatschappij DJI (2018, Eylül 10). Erişim adresi: <https://www.dji.nl/binaries/djiinfographicre-integratietcm41-269554.pdf>

Samen aan de slag met de gedetineerde. Dienst Justitiële Inrichtingen, Ministerie van Veiligheid en Justitie DJI 2012 (2018, Eylül 3). Erişim adresi: https://www.dji.nl/binaries/brochure%20ketensamenwerking_tcm41-128044.pdf

Ufkes, E. G. & Vroom, M. & Zebel, S. (2016). Herstelgerichte cursussen in detentie: Evaluatie van Puinruimen, SOS en DAPPER. Universiteit Twente (in opdracht van WODC), Enschede.

Van der Veer, H. (2017). Ik miste mijn oudste kaasboer. *Open Deur*, 83(5), 4-5.

Arnavutluk Cezaevlerinde İslam ve Hristiyan Din Hizmetleri

*İlir Rruga**

Giriş

Arnavutluk Balkan coğrafyasında, küçük bir ülke konumunda olmasına rağmen, bünyesinde barındırdığı Sünni ve Bektaşî Müslümanların yanında Ortodoks, Katolik ve Protestan Hristiyanlar arasındaki örnek uyum açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmamızda ilk olarak faaliyet gösteren (Ortodoks ve Katolik) Hristiyan ve Müslüman din görevlileri hakkında bilgiler verilip daha sonra tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu cezaevlerindeki faaliyetler ele alınmıştır. Bunun yanında dini faaliyetlerin yürütülme sürecinde karşılaşılan problemler ele alınarak ileriye yönelik çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türk araştırmacılarının da bu konuda bilgi edinmesi hedeflenmiştir.

Gayesi suçluyu nizam ve intizama alıştırmak, onu gerek bedenen gerekse fikren çalıştırarak terbiye ve netice olarak ıslah etmek (Kaya 2008: 156) olan cezaevleri Arnavutluk'taki ceza infaz sisteminde ikiye ayrılır. Bunlardan ilki "Paraburgim" denilen hapis öncesi yani cezası kesinleşmemiş olan tutukluların bulunduğu yerdir. İkincisi ise "Burgim" denilen cezası kesinleşmiş hükümlülerin tutulduğu yerdir. Her ikisinin durumunun farklı olması

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı
rrugailir@yahoo.com

bu yerlerdeki yürütülen din hizmetlerinde de farklılıklar oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Arnavutluk ve Arnavutlar katı bir komünizm rejiminden geçtiler. Özellikle 1967 yılında ülkedeki tüm dinlerin yasaklanmasıyla başlayan bu rejim 1990 yılında sona ermişti (Bideleux & Jeffries 2007: 36, 45). Ülkedeki bütün dinlerin faaliyetleri serbest bırakılmış olsa da devlet okullarında ve kamu kuruluşlarında din eğitiminin verilmesi hala yasaktır. Dini eğitim faaliyetleri dini komite, cemaat, vakıf ve dernekler tarafından yürütülmesi “Arnavutluk Cumhuriyeti Anayasası 8328 No’lu Kanunu ve 42 Nolu Maddesi–“E drejta e besimit dhe ushtrimi i riteve fetare” (İnanç Hak Özgürlüğü ve Dini İbadetlerin Yerine Getirilmesi)” başlığı altında yer alan kanunda belirtilen “Tutuklu ve hükümlülerin inanç ve dini ritüellerini yerine getirme hakkına sahip olup resmi makamlar tarafından kendilerine özel alanlar tahsis edilir. Ayrıca hükümlüler, kendi din komiteleri ile iletişim kurabilir. Bu ancak devlet tarafından resmi olarak tanınan komiteler ile Genel Cezaeviler Müdürlüğü’nün anlaşması çerçevesinde mümkündür”² ifadesiyle güvence altına alınmıştır.

Arnavutluk’un gerek gözaltı sürecinde gerekse cezaevlerinde görev yapan Müslüman ve Ortodoks ile Katolik Hristiyanlar devlet tarafından resmi olarak tanınan İslam ve Ortodoks ile Katolik Hristiyan Komitelerine bağlı bir şekilde herhangi bir ücret almaksızın tamamen gönüllü olarak çalışmaktadırlar. Dört yıl öncesine kadar cezaevlerinde din eğitimi bağımsız bireysel kişiler tarafından sağlanmaktaydı. Ancak 2014’ten itibaren bu durum Arnavut Devleti’nin cezaevi hizmetlerinde bulunmak isteyenler için devlet tarafından tanınan Komiteti Musliman Shqiptar (Arnavut Müslüman/İslam Komitesi) ve Kisha Autoqefale Ortodokse Shqiptare (Arnavut Otosefal Ortodoks Kilisesi) ile Kisha Katolike Shqiptare (Arnavut Katolik Kilisesi) gibi özel dini komiteler tarafından görevlendirilmiş veya onaylanmış olma şartı getirilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle kişi ait olduğu dini kuruma gider. Oradan onay aldıktan sonra Arnavutluk Cezaeviler Genel Müdürlüğü’ne istenilen belgeleri sunarak görev yapmak üzere başvuruda bulunur. Genel müdürlük tarafından uygun görülmesi halinde görev yapmak istediği cezaevi giriş kartı ve diğer belgeler kendisine verilir. Kendisi ancak belirlenen gün ve saatlerde görevini icra edebilir (Asti, 2018; Bulku, 2018; Gegaj, 2018). Anlaşılabacağı üzere günümüzdeki hizmetler ancak kurumsal bir şekilde de-

2 Bkz: (E drejta e besimitdheushtrimi i ritevefetare, 1998)

www.pp.gov.al/web/ligj_per_te_drejtat_dhe_trajtimin_e_te_denuarve_me_burgim_dhe_te_paburgosurve_i_perditesuar_1036.pdf / Erişim tarihi: 06.11.2018 / saat: 15:48.

vam edilmesine müsaade ediliyor. Bu doğrultuda gerek daha önce gerekse şu anda cezaevlerinde faaliyet gösteren kişilerle yaptığımız görüşmeler çalışmamıza katkıda bulunmuştur.

Cezaevlerinde Faaliyet Gösteren Din Görevlilerinin Eğitim Durumu

Müslüman Din Görevlileri:

Müslüman din görevlilerinin eğitim düzeyinin farklı seviyelerde olduğu görülmektedir. Genellikle kadro farklı Arap ülkelerinde veya Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde lisans eğitimi almış kişilerden oluşmaktadır. Bunlar içerisinde İmam Hatip veya Kur'an Kursu eğitimi tamamlamış olanlar da bulunmaktadır. Cezaevlerinde yürüttükleri dini faaliyetlerine karşılık herhangi bir maaş almayan bu kişiler, İslam Komitesine bağlı müezzin ve imamların yanında İslam Komitesi tarafından finanse edilmeyen İslâmî vakıf ve derneklerde görev alan hocalardan oluşmaktadır. Bu görevlilerin, cezaevlerindeki din eğitimine yönelik bir eğitim almamış veya herhangi bir ön hazırlıkta bulunmamış olmaları dikkat çeken hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bulku, 2018; Gegaj, 2018; Plumbi, 2018; Shqau&Shqevi, 2018). Kendileri, bu hususta her ne kadar bulundukları ortama göre hareket etmiş olsalar da özellikle manevi danışmanlık konusunda tecrübesizdir. Dolayısıyla, yeni kadroların devlet tarafından bir ön hazırlık amacıyla genel bir programa tabi tutulmasının daha yararlı olacağı kanaatindedirler. Ayrıca bu konuda, görevlilerin kendilerini geliştirmek amacıyla şahsi çabalarının yanında daha önce bu görevde bulunan kişilerin tecrübe ve tavsiyelerinden yararlandıkları bilgisi aktarılmıştır (Plumbi 2018). Buna ek olarak Arnavutluk genelinde görev yapan hocaların hem tecrübelerini paylaşma hem de yeni çalışmalar yapmak amacıyla belli aralıklarla Arnavut İslam Komitesi çatısı altında toplantılar gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Ortodoks ve Katolik Hıristiyan Din Görevlileri:

Ortodoks ile Katolik Hıristiyanlar din görevlilerinin eğitim düzeyi farklılık arz etmektedir. Yunanistan veya İtalya'da lisans eğitimi tamamlamış olan bu kadrolar da Müslüman kadrolar gibi cezaevlerindeki din eğitimine yönelik herhangi bir ön hazırlık veya eğitim görmediklerini ifade etmişlerdir (Asti, 2018; Gegaj, 2018). Buna karşılık bu faaliyetlere katılmadan önce kendilerini bu konuda geliştirdikleri ve Ortodoks ile Katolik Komiteler ta-

rafından cezaevlerinde faaliyet gösterebilecek en uygun kadroların seçildiği bilgisini paylaşmışlardır. Bu sebepten ötürü kendilerini bu konuda başarılı ve yeterli görmektedirler (Gegaj, 2018).

Müslüman ve Hristiyan din görevlilerinin cezaevlerindeki faaliyetler yapması, daha önce görev yapmış ve değişik nedenlerle görevine devam edemeyecek olanların yerine gönüllü yeni bir din adamının ait olduğu komiteye başvurmasıyla gerçekleşir. Diğer bir katılım ise komitelerin tespitleri sonucu cezaevlerindeki ihtiyacı karşılamak üzere kimi kişileri görevlendirmesiyle gerçekleşmektedir. Bunun yanında cezaevi yönetiminin ihtiyaca yönelik komitelere başvurması sonucu komite tarafından görevlendirme şeklinde bir katılım da mevcuttur.

Cezaevlerindeki din hizmetlerine bakıldığında İslam Komitesinin çalışmaları istenilen seviyede olmadığı ve Hristiyanlara nazaran daha zayıf kalmaktadır. Bu hususta Ortodoks Kilisesinin bir takım çalışmaları şu şekilde özetlenebilir: 29 Aralık 2006 tarihinde Arnavut Ortodoks Kilisesinin Başpiskoposu olan Anastas Janullatos Tiran Burgu 325 kadın cezaevini ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında mahkûmlara dini mesajların yanında tanrıya karşı olan iman ve umudun hiçbir zaman bırakmamaları gerektiğini altını çizerek tanrının kendilerini hiçbir zaman terk etmeyeceği bilgisini ve Kutsal Kitap'tan pasajlar aktararak (Bkz: Matta: 25: 34-46; Yaratılış, 4: 1-16) ümitvar olmalarını belirtmiştir. Hükümlülerin yeni yılını (2007) kutlayarak değişik yardım paketlerini dağıtmıştır. Anastas Janullatos'u bu ziyaretinde eşlik eden müdire Marinela Sota da kendilerini teşekkür ederek çalışmalarının devamını dilemiştir. Ayrıca bu ziyaret esnasında mahkûmlar tarafından bir spor tesisin inşa edilmesi talebi üzerine daha sonra 20.000 USD civarında bir tesis kurulmuştur.(Shqau & Shqevi, 2018)

Ortodoks Komitesinin cezaevlerinde yaptığı faaliyetlerden bazıları da özetle şu şekilde aktarılabilir: İncil konuşmaları, Hristiyan dini filmlerin izletilmesi, azizlerin hayatlarını içeren konuşmalar, bayramlarda ve yıl içerisinde ilaç, gıda, giyim vb. değişik yardımlar yapılmıştır. Bütün bunların yanında günah çıkarma ve vaftiz olunmak amacıyla görevlendirilen görevliler her sene cezaevlerine gider. Bu doğrultuda görevlendirilmiş olan Justini tarafından 2013 yılında Elisabeta adını alan bir kadın vaftiz olunmuştur. 2016 yılında ise Emanueli tarafından Spiridhula adını alan bir kadın daha vaftiz olunmuştur. 2017 yılında "World Vision" örgütüyle işbirliği yapılarak "Festojme Familjen (Aileyi Kutluyoruz/Sevindiriyoruz)" adlı programıyla

aileleri güçlendirmek ve değişik açılardan kendilerini desteklemek için çalışmalar yapıldığı bilgisi aktarılmıştır (Shqau & Shqevi, 2018).

Cezaevlerinde yapılan çalışmalar sonucu önemli sonuçlar alındığı aktarılmaktadır. Bu derslere devamlı takip etmiş olan 30-40 kişilik bir sınıftan 5-10 kişinin 5 vakitli namaz kılan mümin olabilirken geri kalanların da en azından hayata bakışları olumluya dönüştüğü bilgisi aktarılmıştır (Bulku, 2018). Ortodoks ile Katolikler verilen dersler sonucunda derslere katılanların olumlu yönde çok değiştiklerinin bilgisini vermişlerdir. Dolayısıyla kendileri gerek resmi makamlar gerekse cezasını çektikten sonra cezaevinden çıkmış olan hükümlüler tarafından teşekkür edildiklerin bilgisi aktarılmıştır (Bulku, 2018; Gegaj, 2018; Plumbi, 2018). Bu nedenle kendilerinden bu faaliyetlerin devam etmesi hususunda gerek resmi makamlar gerekse hükümlüler tarafından rica edilmiştir.

Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlülere Yönelik Manevi Destek Hizmetleri

Cezaevlerindeki dini faaliyetler (din hizmetleri), bölgeden bölgeye değişiklik göstermekte olup bunun yanında hiçbir dinî faaliyetin yürütülmediği cezaevleri de mevcuttur. Ancak faaliyetlerin bulunmadığı cezaevlerin sayısı azdır. Arnavutluk'taki hükümlü ve tutuklu cezaevlerinin sayısı 23'tür (Bkz: Ek-1). Müslümanların manevi destek verdikleri cezaevlerinin sayısı 15'ten fazladır. Ortodoks ile Katolik Hristiyanların da dini faaliyet yürüttükleri cezaevlerinin sayısı yaklaşık olarak Müslümanların sayısına yakındır. Manevi destek çalışmalarının yürütüldüğü başlıca cezaevleri Tiran, Durres, Peqin, Kavaj, Rrogozhine, İşkodra gibi şehirlerdeki cezaevleridir.

Yürütülen faaliyetlerin içeriğinde günlük ibadetler, haftalık bayramlar (Cuma namazı, Ayin vb.) ve yıllık merasimler (bayram namazları, evharistya gibi ayinler vb. ritüeller ve ikramlar, Müslümanlara ramazan ayında iftarlar) yer almaktadır. Bunlara ilaveten sanatsal faaliyetler, yabancı dil, psikoloji-danışmanlık, şiddete ve zulme karşı yönelik programlar, mesleki kurslar gibi değişik faaliyetler ile hem eğitsel hem de manevi desteğin verilmekte olduğu görülmüştür.

Kadın cezaevlerinde ise değişik nedenlerden dolayı erkek cezaevlerine göre daha az faaliyetlerde bulunulduğu görülmektedir. Buna rağmen Kur'an-ı Kerim, Kutsal Kitap, dinî broşürler ve benzeri materyallerin dağıtımının yanında başka faaliyetler de yapılmaktadır. Fakat bu cezaevlerinde

İslâm din hizmetleri çok zayıf durumdadır. Bunun başlıca nedeni kadroların ve maddi imkânların yetersiz oluşudur. Katolik Hristiyanların, Kadın cezaevlerindeki çalışmalarına bakıldığında haftalık, aylık ve yıllık olmak üzere bir hayli fazladır. Katolik Hristiyanların ayin, dini ders ve konuşmaların yanında değişik oyunlar ve sosyal faaliyetler, sanatsal etkinlikler, el sanatları ve mesleki çalışmalar gibi önemli çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Örneğin Tiran Burgu 325 no'lu kadın cezaevinde gerçekleşen dikiş ve el sanatları çalışmalarından sonra resmi makamların onayı ve organizasyonu ile bu çalışmaların bazı iş adamlarına sunularak bu şekilde yardım amacıyla tüm hükümlülerin el dikiş ve sanat çalışmalarının tamamı iş adamları tarafından satın alınıyor (Gegaj, 2018). Katolik kilisesi bu hususta yeterli bir kadroya sahip olup gerek kilise olarak gerekse yardımsever dernekleri harekete geçirerek özellikle kadın cezaevlerinde ciddi çalışmalar yürütmektedirler. Ancak dini komiteler arasında en kapsamlı ve ciddi çalışmalar Ortodoks Kilisesi tarafından yapıldığı gözükmemektedir. Ortodoks Kilisesi, Tiran Burgu 325 no'lu kadın cezaevinde 22 Aralık 1998 tarihinde Sotir Xhaferri adlı görevlinin ilk ayinini yapmasıyla başlamış olup 1999 yılından itibaren aylık, haftalık olarak çalışmalarına devam etmiştir. Kilisesi'nin, Tiran Burgu 325 no'lu kadın cezaevinde kitap, dergi, broşür, ikona, dikiş makineleri, gıda yardımı, elbise-kıyafet, ilaç, kalorifer vb. yardımlarının yanında 2000 yılında kadınların çalışacakları bir sera inşa edilmiştir. Ayrıca dikiş makineleri ile ilgilenmek ve elbise üretimini takip etmek üzere hükümlü kadınlardan biri Kilise tarafından maaşlı bir şekilde görevlendirilmiştir. Böylece kadınların ürettikleri ve serada yetiştirilen çiçek ve sebzelerin geliri yine cezaevindeki kadınlara dönerek hem onlara maddi bir gelir sağlanmış oluyor hem de vakitlerini geçirecek, streslerini atacak bir imkan sunulmuş oluyordu. Bütün bunların yanında 2001'den itibaren Noel ve Paskalya gibi önemli dini bayramlarda hükümlülere sürekli olarak gıda yardım paketi dağıtılmıştır. Örneğin; 2001 yılında 200 gıda paketi verilmiştir. Ayrıca 2002 yılında Lefteri ve Fotini adlı2 hükümlü kadının vaftiz edilmiş olması hükümlülere vaftiz merasimi imkânının verildiğini göstermektedir (Shqau & Shqevi, 2018).

Dini Dersler ve İçerikleri

Arnavut Devleti her ne kadar doğrudan manevi destek hizmetleri icra etmiyor olsa da dini komitelerin bu ihtiyacı karşılamak amacıyla kendisinden istediği desteği olumlu karşılayarak kendilerine değişik teşviklerde bulun-

maktadır. Dini komitelerin haftalık, aylık ve yıllık olarak dini ders, sohbet, ayin vb. dini ritüellerini yerine getirilebilme imkanının sağlanmış olması bu teşviklerden bazılarına örnek teşkil etmektedir. Hristiyan ve İslami din derslerinin günü ve saati birbirinden farklıdır. Haftalık derslerin her biri birer saatten oluşmaktadır. İslami dersler genelde Çarşamba 11:00-12:00 saatleri arasındadır. Ancak bu değişiklik gösterebilir. Derslerin cezaevi müdürü tarafından belirlenen zamanda işlenmesi şarttır. O saatin haricinde ders işlenemez. Cezaevi Genel Müdürlüğü tarafından alınan giriş-çıkış izin kartları her sene yenilenmek zorundadır.³

Cezaevlerindeki Hristiyan ve İslam eğitime bakıldığında şekillendirilmiş tek tip bir program olmadığı görülmektedir. İslam ve Hristiyan din derslerinin başlıca konuları şu şekildedir: inanç, ibadet, sabır, temizlik, yardımlaşma, kötülük ve günahlardan kaçınma, adalet, ahlaki konular, devlete, insanlara ve çevreye karşı sorumluluklar, dini bayramlar, mübarek gün/gece ve aylar gibi konuların yanında ümitvar olunması ve Yüce Tanrıya güvenmek, tövbe ile derin pişmanlıkla kurtulabileceği mesajlarını içeren konular. Böylece derslerde başta temel dini bilgiler, ahlaki kurallar üzerinde durulur, tutuklu ve hükümlülerin hayata bakış açılarını değiştirmeleri ve olumlu bakmaları sağlanmaya çalışılarak onların yeniden topluma kazandırılması hedeflenir. Çünkü bilindiği üzere hükümlüler çoğu defa işledikleri suçun affedilemeyeceği duygusuna kapılıp psikolojik sorunlar yaşamaya başlar. Bundan dolayı din derslerinde hata sonucu ve bilgisizlikten dolayı işlenen günahlardan ötürü derin pişmanlık duyulması ile birlikte kişilerin hiç suç işlememiş gibi olunacağı vurgulanarak hükümlülerin uyumlu bir kişiliğe sahip olması sağlanmaya çalışılır (Özdemir 2008: 125-126). Özellikle dini bilgilerden yoksun hükümlülere İslam derslerinde peygamberler, önemli sahabe ve âlimlerden örnekler verildiği gibi Hristiyan derslerinde de Hz. İsa ve Hristiyanların başlıca aziz vb. önemli şahsiyetlerinden örnekler verilerek hükümlülerde olumlu etkiler bırakılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Asti, 2018; Bulku, 2018).

İslami derslerde elifba dediğimiz Kur'an-ı Kerim'i Arapça'dan okuma, tecvit ve benzeri çalışmalar bulunurken Ortodoks ile Katolik Hristiyan derslerinde ise kutsal kitap çalışmaları göze çarpmaktadır (Asti, 2018; Bulku, 2018; Gegaj, 2018; Lumçi 2011: 3-16; Plumbi, 2018; Shqau & Shqevi, 2018).

3 Ayrıca bkz: Arnavutluk Cumhuriyeti Anayasası 8328 No'lu Kanun 43 Nolu Maddesi (E drejta e besimit dhe ushtrimi i riteve fetare, 1998)

Dini desteğin daha çok hükümlülerde etkili ve başarılı olduğu tutuklularda ise bu durumun daha zayıf olduğu aktarılmaktadır(Asti, 2018). Çünkü tutukluluk süreleri kısa olduğundan temel konular bitmeden ya suçsuz bulunarak dışarı çıkmakta ya da suçlu bulunup farklı yerlerde bulunan cezaevlerine gönderilmekteler. Dolayısıyla derslerdeki kopukluklar daha çok tutuklularda meydana gelmekte olup hükümlülerde ise konular daha sistematik ve başarılı bir şekilde ele alınabilmektedir.

Ders esnasında soru - cevap imkanı da verilmektedir. Soru cevap kısmında daha çok medyada yer alan ve güncel sayılabilen terörizm vb. konular yer almaktadır.

İşlenen konuların devlet tarafından önceden kontrol edilip edilmediği hususunda ise görevlilerin verdikleri cevaplar özetle şu şekilde aktarılabilir: Din hizmetlerinde bulunan görevliler resmi kurum olan müftülük veya piskoposluklar tarafından en uygun görülen kadrolardan seçilmiş bilgili kişilerdir. Dolayısıyla derslerde işlenecek konular öncesinde, cezaevi yetkilileri tarafından kontrol amacıyla incelenmemektedir. İşlenen konular hakkında resmi makamlar tarafından herhangi bir itiraz veya iptal etme vakası meydana gelmemiş olsa da bazen bilgilendirme amacıyla konuların resmi makamlara teslim edildiği bilgisi de aktarılmaktadır(Bulku, 2018; Gegaj, 2018).

Cezaevlerinde Uygulanan Dini Ritüeller

Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülere haftalık bayramlarda Cuma namazı kıldırma veya hafta sonu ayin gerçekleştirebilme yer imkanı sunulmaktadır. Bu hizmetlere katılımın cezaevlerinden cezaevlerine değişiklik göstermekle birlikte genellikle 20-30 kişilik gruplardan oluşmaktadır. Örneğin Katolik kilisesinin faaliyetlerine Fushe Kruje cezaevindeki programına katılanların sayısı 50 kişi bulurken Tiran Burgu 313'teise yaklaşık 20 kişidir. Kavaja'daki "Burgu i Minoreneve" (çocuk cezaevi)'nde 15 kişi civarında. Katılım rakamları İslâmî ritüellerinde daha yüksek bir grafik sergilemektedir.

Devlet ve dini komitelerin bu ritüellere ayrı bir önem verdiği görülür. Örneğin bayram namazlarında katılımın yüksek olması nedeniyle yıl boyunca sunulan yer imkanların yanında cezaevlerin açık hava yerleri de kendilerine tahsis edilir. Ayrıca bayramlarda yiyecek ve içeceklerde devlet ve komiteler tarafından imkânlar ölçüsünde iyileştirmeler yapılmaktadır. Bunun yanında komiteler aracılığıyla yardımseverlerin yardımları hükümlülere ulaştırılır (*Falja në burg*, 2018; *Festa e Fiter Bajramit ne Institucionin e*

Paraburgimit, 2018; *Kurban Bajrami, festë edhe në burg*, 2014). Ancak bu ritüellerde komitelerin gönüllü ve sayıca yetersiz kadrolarından dolayı her cezaevinde gerçekleşmemektedir. Bu durum özellikle İslâmî faaliyetlerde oldukça fazla görülmektedir. Örneğin; Tiran Mine Peza adlı tutuklu cezaevinde din görevlisi olan Tiran Kombinat Caminin imamı AltinPlumbi2018 Nisan veya Mayıs aylarından itibaren Mine Peza cezaevine gitmekte olduğu ve bu tarihten önce bahsedilen cezaevinden Cuma ne de bayram namazlarının kılındığı bilgisini paylaşmıştır. Bilgilerden anlaşılacağı üzere cezaevlerinde bu hususta İslâmî hizmetlerinde ciddi aksamalar devam etmektedir. Ortodoks ve Katolik Hristiyanların çalışmalarına bakıldığında bir takım eksiklere rağmen daha iyi organize edilmiş olduğu görülüyor.

Cezaevlerinde Dini Yaşantı ile İlgili Karşılaşılan Bazı Problemler

Her bir cezaevinde din görevini yerine getirmek için en az bir görevli olması gerekirken hala bazı cezaevlerinde hiçbir din faaliyetinin olmadığı görülüyor. Görülen en önemli eksiklerinden bazıları mekân, bilgili, gönüllü ve sayıca kadroların olmayışı ve yetersiz eğitim materyallerin oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu sıkıntıları özetle şu şekilde aktarmak mümkündür:

Mekân problemi; Din hizmetlerinin ve ritüellerin yapılabilmesi için belli bir yerin teminat edilmesi gerekir. Resmi makamlar bu hususta her ne kadar yardımcı olmak istiyor olsalar da bina yapısı buna elverişli olmayabilir. Bu sıkıntılar daha çok eski cezaevlerinde karşılaşılmaktadır. Tiran Mine Peza adlı cezaevi Kral I. Ahmet Zogu'nun döneminde iken inşa edilmiştir. Ayrıca Enver Hoxha döneminde inşa edilen cezaevlerinde yapıldığı dönemde hükümlülere yönelik herhangi bir dini faaliyetin ve eğitimin yapılmadığı dönemde tekabül etmektedir. Bu tür eski ve küçük cezaevleri mekânları mescit, şapel, kütüphane veya okuma salonu için ayrılan imkânlar şüphesiz daha az ve pek elverişli değildir(Bulku, 2018; Plumbi, 2018).Dolayısıyla Mine Peza cezaevinin örneğinde bir derse veya iftar sofrasının katılımı 30 kişi sayısını aşmıyor. Ancak yeni cezaevlerinde bu tür engeller ile karşılaşılmamaktadır.

Katılımın düşük olması problemi; Cezaevlerinde gerçekleşen din hizmetlerindeki derslere katılımın düşük oranda olması hem cezaevi imkânlarından hem de hükümlülerin isteksizliğinden kaynaklanabilir. Bilindiği üzere güvenlik amacıyla cezaevlerindeki kurallar biraz daha katıdır. Ders katılacak mahkûmlar kaldıkları yerlerden ders odasına/sınıfa kadar ancak gardiyan eşliğinde sırayla tek tek katılabiliyor. Bu durumda bazen derse ka-

tılmak isteyen herkesi zamanında yetiştirilememesi, dersin bir kısmını veya tamamını kaçırmak ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanında önceki gece geç saatlere kadar uyumama sonucu uyuya kalması veya daha önce hükümlüler arasında cereyan etmiş olan belli bir husumetin yüzünden derse ancak hükümlülerden biri derse katılırken diğeri tamamını kaçırmış oluyor. Ayrıca bir tutuklunun veya hükümlünün mahkemesi görüleceği günü, ailesi veya avukatı ile görüşme saati manevi destek derslerinin saatine denk gelmesi halinde, daha sonra telafisi olmayan haftada manevi destek dersinin katılımını düşüren nedenlerdendir.

Din derslerine katılımın hükümlü cezaevlerine nazaran tutuklu cezaevlerinde daha az olduğu görülür. Tutuklu kimsenin mahkemesinin görülmesini bekliyor olması ve bir an önce suçsuz olduğunun veya cezasının netlik kazanmasını istemesi nedeniyle manevi derslere ilgi duymaması bunun en büyük sebeplerindendir.

Derse katılamama sorunu cezaevi görevliler veya hükümlüler kaynaklı olabildiği gibi din görevlisi kaynaklı olabilir. Ayrıca unutulmaması gerekir ki, din görevlilerin bir saatlik ders verebilmek için hapis haneye giriş-çıkış kontrolleri iki saat kadar bir zamanını alabilir. Bu duruma işlenecek bir ders saati de eklendiğinde herhangi bir ücret almaksızın din dersini ve benzeri faaliyetlerini yürüten görevlilerden günde en az üç saatini almaktadır. Yalnız her bir din görevlisinin arabasının olmadığını varsayarak cezaevinde geçirdiği üç saatinin ardından geçimini sağlamak adına kişisel çalışmalarına dönünceye kadar yarım gününü alabiliyor. Dolayısıyla bu kadar bir süre hatipleri zorlamaktadır.

Din görevlilerin eğitim yetersizliği; Cezaevlerine giden bazı din görevlilerinin lisans eğitimini tamamlamamış olmaları ve buna yönelik herhangi bir ön hazırlık eğitimden geçmemiş olmaları din hizmetlerini bir hayli etkilemektedir. Böyle bir durumun faydadan çok zarar getirebileceği gerçeğinin göz önünde bulundurulması gerek.

Yetersiz Eğitim Materyalleri; tutuklu ve hükümlülerin odalarında veya okuma salonunda okuyacağı kitap, dergi, broşür ve görsel gibi materyallerin Müslüman okuyucularında yetersiz kaldığı bilgisi paylaşılmıştır (Plumbi, 2018). Genellikle kitap ve benzer materyaller din görevlilerin şahsi çabaları sonucu elde edilen eserlerin verilmesi ile bu ihtiyaç kısmen de olsa karşılanmaya çalışılıyor. Aslında eğitim materyallerin eksikliği ciddi manada Müslümanlarda görülüyor. Dini bakımından Arnavutların genelinin %70-75

civarında bir orana sahip olmasından dolayı Hristiyanlara nazaran sayıca daha fazla esere ihtiyaç duyulduğundan da olabilir. Ancak Katolik ve Ortodokslar bu hususta yeterince materyallere sahip oldukları ve hükümlülere dağıtıldığından dolayı herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir(Asti, 2018; Gegaj, 2018).

Değerlendirme ve Öneriler

Bilindiği gibi Arnavut Devleti din eğitime devlet okullarında yer vermeyen bir ülkedir. Bu ihtiyaç ancak İslam ve Ortodoks ile Katolik Hristiyan Komitelerinin kendi özel okullarında veriliyor. Dolayısıyla dini okullar dışında devletin okullarında okuyan öğrencilere yönelik dini öğrenme ihtiyacı karşılanmamaktadır. Oluşan bu boşluk kişisel gelişimde, ailede, toplumda vb. her alanda bir eksiklik olarak karşımıza çıkabilmektedir. Hükümlülerden bazıları daha önce hiçbir dini bilgisini duymamış olduğu ve ilk defa hapisanede duyduğu gerçeği adeta onların din eğitimlerinin seviyelerini özetler niteliktedir. Din bilgileri ile ilk defa tanışan bazı hükümlülerin uygulandığı ve ağlayarak “biz cahilliğimize yenildik. Aslında bu bilgilere sahip olsaydık kim bilir buralara hiç düşmeyecektik” ve benzeri ifadeleri bir nevi din eğitiminin devlet okullarında da verilmesinin zorunluluğunu bir kez daha ortaya koymaktadır(Bulku, 2018).

Cezaevlerine düşenleri yeniden topluma kazandırmak ne kadar önemli ise insanları cezaevlerine düşüren sebeplerin araştırılması ve onlara yönelik tedbirlerin alınması daha mühimdir. Unutulmamalıdır ki, din duygusu insana güç veren, yalnızlığını ve sıkıntılarını gideren, iyiliğe yönelten ve güveni artırır. Dua ve Allah sevgisi ve bu sevgiden kaynaklanan korku insanı pişirir, hamlığını giderir, kuvvetli bir irade ve sağlam bir karakter oluşturur(Gündüz 2010: 31; Küçük vd. 2009: 43-44). Dolayısıyla Avrupa, Türkiye ve diğer ülkelerde olduğu gibi Arnavutluk’taki devletin okullarında da din derslerinin konulması elzemdir.

Arnavutluk cezaevlerinde verilen manevi destek faaliyetleri cezaevin den cezaevine ve tutuklu ile hükümlü cezaevinden farklılıklar arz etmektedir. Arnavut Devletinin bu hususta dini faaliyetlere önem vermesine ve hükümlülere manevi destek sunabilmek için din komiteleriyle sürekli irtibat halinde olmasına rağmen komünizmin 1990 yılında yıkılmasından günümüze kadarki süreçte bu konu ile ilgili herhangi bir sempozyum veya kongrenin gerçekleşmemiş olması, din görevlilerinin maaşsız gönüllü olarak hala devam etmeleri, birçok cezaevinde hiçbir dini faaliyetin, düzenli ve siste-

matik çalışmaların olmayışı, faaliyetlerin olduğu cezaevlerindeki sıkıntıları bir bütün olarak göz önünde bulundurulursa, konunun önemi gerek devlet gerekse dini komiteler tarafından yeteri kadar önemsenmediği gözükmektedir. Buna rağmen devlet tarafından hükümlülerin dini hakların güvence altına alınmış olması önemli hususlardandır.

Cezaevlerinde verilen din hizmetlerin saatleri yeterli bir süre değildir. Bu çalışmaların süreleri çoğaltılması gerekliliği ortaya çıkıyor. Çünkü verilen din derslerin ve değişik faaliyetlerin hükümlülerde önemli sonuçlar verdiği görülmektedir. Ayrıca hükümlüleri yeniden topluma kazandırabilmek adına bu husus çok önem arz etmektedir.

Belirtilmesi gereken önemli tespitlerden biri, İslam ve Hristiyan Komitelerin gerek genel anlamda gerekse cezaevlerinde çalışma esnasında kendi aralarındaki örnek oluşu, cezaevlerinde bulunan Müslüman ve Hristiyan hükümlülerin birbirine karşı sevgi ve saygılı olma açısından önemli katkılar sunduğudur. Komiteler arasındaki bu güzel uyum aslında Arnavutlar arasında çok eskilerden itibaren devam etmekte olan bir uyum ve kardeşliğin devamı olduğu bir gerçektir.(Rruga 2018: 207-219)

Bu çalışma esnasında edindiğimiz bilgiler ışığında cezaevlerindeki manevi destek çalışmaları ile ilgili bir takım önerimiz şu şekilde sıralanabilir:

1. Arnavut Devleti ile İslam ve Ortodoks ile Katolik Komiteler ile işbirliği yapılarak cezaevlerindeki kütüphaneler kitap, broşür ve dini videolar gibi materyallerle zenginleştirilmeli. Unutulmamalıdır ki, hükümlülerin bir kısmının hayatlarının 2/3'si büyük olasılıkla ateist devlet anlayışına sahip olan Enver Hoxha'nın döneminde geçirmiştir. Enver Hoxha dönemindeki yıllar tamamına yakın din hizmetlerinden yoksun bir şekilde geçirmiş olması nedeniyle din hizmetlerinin çalışmalarının ihtiyacı ayrı bir önemle bakılmalıdır.
2. Her bir cezaevindeki din faaliyetlerini devamlı takip edecek ve cezaevine uygun olacak en az bir görevli atanmalıdır. Bu hususta Arnavut Milli Eğitim Bakanlığı ve Dini Komitelerin ortaklaşa bir çalışma yapılabilir.
3. Yeni atanacak kadroların gitmeden önce çok iyi bir ön hazırlık eğitimden geçirilmeli. Ayrıca hükümlülere yönelik pedagojik formasyon bilgilerle donatılmalıdırlar.
4. Din derslerinin saatleri en az üç saate çıkarılarak çoğaltılmalıdır.
5. Cezaevlerine şimdi her ne kadar herhangi bir ücret almaksızın gönüllü olarak bu kadrolar gidiyor ise de cezaevlerine giden din kadrolarına

mümkünse devlet tarafından tam maaşlı haline getirilmeli. Ancak bu şekilde bu zorlu göreve odaklanabilirler.

6. Devlet okullarında din eğitimi dersi verilmelidir. Bu hususta din dersini veren ülkelerle işbirliği yapılabilir.
7. Cezaevleri ile ilgili ulusal ve uluslararası kongreler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Açıklamalı Kutsal Kitap* (2010). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Asti, (Bylis Piskoposu) (2018). Sherbimet Fetare neper Burgjet e Shqiptarise.
- Bulku, S. (2018, Eylül 17). Sherbimet Fetare neper Burgjet e Shqiptarise.
- E drejta e besimit dhe ushtrimi i riteve fetare, Pub. L. No. 8328, 42 15 (1998).
- Falja në burg* (2018). Erişim adres: <https://www.youtube.com/watch?v=j5gbIn-1maLw>
- Festa e Fiter Bajramit ne Institucionin e Paraburgimit* (2018). Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=IwZt0QkR8bQ>
- Gegaj, M. (2018). Sherbimet Fetare neper Burgjet e Shqiptarise.
- Gündüz, Ş.(2010). *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kaya, T. (2008). Cezaevi Vaizliği. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 2, 156-163.
- Kurban Bajrami, festë edhe në burg* (2014). Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=hh5dbWiZYP4>
- Küçük, A., Tümer, G., & Küçük, M. A. (2009). *Dinler tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Lumçi, D. M. (2011). *Qielli përtej hekurave*. Tiranë.
- Özdemir, Ş. (2008). Cezaevi din hizmetlerinin temel Problemleri. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 2, 123-133.
- Plumbi, A. (2018). Sherbimet Fetare neper Burgjet e Shqiptarise.
- Ruga, İ. (2018). Arnavutluk'ta Osmanlı döneminde (XV-XVII. yüzyıllarda) Müslümanlar ile Hristiyanların birlikte yaşama tecrübesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 205-223.
- Shqau, E., & Shqevi, R. (2018). Sherbimet Fetare neper Burgjet e Shqiptarise.

Ekler

Ek. 1. Arnavutluk'un hükümlü ve tutuklu cezaevlerinin haritası (<http://www.dpbsh.gov.al/newweb/?fq=burgjet>)

Almanya'daki Cezaevlerinde İslami Manevi Rehberlik ve Danışmanlık Uygulamaları: DİTİB Örneği

*Seat Uzeirovski**

Giriş

İnsan, hayatını çevreleyen olumlu ve olumsuz her türlü gelişmeden etkilenen ve sürekli arayışlar içinde olan bir varlıktır. Yaşadığı her türlü sıkıntı ve sorunlara karşı bedensel, duygusal ve ruhsal tepkiler veren insan; hastalandığında tedavi olmak ister, duygusal anlarında (sevinç, acı, hüzn) duygularını paylaşmak ister ve manevi bir çöküntü ya da ruhsal bir bunalım yaşadığında da bunlardan kurtulmak ister. Bu kurtulma sürecinde de en büyük çabası kendini ifade edebilmek, yani anlaşılmasıdır. Dertlerine çare arayan insan, aynı dili konuşan, benzer değer yargılarına sahip ve aynı inancı paylaşan insanların kendisini daha iyi dinleyeceğine ve anlayacağına inanmaktadır. Bedensel, zihinsel ve ruhsal boyutlarda yaşanan bu süreç insanın iç dünyasını da derin bir şekilde etkilemektedir.

İnsanın temel ihtiyaçlarının yanı sıra manevi ihtiyaçlarının da olduğu sosyal bilimciler tarafından ifade edilmiştir. İnanmak, bağlanmak, sadakat, dayanmak, güvenmek, dürüstlük, iyilik, sevgi, merhamet, doğruluk ve adalet gibi değerler ruhun olmazsa olmaz ihtiyaçlarıdır. Mâneviyat, insanın duygularını geliştirmesi ve bir değerler sistemi oluşturmaya hususunda

* Manevi Rehberlik Uzmanı, (DİTİB – Diyanet İşleri Türk İslam Birliği), Venloer Str. 160, 50823 Köln/Deutschland, seat.uzeirovski@ditib.de

katkıda bulunur. Ayrıca gelişim kapasitesini, büyümesini ve yaratıcılık potansiyelini güçlendirir. Ruh dünyasındaki bu çalkantı ve bunalımlar insanı aynı zamanda dini ve ahlaki değerlerine daha güçlü sarılmaya ve kendisi ve çevresiyle olan ilişkilerini de yeniden anlamlandırmaya iter. Bu süreçte bulunan insanların manevi ihtiyaçlarına cevap vermeyi şüphesiz ki en çok dini kurumlar üstlenmelidir. Ne var ki klasik din hizmetlerinin metot ve içerikleri bu ihtiyaca cevap vermekte zorlanmaktadır. Yeni değerlendirmeler, güncellenmeler ve özelleştiriler yapılmadıkça, daha çok psikolojik, sosyolojik ve pedagojik içerikler eklenmedikçe, bu ihtiyaçlara cevap vermek güç olma-ya devam edecektir.

Avrupa coğrafyasında homojen toplum neredeyse kalmamıştır, özellikle İslami Seelsorge'nin hedef kitlesi olan Müslümanlar farklı etnik ve kültürel yapılara sahiptir. Avrupa Müslümanları geldikleri asli ülkelerinin kültürlerini ve din anlayışlarını da beraberlerinde getirmekte ve zaman içinde diğer insanlarla etkileşim içinde olup kültürleri ve dini inançları da değişime uğramaktadır. Avrupa'yı zenginleştiren farklı kültür ve etnik yapılara sahip insanların farklı dini anlayış ve pratikleri, yaşama ve davranış biçimleri toplumun geneli için yeni bir meydan okumadır. Bu meydan okuma, problemler, kriz ve anlaşmazlıklar aynı zamanda insanların birbirlerini daha yakından tanımalarını, böylelikle bir birlikte yaşama kültürünün oluşmasını da sağlamaktadırlar (Abdullah Takım, DİK, Berlin 2016).

Almanya'da yaşayan müslümanların karşı karşıya kaldığı sıkıntı ve problemlerde onlara destek olma ve yol gösterme vazifesini üstlenen İslami Manevi Rehberlik (Islamische Seelsorge) dini değer, kaynak, ibadet ve gelenekleri dikkate alan, içinde ham bir psikolojik ve sosyolojik danışmanlığı ve yardımı da barındıran bir hizmet türü olarak varlığını sürdürmektedir. Almanya'daki Müslümanlara yönelik olan bu hizmet henüz profesyonel düzeye ulaşamamış ve klise hizmetleri gibi müstakil hale gelip kurumsallaşamamıştır. Bu hizmet (özellikle cezaevi hizmetleri) şimdilik varlığını daha çok vaaz ve irşat biçiminde sürdürmektedir.

İslami Manevi Rehberlik (Islamische Seelsorge) Kavramı ve Hukuki Zemini

Almanya'da ve Almanca dilinde kendine özgü bir tarihsel gelişim kaydeden ve böylece özel bir yeri olan bu hizmet, islam ilahiyatından hareketle Müslüman veya İslami Manevi Rehberliği (*Muslimische Seelsorge* veya *Isla-*

mische Seelsorge) olarak isimlendirilmektedir. Acı ve sıkıntı çekenlere, hapiste olanlara, kazazedelere, hastalara veya ölüm döşğinde olan insanlara ilgi, yardım, destek ve bakım İslam'ın talebidir. Böyle durumlarda önemli olan isimlendirmeler değil elbette, önemli olan kavramla ilişkilendirilen içerikler ve konseptlerdir.

Almanya'da Alman Anayasası'nın 140. maddesi ve Weimar Anayasası'nın 141. maddesine dayanılarak Seelsorge çalışmasının hukuki temeli oluşturulmaktadır: "Orduda, hastanelerde, cezaevlerinde ve diğer kamu kuruluşlarında ibadet ve maneviyat takviyesine gereksinme olduğu ölçüde, dini topluluklara (bireylere) gerekli dini rituellerini yerine getirmelerine ve her türlü dini ihtiyaçlarını gidermelerine izin verilmelidir. Bu arada her türlü zorlamadan da kaçınılmalıdır." (Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası madde vb.)

Bu nedenle hukuki veya reel gerekçelerle isteğe dayalı veya zorunlu olarak kamu kurumlarında kalmaya zorunlu olan ve bu nedenle dini hakları engellenen kişilerin din hürriyetine imkân tanınmalıdır. Dini cemaatler konseptlerini bu hüküm ışığında kendileri hazırlar ve gerekçelendirirler. Yasada geçen "Seelsorge" (manevi rehberlik) kavramı, kiliseler tarafından her ne kadar sadece kendilerine özgü bir hakmış gibi benimsense de, kanunlar bu hakkı bütün yasal statü elde etmiş dini cemaatlere de tanır. İslami Manevi Rehberlik kavramının Türkçe'de yer almamakla birlikte, alt yapısı ve uygulanabilirliği nedeniyle başına "İslami" tanımlaması getirilerek kullanılması, yapılan hizmetin anlaşılmasını ve kabulünü kolaylaştırmaktadır.

Neden İslami Manevi Rehberlik (Islamische Seelsorge)?

Almanya'daki cezaevlerinde müslüman olan bir mahkumun, istediğinde dini ibadet ve vecibelerini yerine getirebileceği, cezaevi kurumunun da bunları yerine getirebilmesi için kişiye imkan sağlamakla yükümlü olduğu bir anayasal hükümdür.

Müslüman mahkumların dini ve manevi ihtiyaçlarını sadece alanında yeterli ve kaliteli eğitim almış bir müslüman manevi rehberlik uzmanı karşılayabilir. Zira mahkumlar ibadetler, namazlar (özellikle cuma ve bayram namazları) ve vaazların yanı sıra kişisel danışmanlık, pişmanlıklarını dile getirme, af, tövbe etme ve iç muhasebe konularında da derin dini ve manevi desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Hapishane yönetimi ile daha sıkı çalışmaya, mahkumlarla haftanın belirli gün ve saatlerinde grup görüşmesi veya birebir görüşme yapmaya ve

hapishanedeki diğer “Seelsorge” (manevi rehberlik) yapan meslektaşlarla iletişim içinde ortak adımlar atılmaya yönelik duyulan ihtiyaçlar, ancak profesyonel manevi rehberlik çalışması ile kapatılabilir. 2008’den itibaren yapılan bazı eğitim projeleri sonucunda bazı hastane, hapishane vb. kurumlarda İslami Manevi Rehberlik (Islamische Seelsorge) hizmeti verilmeye başlanmıştır. Ancak bu eğitimi alan kişilerin seçimi, yeterliliği ve bu eğitim sertifikalarını alanların daha sonra verdikleri hizmetlerin takibi alanlarında büyük açıklar meydana gelmiştir. Ayrıca bu eğitim projeleri sadece gönüllüler üzerine oturtulmaktadır. Halbuki manevi rehberlik kapsamlı bir dini bilgi ve ek eğitimlerle güçlendirilmiş profesyonel bir yaklaşım gerektiren ciddi bir hizmet alanıdır. Düzenli ve hizmet kalitesinin her zaman garanti edilmesi gereken bu sistem sadece gönüllülük üzerine oturtulmamalı. İslami Manevi Rehberlik hizmeti sunan kişinin aynı zamanda cemaate yönelik din hizmeti tecrübesi ve birikimi bulunmalı ve bu birikim düzenli olarak cemaate yönelik dini ve manevi hizmetlerle beslenmelidir.

Cezaevlerinde İslami Manevi Rehberlik (Islamische Gefängnisseelsorge)

Hapishanelerde kalan mahkumların dış dünya ile olan iletişimlerinin kesilmesi, onların içinde bulundukları durumlarla tek başına baş etmelerini zorunlu kılmaktadır. Mahkum olan kişinin yaptığı eylem ve karşılaştığı sonuçlarla yüzleşmesi, İslami Manevi Rehberliğin devreye girmesi ile mevcut durumu kabullenme ve geleceğe yönelik sorulara cevap arama şansına dönüşebilir. Onun için islami manevi rehberlik yapan bir kişi mahkuma danışma, yargılamadan kabullenme, kendisiyle ve yaptıklarıyla yüzleşme, kendisini affetme, gerektiğinde özür dileme, içindeki iyilikleri keşfetme, insanlarla iletişim kurma ve hayata yeniden sarılma konusunda yardımcı olma imkânını ve sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için islami manevi rehberlik yapan kişi mahkumlarla birebir ve grup görüşmeleri yapabilmeli, hapishane yönetimi ile işbirliği içinde olmalı, toplu dua ve ibadetleri yürütüp yönetmeli ve mahkumların sosyalleşmelerine destek verebilmelidir.

Manevi rehber hapishanedeki müslüman mahkum sayısına göre haftanın berirligünlerinde, berirli saatlerde birebir ve grup görüşmeleri için hazır bulunmalı, diğer hapishane hizmetlileri ile istişare içinde olmalı ve sunulan eğitimlere katılabilmek için zaman ayırabilmelidir. Bunun için de ortak veya özel kullanılabilen bir çalışma bürosunun sağlanması gerekmektedir.

“Bütün müslüman mahkumların manevi rehberlik yapan kişiye ulaşma hakkı vardır. Ancak kişi açıkça istemediği zaman bu hak kalkar” prensibi hapishaneler için de geçerlidir. Bu nedenle her mahkum islami manevi rehberlik hizmetinin farkında olmalıdır. Bu hizmetin dili Almanca olmalıdır. Ancak eğer mahkumun ihtiyacı varsa ve Seelsorge yapan kişi ihtiyaç duyulan dile hâkim ise, islami manevi rehberlik hizmeti mahkumun anladığı dilde de sunulabilir. Mahkumun anlattığı ve ifşa ettiği şeyler hayati tehlike taşımadığı müddetçe sırdır ve dışarıya aktarılmaz. Almanya Anayasası’nın 9. maddesinde yer alan gizlilik ve sır başlığı altında işlenen hassasiyetlere dikkat ve riayet edilmelidir.

Hapishanelerde Görevlendirilenlerin Hizmet Kapsamı

Almanya’daki hastane ve cezaevlerinde islami manevi rehberlik ihtiyacı giderek artmaktadır. Almanya’da 13’ü açık olmak üzere toplam 184 cezaevinde 65 bin civarında mahkum kalmaktadır. Bu sayının yaklaşık % 22’sini Müslüman mahkumlar oluşturmaktadır. Beş binin üzerinde de Türk mahkumun kaldığı tahmin edilmektedir. Bunlardan 3 bin 500’ü Türkiye vatan-daşı olup, diğer iki bine yakını da Alman vatandaşıdır. En çok Türk mahkumlar, nüfus itibariyle de en kalabalık olan NRW (Nord-Rhein Westfalen) eyaletindedir. Bu eyaletteki Türk mahkumların sayısı 1300’ü geçmektedir. Sadece Köln’deki JVA cezaevinde Müslüman mahkumların sayısı toplamın % 40’ını oluşturmaktadır.

NRW Eyaleti Adalet Bakanlığı’nın verilerine göre, bu eyalette yer alan 36 cezaevinin 30’unda 100’e yakın gönüllü islami manevi rehberlik hizmeti vermektedir. Bunların %90’ı aynı zamanda derneklerde de fahri (gönüllü) olarak hizmet veren kişilerden oluşmaktadır. Bakanlıktan kesinlikle hiç bir ücret almazlar ve çoğu yol ve iâşe masraflarını dahi kendileri karşılamaktadır. Bazı cezaevi yönetimleri bu kişilerin yol masraflarını üstlenmekte ya da geliş başı ve ya saat başı kaba bir ücret ödemektedirler.

Almanya’nın cezaevlerinde 600’e yakın katolik ve protestan manevi rehberlik uzmanı görev yapmaktadır. Bu uzmanların hepsi manevi rehberlik (seelsorge) alanında özel eğitim almış birer papazdır (teologdur) ve kiliseye bağlı devlet memurlarıdır. Buna göre ortalama 100 mahkuma bir manevi rehberlik uzmanı düşmektedir. Toplam 65 bin mahkumun ortalama 12-13 bini müslümandır. Müslüman yüzdesine ve kilisenin manevi rehberlik alanında edinilen tecrübeye dayanan oranlara göre diyebiliriz ki, Almanya’da-

ki cezaevlerinde en az 150 civarında islami manevi rehberlik uzmanına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da en az her 90-100 müslüman mahkuma bir islami manevi rehberlik uzmanı düşecek demektir.

Şimdilik gönüllü bir şekilde verilen islami manevi rehberlik ve katolik ve protestan klisesinin verdiği hizmetlerin tecrübelerinden yola çıkacak olursak, diyebiliriz ki bir İslami manevi rehberlik uzmanı haftada en az bir kere grup toplantısı yapmalıdır. Hapishane yönetimi ile istişare sonucu grup toplantılarını günlük yapıp, ikili toplantılarını ise daha sık yapmalıdır. Bir islami manevi rehberlik uzmanının haftada (yoğun hapishanelerde) ikili görüşmeler için en az 10 (5x2) saate, grup toplantıları için 4 (2x2) saate ihtiyacı vardır. Bu görüşme saatleri dışında bir uzmanın her mahkum görüşmesi ve grup görüşmesi sonrasında raporlama yapması için yaklaşık 10'ar dakikaya ihtiyacı olacaktır. Böyle bir durumda görüşme öncesi ve sonrası ulaşım mesafe ve sürelerinin, hapishane yönetimi ile görüşmelerin, rutin toplantılara katılımının ve toplu eğitimlerin ve supervizyon görüşmelerinin de hesaba katıldığı bir hesaplama sistemi oluşturduğumuzda, diyebiliriz ki tam mesai görev yapan bir islami manevi rehberlik uzmanı en fazla iki cezaevinde görev yapabilecektir. Bu durum da ne yazık ki çoğu bakanlıklar tarafından kabul görmemektedir, çünkü bakanlıkların çoğu kaliteden yana değil tasarruftan yanadır.

Bir Adalet Bakanlığı YetkilisininTespitleri

NRW Eyaleti Çalışma Bakanlığı'nın 18.04.2016'da düzenlediği toplantıda bir bakanlık yetkilisi tebliğinde, eyaletteki cezaevlerinde islami manevi rehberlik hizmetlerinin sunulduğundan, bu hizmetleri en çok DİTİB – Diyanet İşleri Türk İslam Birliği derneklerinde görevli olan din görevlilerinin yerine getirdiğinden, bununla beraber hizmetlerde bazı sıkıntıların da yaşandığından ve en önemlisi de bu hizmetlerin mevcut şartlar altında yetersiz olduğundan bahsetmiştir. Yetkili, sadece cuma namazlarını kıldırmanın, toplu şekilde yapılan dini sohbetlerin ve bayramlarda (senede sadece iki kere) düzenlenen ikramların manevi rehberlik hizmeti olarak oldukça yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Kendisi bu durumu düzeltmek, hizmeti genişletmek ve müslüman mahkumlara daha iyi, daha çok manevi rehberlik hizmeti sunmak için islami kurumlarla (başta DİTİB olmak üzere) işbirliği yapmaya hazır olduklarını dile getirmiştir.

Almanya'da bir çok kurum islami manevi rehberlik hizmeti sunmak ve islami manevi rehber çalıştırmak istemektedir, fakat böyle bir hizmetin ya da

hizmeti sunanın istihdamı söz konusu olduğunda hepsi geri adım atmaktadır. Yetkili, istihdam konusunda bazı ana şartların yerine getirilmesi halinde, söz konusu adalet bakanlığının olumlu adımlar atmaya hazır olduğunu belirtmişti.

Bu ana şartlar şunlardır:

- Kaliteli bir manevi rehber eğitimi
- Bu eğitim müfredatını içeren kaliteli bir konsept
- Psikolojik, sosyal ve hukuki boyutu da içeren bir eğitim
- Kaliteli ve güvenilir rehber
- Kalıcı (uzun vadeli) rehber

Rheinland-Pfalz Eyaleti Adalet Bakanlığı'nın Çözümü

Bu eyaletin adalet bakanlığı, Almanya'daki islami manevi rehberliğin katolik ve protestan manevi rehberliğinde olduğu gibi bir standart ve kaliteye sahip olmadığını iddia etmektedir. Bu alanda mevcut olan konseptlerin kilise konseptlerinden oldukça uzak olduğuna ve özellikle dini temellendirme, gelenek ve kurumsallaşma boyutunda İslam'da böyle bir rehberliğin olmadığına kanaat getirmektedir. Bakanlık Almanya'daki islami kurumların (cemaatlerin) klise konseptlerinin kalitesinde bir manevi rehberlik konseptinin ortaya çıkmasının ve özellikle de bu konseptin uygulamaya konulmasının uzun bir zaman gerektireceğini, dolayısı ile bakanlığa bağlı cezaevlerinde "İslami Manevi Rehberlik" (Islamische Seelsorge) yerine bir "Dini Danışmanlık" (Religiöse Betreuung) hizmetinin geçici bir çözüm olarak daha faydalı olacağına inanmaktadır. Bakanlığın bu konseptinin adı da "Müslüman Tutuklulara Dini Danışmanlık Konsepti" (Konzept Religiöse Betreueung Muslimischer Gefangener) dir.

Söz konusu bakanlık için bu hizmet alanında dini danışmanlık manevi rehberlikten daha önemli görünmektedir. Bakanlık söz konusu dini danışmanlık için alanında uzman ve yetkili birini istihdam etmeye de hazırdır. İstihdam edilecek kişi veya kişilere bir çok yan şartların yanı sıra ilahiyat eğitimi ve manevi rehberlik alanında da eğitim şartı koşmaktadır. Danışmandan cuma namazlarını kıldırmanın yanı sıra, grup ve ikili danışmanlıklar da yapabilmesini şart koşmaktadır. Danışmandan ayrıca dahili (intern) ve harici (extern) yan ve tamamlayıcı eğitimlere olduğu gibi, eyalet ve ülke genelinde yapılan podyum, seminer ve konferanslara da katılmasını şart koşmaktadır.

Buradan anlaşılan şu; bakanlık bu konsept için her ne kadar geçici bir çözüm dese de, işi “bir taşla iki kuş” formülü ile çözmenin peşindedir.

Alman İslam Konferansı’nın Yaklaşımı ve Önerileri

Alman İslam Konferansı (Deutsche Islam Konferenz) kısacası DIK, işleri bakanlığı nezdinde kurulan ve Almanya’da yaşayan müslümanlar ile Alman devleti arasında uzun vadeli ve verimli bir diyalogu kurma amacını güden bir çalışma grubudur. Bu fikrin babası, zamanın işleri bakanı ve milletvekili Wolfgang Schäuble’dir. Konferansın ana amaçlarından bir tanesi de devlet ile müslüman toplulukların arasındaki ilişkiyi ve işbirliğini güçlendirmek ve Almanya’da yaşayan Müslüman toplumunun uyumuna (entegrasyonuna) ve toplumsal dayanışmasına katkıda bulunmaktadır. 27 Eylül 2006’da Berlin’de bir şatoda gerçekleştirilen ilk toplantısında, her ne kadar da daha sonraki yıllarda büyük tartışmalara neden olduysa da, zamanın işleri bakanı şu tarihi cümleyi kurmuştu; “İslam dini Almanya’nın ve Avrupa’nın bir parçasıdır. O şimdi de gelecekte de bizim bir parçamız olmaya devam edecektir. Kapımız Müslümanlara her zaman açıktır. Müslümanlar bilgi ve tecrübelerini kullanmalı ve ülkemizin gelişimine katkıda bulunmalıdır” (İslam ist ein Teil Deutschlands). (https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsche_Islamkonferenz)

Alman İslam Konferansı’na göre manevi rehberlik (Seelsorge) hizmetleri ve çalışmaları da devlet ile dini cemaatler arasında bir işbirliği alanıdır. Dini cemaatler bu hizmetin her bir alanında (ordu, cezaevi, hastane vb. kurumlarda) devlet ile işbirliği içinde olmalı ve anayasa çerçevesinde hareket etmelidir. Zira, yukarıda saydığımız her bir alanda dini özgürlük ve ibadetleri eksiksiz yerine getirmek her vatandaşın hakkıdır ve anayasanın temel kanunlarındanıdır.

Konferans Şubat 2016 yılından beri kendini yoğun bir şekilde Almanya’daki kamu kurumlarında yürütülen manevi rehberlik çalışmalarına adanmıştır. Bu çalışmaların geçmişi Mart 2014 yılında konferans tarafından ortaya konan bir çalışma programına dayanmaktadır. Söz konusu çalışma programına göre konferans, kamu kurumlarında yürütülecek islami dini danışmanlık alanında katkılar sağlamada ve desteklemede kendini hazır ve yeterli görmektedir. Konferans ilk etapta kurumlarda yürütülen manevi rehberliğin anayasal temelleri ile ilgilenmiştir. Örneğin; islami bir cemaatin (topluluğun, kurumun) kendi başına manevi rehberlik ve dini danışmanlık hizmetlerini yürütebilmesi için anayasa tarafından tanınmış bir cemaat

olması gerekmektedir. Bunun için de anayasanın belirlediği şartları yerine getirmesi gerekmektedir.

Konferansın yoğun çaba ve çalışmalarını oluşturan bir diğer konu da, islami manevi rehberlik için herkes tarafından kabul edilecek bir konseptin oluşmasıdır. Konferansa göre böyle bir konseptin temel içeriklerinin yanı sıra dini temellendirmeyi de içermesi gerekmektedir. Zira konferans islami manevi rehberliğin, hristiyanlıktaki gibi bir konseptte sahip olamadığına kanaat getirmektedir. 7 Kasım 2016 yılında yapılan bir oturumda gelecekte üç alanda (ordu, cezaevi ve hastane) birer çalışma oturumunun (konferansının) yapılmasına karar verilmiştir. Söz konusu çalışmalara sadece konferans yetkilileri ve konferans tarafından tanınmış dini cemaatler katılacaktır.

Konferans tarafından gerçekleştirilen her bir alandaki söz konusu çalışma oturumların sonucunda kararlar ve tavsiyeler açıklanmıştır. Ben burada sadece cezaevi islami manevi rehberliği çalışma oturumunda varılan bazı sonuç ve tavsiyeleri zikretmek istiyorum.

Sonuçlar

- Devlet (federasyon), eyaletler ve konferansta müslümanları temsil eden dini kurumlar (cemaatler), Almanya'daki cezaevlerinde islami bir manevi rehberlik hizmetinin verilmesini önemsiyor
- Hizmetin hangi kurumlarda verileceği, kimler tarafından verileceği, ne kadar (haftada kaç saat) verileceği konularında yegane muhataplar eyaletlerdir
- Cezaevi manevi rehberliği sadece dini ihtiyaçlara, sorulara ve ibadetlere hizmet edecektir. İslami cezaevi manevi rehberliği radikalleşmeye karşı koruma çalışmalarına ve hizmetlerine alet edilmemelidir

Tavsiyeler

- İçinde mesleki hizmetin çerçevelerini de barındıracak bir cezaevi manevi rehberlik hizmeti başlıca dini cemaatlerin (kurumların) sorumluluğundadır ve bu hizmetin verilmesi konusunda yerel kurumlardan çok, onlar çaba sarfetmelidir
- Cemaatler aralarında anlaşıp, eyaletler ile kendileri arasındaki işbirliğini yürütecek katılımcıları (paydaşları) belirleyeceklerdir
- Cemaatler herkes tarafından kabul görececek bir islami manevi rehberlik konsepti üzerine çalışacak, ya da konsepti biri hazırlayacak diğerleri de kontrol edip onaylayacaklardır

- Üniversitelerdeki islami ilahiyat merkezleri (bölümleri) ile olan görüşmeleri hızlandırmalı ve onlarla mesleki eğitim ve kalifiye rehber yetiştirme konusunda işbirliğine gidilmelidir
- İslami cemaatler, dinler arası diyalogun başlattığı ve başardığı tecrübelerinden de hastane manevi rehberlik alanında istifade edebilmelidir
- İslami manevi rehberlik için bir konsepti ve konseptin ana içerikleri üzerinde çalışacak ve dini cemaatler tarafından belirlenecek (seçilecek) bir çalışma grubu (heyeti) kurulmalıdır. Bu grubu da klise akademileri desteklemelidir

DİTİB örneği ve uygulamaları

Almanya’da yaşayan müslümanların bir çok dini, sosyal ve ekonomik sorunlarına yardımcı olan DİTİB, burada yaşayan müslümanlara daha fazla yardımcı olmak, yakın olmak ve çare bulmak niyetiyle sunduğu hizmetlerini daha fazla genişletmeye, yeni içerik ve perspektifler katmaya ve yeni yorum ve değerlendirmeler üretmeye her zaman gayret göstermiştir. DİTİB söz konusu hizmetleri, insanımıza cami dışında da nasıl sunabiliriz düşüncesinden yola çıkarak; sosyal yaşam, refah, aile, kadın, gençlik, akademi, eğitim, diyalog, uyum ve çocuklara yönelik bir çok yeni proje ve konsept geliştirip uygulamaktadır. İslami Manevi Rehberlik de DİTİB’in hizmet alanında geliştirdiği konseptlerden bir tanesidir. Almanya’da 2005 yılında tartışılmaya başlanan ve 2008 yılı itibariyle ilk eğitim konseptlerinin ortaya çıkmaya başlamasından bu yana, DİTİB islami manevi rehberlik hizmeti alanlarında bir çok tartışmalara dahil edilip büyük rol oynamıştır. 2015 yılında DİTİB resmi internet sayfasında bir iş ilanı vererek Almanya’da bünyesine resmi bir manevi rehberlik uzmanı katarak manevi rehberlik (seelsorge) altbiri kuran ilk islami kurum olmuştur. Söz konusu altbiri kurulduğundan bu yana bir çok alanda araştırmalar, yazışmalar, görüşmeler, danışmanlıklar, proje ve konsept çalışmaları yürütmüştür. Söz konusu altbiri 2015 yılında kurum içi veri tabanı oluşturmak ve manevi rehberlik için alan ihtiyaçlarını belirlemek amaçlı çok geniş kapsamlı bir çevrimiçi anket gerçekleştirmiştir. Ankete 250 kişi katılmıştır. 2016 yılının başında ankete katılanlardan seçilen 15 kişi ile başarılı ve verimli bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. DİTİB bünyesinde kurulan islami manevi rehberlik altbiriminin bugüne kadar gerçekleştirdiği en büyük projelerden bir tanesi de İslami Manevi Rehberlik Konsepti’dir. Konsept üzerinde, ilki yoğun olmak üzere iki yıldır çalışılmaktadır. 2016 yı-

lının sonunda dört üniversiteye (Tübingen, Frankfurt, Münster ve Osnabrück) bağlı islam ilahiyat merkezlerinden ve DİTİB eyalet kordinatörlerinden temsilciler davet edilerek konsept çalışmalarını sunmak, karşılıklı tecrübe-leri aktarmak, tavsiye ve fikirlerde bulunmak amacıyla bir tüm gün çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Konsept halen geliştirme ve düzeltme safhasında bulunduğundan henüz yayınlanamamış ve kamuoyu ile paylaşılammıştır.

Daha önce de belirttiğim gibi cezaevlerindeki islami manevi rehberlik ihtiyacını en çok DİTİB'in Almanya çapındaki 900'e yakın derneklerinde (camilerinde) görev yapan din görevlileri gidermektedir. Bazı yerlerde de dernek yöneticileri veya derneklere üye olan fahri görevliler bu hizmeti vermeye çalışmaktadır. Bu alandaki hizmet hapisane yönetimleri ile DİTİB dernekleri veya DİTİB eyalet birlikleri arasında yapılan anlaşmalar ve işbirlikleri yolu ile verilmektedir. Anlaşma ve işbirliği çerçeveleri eyalete göre değişmektedir. DİTİB'in muhatap alındığı eyaletlerde işler daha kolay yürümektedir. 2014 yılında Bremen ve Aşağı Saksonya (Niedersachsen) DİTİB eyalet birlikleri, muhatap kabul edilen birer islami dini cemat olarak bu eyaletlerde bulunan cezaevlerinde islami manevi rehberlik işbirliği konusunda karşılıklı anlaşmalar imzalamışlardır. Buna yakın örnekler Bavarya ve Berlin eyaletlerinde de mevcuttur. Ancak burada bahsedilen hizmetler genelde fahri olarak, vaaz ve irşad çerçevesinde yürütülmektedir. Buralara görevli giden din görevlilerimiz hizmeti genel olarak cami hizmeti çerçevesinde yürütmektedir. Genel olarak namaz kıldırmakta ve vaaz (sohbet) vermektedir. Zaten bir çok cezaevi sadece cuma günleri cuma namazı kıldirtmak için görevli ya da gönüllü talebinde bulunmaktadır. Burada profesyonel bir cezaevi manevi rehberliğinden söz etmek mümkün değildir.

Kuzey-Ren Vestfalya (Nord-Rhein Westfalen) eyaletinin en büyük şehri olan Köln (Cologne) şehrinde bulunan DİTİB Merkez bu şehirdeki cezaevlerinde tutuklu bulunan Müslüman mahkumlar da dert etmiş ve 2009 yılında manevi rehberlik hizmeti verilmesi için harekete geçmiştir. Bu yıla kadar cezaevlerine yönelik hizmetler sadece başkonsolosluk tarafından yapılan bazı bayram ziyaretlerinden ibaret olmuştur. 2009 yılında Köln Osendorf cezaevinde kalan mahkumlardan islami manevi rehberlik hizmeti talep edilmiştir. Adalet bakanlığı bu talebi T.C. Köln Başkonsolosluğu'na, dolayısı ile de konsolosluğa bağlı olan Din Hizmetleri Ataşeliği'ne de iletilmiştir. Talep Almanca dilinde olduğu için konsolosluk ve ataşelik DİTİB'e baş vurmuştur. DİTİB de bünyesinde personel olarak bulunan, aynı zamanda ilahiyatçı

olan ve Almanca diline hakim olan Kemalettin Oruç'u erkek mahkumlara ve Şeyda Can'ı da bayan mahkumlara rehberlik yapmak üzere görevlendirmiştir. Kemalettin Bey ayda en az dört kere, Şeyda Hanım ise en az iki kere rehberlik yapmışlardır. Şeyda Hanım rehberlik hizmetlerini 2011 yılına kadar sürdürmüştür. Kemalettin Bey ise söz konusu cezaevindeki rehberlik hizmetlerini halen sürdürmektedir.

Söz konusu cezaevine giden iki mesai arkadaşımızın islami manevi rehberlik uygulamaları:

- Grup halinde dini sohbetler (vaaz).
- Namaz kıldırmak
- İkili görüşmeler halinde dini ve özel sohbetler
- Dini soruları cevaplamak (namaz, oruç, abdest, gusul, helal yiyecekler, kible yönü v.s. hakkında sorular)
- Cezaevi yönetimi ve personeli ile muhatap olmak
- Dini bayramlarda ikramlı kutlamalar
- İstenilen ve izin verilen kitap ve malzemeleri (seccade, takke, başörtü, tesbih v.s.) tedarik etmek

Din Görevlilerinin Uygulamaları ve Tespit Edilen Sorunlar

Aşağıda yer alan metinler din görevlilerin DİTİB manevi rehberlik altbiriminin düzenlediği bir çalıştay için cezaevi ziyaretleri sonucunda edindikleri tecrübelerini, dolaylı olarak da uygulamalarını aktarmışlardır. Metinlere tarafımdan müdahale edilmemiştir.

Almanya'da Cezaevlerinde Müslüman Mahkumlarda İslami Manevi Rehberlik Bağlamında Sıkça Görülen Problemler

- Bu hizmetin bu alanda eğitilmiş kişiler tarafından değil, din görevlileri tarafından verilmesi gerekliliği.
- Ulusal, kültürel ve mezhebsel çeşitlilik.
- Dil yetersizliği.
- Resmi işlemler (abartılı bürokrasi).
- Gardiyan ve diğer cezaevi çalışanlarının kişisel tavırları ve önyargıları.
- Konsolosluklara resmi bağlılık (vatandaşlıktan dolayı).

- Dini kitap ve materiallerin yetersizliği.
- Cezaevi tarafından sağlanan dini kolaylıklarda adaletsizlik (diğerlerine daha fazla vakit ve daha fazla olanak sunulmaktadır).
- Eğlenmeye yönelik ikramlı faaliyet ve buluşmaların çok az olması.
- Diğer manevi rehberlere verilen ve tanınan hakların ve kolaylıkların Müslüman manevi rehberlere verilmemesi ve tanınmaması.
- Helal yemek ve hijyen (temizlik) problemleri.
- Manevi rehberlik ziyaret günlerinin ve saatlerinin düzensiz olması.
- Ziyaretlerin çok az olması.
- Tutuklulara kısıtlı ve yetersiz serbest zaman.
- Tutuklular arasında güç ve rant kavgaları.
- Ümitsizlik, güvensizlik ve pişmanlık duygularının yoğun olması.
- Dengesiz ve belirsiz bağımlılık (tutuklular her an herhangi birşeye bağımlı olabilirler).

Ele Alınan Konu Problemleri

- Ele alacağımız konular onları manevi yönden güçlendirmelidir. Bazı manevi rehberlik uzmanları deyim yerindeyse kaş yapayım derken göz çıkartıyor. Onların umutlarını da tüketiyor.
- Cezaevlerinde işlenen konular titizlikle ele alınmalı, Allah`ın affının ve merhametinin geniş olduğu, önemli olan hatasını fark edip tövbe edebilme konusunun güzel işlenmesi gerekir. Bu konularda kelam ilminden faydalanılabilir. Çünkü hassas bir meseledir.
- Cezaevlerinde işlenmesi gereken ana konular; tövbe, şükür, Allah`ın verdiği nimetler, iman, sabır, dua, namaz. v.b.
- Cezaevlerinde konulara girerken doğaçlama yöntemiyle girmek daha verimli olur. Bir örnek; “selam verdiğimizde, nasılsınız diye sorduğumuzda genellikle “iyiyim, şükür, elhamdülillah” gibi cevaplar alırız. İşte buradan anlatmaya başlayabiliriz. Yani “Bak, cezaevinde bile benim kardeşim o kadar sıkıntının içinde, şükür diyor. Bu senin imanının alametidir. İşte arkadaşlar ne yaparsak yapalım, insan hata yapabilir ama kalbindeki imanını kaybetmemelidir.” gibi cümlelerle başlayabiliriz.

Mahkum Psikolojisi Kaynaklı Sorunlar

- Genellikle cezaevindeki mahkumların %90'a yakını kendisine "ben suçsuzum" der. Psikologlar bunu onların kendisini avutması olarak görürler. Yoksa orada bunalım içine girerler. Kendi kendilerini vicdanen rahatlatmak isterler. Manevi rehberin bu durumunda olan kişilere "belki burada suçlu veya suçsuz olarak bulunuyor olabilirsiniz." gibi ifadeler kullanması daha faydalı olacaktır.
- Genel olarak mahkumlar size orada bulunma sebebini anlatır ve kendisinin haklı olduğunu size teyit ettirmek (onaylatmak) ister. Onlara "sen haklısın" değil de "seni anlıyorum" şeklinde cevap vermek daha uygun olacaktır.
- Ifrat ve tefrit uygulamaları cezaevinde karşımıza çok çıkar. Mesela; namaza başlayan bir mahkumun bir günde 8 saat namaz kıldığı görülmüştür. 3 ay sonra bu kişinin namazı tekrar bıraktığına şahit olunmuştur. Bu durumda mahkumlara orta yolun (vasat olanının) tutulması ve takip edilmesi gerektiği anlatılmalıdır.
- Cezaevinde mahkumun odası adeta onun kendi evi gibidir. Manevi rehberi kendi evine misafir gibi kabul eder. Özellikle ikramlarını geri çevirmemek gerek.
- Mahkumlar sizi kullanmak ister, kesinlikle kendinizi kullandırmayınız. Mesela;" telefon etseniz de ailem para gönderse", "bana dışarıdan şunu getirir misiniz", "ailem çok fakir yardım eder misiniz" gibi yaptırım denemeleri.
- Siyasi konulara çok girerler, siz uygun manevralarla girmemeye gayret gösteriniz.
- Olumsuz davranış sergileyenler olabilir. Mümkün olduğunca alttan alarak idare etmeye çalışın. Çünkü mahkumların kültür ve eğitim seviyeleri zayıftır
- Mahkum psikolojisi genelde aynıdır. Genel olarak çok konuşurlar, sorunları büyük ölçüde benzerlik arzeder. Manevi rehberlik görevi sıkılmadan ve yılmadan yerine getirilmelidir

Rehber Açısından Sorunlar

- Kesinlikle işin ehli olan uzmanlar tarafından verilmelidir. Aksi takdirde yardım yerine zarar verebiliriz. Konuşurken ifadelerimizin nasıl algılandığını ve mahkumda ne çağrıştırdığını iyi bilmemiz gerekir. Örneğin; “Hocam benim affım yokmuş, bize gelen hoca böyle söyledi” şeklinde ifadeler duyuyoruz
- Kesinlikle hangi suçtan dolayı burada bulunduğu mahkuma sorulmamalıdır. Kendisi anlatırsa başka
- Rehberlik faaliyeti yapılırken tatlı dil ve güler yüz gösterimelidir. Asık surat ve çatık kaş bu hizmette dezavantajdır
- Konuştuğumuz her kelimeye dikkat etmemiz gerekir. Biz unutmuş olabiliriz ama mahkumlar bir sene önceki anlattıklarımızı bile çok iyi hatırlar ve bilirler
- Buralara gidip bu hizmeti verecek arkadaşların kesinlikle seminerlerden ve özel eğitimden geçmeleri gerekir. Aksi takdirde gerekli verim alınmaz. (Din görevlilerinin kendi orjinal metinleri. (2016). Seelsorge Çalıştay1. DİTİB-Merkez. Köln)

Sonuç

Bu çalışma Almanya genelinde mevcut olan cezaevi islami manevi rehberlik (islamische Gefängnis-seelsorge) hizmetini ve uygulamalarını tanıtma amacı taşımaktadır. Bu çalışma bilimsel bir analiz ya da değerlendirme özelliği taşımamaktadır. Çalışmadan da anlaşıldığı gibi Almanya’nın cezaevlerinde verilen ve verilmek istenen islami manevi rehberlik hizmetlerinin daha çok gelişmeye, sistematikleşmeye ve en önemlisi kurumsallaşmaya ihtiyacı vardır. Söz konusu bu süreçler için de bir çok aktör ve şartlara ihtiyaç duyulacağından bu alandaki hizmetler daha uzun vadede bu şekilde yürümek ve yürütülmek zorundadır. DİTİB daha önce de şimdi de olduğu gibi bu hizmetin profesyonel ve kaliteli bir şekilde verilmesi ve yürütülmesi hususunda her türlü çabayı göstermeye devam edecektir. Neticede bu hizmeti vermek ve yürütmek Almanya’nın en büyük islami çatı kuruluşu olan DİTİB’in de anayasal hakkıdır.

Kaynakça

- Altaş, N. Köylü M. (2014). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- DİTİB Seelsorge (İslami manevi rehberlik) Konsepti (2017). Yayınlanmamış Konsept. Köln
- Kepçeoğlu, M. (1989). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, 4. Baskı. Ankara
- Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: pastoral psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47(2), 127-141.
- Özdoğan, Ö. (2008). İnsana manevî-psikolojik yaklaşım. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49(2), 77-102.
- Şeyda C. ve Kemalettin O. ile Röportaj (2018). DİTİB-Merkez. Köln
- Takim, A. (18. Februar 2016). Das Islamische Menschenbild und die Seelsorge im Islam, DIK Konstituierende Sitzung des Arbeitsausschusses zum Thema Seelsorge. Berlin

III. BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE YÜRÜTÜLEN MANEVİ DANIŞMANLIK ve REHBERLİK ÇALIŞMALARI ve ETKİLERİ

Hükümlü ve Tutukluların Rehabilitasyon ve Resosyalizasyonunda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Yeri ve Rolü

*Cevdet Tekin**

*Mehmet Şanver***

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'na bağlı 396 cezaevinde³ 278.665 H/T'lu⁴ barındırılmaktadır. Denetimli serbestlik sistemi kapsamında işlem gören 675.000 civarında⁵ dosyası da hesaba katıldığında muazzam bir sayı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sayıya bu kişilerin aileleri, yakınları, mağdurları, mağdur yakınları vb. gruplar da eklendiğinde sayı milyonları bulmaktadır. Dolayısıyla büyük bir kitle ve tedbir alınmadığı takdirde çok ciddi bir tehlike ile karşı karşıyayız. Ya bu muazzam kitle görmezden gelinecek ya da rehabilite (treatman) edilerek yedine topluma kazandırılacaktır. Birinci tavrı, sorunlu ve tehlikelidir. Zira toplum onları görmezden gelse bile, onlar, gün geçtikçe artan sayılarıyla ve tahrip olmuş psikolojik yapılarıyla toplum için çok daha büyük tehdit ve tehlike oluşturarak bir şekilde kendilerini göstereceklerdir. Öyleyse makul ve mantıklı olan tavrı, ikincisidir. Yani H/T'lu-ların eğitim yoluyla rehabilite edilerek yeniden topluma kazandırılmasıdır.

* Doktora Öğrencisi/Cezaevi Öğretmeni,. H Tipi Cezaevi, Bursa, cetek63@hotmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi Uludağ Üniversitesi, Bursa, mehmetshanver@hotmail.com

3 Geniş bilgi için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevi-nufusu-264-bin-31-41070059>

4 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 25/04/2019 gün ve 46555008-622.03 2019-E.364/66751 Sayılı Yazıları.

5 Geniş bilgi için bkz. http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/istatistik/2019/mart_2019.pdf

H/T'luların rehabilitasyon ve resosyalizasyonu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında iki özellik öne çıkmaktadır: Birincisi, söz konusu çalışmalar, sayısal olarak yetersiz, içerik olarak ise çok geneldir. İkincisi ise yapılan çalışmaların neredeyse tamamı işin mutfağında olmayanlar, yani cezaevinde çalışmayanlar tarafından yapılmıştır. Hâlbuki dıştan bakış kadar içten bakış da önemlidir. Bu nedenle hem sayısal olarak bu alana bir nebze katkıda bulunmak, hem de spesifik bir konuya içten ve dıştan bakmanın avantajlarını kullanmak için bir cezaevi öğretmeni ile akademyadan bir öğretim üyesi bir araya gelerek bu bildiriye hazırlamıştır.

Bu araştırmanın amacı, H/T'lulara uygulanan eğitim ve iyileştirme, başka bir deyişle, rehabilitasyon ve resosyalizasyon faaliyetlerinin, özellikle MDR hizmetlerinin ortaya konulması ve söz konusu hizmetlerin diğer hizmetler arasındaki yerinin ve öneminin belirlenmesidir.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde, suç ve ceza kavramları üzerinde durulmuş, cezalandırma yaklaşımlarına değinilmiş, rehabilitasyon ve resosyalizasyon kavramlarının tanım, tarihçe ve programlarına yer verilmiştir. Bu çalışmanın, niçin dini danışmanlık ve rehberlik⁶ adı altında değil de MDR adı altında ele alındığı açıklanmıştır. İkinci bölümde ise, manevi(yat) ve din kavramları geniş bir şekilde ele alınmış ve çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca H/T'luların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda MDR'nin yeri ve rolü belirlenmeye ve başarılı bir MDR için uyulması gereken ilke ve yöntemler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında, değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Genel Olarak

1. Suç ve Ceza Kavramları

Suç, bir toplumda haksız sayılıp, yazılı / yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırımlara bağlanan davranış ve eylem; devletçe yasalarla tanımlanıp yaptırıma bağlanmış olan kurallara aykırı davranış, (Akalin, ve diğer.,2011:2166; Kaçalın ve diğer., 2017: 592) belli bir toplumda belirli bir dönemde var olan idealler, gelenekler ve değerler sistemi çerçevesinde geliştirilen normlara dayalı hukuk düzenine uygun olmayan ve düzenden sapan davranışlar (İçli ve Öğün, 1999: 15) şeklinde geçer. Ceza ise,suç adı verilen davranış karşılığında maruz kalınan yoksunluk olarak tanımlanır (Özbek ve diğer.,2013: 593.;

6 Bundan sonra "Dini danışmanlık ve rehberlik" ifadesi, "DDR" şeklinde kısaltılarak yazılacaktır.

Akalın ve diğr., 2011: 458.; Kaçalın ve diğr., 2017: 100). Ayrıca suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı devletin koyduğu sınırlama, uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem ve yaptırım (Akalın ve diğr., 2011: 458) şeklinde de tanımlanmaktadır.

Bugünkü anlamda cezalandırma, Aydınlanma dönemi düşünürlerinin katkısıyla ortaya çıkmıştır (Bacaksız, 2014: 4919).

2. Cezalandırma Kavramına Yaklaşımlar

2.1. Misillemeci yaklaşımlar (retribution)

Bu yaklaşım “hak etti” düşüncesini kapsayan intikamcı bir temele dayanır. Genel olarak “göze göz, dişe diş” doktrini ile ifade edilir. Bu doktrine göre, toplum yasalarını ihlal eden kişiye, mağdura davrandığı gibi davranılmalıdır (İçli ve Ögün, 1999: 20).

2.2. Önleme yaklaşımı (Deterrence)

Bu teoriyi ortaya atanlar tarafından cezanın esas amacının önleme olduğu ifade edilmiştir. İki tür önleme vardır: Özel ve genel önleme.⁷ Özel önleme cezanın bireyi yeniden suç işlemekten caydırmasını, genel önleme ise cezalandırılan bireyi gören diğer bireylerin ibret alarak suç işlememelerini ifade eder (Bacaksız, 2014: 4919).

2.3. Rehabilitasyon yaklaşımı

Bu yaklaşımın temelinde kuşkusuz, cezanın bireyselleş(tiril)mesi⁸olgusu yatmaktadır. Yaklaşımın anafikri ise suç işlemiş bireyi, tekrar suça yönelmesini engellemek amacıyla değiştirmektir. Temel amaç, kişinin olumsuz tutumlarını değiştirmek, ona kendi koşulları ile başa çıkmayı öğretmek, duygularına yönelmesine yardım etmek ve kendini kontrol etmeyi öğretmektir (İçli ve Ögün, 1999: 30,32).

7 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 3. maddesinin 3. fıkrası (Bundan sonra “5275 Sayılı Kanun” kısaltması kullanılacaktır).

8 Bireyselleştirme, hükümlünün kendisini tanıması, anlaması, bireysel özelliklerinin, ilgi ve yeteneklerinin farkına varması, kendine ilişkin kararlar ve sorumluluklar alması, beklentiler oluşturma sürecini kapsayan çalışmaların bütünüdür

3. Rehabilitasyon ve Resosyalizasyon

3.1. Rehabilitasyon ve Resosyalizasyon Kavramlarının Tanımı

Rehabilitasyon, H/T'luların bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için gerekli olan tüm tedbirlerin alınması ile suçluluk duygusundan arındırılmaları ve yeniden topluma kazandırılmaları için gerekli olan sosyal sorumluluklarını geliştirici ve teşvik edici her türlü faaliyetleri kapsar (Adalet Bakanlığı Raporu, 2001: 39).Yeniden topluma kazandırma (resosyalizasyon) ise hükümlünün infazdan sonra yeniden suç işlememesi, insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi ve yeniden toplumun bir parçası haline getirilmesi için yürütülen tüm faaliyetleri ifade eder (Demirbaş, 2005: 227; Yücel, 1971: 74).

3.2. Türkiye Cezaevlerinde Rehabilitasyon ve Resosyalizasyon Kavramlarının Tarihçesi

Türkiye cezaevlerinde Batılı anlamda rehabilitasyon düşüncesinin temelleri Tanzimat döneminde atılmış, olumsuz koşulların düzeltilmesi Islahat fermanında yer almış ve Cumhuriyet döneminden başlayarak günbegün gelişerek bugünlere gelmiştir. Ancak Osmanlı döneminde bugünkü anlamda bir rehabilitasyonbahsetmek pek mümkün değildi. Bu kavram, ancak Cumhuriyet ile birlikte net bir şekilde belirmeye ve gelişmeye başlamıştır.

Türkiye’de Modern ceza anlayışının ilk adımı 1929 yılında yürürlüğü giren 1721 sayılı “Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun” ile atılmış, 1965 yılında çıkarılan 647 sayılı “Cezaların İnfazı Hakkında Kanun” ile çağımızın modern infaz sistemi uygulamasına geçilmiş ve böylece cezaların bireyselleştirilmesi ile birlikte infazın da bireyselleştirilmesi imkânı sağlanmıştır (Turgut, 1986: 41).2000’li yıllardan sonra ise rehabilitasyon ve resosyalizasyon çalışmaları yoğunlaşmıştır.

3.3. Türkiye Cezaevlerinde Uygulanan Rehabilitasyon ve Resosyalizasyon Programları

Günümüzde H/T'luların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda en iyi yaklaşımın eğitim-öğretim yaklaşımı olduğu konusunda neredeyse bir mutabakat oluşmuştur. Adalet Bakanlığınca cezaevlerinde H/T'lulara yönelik

yapılan eğitim programları; sosyal ve kültürel faaliyetler⁹ ile temel eğitim, ortaöğretim, yüksek öğretim, meslek eğitimi, beden eğitimi, kütüphane, psiko-sosyal hizmet ve din eğitimi konularını kapsar.¹⁰

Cezaevlerinde eğitim ve öğretimin amacı Genelgede¹¹ doğru davranış, tutum ve alışkanlıkları benimseyerek, yeniden suç işlemelerini önleyecek ahlâkî değerler kazanmalarını sağlamak, kurum hayatını normal hayata yakınlaştırarak, bu kişilerin salıverilmelerinden sonra topluma uyumlarını kolaylaştırmak ve dış olaylara, tahriklere karşı sabırlı, dayanıklı ve soğukkanlı hâle getirmek”; Tüzükte¹² “H/T’luları yaşama hazırlamak, onların geçim ve mutluluklarını sağlamak”, şeklinde açıklanmıştır. Kapsamı ise, bu amaca hizmet edecek her türlü faaliyet¹³ olarak belirlenmiştir.

Bu sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi ve istenen hedeflere ulaşılması için Adalet Bakanlığı, son birkaç yılda yeni kanun¹⁴, tüzük¹⁵, yönetmelik¹⁶ ve genelgeler¹⁷ çıkarmış, birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütüyle protokoller imzalamıştır.¹⁸ Uygulama birliği sağlamak, uygulamayı kolaylaştırmak ve takip etmek için cezaevlerine yazılar göndermiş/göndermekte, personele yönelik hizmet içi eğitim kursları ve çalıştaylar düzenlemiş/düzenlemektedir. Ayrıca kurumlarda uygulanacak eğitim ve iyileştirme¹⁹ faaliyetleri için “standartlar sistemini”²⁰ belirlemiş ve “eğitim haritasını”²¹ çıkarmıştır.

9 46/1 No’lu Genç ve Yetişkin H/T’luların Eğitim ve İyileştirme İşlemleri ve Diğer Hükümler Genelgesinin Üçüncü Bölümü ((Bundan sonra “46/1 No’lu Genelge” kısaltması kullanılacaktır).

10 20/3/2006, 2006/10218 No’lu Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 105. maddesinin 2. fıkrası. (Bundan sonra “Tüzük” kısaltması kullanılacaktır).

11 46/1 No’lu Genelgenin İkinci Bölümü.

12 Tüzüğün 4. maddesinin 1. fıkrası.

13 Tüzüğün 104. maddesinin 2. fıkrası

14 5275 Sayılı Kanun.

15 Tüzük

16 2007/12226 Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı

17 46/1 No’lu Genelge; 139/1 no’lu, 06/09/2012 tarihli ve B.03.0.CTE.0.00.00.29.010.06.01/727-15 sayılı, Kurumlarda Ders ve Ek Ders Ücretleri Genelgesi.

18 Geniş bilgi için bkz. <http://www.cte.adalet.gov.tr/>.

19 İyileştirme; hükümlülerin kuruma girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psiko-sosyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme, toplum yaşamıyla uyumlaşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüdür.

20 Standartlar sistemi; ceza infaz kurumlarındaki eğitim ve iyileştirme çalışmalarının her kurum için nitelik ve nicelik olarak belirlenen esaslar çerçevesinde yapılmasını ve verimlilik esasına göre not verilerek takibini ifade eder.

21 Eğitim haritası, ceza infaz kurumlarındaki eğitim ve iyileştirme çalışmalarının her kurum için nicelik olarak belirlenen esaslar çerçevesinde yapılmasını ve verimlilik esasına göre not verilerek takibini ifade eder.

Bu düzenlemeler ve bu kapsamda yapılacak çalışmalar sonucunda toplum korunmuş, H/T'lular, kontrol altında tutulmuş, cezaevlileşmemiş/mahkûmlaşmamış²² ve bilimsel yöntemlere dayanarak yapılan eğitime dayalı rehabilitasyon programlarıyla tedavi edilerek resosyalize edilmiş olacaktır. Başka bir deyişle doğal ortamına bırakılmak için hazır hale gelmiş olacaktır.

H/T'luların kanunlara karşı saygısı, suça karşı koyma direnci ve topluma adaptasyon başarısı, yeni tutum ve becerilerle orantılı olarak ölçülür.²³ Yeni tutum ve beceriler ise cezaevlerinde verilen rehabilitasyon ve resosyalizasyon çalışmalarının sistematikliği ve sağlamlığı oranında gerçekleşecektir.

Öyleyse ya cezaevleri ihmal edilerek birer suç ihtisas merkezi/yüksekokulu ya da iyi bir rehabilitasyonla birer arıtma ve geri dönüşüm merkezi olacaktır. Şimdi bu kurumların birer arıtma ve geri dönüşüm merkezi için uygulanan programları görelim.

Sosyal Kültürel, Sportif ve Sanatsal Faaliyetler

H/T'luların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda, sosyal-kültürel faaliyetler önemli yer tutar. Hoşça zaman geçirtmek, ruh derinliklerindeki duygularını açığa çıkarmak, stres ve sıkıntıdan kurtarmak, sinirlerini yatıştırmak, yaşama sevinci aşılacak, yeni perspektifler kazandırmak, farklı bakış açılarıyla zihinsel şemasını değiştirmek, daha yaratıcı, esnek ve yenilikçi bir yapıya kavuşturmak, iletişimlerini güçlendirmek, bilgilendirmek, kültürlendirmek, sorgulamayı öğretmek, olayları ve olguları daha iyi algılamasını sağlamak, hassas ve ince bir ruh kazandırarak kötülüklerden/kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak, rekabetçi bir ruh oluşturmak, yardımlaşma ve arkadaşlık duygularını geliştirmek, tenkit ve tartışma sanatını öğretmek, karşı görüşlere hoşgörüyle yaklaşmasını sağlamak, hatalı bile olsa kırıncı davranmama kültürünü özümsetmek, kontrol mekanizmalarını güçlendirmek, milli bir bilinç oluşturmak, milli bir ruh uyandırmak, aynı hedefler etrafında toplamak, pozitif bir enerji oluşturmak ve bu enerjiyi sinerjiye dönüştürmek vb. amaçlarla tiyatro, konser, sinema gösterimi, resim, karikatür, halk oyunları, müzik, el sanatları, sergi, bilgi yarışmaları, münazara, satranç-dama vb. çalışmalar yapılmakta ve önemli gün ve haftalar kutlanmaktadır.

22 Cezaevlileşme/mahkûmlaşma; H/T'lunun cezaevinin olumsuz alt kültürüne kendini kaptırarak, cezaevi yaşamına uyum sağlaması ve sosyal entegrasyona karşı dirençli hale gelmesidir. Cezaevlileşmeyi/mahkûmlaşmayı bütünüyle engellemek mümkün olmamakla beraber minimize etmek mümkündür.

23 Tüzüğün 6. maddesinin 1. fıkrası

Eğitim-öğretim

H/T'luları tanımak, yeteneklerini keşfetmek, geliştirmek, iyi bir meslek ve kültür ile sağlam ve sağlıklı bir kişilik kazandırmak için çeşitli eğitim programları uygulanmaktadır. Bu programlar, ilkokul (I. ve II. Kademe okuma-yazma kursları) ile örgün ve açıköğretim ortaokuldan oluşan temel eğitim; örgün ve açıköğretimden oluşan ortaöğretim (lise); örgün, açık ve uzaktan eğitimden oluşan yükseköğretim; yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlikten oluşan lisansüstü eğitim, ihtiyaç olması halinde diğer akademik aşamalar; kütüphane ve kitaplık çalışmaları (bibliyoterapi); meslekî eğitim ile inanç, ibadet ve ahlaktan oluşan din eğitimi (MDR) faaliyetlerini içerir.

H/T'luların bilgi, görgü, beceri ve kültürünü artırmak, aydınlatmak, sosyalitelerini ve problem çözme yeteneklerini geliştirmek, rasyonel düşüncelerini, iletişimlerini güçlendirmelerini, içgörü kazanmalarını, sorunlarına başkasının bakışıyla gözden geçirmelerini (Aka ve Gençöz, 2010: 70), dürüst, bilgili ve çalışkan olmalarını, sağlam bir arkadaş ve rehber edinmelerini sağlamak, yaratıcı ve üretici hale getirmek, ruhlarını dinlendirmek, zihinlerini rahatlatmak ve acılarını dindirmek, stresten uzaklaştırmak, zekâlarını geliştirmek vb. hususlar için kitap okumak (Turgut, 1986: 397-398) büyük bir önem arz eder. Özellikle H/T'luların cezaevindeki durumu kabullenmeleri, adapte olmaları, umutsuzluğa kapılmamaları ve bir daha suç işlememele-ri için bibliyoterapik rehabilitasyon büyük öneme haizdir (Cengil ve Kaya, 2016: 416). Nitekim Aristo okumanın kişinin içindeki iyileştirici duyguları harekete geçirdiğini belirtmiştir (Cengil ve Kaya, 2016: 417). “Bir kütüphane bir hapishane kapatır” veciz sözünü de burada hatırla(t)makta yarar vardır.

H/T'luların verimli, üretken bireyler olarak toplum yaşamına uyumunu sağlama, cezaevinde bulunduğu esnada ve tahliye sonrasında gelir getirecek bir meslek edinmelerine yardımcı olmak, bedensel ve ruhsal olarak rahatlamalarını sağlamak, rehabilite edip topluma kazandırmak amacıyla²⁴ hem bir çalışma, hem de bir artterapi dalı olan meslekî eğitimden (meslekî rehabilitasyon) yararlanılmaktadır.²⁵

Rehabilitasyon ve resosyalizasyonun en önemli ayaklarından biri de beden eğitimi ve boş zaman etkinlikleridir. Bu etkinlikler sayesinde H/T'lular, bedensel, ruhsal ve zihinsel olarak korunmakta, stresleri azaltılmakta, psiko-

24 Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Faaliyetleri” konulu, 97062585 sayılı ve 28/11/1997 tarihli yazıları.

25 Tüzüğün 101, 105, 110. maddeleri; <http://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-turkiye-de-ve-dunyada-mesleki-rehabilitasyon-81824.html>

lojik olarak rahatlatılmakta, kötü alışkanlıklardan korunmakta, daha kolay rehabilite ve resosyalize edilmektedir.²⁶ Bu kapsamda futbol, voleybol, masa tenisi, Bocce, satranç, dama, dart, badmington, squash vb. branşlarda periyodik aralıklarla müsabakalar yapılmakta ve turnuvalar düzenlenmektedir.

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik çalışmaları ise, cezaevlerinde yürütülen en klasik rehabilitasyon ve resosyalizasyon çalışmaları arasında yer alır. Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu projesi kapsamında giderek daha çok psikolojik terapi programı geliştirilmekte ve uygulanmaktadır.²⁷ Bu programlar, psiko-sosyal servislerce yürütülmektedir.²⁸

Görüldüğü gibi eğitim programları; temel eğitimden lisansüstü eğitime, sosyal-kültürel faaliyetlerden mesleki eğitime, sportif faaliyetlerden sanatsal faaliyetlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Her seviyedeki eğitim ile ilgili iş ve işlemler, kurumların eğitim-öğretim servislerince yürütülmektedir.²⁹

Her türlü finansal kaynak ise başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü teşekküller tarafından sağlanmaktadır. Yükseköğretim, lisansüstü eğitim ve akademik kariyer ile ilgili ücretler H/T'luların kendileri tarafından karşılanmaktadır. Ancak ekonomik durumu iyi olmayan H/T'luların ücretleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı³⁰ ile sivil toplum örgütlerince veya cezaevlerince³¹ karşılanmaktadır.

Baştan beri ortaya konulan bilgiler ışığında olaya bakıldığında, usulünce yapılan her türlü çalışmanın, rehabilitasyon için önemli olduğu görülecektir. Ancak gerçek ve kalıcı bir rehabilitasyon için yeterli değildir. Öyleyse eksik kalan/olan nedir? Kanaatimce eksik kalan/olan eğitim ve iyileştirme faaliyetlerinin can damarını oluşturan MDR programıdır.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Manevi(yat) Kavramı

Manevi kavramı, TDK sözlüğünde, görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, ruhani, tinsel, maddi karşısı (Akalin ve diğr.,2011: 1619); görülmeyen,

26 Tüzüğün 131. maddesi.

27 Geniş bilgi için bkz. <http://www.cte.adalet.gov.tr/>

28 Tüzüğün 24. maddesinin 1. fıkrası

29 5725 sayılı Kanunun 75. maddesinin 3. fıkrası; Tüzüğün 26. maddesinin 1, 2, 3. fıkraları.

30 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) 03/05/2018 tarih ve 47063854-101.99-E.49260 sayılı yazıları ile Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 31/05/2018 tarih ve 77018 sayılı yazıları.

31 H/T'luların Emanete Alınan Kişisel Paralarının Kullanımına Dair Yönetmeliğin 12. maddesi.

duyularla sezilebilen, soyut, tinsel (Püsküllüoğlu, 1985: 535); maddi olmayan, ruhi, manaya ait, mana ile ilgili, zahiri olmayan, içe ait, batınî (Doğan, 1994: 525); şekle bağlı olmayan, cisim ve madde olarak varlığı bulunmayan, görülmeyen, iç ve ruhla ilgili, batınî, ruhanî (Şemsettin Sami, 1985: 824); madde dışı olan, manaya ait, ruha ve içe ait olan (Devellioğlu, 2016: 668); görülmeyen, içten, soyut, maddi olmayan (Kuşçu, 2004: 226), maddi, cisimsel olmayan (Cevizci, 1996: 504); manaya ait, maddi olmayan, mücerret, ruhanî (Yeğin, 1978: 382) şeklinde yer alır.

Maneviyat kavramı ise, “doğaüstü güçler, yürek gücü, görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, tinsel (Püsküllüoğlu, 1985: 535), manevi şeyler; ruha, hisse ait şeyler, moral kuvveti (Doğan, 1994: 525), kendine güven duygusu, yürek gücü, moral (Şemsettin Sami, 1985: 825) doğaüstü güçler, yürek kuvveti, yürek sağlamlığı (Kuşçu, 2004: 226), maddi olmayan, manevi olan hususlar, yürek gücü (Devellioğlu, 2016: 668), maddi olmayan, manevi şeyler, yürek gücü, moral (Akalin ve diğr., 2011: 1620), tüm gerçekliğin özünün ruh olduğunu, her gerçek olanın manevi olduğunu ve maddi olanın yalnızca manevi gerçekliğin bir görünümü olduğunu ileri süren metafizik bir öğreti (Tez, 2013: 271),”maddi olmayan, dinden imandan ve mukaddesattan gelen kuvvet (Yeğin, 1978: 382) vb. anlamlara gelmektedir. Son yaklaşım, tam manasıyla İslam dininin bakış açısıyla verilmiş bir anlamdır. Zira İslam’a göre dinden gelmeyenhiçbir şey yoktur. Bu nedenle maneviyat da dinin sadece bir şubesidir.

Maneviyattan bahsedince “din”, dinden bahsedilince maneviyat akla gelir. Acaba maneviyat mı dini kapsar, yoksa din mi maneviyatı kapsar? Yoksa bu iki kavram, birbirinin eşdeğeri midir? Bu konuda farklı görüşler (bkz. Düzgüner, 2016: 26-29) olsa da, kanaatimizce maneviyatın dini kapsayabileceğine dair görüşler, Batı’nın etkisiyle oluşan ve Batı’nın anlayışını yansıtan görüşlerdir. Dolayısıyla Hristiyanlığa dayalı Batı kültürü söz konusu olduğunda din ve maneviyat eşdeğer, hatta maneviyat daha kapsamlı; İslamiyet söz konusu olduğunda ise, maneviyat, dinin kapsamında, ondan kaynaklanan ve onunla bağlantılı bir unsurdur. Hristiyanlık ve İslam’a göre dinin tanımı yapılırken ve din anlayışları açıklanınca, bu fark kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Din Kavramı

Bilindiği üzere bütün ilahi dinler, insana bir hayat biçimi sunan birer düzendir (Nisa, 4/64; Maide, 5/44-45, 46-47, 48-50; En’am, 6/146; Şura, 42/ 10-

15). Ancak Hıristiyanlık, 17. yy.da Aydınlanma sonrasında, kamusal alandan uzaklaştırılarak (Nasr, 1995:188), bireyin özel hayatına ve gönül dünyasına hapsedilmiştir (Atalay, 2016: 32-33, 35). Bu sürecin sonunda Hıristiyanlık dini, “*Sezar’ın hakkını Sezar’a, Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya...*” (Matta, 22/ 21) vererek orijinal tevhidi özelliğini kaybetmiştir (Kutup, 1996: 44; Bilmen, 1990: 6). Ne yazık ki, son haliyle bu din anlayışı az veya çok bütün din ve kültürleri etkilemiştir. İşte günümüz dünyasında din denince akla gelen ve tüm disiplinlerin konusu olan din bu dindir. Hâlbuki İslam’a göre din, vahiyle varlığı, hayatla tabiatı birleştiren tevhidi bir sistemdir (Aydın, 2017: 32-33; 36- 37, 40). Zira masıvayı yaratan da (A’raf, 7/54), kuşatan da (Nisa, 4/126), onun yönetim şekli olan dini gönderen de Allah’tır (Bilmen, 1990:5). Öyleyse her şey, bu sistemin bir parçasıdır (Nasr, 1993: 15, 16, 17; Kutup, 1996: 7; Hökelekli, 2007: 213-214; Aydın, 2017: 32- 33, 36,37, 38, 39, 40;). Buna göre din, insanın, Allah, tabiat ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyerek hayatını anlamlandıran ve ona yön veren bütün kanunların adıdır (Durmuş ve diğr., 2016: 10). Bu nedenle, varlıklar arasında dini ve dünyevi; kutsal olan ve olmayan şeklinde bir ayırma gidilemez (İkbal, 1984: 211; Aydın, 2017: 190). Zira kâinat Allah’ın memleketi (Mevdudi, 1995: 129), din de bu memleketin maddi-manevi tüm kanunlarını içeren yönetim şeklidir. Kâinat şekillerle yazılmış bir Kur’an; Kur’an, harflere dökülmüş bir kâinattır. Nitekim bu hususu İslam peygamberi, “*bütün yeryüzü mescittir.*” (Müslim, 523/5; Tirmizi, 1553; İbni Mace, 567; Ahmed bin Hanbel, 2/411) diyerek, Kur’an ise, Müslümanları, Allah’ın kanunlarına mutlak teslimiyet gösteren, yani Müslüman olan tabiatı incelemeye çağırarak (Bakara 2/73, 99, 164, 259, 266; Ali İmran 3/137, 191; Enam 6/75, 99; Yunus 10/101; Yusuf 12/105; İsra 17/12; Taha 20/22; Enbiya 21/91; Furkan 25/37; Ankebut 29/15; Rum 30/22, 24; Yasin 36/33, 41; Fussilet 41/53; Şaşiye 88/17) vurgular.

Öyleyse İslam’a göre din; “maddiyat ve maneviyata, dünya ve ahiret, hayat ve kâinata, kısacası vahiy ve mevcudata dair her şeyin kanunlarının genel adıdır. Nitekim Kur’an’a göre dinin kelime anlamlarından biri de “kanun”dur (Yusuf 10/76). İnanç, ibadet ve ahlak ise dinin yalnız birer şubesidir ve bu üç unsura ancak, dar anlamda din denilebilir.

Meseleye İslam’ın bu kapsamlı din tanımı ve anlayışıyla bakıldığında kanaatimizce “dini danışmanlık ve rehberlik”, “din görevlisi”, “din adamı”, “din eğitimi”, “din sosyolojisi”, “din psikolojisi”, “din felsefesi”, vb. tamlamalar yanlıştır. Buradaki yanlış, ancak tamlamalardaki “din” kelimesi yeri-

ne İslam'a göre dinin bir şubesi olan " inanç / itikat, maneviyat" vb. kelimeler kullanılarak düzeltilebilir.

Din ve maneviyat hakkında verilen malumattan sonra neden çalışmamızın adını "H/T'luların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda "DDR" değil de, "MDR" koyduğumuz da böylece ortaya çıkmış ve anlaşılmış olmaktadır.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR)

MDR, zor durumda kalan ve yaşadığı durumu anlamlandırmaya çalışan bireyin yaşadıklarının anlamını bulma ve altüst olan hayatının kontrolünü kazanma süreçlerinin dini/ manevi referanslarla desteklenmesidir. (Kula, 2016:45) Daha önce de ifade ettiğimiz gibi din kavramı vahiyle varlığı, hayatla tabiatı kuşatan kapsamlı bir kavram olduğu için burada din kavramı yerine onun şubelerinden biri olan inanç/ itikat kavramlarının kullanılması daha doğru olacaktır.

MDR'nin amacı, itikadi/ manevi referanslardan faydalanarak, sorun yaşayan insanların bu sorunlarını anlamlandırmak, hayatı kontrol altına alarak ve onun kalitesini artırarak sürdürülebilir hale getirmektir. Başka bir ifadeyle insanın fişini kaynağına takarak, yani insanın ruhunu en büyük güç kaynağı olan Allah'a dayayarak insandaki potansiyel enerjiyi aktif hale getirmek ve her türlü sorunla başa çıkmasına yardımcı olmaktır. MDR'nin cezaevi özelindeki amacı ise maneviyat/inanç aracılığıyla H/T'luların "mahkûmlaşmasını" önlemek, bu olumsuz sürece kapılmışsa ondan kurtarmak, cezaevi şartlarına uyumlarını sağlamak ve rehabilite ederek resosyalize etmektir. Resosyalize olmak (yeniden sosyalleşmek) "iyi ve ideal insan" olmak için bir araç ve aşamadır. Nitekim Allah sosyalleşmeyi, cennete girmenin ön şartı saymıştır. Başka bir ifadeyle, cennete girmeyi sosyalleşmeye bağlamıştır (Fecr, 89/29-30).

Türkiye'de MDR'nin Tarihçesi

Osmanlı Devletinde 1880 yılında yürürlüğe giren "Tevkifhane ve Hapishanelerin İdarelerine Dair Nizamname" ile "Hapishane Gardiyanları Hakkında Talimatname"si H/T'lularla ilgili iyileştirmeler getirmiştir (Bozkurt, 1996: 112). Nizamnamenin 73. maddesi "...her mahkûm hakkında bir ahlak sicili tutularak hapishane müdürü, ser-gardiyan, imam ve memurin-i ruhaniye "mülâhazat ve meşruhatını tasrih eylemektedir," (Taner 1953: 33) şeklindedir. Osmanlı Devleti'nde kurulca bir ahlak sicilinin tutulmasının emredilmesi, Ramazan

aylarında cezaevlerinde va'z ve nasihat yapılması ve teravîh namazlarının kılınması (Çulcu, 2005: 216), teknik anlamda olmasa da, bir tür MDR olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet döneminde H/T'lulara ahlaki alanda konferans verilmesi için 1950 yılında Adalet Bakanlığı'nın DİB'den görüş istemesi,³²Türkiye'deki MDR hizmetlerinin, Osmanlı Devleti'nin ahlak eksenli rehabilitasyon düşüncesinin³³ bir devamı niteliğinde olduğu sonucu çıkarılabilir. Adalet Bakanlığı ile DİB arasında 10.02.2011 tarihinde H/T'luların dini ve ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik süresiz yeni bir protokol imzalanmıştır. Cezaevlerinde MDR hizmetleri, buna göre yürütülmektedir. Bu Protokol, ilk defa "manevi rehberlik" kavramından bahsettiğinden ve denetimli serbestlik şube müdürlüklerini de hizmet alanına dâhil ettiğinden³⁴ dolayı önem arz etmektedir. Zira kalıcı bir iyileştirme sağlama ve tekerrür suçlarını önüne geçme ancak bu şekilde mümkün olabilir.

Türkiye cezaevlerinde H/T'lulara yönelik yürütülen faaliyetler; din ve ahlak, dini sohbet, konferans, Kur'an öğretimi ve manevi rehberlik şeklinde kategorize edilebilir.³⁵

MDR'nin Yöntemleri:

Cezaevlerinde kullanılan yöntemler, tebliğ-irşat, terapi ve teselli-tefsir yöntemleridir (Karagül, 2012: 20; Koç, 2016: 330). Birincisi, danışmanı merkeze alır ve diyaloga izin vermez. İkincisi, kişiyi hatta bazen ailesini de merkeze alır. Üçüncüsü ise, her iki modelin harmanlanmasından oluşan bir yöntemdir.

H/T'luların Rehabilitasyon ve Resosyalizasyonunda MDR'nin Yeri ve Rolü

Zorda ve darda kalan, herkesten ve her şeyden umudunu kesen insana yardım edecek bir tek mercii ve kurum vardır. O mercii Allah, o kurum da dini inanç/maneviyattır. En kolayından en zoruna kadar tüm sorunlarla baş etmede dini inanç/maneviyat başat rol oynamakta, son merhalede imdat çıkışlıklarına o cevap vermektedir (Kam, ts.: 68; Balaban, 1985: 36-37).

İşte bu ruh halini yaşayan ünlü bir şahsiyet, Tefvîk Fikret. O, en zor zamanda güveni, huzuru ve mutluluğu manevi kucakta, yani Allah'ta bul-

32 Adalet Bakanlığı'nın 05.08.1950 tarih ve 17565 sayılı yazısı.

33 Burada özellikle "düşünce" kavramı kullanılmıştır. Zira bu düşüncenin hayata geçtiğine dair herhangi bir bilgi ve belge bulunamamıştır.

34 Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan 10.02.2011 tarihli protokolün 3. maddesi.

35 Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan 10.02.2011 tarihli protokolün 3. maddesi.

muştur. Ona “İnanmak İhtiyacı” (Fikret, 2016: 206-207) adlı şiiri yazdıran serüven ve süreç de işte budur. Yahya Kemal’in milli ve manevi değerlere yönelişinin Mütareke’nin acılı günlerine denk gelmesi de tesadüf değildir (Ayvazoğlu, 2014: 150). Necip Fazıl’a tarihi Sinop Cezaevinde “Zindandan Mehmed’e Mektup” (Kısakürek, 2013: 350) isimli şiiri yazdıran ruh hali aynı ruh halidir. O, aklın cevaplandıramadığı soruların cevabını maneviyatta bulmuştur. Dünyaya kapalı olan daracık cezaevi penceresinin, Allah’a açık olması sayesinde teselli bulmuş ve karanlık olan zindanı Allah’ın ışığıyla aydınlatmıştır (Neml, 27/62; En’âm, 6/63-64). Zira cezaevi; güvensizlik, ümitsizlik, yardımsız kalma, utanma, aşağılık hissi vb. olumsuz etkilere sahiptir. Bu etkilerin yanı sıra özellikle uzun süreli mahkûmiyet sonrasında tahliye olunduğunda da ekstra problemlerle karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki, sağlam bir aile desteğinin bulunmaması, kopan aile ve akraba bağlarının yeniden tamir edilememesidir. İkincisi, toplumun, korku ve kaygının bir sonucu olarak tahliye olanlara negatif bakış açısı sergileyerek dışlayıcı bir tutum içerisine girmesi neticesinde başta yakın çevre olmak üzere topluma adapte olamama endişesidir. Üçüncüsü, ev ve iş bulma sorunu ile hayatı idame ettirmek için yeterli düzeyde para bulunamamasıdır (Işık, 2016: 215-216). Dördüncüsü, insanın bedensel, ruhsal ve mental olarak yıpranmasıdır. Beşincisi ise, kişinin çeşitli hastalıklara duçar olmasıdır.

Bu hususlar birer dezavantajdır. Ancak MDR hizmetleri için birer avantajdır. Zira daha önce de belirtildiği gibi, insanların yaşadığı felâketler ve maruz kaldığı afetler, insanda çaresizliğe, korku ve kaygıya sebep olurlar. Bazen yaşanan çaresizlik ve korku o kadar büyük olur ki, hiçbir maddi güç insanın güven ve korunma ihtiyacına, destek ve dayanak arayışına karşılık veremez. İşte böylesi anlarda, ister inançlı isterse inançsız olsun bütün insanların metafizik bir güçten yardım isteme yatkınlığı içerisinde oldukları bilinen bir husustur (Hökelekli, 1996: 87). Kur’an, bu hususu birçok ayetinde çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır (Araf 7/134-135; Yunus, 10/12, 22, 23, 90, 92; Nahl 16/53-55; İsrâ 17/67; Lokman 31/32; Zümer, 39/8; Fussilet, 41/51).

Bu hal, özellikle özgürlüğün anlam ve önemini bilenlerin ve ilk kez cezaevine girenlerin ilk günlerinde görülen bir haldir. Özgürlüğün anlam ve öneminin farkında olmayanlarda ve tekerrür suçlardan cezaevine girenlerde söz konusu psikolojik hal, tamamen kaybolmamakla birlikte şiddeti daha düşük düzeyde seyretmektedir.

İşte böyle ortamda fitratı uyanmaya başlayan H/T’lular, düşünmeye başlamakta, kendini gözden geçirmekte ve ciddi bir anlam arayışına gir-

mektedir. Söz gelişi, Bursa E Tipi Kapalı ve Açık Cezaevinde çalışırken yüz kızartıcı bir suç iddiasıyla tutuklanıp kuruma getirilen bir psikolog ile ilk karşılaşmamda; Bursa H Tipi Kapalı Cezaevinde çalışmaya başladığımda, bir siyasetçiye seçim otobüsü üzerinde fiziki müdahalede bulunduğu için tutuklanan bir kişi ile yaptığım seri görüşmelerde; hocam “ben şu tarihlerde cezaevinde yattım, Kur’an okumayı orada öğrendim, namaza orada başladım, keşke biraz daha kalsaydım” diyen eski bir hükümlü ile dışarıda tevaful etmemde, tahliye olan ve sevke giden H/T’luların yazmış olduğu mektuplarda; “iyi ki cezaevine düşmüşüm aksi takdirde yaşama gayemi öğrenemeyecektim” diyen bir çocukta; “eğer sizinle görüşmeseydim, beni Allah’la tanıştırmasaydın, manevi kucakla buluşturmasaydın intihar etmeyi düşünüyordum” diyen müebbet ceza almış bir hükümlüde, Tekirdağ F Tipi Kapalı Cezaevinde çete deyince ilk akla gelen gruplardan birinin lideri olan kişinin sürekli Kur’an-ı Kerim ve İslam’a dair kitapları okumalarında vb. birçok H/T’luda bizzat müşahade ettim.

Yine 1997-98’li yıllarda Kur’an kurslarının kapılarına tek tek kilit vurulduğu bir zaman diliminde, Bursa İl Müftülüğüne başvurarak Bursa E Tipi Kapalı ve Açık Cezaevinde Kur’an kursu açılması talebinde bulunmuştuk. Ancak Bursa İl Müftülüğü şifahî olarak “biz dışarıdaki kurslarımızı kapatırken, cezaevinde nasıl kurs açarız” diyerek kursun açılmayacağını söylemişti. Ancak Kurumun ısrarcı tutumu ve her türlü sorumluluğu üstlenmesi üzerine, kerhen de olsa, bir süre sonra çocuklara yönelik olarak açılması istenen kurs açılmıştı. Kursta o kadar yüksek verim alındı ki, bir süre sonra bazı aileler bizzat kuruma gelerek “siz bu çocuklara ne yaptınız da bu kadar değiştiler”, “artık bize karşı gelmiyorlar/çıkmıyorlar, görüşmelerde bize çok büyük saygı gösteriyorlar, çıkınca artık her namuslu vatandaş gibi çalışarak hayatımızı kazanacağız, diyorlar” şeklinde, olumlu dönütlerde bulunmuşlardı. Çocuklar arası kavgalar ve düşmanlıklar söz konusu kursların devam ettiği esnada ve sonrasında yerini arkadaşlıklara ve dostluklara bırakmaya başlamıştı. Koğuştaki bir düzen, nizam ve intizam oluşmuştu.

Yine aynı günlerde Bursa E Tipi Kapalı ve Açık Cezaevinin ikinci katında, çocuk koğuşunu tam tepeden gören eğitim ve psiko-sosyal yardım servisi odasının penceresinden çocuk koğuşunu gözlemlerken, çocukların Kur’an kursuna hazırlanışlarına, kurs başlamadan önce abdest alışlarına, hoca koğuşa girmeden önce sıraya dizilişlerine, hocalarını sükûnet ve sevinç içinde bekleyişlerine, hoca geldiğinde ise hiç öyle bir beklenti ve teamül olmamasına rağmen onun elini öpüşlerine şahit olmuştuk. Bu esnada yanımda duran kurum psikologunun “ben 20 küsur yıldır çocuk, yetişkin erkek ve

kadına terapi yapıyorum, ama şu hoca kadar etkili ve başarılı olamadım,” dediğine şahit oldum.

Yirmi küsur yıldır Türkiye’deki değişik tip (E Tipi, A-2 Tipi, Açık Cezaevi, B-1 Tipi, F Tipi ve H Tipi) cezaevlerindeki eğitim-öğretim servisinde eğitimci olarak çalışmaktayım. Hangi suçtan ve hangi çevreden gelirse gelsin, cezaevine düşenlerin neredeyse tamamı özellikle ilk anlarda ve ilk günlerde şiddetli bir şekilde fıtratına dönmekte ve Allah’a yönelmektedir. Bu durum, zor zaman ve mekânlarda beliren bir yöneliş olduğu kadar fıtrata olumsuz müdahale olmadığında ve kişi fıtratıyla baş başa kaldığında/bırakıldığında ortaya çıkan bir halet-i ruhiyedir.

Baştan beri ortaya konan tüm eğitim programları önemli birer kilometre taşı olmakla birlikte “kalpler ancak Allah’ı anmakla tatmin olduğundan” (Ra’d, 13/28), “hiçbir rehabilitasyon süreci dinin inançsal/manevi desteği (MDR) olmaksızın başarılı olamaz” (Işık, 2016: 215-216) Zira inanç/maneviyat, insanın Allah’a yabancılaşmasını ruhun hastalığını, modern insanın muzdarip olduğu hakiki benliğini tedavi etmekte, insanın sayısallaştırılabilir davranışlarının ötesine geçerek varoluşsal soru ve sorunlara cevap vermekte ve kalbin derinliklerine inmektedir. Ayrıca dini inanç ve maneviyat, hem bireysel, hem de sosyal bir otokontrol fonksiyonu görmektedir. Dolayısıyla bu alanı referans alan MDR, hükümlü ve tutuklulara diğer hiçbir alanın sun(a)mayacağı şeyleri sunmaktadır (Wilcox, 2001: 13-14).

Öyleyse şu soruya cevap vermek gerekmektedir: Din Eğitimi programı da, mevcut eğitim programları arasında yer almasına rağmen niçin suçun önüne geçilememekte ve rehabilitasyon konusunda arzulanan amaçlara/hedeflere ulaşılamamaktadır?

Her ne kadar din eğitimi, eğitim programları arasında yer alsa da, kanaatimizce eksik ve yanlış bir din tanımından yola çıkılmakta, din ve maneviyat kavramları Batılı seküler bir yaklaşımla ele alınmakta, din, inanç ve maneviyat kavramları yerli yerine oturtulmamakta, bu sebeple verilen dersin/programın isminde bile mutabakat sağlanamamakta, insanın inançsal/manevi boyutuyla diğer alanlardan getirdikleri birleştirilmemekte, özgün MDR programları geliştirilememekte ve bu alan, ehil kişilerce yürütülmemektedir. Bu ve benzeri birçok gerekçe, bu bitmez tükenmez kaynaktan yeterince yararlanmanın önünde birer engel olarak durmaktadır. Ayrıca bu programı başarılı kılacak ilke ve yöntemlerde yeterince uyulmamaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir usul olmayınca vusul da gerçekleşmemektedir.

Öyleyse inanç/maneviyat denilen hazineden ve bu hazineyi referans alan MDR'nin avantajlarından yararlanmak için hangi ilke ve yöntemlere uymak gerekmektedir? Şimdi bunları görelim.

Cezaevlerinde MDR Sürecinde Uyulması Gereken Bazı İlke ve Yöntemler

Tanzimat'la birlikte Türkiye, diğer alanlarda olduğu gibi din alan ve anlayışında da Batı kültürünün etkisine girmeye başladı. Bu nedenle bilimsel alanda olduğu gibi resmi alanda da, din ve din ile ilgili kavramlar konusunda sorunlu bir anlayış ve dil belirdi. Adalet Bakanlığı ile protokol ortağı olan DİB'in konuyla ilintili mevzuatında kullanılan terminoloji, bunun en açık göstergesidir.³⁶ Zira her iki tarafın kendi mevzuatlarında ve ortak protokollerinde kimi zaman "din dersi", "din ve ahlak", "din hizmetleri ve ahlaki gelişim", "din kültürü ve ahlak bilgisi", "din ve ahlaki gelişim"; kimi zaman "ahlak dersi", kimi zaman da "DDR ve MDR" kavramları kullanılmaktadır. Bu durum, ortada ciddi bir kavram kargaşası ve kafa karışıklığı bulunduğunu göstermektedir. Mevcut kavram kargaşası bitirilmeden, kafa karışıklığı ortadan kaldırılmadan, bu disipline, ülkemizde sağlam bir zemin oluşturmak ve bundan yeterince faydalanmak oldukça zor gözüküyor.

H/T'luların bilgi eksikliğinden kaynaklanan bilişsel sorunlarının çözülmesi, suç üreten eski ve yanlış anlayışının yeni ve doğru bir anlayışla değiştirilmesi için ciddi bir çaba ve çalışma içerisine girilmelidir. Zira suçun işlenmesindeki en önemli sorunlardan biri de bilişsel eksiklikler ve çarpıklıklardır (Oral ve Atamer, 2005:339).

Cezaevlerindeki atmosferden dolayı uyanan H/T'luların fitratını doğru yönde kanalize etmek ve kalıcı hale getirmek için MDR hizmetlerini yürüten / yürütecek olan kadronun, resmi prosedür mucibince veya rastgele seçilmiş, cezaevleri ile ilgili hiçbir uzmanlığı bulunmayan, formalite eğitimlere tabi tutulmuş kişilerden değil, gönüllü ve özel eğitim almış, mümkünse bu alanda uzmanlaşmış kalifiye elemanlardan seçilmelidir. Bu alandaki başarı ve başarısızlığın büyük ölçüde manevi danışmana bağlı olduğu hususu asla unutulmamalıdır. Bu elemanlarca, duygusuz, vurgusuz, her şeye ve her

³⁶ 23/08/1983 tarih ve 83/6991 karar sayılı Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Ücretleri Kararnamesi (Bakanlar Kurulu Kararı;21/5/2007 tarih ve 2007/12226 sayılı Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar'ın 9. maddesinin (c) fıkrası;13/12/2004 tarihli 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 75. maddesinin 2. fıkrası; Tüzüğü'nün 105. maddesinin 2. fıkrası; 46/1 No'lu Genelge'nin H maddesi; 139/1 no'lu, 06/09/2012 tarihli ve B.03.0.CTE.0.00.00.29.010.06.01/727-15 sayılı Kurumlarda Ders ve Ek Ders Ücretleri Genelgesi; Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan 10.02.2011 tarihli işbirliği protokolü; Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 7. maddesinin 3. fıkrası.

koşula uygun, derin anlamlar içermesi gerektiğinde tumturaklı, sade olması gerektiği yerlerde yavan, herkese ve her zaman donuk sözlerden ibaret duygusal bir vaaz ve inançsal ağıt verilmemelidir. Bunun yerine H/T'luyu duygulandıracak, içini ısıtacak, sızlatacak, ağlatacak, deşarj edecek, ruhunu harekete geçirecek, danışmanın yüreğini H/T'luya, H/T'lunun yüreğini danışmana akıtacak, onları anlam arayışına sevk edecek bir MDR hizmetine öncelik ve önem verilmelidir (Hugo,2016: 51). Aksi takdirde ortaya çıkan fitratın sürekli ve kalıcı hale getirilmesi çok zor hatta imkânsız hale gelebilir.

Manevi danışman, mutlaka empati yapmalıdır. Hem iyi bir dinleyici, hem de iyi bir dinletici olmalıdır. Zira ölçülü konuşmak kadar ölçülü dinleme de manevi danışmanlıkta büyük önem arz eder. Sürekli nutuk çekmek ve sürekli dinlemek MDR ilkelerine aykırıdır.

Cezaevlerinde iyi bir manevi danışman olmak, biraz da personelin, özellikle üniformalı personelin gözüne/gönlüne girmekten geçer. Zira H/T'lularla her an ve birebir temasta olan kişiler bunlardır. Söz konusu personelin onaylamadığı, sevmediği ve olumsuz lanse ettiği bir danışmanın ve alanın başarılı olma ihtimali çok düşüktür.

MDR hizmetlerinin cezaevlerinin formatına uygun olması lazımdır. Başka bir deyişle tamamen olmasa bile çoğunlukla H/T'luların üzerinde-ki zararlı tesirleri izale edici özellik taşımalıdır.Buna göre kavram, konu ve programlar özenle seçilmelidir.

Kanaatimizce mutlak ateizm mümkün olmadığından, mutlak bir inançsızlıktan değil, ancak çarpık bir inançlılıktan söz edilebileceğinden (Ankebüt,29/61, 63; Lokman, 31/25), MDR hizmetleri sadece inançlı olduğunu söyleyen H/T'lulara değil, herkese verilmelidir. Hatta mümkünse buna personel de dâhil edilmelidir.

Cezaevlerindeki MDR hizmetlerinin merkezini Allah inancı oluşturmalıdır. İnsan, gerçek ve değişmeyen bir kaynağa bağlanmalıdır. Zira gerçek kaynağına yabancılaşmış bir insan, söz konusu kaynağa bağlamayı öngörmeyen bir program ve yöntemle gerçek anlamda tedavi edilemez. İşte modern psikoloji ve psikiyatrinin açık bıraktığı bu boşluk ancak ve ancak MDR hizmetleriyle doldurabilir. Bu irtibatı sağlarken, özellikle H/T'lulara Allah'ın rahmeti ve merhametinden söz edilmeli, O'nun her şeye rağmen hiç kimseye küsmediği, rızkını kesmediği vurgulanmalı, insanın da ondan umut kesmemesi aşılmalıdır. Bu konuda herkesin aşına olduğu ayet³⁷ ve

37 Geniş bilgi için bkz. Bakara, 2/64, 178, 218,247, 268; Al-i İmran, 3/8, 73, 74, 107, 157, 159; Nisa, 4/83, 96, 113,130,175; Maide, 5/54. En'am, 6/12,54,133,147,154,157; Araf, 7/49,52,56,57,63,72,151,154,156, 203; Tevbe, 9/21,61,71,99; Yunus, 10/21,57,58,86; Hud, 11/9,17,28,58,60,63,66,68,73,94

hadisler³⁸ hatırlatılarak insanın bu dünyadaki yeri ve önemi zihinlere naksedilmelidir.

Başa gelen musibetlerin ilahi bir ikaz olduğu, bu yolla insanın sabır sınavından geçirildiği, inancı güçlendirerek ve gönülde kulluk bilinci uyararak Allah'a yaklaştırdığı, kötü duygu ve düşünceleri izale ettiği, gerçek bir tevekkül kazandırdığı, şükre sevk ettiği, sonucu şifa olan acı bir ilaç olduğu, bazen daha büyük musibetleri önlediği, gafleti önleyip manevi bir uyanmaya yol açtığı (Hatip, 2007: 13-22) kavratılmalıdır.

Sabır, tefekkür, tevekkül, tövbe, zikir vb. kavramlarla, bireysel ve grupsal çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca ister bireysel ister grupsal olsun, kâinatın dehşet verici sessizliği içinde, insanoğlunun kendine bir cevap bulmak için hissettiği derin hasret ve şiddetli arzusunun bir ifadesi olan dua ve ibadetle H/T'luların kendi değerini keşfetmesi sağlanmalıdır (İkbal, 1984: 120). Ancak, doğru dua ve ibadet konusunda H/T'lular, bilişsel olarak eğitilmelidir. Bu konularda zihinlerde var olan karmaşa giderilmelidir. Allah'ın, tabir-i caizse bir emir eri olmadığı öğretilmelidir. O'ndan her zaman hayırlısını dilemenin gerekliliği kavratılmalıdır. Neyin hayır, neyin şer olduğunun hakkıyla ve âlim sıfatıyla, ancak Allah tarafından bilineceği hatırlatılarak, verilene şükredilmesi gerektiği anlatılmalı, "Rabbim, tarafından bana her ne gönderirsen kabulümdür" (Kasas, 28/24) düşüncesi benimsetilmelidir. Ayrıca namazın kötülüklerden alıkoyduğu (Ankebut, 29/45), hacca gidenlerin ve zekat verenlerin arındığı (Buhari, Hac, 4; Tevbe, 9/103), orucun empati duygularını geliştirdiği ve bir kalkan olduğu (Buhârî, Savım, 9) bilinci verilmalıdır. Her yıl Ramazan ayında suçların azaldığına dair istatistikler dikkatlere sunulmalıdır.

Başta ayet ve hadisler olmak üzere menkıbeler, dualar ve diğer hike-mi hikâyelerden yararlanarak MDR hizmetleri yürütülmeye çalışılmalıdır. Bu ayetler, hadis, menkıbe, hikâye vb. araçların stres azaltıcı, ümit ve yaşama sevinci aşılایıcı, iletişimi güçlendirici vb. iyileştirici konuları içermesi, H/T'lular için daha etkili ve yararlı olacaktır.

,95,119, Yusuf,12/56,87,111; Nahl, 16/64,89; İsrâ, 17/28,57,82, 87,100; Kehf, 18/10,16,58,65,82,98; Meryem, 19/2,21,50,53; Enbiya, 21/75,84,86,107; Nur, 24/14,20,21,56; Furkan, 25/48, Neml, 27/19,63,77; Kasas, 28/43,46,73,86; Ankebut, 29/23,51; Rum, 30/33,36,46,50; Lokman, 31/3; Ahzab,33/17,43; Fatır, 35/2; Yasin, 36/44; Sad, 38/43; Zümer, 39/9,38,53; Mü'min, 40/7; Fussilet, 41/50; Şura, 42/8,28,48; Zuhruf, 43/32; Duhan, 44/6,42; Casiye, 45/20,30; Ahkaf, 46/12; Fetih, 48/25; Kaf, 50/9; Hadid, 57/13,28; Mülk, 67/11; İnsan, 76/31.

38 Geniş bilgi için bkz. Buhârî, Tevhid, 15, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14-16; Buhârî, Enbiya, 50; Müslim, Tövbe, 46, (2766); İbnMâce, Diyât, 2, (2621).

MDR hizmetlerinin en önemli beslenme kaynaklarından biri de şüphesiz bibliyoterapidir. Bu terapi şeklinin en önemli kitabı ise hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Onun okunması, dinlenmesi, hayata ve umuda dair ayetlerinin dikkatlere sunulması ve idraklere söylenmesi büyük yararlar sağlayacaktır. Ayrıca hafızlık çalışmalarının yapılması, rehabilitasyon (treatman) ve resosyalizasyon çalışmalarına ivme kazandıracaktır. Zira Kur'an, gönüllerin şifasıdır (Yunus, 10/57-58; İsrâ, 17/82). Öyleyse bu şifayı dağıtmak ve yaymak gerekir. Cezaevlerinde hafızlık ve Kur'an-ı Kerim'i anlama çalışmalarına istenen katılımın sağlanması ve sonucun elde edilmesi için ise mevzuatta öngörülen bütün teşvikler kullanılmalıdır. Bu durumun anlam ve önemi anlaşılmış olacak ki, başta Suudi Arabistan olmak üzere birçok İslam ülkesinde cezaevlerinde hafız olanlara ceza indirimini uygulanmaktadır (Göktaş, <https://dogruhaber.com.tr/yazar/mehmed-goktas/8036-ezaevlerinde-hafiz-olanlara/>). Ayrıca Irak'ın devrik lideri Saddam Hüseyin döneminde Irak cezaevlerinde hafız olan H/T'luların cezalarında ciddi indirimlere gidildiği bilinmektedir. Söz konusu uygulamalarla birlikte benzer uygulamalar, Türkiye'nin de dikkatini çekmiş, REFAHYOL Hükümetinin Adalet Bakanı olan Şevket Kazan tarafından bu konu dillendirilmiş, ancak gelen yoğun tepkiler üzerine söz konusu düşünceden vazgeçilmiştir. Konunun ivedilikle gündeme alınması ve hayata geçirilmesi rehabilitasyon ve resosyalizasyon çalışmalarına ivme kazandıracaktır.

Yine İslam'da ümitsizlik bulunmadığı, ölünceye kadar tövbe kapısının açık olduğu (Nisa, 4/48; Yusuf, 10/87; Hicr, 15/55; İsrâ, 17/83; Rum, 30/36; Zümer, 39/53), kıvamı en iyi olan varlık da olsa (Tin, 95/4) insanın hatadan beri olmadığı tekraren söylenmelidir. İslam Peygamberi'nin (s.a.v.), "Bütün insanlar hata yapar; fakat hata yapanların en hayırlısının ise hatasından dönenler olduğu" (İbn Mâce, Zühhd, 30)sözü hatırlatılmalıdır. Ancak Allah korkusunun da ölçülü bir şekilde verilmesinin yararlı olacağı unutulmamalıdır. Zira korku, insan için ahlakın başlangıcıdır; Tıpkı Allah korkusunun, Allah sevgisinin başlangıcı olduğu gibi (İzzetbegoviç, 2016: 288-289). Nitekim Mehmet Akif Ersoy da, fazilet hissinin insanlarda Allah korkusundan kaynaklandığını söyler (Ersoy, 2012: 341).

MDR hizmetleri, H/T'luları sözgelişi terör grubuna mensup ise liderleri, direkt olarak hedef haline getirilmemeli, bu konudaki mesaj dolaylı yollarla verilmelidir. Aksi takdirde Kur'an-ı Kerim'de buyrulduğu gibi "Onların, Allah'ı bırakıp tapındıklarını eleştirmeyin/onlara sövmeyin, sonra onlar

da haddi aşarak, bilgisizce Allah'a söverler (En'am, 6/108). Ki bu durum, H/T'luları kazanılması bir yana tümünden kaybedilmesi riskini doğurabilir.

H/T'lularla sağlam ve sağlıklı bir ilişki ve iletişim kurulmalı, güvenleri kazanılmalı, gerçekler anlatılsa da esnek ve yumuşak bir dil kullanılmalıdır.

Genelde cezaevlerinin fiziki şartları, toplu ibadet için yeterli olmadığından H/T'lular, vakit namazlarını mescit ortamlarında cemaatle kılamamaktadır. H/T'lulara İslam'a göre, yeryüzünün mescit kabul edildiği, dolayısıyla koşullarda cemaatle kılınan namazın, camilerde kılınan namaz gibi sevap kazandırıcı olduğu hususunda bilişsel bir eğitim verilmeli ve bu eksiklik bu şekilde gidermeye çalışılmalıdır. Ancak yine de insanlar üzerinde farklı bir etkiye sahip olduklarından, mümkünse MDR hizmetlerini yürütürken ibadethanelerden yararlanmanın öneminden de söz edilmelidir.

Haksızlığa ve adaletsizliğe uğrayan H/T'luları rahatlatacak ve ferahlatacak hususlardan biri de ahiret inancıdır. Bu inancın slogan cümlesi "ahirette hesaplaşırız" cümlesidir. Bu inanç, insandaki intikam duygularının hafifletilmesine ve zararsız hale getirilmesine vesile olur. Öyleyse H/T'luların rehabilitasyon ve resosyalizasyonu sürecinde bu inançtan mutlaka yararlanılmalıdır.

MDR hizmetlerinde istenen hedeflere ulaşması için bütüncül (holistik), multidisipliner bir yaklaşım sergilenmeli ve desteğin merkezine hedef kitlenin iç dünyasına nüfuz eden, duygu, düşünce ve davranış değişikliğini hedefleyen MDR hizmetleri konulmalıdır. İşte o zaman ancak, suçlu, varlığını anlamlandırıp, ahlaki açıdan iyi bir insan olma noktasında sağlam ve güçlü bir vicdana sahip olacaktır. Aksi takdirde manevi yapıyı güçlü kılan dikey ilişkisinden bağı koparılan ve sadece maddi yönü dikkate alınan bir insan sapıklıkların, düşüşlerin, süfli emellerin ve mütecaviz arzuların hâkimiyeti altına girecektir. Bunun neticesi bunalım, zulüm, fesat, intihar, cinayet, ahlakî çürüme ve toplumsal çözülme olup insanın adeta bir suç makinesi haline getirilmesidir (Macit, 1997; Işık, 2016: 215-216).

Cezaevlerinde MDR hizmetleri yürütülürken Adalet Bakanlığı mevzuatında belirtildiği gibi³⁹ DİB ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığından da yardım ve destek alınmalıdır. Ayrıca bu konuda toplumun diğer tüm kesimleri de unutulmamalıdır.

39 21/5/2007 tarihli Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar'ın 9. maddesinin c fıkrası.

Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

İnsanoğlu var olduğundan bu yana suç da var olmuştur. Zira insan fıtratı gereği suç işleme potansiyeline sahiptir. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in yasak meyveden yemesi ve Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesi bunun en açık kanıtlarıdır. Yaşanan savaşlar da insandaki bu özelliğin uluslararası versiyonudur. Nitekim Hz. Muhammed, *"İnsanların tamamı hatalıdır. Hata yapanlar arasında en iyileri, hatasından tövbe edenlerdir."* (Dârimî, Sünen, 3/1793) buyurarak insanın hatasız olamayacağını, önemli olanın hatayı fark edip ondan dönmek olduğunu belirtmişlerdir. Tam da burada şu soru akla gelmektedir. Ya kişi suçta ısrar ederse o zaman ne olacaktır? Tarihsel süreçte suça karşı envai çeşit cezai müeyyide uygulanmıştır. Bu cezalandırma yöntemlerinden biri de kişiyi hürriyetinden yoksun bırakmaktır. Yani cezalandırmak için cezaevine koymaktır. Ancak bir süre sonra hapsedmenin de tek başına caydırıcı olmadığı, hatta adeta suçlu üretme merkezlerine dönüştüğü görülmektedir. Son çare olarak ceza kavramı çerçevesinde yer alan eğitime dayalı rehabilitasyon (treatment, iyileştirme) yöntemi gündeme gelmiştir. Rehabilitasyon; H/T'luların bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için zorunlu bütün önlemler ile onların topluma yeniden kazandırılmaları ve suçluluk duygusundan arındırılmış olarak toplumsal sorumluluklarının bilinci içinde yaşamalarını teşvik edici ve geliştirici nitelikteki bütün faaliyetleri kapsayan bir kavramdır. Resosyalizasyon(-yeniden topluma kazandırma) ise, hükümlünün infazdan sonra yeniden suç işlemeyerek insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi ve yeniden toplumun bir parçası haline getirilmesi için yürütülen tüm faaliyetleri ifade eder.

Bu yaklaşım, Avrupa'da 16. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılda kökleşmiştir. Bizde ise, Batılı anlamda rehabilitasyon düşüncesinin temelleri Tanzimat döneminde atılmış, olumsuz koşulların düzeltilmesi Islahat Fermanı'nda yer almış ve Cumhuriyet döneminden başlayarak günbegün gelişerek bugünlere gelmiştir.

Eğitim yaklaşımına dayalı olan rehabilitasyon ve resosyalizasyon programı, sosyal, kültürel, sportif, sanatsal, terapi ve danışma ile eğitim-öğretim faaliyetleri ana başlıklarından oluşur. Eğitim-öğretim ise, mesleki eğitim, kütüphane ve kitaplık çalışmaları, temel eğitim, ortaöğretim, yükseköğretim, lisansüstü eğitim ve akademik kariyerden oluşur. Ancak artan suç ve suçlu sayısı, söz konusu eğitim süreçlerinden farklı eğitim türlerinin de daha etkin ve yoğun bir şekilde kullanılması gerektiğini bize söylemektedir. Bu eğitim

türü manevi eğitim, vicdan eğitimi veya gönül eğitimidir. Günümüzde her ne kadar bunun için din eğitimi ve dini değerler gibi nitelendirmelerde bulunuluyorsa da, "manevi danışmanlık" ifadesi kullanmanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Eğer illa da böyle bir nitelendirme yapılacaksa, geniş anlamda değil, dar anlamda bir din ifadesinden söz edilebilir.

İşte eğitim-öğretimin en önemli ayağını dar anlamda din diyebileceğimiz inanç, ibadet, ahlak eğitimi veya maneviyat eğitimi oluşturmaktadır. Dolayısıyla MDR, modern psikolojinin ortaya koyduğu insani çabaları, başka bir deyişle yöntem ve teknikleri kullansa da, varoluşsal konulara yönelmesi ve insan davranışını aşarak insan kalbinin/ ruhunun derinliklerine inmesi bakımından ondan ayrılır, onu aşar, hatta onu kapsar diyebiliriz. Öyleyse gönül (kalp) eğitimi vermek ve mühürlü kalbi her türlü kir ve paslardan arındırmak, velhasıl mühürlü kalplerdeki mührü sökerek selim hale getirmek için MDR hizmetlerine şiddetle ihtiyaç vardır.

Bu hedefe ulaşılması için Adalet Bakanlığınca her türlü mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. Ancak asıl konumuzu oluşturan MDR hizmetleri alanında, isminden içeriğine tam büyük bir karmaşa yaşanmaktadır. Kanaatimizce İslam'a göre din her şeyi kapsadığından ve belirli bir alanın adı yapılamayacağından "dini danışmanlık" yerine, psikolojik danışmanlık ve rehberlik ile diğer alanların yöntem ve teknikleri kullanarak ve kendine özgü yeni yöntem ve teknik belirleyerek, dinin itikadî/manevi boyutundan yararlanarak gerçekleştirilen profesyonelce bir yardım diye tanımlanan "manevi danışmanlık" daha yerinde bir ifadedir.

Bir felaket olarak görülebilecek olan cezaevine düşüldüğünde fıtratı gereği dini inanca/maneviyata, dolayısıyla Allah'a yönelen H/T'luların öncelikle bu hali muhafaza edilmeli, sonra ise bu hal üzere devam edilmesi için MDR'ye dayalı rehabilitasyona özel bir önem verilmelidir. Her cezaevinde MDR hizmetlerini yürüten profesyonel bir servisin bulunmalı, acil ve mutat görüşmelerin yapmalıdır. Cezaevine gelinir gelinmez acil olarak, müteakip günlerde ise mutat olarak, MDR hizmetleri yürütülmezse ve gerekli müdahaleler yapılmazsa H/T'lular ilk şoku atlattıktan sonra kurumlarda oluşmuş olan cezaevinin olumsuz alt kültürüne⁴⁰ kendilerini kaptırabilir ve geç müdahaleler tamamen önemsiz olmasa da ilk andaki tesirini kaybedebilir. Bu nedenle, görevlilerce zamanında ve yerli yerinde müdahaleler ve görüşmeler yapıldıktan sonra cezaevi süresince hükümlü ve tutkulularla mutat görüşmelere devam edilmelidir.

40 Cezaevinin olumsuz alt kültürüne kapılma: Cezaevilileşme / mahkûmlaşma.

Kanaatimizce İslam'ın kapsamlı din anlayışına dayalı, ehil kişilerce, belli ilkeler çerçevesinde, cezaevi öncesinde suça meyilli gruplara, cezaevi esnasında H/T'lulara, sonrasında ise tahliye olan eski H/T'lulara, diğer tüm alanlar ile birlikte manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin etkin ve yoğun bir şekilde verilmesi suç ile mücadelede olumlu sonuçlar verecektir.

Cezaevlerinde MDR dâhil yürütülen tüm faaliyetlerin amacı H/T'lulara doğru davranış, tutum ve alışkanlıklar kazandırmak, yeniden suç işlemlerini önleyecek ahlâkî değerler kazanmalarını sağlamak, kurum hayatını normal hayata yaklaştırarak, bu kişilerin salıverilmelerinden sonra topluma uyumlarını kolaylaştırmaktır. Dış olaylara, tahriklere karşı sabırlı, dayanıklı ve soğukkanlı hâle getirmektir. Kısacası, sağlam bir şahsiyet ve karakter kazandırarak evrensel anlamda “iyi insan” yetiştirmektir. Bu amaca ulaşmak için hükümlü ve tutukluların rehabilitasyon ve resosyalizasyonunda bütüncül (holistik) bir yöntem takip etmek elzemdir.

Ancak Türkiye cezaevlerindeki MDR hizmetlerinin çok ama çok yeni olduğu ve hala derme çatma bir şekilde yürütüldüğü de unutulmamalıdır. Zira 2011 yılındaki Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan Protokolde “MDR” ifadesi yer alsa da, bu ifadenin henüz teorik temelleri atıl(a)mamış, çatısı çatıl(a)mamış ve görevlendirilen personel, yeterli bilgi ile donatıl(a)mamıştır. Ayrıca bu personele yeterince pratik de kazandırıl(a)mamıştır. Her ne kadar 1880’li yıllarda ahlak sicilinin tutulması emredilmiş ve 1950’li yıllarda DİB’e ahlak eğitimi konusunda talepte bulunulmuş olsa da, bunların teknik anlamda MDR kapsamında değerlendirilemeyeceğini düşünmekteyiz. Hatta bugün “din ve ahlakî gelişim” adı altında monolog şeklinde verilen bilginin de teknik anlamda MDR kapsamında değerlendirilemeyeceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Akalın, H. Ş. vd. (2011). *Türkçe sözlük* (Haz. Haluk Şükrü Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atar, Fahrettin. (1979). *İslam adliye teşkilatı (ortaya çıkışı ve işleyişi)*. Ankara: DİB Yayınları.
- Aydın, M. S. (1999). *Din Felsefesi*. Ankara: Selçuk Yayınevi.
- Aydın, M. Ş. (2017). *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Ayvazoğlu B. (2014). *Camideki Yahya Kemal*, Cami ve Gençlik içinde, (Ed. Yunus Özdamar), Ankara: DİB Yayınları.

- Balaban, M. R. (1985). *İlim ahlâk iman*. Ankara: DİB Yayınları.
- Bilmen, Ö.N. (1990). *Büyük İslam ilmi hali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Bozkurt, G. (1996). *Batı hukukunun Türkiye’de benimsenmesi: Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti’ne resepsiyon süreci (1839-1939)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Cengil, M. & Kaya, Ü. K. (2016). *Psikolojik rahatsızlıkları olan bireylere mesnevi ile bibliyoterapi uygulaması*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Cevizci, A. (1996). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Çulcu, M. (2005). *Bekirâğa bölüğünden anılar*. Hapishane Kitabı içinde (Ed. Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demirbaş, T. (2005). *Hürriyeti bağlayıcı cezalar*. Hapishane Kitabı içinde (Ed. Altun Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat* (Haz. Aydın Sami Güneyçal), Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, D. M. (1994). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Durmuş, A.vd. (2016). *Dinim İslam temel bilgiler* (Ed. Muhammed Şevki Aydın). Ankara: DİB Yayınları.
- Düzgüner, S. (2016). *Nereden çıktı bu maneviyat?*. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik içinde (Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz). İstanbul: DEM Yayınları.
- Ersoy, M. A. (2012). *Safahat* (Ed. Mehmet Dikmen). İstanbul: Karanfil Yayınları / Türdav Basım ve Yayımlar Ticaret ve Sanayi A. Ş.
- Fikret, T. (2016). *Rûbâb-ı Şikeste* (Haz. Mehmet Kanar). İstanbul: Say Yayınları.
- Hamidullah, M. (1990). *İslam peygamberi* (Salih Tuğ Çev.). İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Hatip, A. (2007). *İman reçetesi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Hökelekli, H. (2007). *İslam’ı bilmek, İslam’a Giriş* içinde (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara: DİB Yayınları.
- (1996). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hugo, V. (2016). *Bir idam mahkûmunun son günü* (Volkan Yalçınoklu Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Işık, H. (2016). *Ceza infaz kurumu bağlamında manevi rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye’deki uygulamaların karşılaştırılması olarak değerlendirilmesi*, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik içinde (Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz). İstanbul: DEM Yayınları.
- İbn-i Hanbel, Ahmed Muhammed (1992). *El-Müsned, I-VI*. İstanbul: Çağrı Yayınları

- İbn-i Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid. (1992). *Sünen-ü İbn-i Mace I-II*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İçli, T. G. & Ögün, A. (1999). *Türkiye cezaevlerindeki rehabilitasyon faaliyetleriyle ilgili sosyolojik bir analiz*. Ankara: Açık Cezaevi.
- İkbal, M. (1984). *İslam'da dinî düşüncenin yeniden doğuşu* (Ahmet Asrar Çev.). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- İzzetbegoviç, A. (2016). *Doğu Batı arasında İslam* (Salih Şaban Çev.). İstanbul: Klasik Yayınevi.
- Kaçalın, M. S. vd. (2017). *Okullar için Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kam, F. (ts.). *Dinî felsefî sohbetler*. Ankara: DİB Yayınları.
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım: anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği), *Dini Araştırmalar*, 14.
- Kısakürek, N. F. (2013). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınevi.
- Koç, M. (2016). *DİB'nın hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetleri (1995-2015): sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi*, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik içinde (Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz). İstanbul: DEM Yayınları.
- Kula, N. (2016). Manevi danışmanlıkta kullanılan bazı dini kavramların anlam alanı ve fonksiyonelliği. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kuşçu, H. (2004). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kutup, M. (1977). *İslam terbiye metodu ve ahlak sistemi* (Ali Özek Çev.). İstanbul: Hisar Yayınları.
- Kutup, S. (1996). *İstikbal İslam'ındır* (Mustafa Özel Çev.). İstanbul: Özgün Yayınevi.
- Macit, N. (1997). *Çağdaş Müslüman Düşünüşünde İlerleme ve Kader*, *EKEV Akademi Dergisi*, (1)1, 1-30.
- Mevdudi, E. A. (1995). *İslam'ın çağrısı* (Yakub Zehra Çev.), İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Müslim, Müslim b. Haccâc el-Kuşerî. (1330) *Sahih-i Müslim, I-VIII*. İstanbul.
- Nasr, S. H. (1993). *Genç Müslüman'a modern dünya rehberi* (Ş. Yalçın Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Oral, G. & Atamer A. (2005). *Cezaevlerinde rehabilitasyon programları*, Hapishane Kitabı içinde (Ed. Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öcal, M. (1991). *Din eğitimi ve öğretiminde metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özbek, V. Ö., Kambur, M. N. & Doğan, K. (2013). *Türk ceza hukuku genel hükümler*.

- Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1985). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Şemsettin Sami. (1985). *Temel Türkçe sözlük*, (Cilt 3), İstanbul: Karakuşak Basım ve Yayın Ltd.
- Taner, T. (1953). *Ceza hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- T.C. Adalet Bakanlığı (2001). Ceza ve tevkifevleri genel müdürlüğünün gözetimi altında bulunan çocuklara ilişkin hizmetlerin Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme ve diğer uluslararası belgelerle uyumlu olarak yeniden yapılandırılmasına yönelik arama konferansı raporu, Ürgüp, Pusu Eğitim ve Yönetim Danışmanlık.
- Tez, Z. (2013). *Acayip sözlük*. İstanbul: Hayykitap Yayıncılık.
- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa. (1992). *Sünen-ü tirmizi*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Turgut, H. (1986). *Cezaevi idaresi*. Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.
- Wilcox, L. (2001). Sufizm ve Psikoloji (Orhan Düz Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yeğin, A. (1978). *Osmanlıca-Türkçe yeni lügat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.
- Yücel, M. T. (1971). *Kriminolojik notlar*. Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.
- Aka, B. T.& Gençöz, F. (2010). Sinematerapinin mükemmeliyetçilik ve mükemmeliyetçilikle ilgili şemalar üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 69-77. (16 Ekim 2018) Erişim adresi: <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPD/65/05.pdf>
- <http://siircumhuriyeti.blogspot.com/2017/04/inanmak-ihtiyac-siirinin-tahlili-tevfik.html>
- Atalay, S. L. (2016). “Bir ‘Batı icadı’ olarak din: ‘religion’ kavramının modern Batı’da inşası. İnsan ve Toplum, 6(2). (15 Ekim 2018). Erişim adresi: <https://insanvetoplum.org/content/6-sayilar/12-6-2/2-m0130/2.sare.levin.atalay.pdf>
- Bacaksız, P. (2014). Cezalandırma ve topluma yeniden kazandırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16. (14 Ekim 2018). Erişim adresi: <http://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/PINAR-BACAKSIZ.pdf> (07.10.2018). Erişim adresi: <http://siircumhuriyeti.blogspot.com/2017/04/inanmak-ihtiyac-siirinin-tahlili-tevfik.html>
- Göktaş, M. (15.10.2018). Erişim adresi: <https://dogruhaber.com.tr/yazar/mehmed-goktas/8036-cezaevlerinde-hafiz-olanlara/> (14.10.2018). Erişim adresi: <http://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/up->

loads/2015/09/PINAR-BACAKSIZ.pdf

(21.09.2018). Erişim adresi: <http://www.cte.adalet.gov.tr>

(21.09.2018). Erişim adresi: http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/psiko-sosyal/ardic_programi.asp

(14.10.2018) Erişim adresi: <http://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-turkiyede-ve-dunyada-mesleki-rehabilitasyon-81824.html>

Resmi Mevzuat

Bakanlar Kurulu Kararları

23/08/1983 tarih ve 83/6991 karar sayılı Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Ücretleri Kararnamesi (Bakanlar Kurulu Kararı).

21/5/2007 tarih ve 2007/12226 sayılı Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar'ın 9. maddesinin (c) fıkrası.

Adalet Bakanlığı Mevzuatı

Kanun

13/12/2004 tarihli 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

Tüzük

20/3/2006, 2006/10218 No'lu Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük.

Yönetmelikler

H/T'luların Emanete Alınan Kişisel Paralarının Kullanımına Dair Yönetmelik

18/11/1983 tarihli Adalet Bakanlığı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri Kütüphane ve Kitaplık Yönetmeliği.

Genelgeler

46/1 No'lu Genç ve Yetişkin H/T'luların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler Genelgesi

139/1 no'lu, 06/09/2012 tarihli ve B.03.0.CTE.0.00.00.29.010.06.01/727-15 sayılı, Kurumlarda Ders ve Ek Ders Ücretleri Genelgesi.

Protokoller

Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan 10.02.2011 tarihli protokol.

Adalet Bakanlığı Yazıları

Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Faaliyetleri" konulu, 97062585 Sayılı ve 28/11/1997 tarihli Yazıları.

Adalet Bakanlığının 05.08.1950 tarih ve 17565 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 25/04/2019 gün ve

46555008-622.03 2019-E.364/66751 Sayılı Yazıları.

Rapor

T.C. Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün Gözetimi Altında Bulunan Çocuklara İlişkin Hizmetlerin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Diğer Uluslararası Belgelerle Uyumlu Olarak Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Arama Konferansı Raporu, (Ürgüp, Pusula Eğitim ve Yönetim Danışmanlık, 2001).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yazısı

Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 03/05/2018 tarih ve 47063854-101.99-E.49260 sayılı Yazıları.

Kadın Hükümlülerde Manevi Yönelim, Dua ve Umut İlişkisi

(Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu Örneği)

Sema Yılmaz*

Giriş

Din ve maneviyat toplumun tüm bireylerinin olduğu gibi hükümlerinin hayatına da anlam katmak, umutlarını korumak ve zorluklarla başetmelerine katkı sağlamak adına önemli bir role sahiptir. Cezaevlerindeki hükümlü kadınlar içinde bulundukları dezavantajlar bakımından eğitim öğretime ihtiyaç duydukları gibi manevi danışmanlık ve rehberliğe de gereksinimleri bulunmaktadır. Cezaevlerine götürülecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin alt yapısının oluşturulmasında, program ve hedeflerinin belirlenmesinde hükümlülerin dini ve manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi, cezaevindeki dini ve psikolojik yaşantının analiz edilmesi önem arz etmektedir.

Bir suçtan suçlu bulunmuş ve mahkeme tarafından hüküm giymiş kimseye hükümlü denir. Hükümlü veya mahkûm; yapmış olduğu fiilden dolayı hukukî açıdan başkasının haklarına zarar verdiği gerekçesiyle toplumdan uzaklaştırılıp ıslah edilen, hüküm giymiş kişidir. Cezaevinde isteği dışında belli veya belirsiz bir süre kalması zorunlu kılınmıştır. Kişi bu ceza süresi sonunda topluma salıverilir. Verilere göre, Türkiye’de son 10 yılda tutuklu ve hükümlü sayısı yüzde 121,8 oranında artarak 228 bin 983 kişiye ulaşmıştır. Cezaevinde bulunanların 216 bin 180’ini erkek, 9 bin 985’ini kadınlar, 2 bin 828’ini ise 18 yaş altındaki çocuklar oluşturmaktadır.

Tutuklama, kişi özgürlüğüne sınırlama getiren en ağır yargılama tedbiridir. Hakkındaki soruşturma veya kovuşturma devam etmekle birlikte, kaçma veya delilleri karatma şüphesi gibi nedenlerle tutukevine konularak

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi
semayilmaz@cumhuriyet.edu.tr

hürriyeti kısıtlanan kişiye “tutuklu” denir. “Hükümlü” ise mahkemede yapılan yargılama neticesinde hakkında verilen mahkûmiyet hükmü kesinleşen kişidir. Tutuklu ile hükümlü arasındaki temel fark, hükümlü hakkında kesinleşmiş bir ceza mahkûmiyeti kararı olması nedeniyle hükmün infazı aşamasına geçilmiş olmasıdır (Doğan, 2016). Türkiye’de 2017 verilerine göre toplam 134.211 erkek; 5.034 kadın hükümlü bulunmaktadır (<http://www.cte.adalet.gov.tr/>). Kadın ve suç ilişkisi ele alındığında, tüm toplumlarda, kadınların suç işleme oranlarının erkeklerden düşük olduğu görülmektedir. Ancak, kadın suç oranı ülkeden ülkeye, sosyo-kültürel yapıdaki farklılıklara bağlı olarak değişmektedir. Bu konuda belirleyici olan, kadınların sosyo-kültürel yapı içindeki konumlarının işledikleri suç oranlarını ve türlerini ne ölçüde etkilediğidir. Bu konu ülkemiz açısından da geçerlidir (Öğün, 1990: 2).

Ceza evleri, suç işlemiş bireylerin özgürlüklerinin ellerinden alındığı ve çeşitli yoksunluklarla karşı karşıya kaldıkları ortamlardır. Cezaevine giren birey, günlük yaşantısından, ailesinden, evinden ve kendisi için önemli olan birçok uyarandan uzaklaşarak, kendisi ile benzer sorunları yaşayan insanlarla birlikte olmak zorundadır. Buna karşın, ihtiyacı olduğunda ailesine ya da yakınlarına ulaşamamakta, kendini güvende hissetmemekte, kendisini dışardaki insanlar tarafından itilen, istenmeyen, dışlanan bir kişi olarak algılayabilmektedir. Çoğu zaman ailelerinin ve yakın çevresi içinde yer alan kişilerin onları görmek istememesi, utanç duyması ve sonuç olarak ziyaret etmemesi durumu, tutuklu veya mahkûm rolüne alışmaya çalışan kişinin bu algısını pekiştirmektedir (Özkürkçügil, 1998). Bu koşullar altında cezaevlerinde bulunan bireyleri depresyon, umutsuzluk, intihar eğilimi gibi pek çok ruhsal problem etkileyebilmektedir. E tipi kapalı cezaevinde erkek tutuklu ve hükümlüler üzerinde yapılan bir araştırmada sosyal destek faktörünün, umutsuzluk düzeyini, intihar girişiminde bulunup bulunmamayı ve tahliye sonrası psiko-sosyal destek sağlamanın uyum sürecini etkilediğini göstermektedir (Yıldız, 2011).

Kapalı ceza evleri; iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı, hapis cezasının sıkı şartları altında çektirildiği yerlerdir. Açık cezaevi ise hükümlülerin iyileştirilmelerine, çalıştırılmalarına ve meslek edinmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır. Açık cezaevlerine ayrılan hükümlüler cezaevi dışında iş alanlarında çalışabilir, kimse

tarafından dinlenmeden telefonla konuşabilir, çeşitli etkinliklere katılabilir, aileleriyle bağlarını sürdürmeleri-güçlendirmeleri ve dış dünyaya uyumlarını sağlamak için izin alabilirler. Yılda üç defa, yani dört ayda bir, yol süresi ile birlikte 7 güne kadar izinli olarak dışarıda yakınları ile vakit geçirebilirler (Sarıcı, 2015). İş esası üzerine kurulmuş bulunan açık ceza infaz kurumlarında amaç üretime yöneliktir. Bu nedenle de bu kurumlarda iş atölyeleri bulunmakta ve hükümlüler bu atölyelerde çalıştırılmaktadır. Böylece de atıl durumdaki hükümlü iş gücü üretime kanalize edilmekte ve ayrıca tahliye sonrası bu hükümlülerin bir meslek ve sanat öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Türkiye’de 7 kadın açık ceza infaz kurumu bulunmaktadır (<http://www.cte.adalet.gov.tr/>).

Manevi gelişim ya da aşkınla olan ilişki yolunda, bireyin fiziksel ve ruhsal sağlık durumuyla bağlantılı olan değerleri (merhamet, affedicilik, minnettarlık, umut gibi) yaşaması daha muhtemeldir (Hill ve Pargament, 2003). Manevi eğilim bireyi bilgiye, sevgiye, anlama, huzura, umuda, aşkınlığa, bağlantılı olma haline, esenliğe ve bütünlüğe yöneltir. Maneviyat bireyin kapasitesini, gelişimini ve değer sistemi gelişimini içerir (Kasapoğlu, 2015: 57). Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülere sağlanan sosyal destek ve ekonomik desteğin yanısıra ruh sağlığının önemli bir parçasını oluşturan manevi ihtiyaçlarının karşılanması için de cezaevlerine görevlendirilen psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve din görevlilerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Manevi danışmanlık bir din ve inanç desteğidir. İnsanların acılı, sıkıntılı, üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde, ani değişmelerle gelen (hastalık, ameliyat, mahkûmluk, askerlik, sakatlık, afet, yaşlılık gibi) kriz durumlarında, onların yanında olmak; onlara din ve inanç açısından destek olabilmek, varsa soru ve sorunlarına danışmanlık etmek; adet ve ibadetlerini yerine getirebilmelerinde rehberlik, varlıklarına bir mana, hayatlarına yeni bir anlam verebilmeye eşlik edebilmektir. Manevi danışman bütün bunları resmi ve profesyonel bir şekilde yapabilen kimsedir (Karagül, 2012: 4-27). Manevi bakım, ABD ve Avrupa ülkelerinde sağlık hizmetlerinde zorunlu olarak uygulanmakta, ayrıca gönüllü kurum ve kişiler tarafından da sunulmaktadır. Ülkemizde ise manevi bakım hukukunun oluşturulması ve uygulama zeminin, koşullarının ve imkânlarının hazırlanması çalışmaları devam etmektedir.

Türkiye hastane dışında diğer alanlarda da manevi rehberlik hizmetini sunmak için hızla gelişen çalışmalar yürütmektedir. Örneğin 2016 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen 'I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nin manevi danışmanlık ve rehberliğin alan sınırları içindeki genel konuların yanı sıra cezaevi, sağlık, askeri ve sosyal hizmet kurumlarındaki (huzurevi, yetiştirme yurdu, barınma evleri, mülteci merkezleri) yerini ve fonksiyonlarını da kapsayacak biçimde ele almaktadır (Koç, 2016). Ceza infaz kurumunda gerçekleştirilen manevi desteğin amacını şu şekilde ifade etmek mümkündür: mahkûmların fiziksel, zihinsel ve ruhsal sorunlarına din ve dini değerler yoluyla çözüm bulmaya çalışılarak her üç açıdan da rahatlamalarını sağlamak, mahkûmun dini ve manevi yönden aydınlanmasını sağlayarak kendisi hakkında kararlar almasına yardımcı olmak, cezaevinin mahkûmlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiyi ortadan kaldırmaya çalışmak, suçla bağlantısı olmayan bir yaşam tarzına rehberlik etmektir (Işık, 2016: 229).

Umut, "gelecekte herhangi bir insandan, bir olaydan ya da varlıktan ötürü ortaya çıkması beklenen ve olumlu bağlara yol açan, henüz gerçeklik kazanmamış kişisel ve toplumsal beklenti" olarak tanımlanmaktadır (Kızılgöç, 2017:178). Fromm'a göre "Umut, yaşamın doğasında, insan ruhunun dinamiğinde var olan bir ögedir. Yaşamın doğasını oluşturan bir başka öge olan inanca yakından bağlıdır." (Fromm, 2012: 27-29). Dinî inanç ve uygulamalarla umut ve iyimserlik arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırmalar bu ikisi arasında genel olarak anlamlı ve olumlu bir ilişkinin var olduğu, diğer taraftan dindar kişilerin dindar olmayanlardan daha az ümitvar ya da iyimser olduğunu ortaya koyan hiçbir çalışmanın bulunmadığını ortaya koymuştur (Koenig & dğr. 2001: 99). Sıkıcı, bunaltıcı ve yalnızlaştırıcı bir yapıya sahip olan cezaevi dünyası göz önünde bulundurulduğunda, manevi yardım sağlayan ve umut aşıl原因an din ve inanç temelli desteğin önemli bir yere sahip olduğu düşünülebilir. Cezaevi şartlarında hükümlü ve tutuklular Yararııcıya daha çok yakınlaşmaya çalışmaktadır. Din ve dini değerler sayesinde mahkûm bir nebze de olsa sıkıntı verici, yalnızlaştırıcı ve bunaltıcı cezaevi ortamından uzaklaşmakta, geleceğe umutla bakarak hayata sınıksız tutunabilmektedir (Işık, 2016: 229). Allah'la iletişim halinde bulunan insanın bütün duygu potansiyelleri harekete geçer, korku, sevgi ve saygı, minnettarlık, huzur ve sevinç, ümit ve güven bunların başında gelir. Dinî inanç ve değerlerin insanları hayata bağlayan, zorlukları tahammül edilebilir ve hayatı yaşanılır kılan anlamın korunması ve dönüştürülmesinde de güçlü bir rolü

vardır (Ayten, 2012). Kur'an'da umut ve dua birlikte anılmaktadır. Allah, kendisine korkarak ve umut ederek yalvarılmasını istemektedir: "Yeryüzünde, ıslah edildikten sonra bozgunculuk yapmayın. Allah'a korku ve umut ile dua edin. Allah'ın rahmeti iyi kimselere yakındır." (el-Araf 7/56).

Cezaevlerindeki hükümlü kadınlar içinde bulundukları dezavantajlar bakımından eğitim öğretime ihtiyaç duydukları gibi manevi danışmanlık ve rehberliğe de gereksinimleri bulunmaktadır. Cezaevlerine götürülecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin alt yapısının oluşturulmasında, program ve hedeflerinin belirlenmesinde hükümlülerin dini ve manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi, cezaevindeki dini ve psikolojik yaşantının analiz edilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla kitabın bu bölümünde hükümlü kadınların manevi yönelimleri, manevi yaşantının birer bileşeni olan umut ve dua değişkenleriyle ilişkilendirilerek incelenmiştir. Konu kadın cezaevlerinde yapılan alan araştırmasının bulguları çerçevesinde ele alınmaktadır. Sözkonusu araştırma kadın hükümlülerin dini manevi yaşantılarına ışık tutmak amacıyla Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan kadın hükümlüler üzerinde yürütülmüştür. Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu 1949 yılında açılmıştır. Kadınlar bölümü 16 koğuştan oluşmaktadır ve yaklaşık 300 hükümlü bulunmaktadır. Araştırmaya 135 hükümlü kadın gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada kadın hükümlülerin dua etme davranışları ve umut düzeyleri sosyo-demografik değişkenlere bağlı olarak incelenmiştir. Kadın hükümlülerin manevi yönelim, dua ve umut düzeyleri; yaş, eğitim durumu, medeni durum, daha önce suç işleyip işlememe, cezaevine girmeden önce çalışma ve meslek durumu, cezaevinde herhangi bir yerden maddi ya da manevi destek alıp almama durumu gibi bağımsız değişkenlerle karşılaştırılmıştır. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca dua alt faktörlerinden tefekkür ve rahatlama, istek ve güdü, manevi hoşnutsuzluk ile umut alt faktörleri güven/inanç, perspektif yoksunluğu, olumlu gelecek oryantasyonu, sosyal ilişkiler/bireysel değer arasındaki korelasyonlar da incelenmiştir.

Aşağıda araştırmanın yönteminden söz edildikten sonra araştırmadan elde edilen verilerin analizine yer verilecektir. Daha sonra bulgular önceki araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılacak ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulacaktır. Araştırmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle kadın hükümlülerin eğitim ve rehabilitasyonu, ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması için ihtiyaç duyulan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına katkıda bulunması umulmaktadır.

Yöntem

1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 2018 Ağustos ayında T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 120 kadın hükümlüden oluşmaktadır.

Katılımcıların yaş ortalaması 36,45 ve yaşa ilişkin standart sapma değeri 10,96 olarak saptanmıştır. Yaş aralığı 18-64'dür. Yaş bağımsız değişkeni sürekli değişken olduğu için analiz sürecinde gelişim dönemlerine göre tanımlanmıştır. Katılımcılara ait diğer bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	(n)	(%)
Yaş (Gelişim Dönemi)		
18-30 Genç yetişkinlik	40	33,3
31-65 Yetişkinlik	80	66,7
Medeni Durum		
Evli	58	48,
Boşanmış	28	23,3
İlişki içerisinde/ nişanlı-sözlü	8	6,7
Bekar/ yalnız	26	21,7
Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	24	20,0
İlkokul mezunu	29	24,2
Ortaokul mezunu	30	25,0
Lise mezunu	24	20,0
Yüksekokul/ üniversite mezunu	13	10,8
İkamet Yeri		
Şehirde	98	81,7
Köyde	22	18,3
Daha Önce Cezaevine Giriş Sayısı		
Hiç	49,2	59
1 kez	27	22,5
2-5 kez	21	17,5
6'dan fazla	13	10,8
Hükümlülük Sebebi		

Yaralama	11	9,2
Cinayet	26	21,7
Uyuşturucu	14	11,7
Yağma-Gasp	8	6,7
Kız Kaçırma	4	3,3
Hırsızlık	30	25,0
Dolandırıcılık	3	2,5
Diğer	24	20,0
Çalışma Durumu		
Evet	55	45,8
Hayır	65	54,2
Maddi- Manevi Destek Alma Durumu		
Evet	32	26,7
Hayır	88	73,3
Toplam	120	100,0

2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Manevi Yönelim Ölçeği, Dua Ölçeği ve Bütünleyici Umut Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan kadın hükümlülerin manevi yönelim ve umut durumlarını yordayacağı düşünülen demografik sorulardan oluşmaktadır. Formda katılımcıların; yaş, ikamet yeri, eğitim durumu, medeni durum, kaç kez cezaevine girdiği, en son cezaevine giriş nedeni, cezaevine girmeden önce düzenli olarak çalıştığı bir yer ya da mesleğinin olup olmadığı ve cezaevinde herhangi bir devlet organından ya da sivil toplum kuruluşundan maddi ya da manevi bir destek alıp almadığı ile ilgili kapalı uçlu sorular ve en son cezaevine giriş nedeniyle ilgili açık uçlu soru yer almaktadır.

2.2. Manevi Yönelim Ölçeği

Bireylerin manevi yönelimlerini ölçmek amacıyla Kasapoğlu (2015) tarafından geliştirilmiş olan MYÖ'nün alpha katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısı $r = .84$ olarak bulunmuştur. MYÖ, 7'li likert tipi bir ölçek olup maddeleri olumlu yönde puanlanmakta ve 16-112 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek düzeyde

bir manevi yönelimi göstermektedir (Kasapoğlu, 2015:63). Ortalama puan gerektiren analizlerde ölçekten alınacak en düşük ve en yüksek ortalama 1 ile 7 arasında genel ortalama 3.5 olarak kabul edilmiştir.

2.3. Dua Ölçeği

Bireyleri duaya iten güdülerini ve duanın bireyler üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla Yaman ve Temiz (2014) tarafından geliştirilmiş olan ölçek toplam varyansın % 54.22'sini açıklayan 23 maddeden oluşmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi ölçeğin; tefekkür ve rahatlama, istek ve şükür ile manevi hoşnutsuzluk olmak üzere adlandırılan 3 alt boyuttan oluştuğunu göstermiştir. Madde analizi sonucunda madde toplam korelasyonlarının .307 ile .736 arasında değiştiği görülmüştür. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı, Spearman-Brown korelasyon katsayısı ve Guttman Split-Half değeri sırasıyla .917, .896, .896 olarak hesaplanmıştır (Yaman & Temiz, 2014:193).

2.4. Bütünleyici Umut Ölçeği

Schrank, Woppmann, Sibitz ve Lauber (2011) tarafından geliştirilen Bütünleyici Umut Ölçeği Akın ve Sarıçam tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (2013). Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan doğrulayıcı faktör analizinde orijinal formula tutarlı olarak 23 maddeden oluştuğu ve dört boyutta (güven/inanç, perspektif yoksunluğu, olumlu gelecek oryantasyonu ve sosyal ilişkiler/bireysel değer) uyum verdiği görülmüştür. Ölçeğin faktör yükleri .25 ile .67 arasında sıralanmaktadır. İç tutarlılık güvenirlik katsayıları ölçeğin bütünü için .76, dört alt ölçek için ise sırasıyla .80, .71, .68 ve .45 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .24 ile .57 arasında sıralandığı görülmüştür. Yükselen puanlar umut düzeyinin yükseldiğini göstermektedir. Ölçekte yer alan alt ölçeklerin her birinden ayrı puanlar elde edilebileceği gibi perspektif yoksunluğu alt ölçeğinde yer alan maddelerin ters kodlanması ile ölçek toplam bir umut puanı da vermektedir.

3. İşlem

Alan araştırması, T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda 01-10 Ağustos 2018 tarihleri arasında, kurumun belirlediği gün ve saatlerde, anket çalışmasına katılan hükümlülerin bilgilendirilmesi ve bilgilendirme onam formu doldurulması, yapılan çalışmanın konusuyla sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması

koşulları altında, kurum psiko-sosyal yardım servisi ile eğitim servisi görevlileri gözetiminde ve kurum görevlileri nezaretinde gerçekleştirilmiştir. Uygulama sırasında hükümlüler koğuş sırasına göre eğitim odasına davet edilmiştir.

Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan yaklaşık 300 kadın hükümlüden 135'i gönüllü olarak araştırmaya katılmış ve çalışma grubundan anket tekniği ile veriler toplanmıştır. Kullanılmayacak durumda olan anketlerin ayıklanmasının ardından 120 anket değerlendirmeye alınmış ve analiz işlemi gerçekleştirilmiştir. Yukarıda detayları verilmiş olan anket formu katılımcılara araştırmacı tarafından dağıtılmış ve eğitim uzmanının gözetiminde yaklaşık 20-30 dakika sürede cevaplandırılmıştır. Yaşlı ve okuma-yazma bilmeyen katılımcılara anket maddeleri araştırmacı tarafından okunarak cevaplamaları sağlanmıştır.

4. Veri Analizi

Çalışma grubuna uygulanan formlardan elde edilen tüm veriler SPSS 23.0 istatistik paket programında sayısal değerlere dönüştürülmüş ve gerekli analizler bu programın ilgili modülleri kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde $p < 0,01$ ve $p < 0,05$ anlamlılık düzeyleri esas alınmıştır.

Veriler analiz edilirken katılımcıların Manevi Yönelim ve Dua ve Bütüncü Umut ölçeklerinden elde ettikleri puanlar, normal dağılımın gerçekleşmesi için outlier testine tabi tutulmuştur. Homojenliği bozan uç değerler belirlenerek değerlendirme dışı bırakılmışlardır. Araştırma grubunun manevi yönelim, dua ve umut düzeylerinin ortalamadan farkını analiz etmek için Tek Örneklem t-Test uygulanmıştır. Araştırma grubunun manevi yönelim, dua ve umut düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını, ilişki varsa gücü ve yönünü açıklamak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmıştır. Korelasyon analizinden elde edilen sonuçları güçlendirmek ve ek bulgular elde etmek amacıyla demografik değişkenlerle manevi yönelim, dua ve umut düzeyleri arasında farklılık analizleri yapılmıştır. Ortalamalar arasında anlamlılık düzeyinde ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Tek yönlü ANOVA ve çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD ve Post Hoc istatistiksel analiz teknikleri uygulanmıştır. Ayrıca çalışmada ilgili değişkenlerin betimsel istatistiklerine de yer verilmiştir.

5. Bulgular ve Analiz

Kadın hükümlülerin manevi yönelim, dua ve umut düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan bu alan araştırmasında sözü edilen örüntü öncelikle Tek Örneklem t- Testi analiziyle incelenmiştir.

Tablo 2: Manevi Yönelim, Dua ve Umut Düzeyi Tek Örneklem t-Testi

Değişkenler	t	df	p	Ortalama	Ortalama farkı
Manevi Yönelim	27,05	119	,000**	5,94	2,44
Dua Etme	56,38	119	,000**	3,58	1,58
Umut Düzeyi	26,72	119	,000**	4,59	1,59

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Tablo 2'deki analiz sonucuna baktığımızda; *Manevi Yönelim* ortalamasının $\bar{x} = 5,94$ olduğu görülmekte ve ölçekten alınabilecek ortalama puan olarak tahmin edilen değer 3,5 olduğundan; gerçekleşen değer ile tahmin edilen değer arasında pozitif yönde anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t = 27,05$; $p = ,000$; $p < 0,01$). Öte yandan çalışma grubunun *Dua* düzeyi ortalamasının da $\bar{x} = 3,58$ olarak gerçekleştiği ve tahmin edilen ortalamadan 1,58 değeri ile pozitif yönde anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir ($t = 56,38$; $p = ,000$; $p < 0,01$). Örneklemenin *Umut* düzeyine bakıldığında puan ortalamasının $\bar{x} = 4,59$ olduğu ve beklenen ortalamadan pozitif yönde anlamlı olarak farklılaştığı anlaşılmaktadır ($t = 26,72$; $p = ,000$; $p < 0,01$). Ulaşılan bulgular hükümlü kadınların *Manevi Yönelim*, *Dua ve Umut* düzeylerinin ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir. Sonuç bölümünde de tartışılacağı gibi açık cezaevi koşullarının bunda etkili olduğu düşünülebilir. Çalışma grubunun *Manevi Yönelim*, *Dua ve Umut* düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Manevi Yönelim İle Dua, Umut ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	110
Manevi Yönelim	1									
	n 120									
Dua	r ,427**	1								
	p ,000									
Tefekkür ve Rahatlama	r ,439**	,800**	1							
	p ,000	,000								
İstek Şükür	r ,320**	,802**	,603**	1						
	p ,000	,000	,000							
Manevi Hoşnutsuzluk	r ,179	,586**	,159	,135	1					
	p ,051	,000	,083	,142						
Umut	r ,388**	,417**	,356**	,300**	,258**	1				
	p ,000	,000	,000	,001	,004					
Güven İnanç	r ,417**	,392**	,358**	,239**	,266**	,828**	1			
	p ,000	,000	,000	,008	,003	,000				
Perspektif Yoksunluğu	r ,168	,179	,117	,138	,137	,610**	,163	1		
	p ,067	,050	,202	,134	,136	,000	,075			
Olumlu Gelecek Oryantasyonu	r ,294**	,388**	,349**	,235**	,270**	,610**	,622**	,031	1	
	p 0,01	,000	,000	,010	,003	,000	,000	,740		
Sosyal İlişkiler Bireysel Değer	r ,180*	,233*	,216*	,253**	,039	,639**	,565**	,037	,379**	1
	p ,049	,010	,018	,005	,671	,000	,000	,689	,000	
Açıklama: **. Korelasyon 0.01 düzeyinde önemlidir (2-tailed).										
*. Korelasyon 0.05 düzeyinde önemlidir (2-tailed).										

Tablo 3'te yer verilen korelasyon analizi sonuçlarına göre; kadın hükümlülerin *Manevi Yönelim* düzeyleri ile *Dua* ($r = ,427$; $p < 0,050$) ve alt boyutlarından *Tefekkür ve Rahatlama* ($r = ,427$; $p < 0,01$); *İstek Şükür* ($r = ,320$; $p < 0,00$) düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. *Manevi Yönelim* ile *Dua* alt boyutlarından *Manevi Hoşnutsuzluk* arasında ilişki bulunmamıştır ($r = ,179$; $p > 0,05$). *Manevi Yönelim* ile *Umut* ($r = ,388$; $p < 0,00$) ve alt boyutlarından *Güven İnanç* ($r = ,417$; $p < 0,00$); *Olumlu Gelecek Oryantasyonu* ($r = ,294$; $p < 0,05$) ve *Sosyal İlişkiler- Bireysel Değer* ($r = ,180$; $p < 0,05$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. *Manevi Yönelim* ile *Umut* alt boyutlarından *Perspektif Yoksunluğu* arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($r = ,168$; $p > 0,05$). Korelasyon analizinden elde edilen bulguları güçlendirmek ve ek bulgular elde etmek amacıyla demografik değişkenlerle *Dua* ve *Umut* arasında farklılık analizleri yapılmıştır. Sonuçlar *Tablo 4- Tablo 13*'de sunulmuştur:

Tablo 4: Dua Testi ve Alt Boyutlarının İkamet Yeri Değişkenine Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Değişkenler	İkamet Yeri	n	Ortalama Puan	Std. Sapma	t	p
Dua Etme	Şehir	98	3,57	,317	-,832	,407
	Köy	22	3,63	,257		
Tefekkür ve Rahatlama	Şehir	98	3,55	,404	-2,165	,036*
	Köy	22	3,71	,291		
İstek- Şükür	Şehir	98	3,63	,380	-,709	,480
	Köy	22	3,70	,341		
Manevi Hoşnutsuzluk	Şehir	98	3,48	,516	,614	,541
	Köy	22	3,40	,607		

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Tablo 4'te yer alan ikamet yeri değişkenine göre çalışma grubunun *Dua* düzeylerinin karşılaştırması için yapılan bağımsız örneklem t-Testi sonucunda kadın hükümlülerin *Dua* alt boyutlarından *Tefekkür ve Rahatlama* boyutunun anlamlı bir farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır ($t = -2,165$; $p < 0,05$). Buna göre hayatının büyük bölümünü köyde yaşamış olan kadın hükümlülerin dua sırasında *Tefekkür ve Rahatlama* düzeyleri ($\bar{x} = 3,71$) şehirde yaşamış olanlardan ($\bar{x} = 3,55$) anlamlı olarak daha yüksektir. Yani hayatının çoğunu köyde geçirmiş olan hükümlü kadınların dua sırasında daha çok tefekkür ettikleri ve rahatlama hissettikleri söylenebilir.

Tablo 5: Umut Testi ve Alt Boyutlarının Çalışma Durumuna Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Değişkenler	Çalışma Durumu	n	Ortalama Puan	Std. Sapma	t	p
Umut	Evet	55	4,69	,692	1,624	,107
	Hayır	65	4,50	,609		
Güven/İnanç	Evet	55	5,03	,793	,594	,554
	Hayır	65	4,94	,741		
Perspektif Yoksunluğu	Evet	55	3,87	1,379	2,576	,011*
	Hayır	65	3,27	1,169		
Olumlu Gelecek Oryantasyonu	Evet	55	5,36	,869	,568	,571
	Hayır	65	5,28	,652		
Sosyal İlişkiler / Bireysel Değer	Evet	55	4,51	1,100	-,279	,781
	Hayır	65	4,57	1,053		

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Tablo 5'te verilen ampirik bulgular incelendiğinde, *Umut* alt boyutlarından *Perspektif Yoksunluğu* alt boyutu ortalama puanları grubun çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t = 2,576$; $p < 0,05$). Buna göre cezaevine girmeden önce düzenli olarak çalıştığı bir yer ya da mesleğinin olduğunu ifade eden grubun cezaevinde *Perspektif Yoksunluğu* ortalama puanı ($\bar{x} = 1,379$), herhangi bir işi ya da mesleği olmayan gruptan ($\bar{x} = 1,169$) daha yüksektir. *Umut* testi diğer alt boyutları ile katılımcıların çalışma durumu arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 6: Eğitim Durumuna Göre Manevi Yönelim Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	23,433	4	5,858	7,264	,000**	1-3
Gruplar içi	92,750	115	,807			1-5 2-3
Toplam	116,183	119				2-5

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Hükümlü kadınların eğitim durumuna göre *Manevi Yönelim* puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farklı eğitim durumuna sahip bireylerin *Manevi Yönelim* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 7,264$; $p = ,000$; $p < 0,00$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda, farklılığın okuma-yazma bilmeyenler ($\bar{x} = 5,356$) ile ortaokul mezunları ($\bar{x} = 6,389$); okuma-yazma bilmeyenler ($\bar{x} = 5,356$) ile yüksekokul/üniversite mezunları ($\bar{x} = 6,663$); ilkokul mezunları ($\bar{x} = 5,653$) ile ortaokul mezunları ($\bar{x} = 6,389$) ve ilkokul mezunları ($\bar{x} = 5,653$) ile yüksekokul/üniversite mezunları ($\bar{x} = 6,663$) arasında gerçekleştiği bulunmuştur. Bu sonuçlara göre eğitim düzeyi yükseldikçe *Manevi Yönelim* puanları anlamlı olarak yükselmektedir.

Tablo 7: Eğitim Durumuna Göre Dua Testi Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	1,593	4	,398	4,753	,001**	1-3
Gruplar içi	9,635	115	,084			1-4 1-5
Toplam	11,228	119				

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Hükümlü kadınların eğitim durumuna göre *Dua* puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farklı eğitim durumuna sahip bireylerin *Dua* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 4,753$; $p = ,001$; $p < 0,01$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda, farklılığın okuma-yazma bilmeyenler ($\bar{x} = 3,394$) ile ortaokul mezunları ($\bar{x} = 3,672$); lise mezunları ($\bar{x} = 3,643$) ve yüksek okul/üniversite mezunları ($\bar{x} = 3,735$) arasında gerçekleştiği bulunmuştur. Bu sonuçlara göre eğitim düzeyi yükseldikçe *Dua* puanları da anlamlı olarak yükselmektedir.

Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre Bütünleyici Umut Testi Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	12,998	4	3,250	9,877	,000**	1-3 1-5
Gruplar içi	661,269	115	,329			2-3 2-4 2-5
Toplam	50,833	119				4-1 4-5

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Tablo 8'deki verilere göre hükümlü kadın bireylerin eğitim durumlarına göre *Dua* puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların *Dua* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 9,877$; $p = ,000$; $p < 0,00$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda en yüksek ortalamanın ($\bar{x} = 5,264$) yüksek okul/üniversite mezunlarına ait olduğu görülmüştür. En düşük *dua* puanı ortalamasının ($\bar{x} = 4,238$) ilkokul mezunu olan gruba ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 9: Cezaevine Giriş Sayısına Göre *Dua* Puanı Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,769	3	,256	2,845	,041*	1-4
Gruplar içi	10,459	116	,090			
Toplam	11,228	119				

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Hükümlü kadın bireylerin daha önce cezaevine giriş sayılarına göre *Dua* puanları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların *Dua* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 3,412$; $p = 0,041$; $p < 0,05$). Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında daha önce hiç cezaevine girmemiş olan grup ile 6'dan fazla sayıda cezaevine girmiş olan grubun *Dua* puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre en düşük puan ortalaması ($\bar{x} = 3,371$) daha önce 6'dan daha fazla cezaevine girmiş olan gruba aitken; en yüksek puan ortalaması ($\bar{x} = 3,634$) daha önce hiç cezaevine girmemiş olan gruba aittir. Elde edilen bulgu cezaevine giriş sayısı arttıkça dua etme davranışının azaldığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 10: Cezaevine Giriş Sayısına Göre Umut Puanı Tek Yönlü ANOVA Testi

Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	5,385	3	1,795			
Gruplar içi	45,448	116	,392	4,581	,005**	1-3 1-4
Toplam	50,833	119				

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Hükümlü kadın bireylerin daha önce cezaevine giriş sayılarına göre *Umut* puanları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların *Umut* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 4,581$; $p = 0,005$; $p < 0,05$). Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında daha önce hiç cezaevine girmemiş olan grup ile 2-5 kez ve 6'dan fazla sayıda cezaevine girmiş olan grupların *Umut* puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre en düşük puan ortalaması ($\bar{x} = 4,177$) daha önce 6'dan daha fazla cezaevine girmiş olan gruba aitken; en yüksek puan ortalaması ($\bar{x} = 4,7561$) daha önce hiç cezaevine girmemiş olan gruba aittir. Elde edilen bulgu cezaevine giriş sayısı arttıkça *Umut* düzeyinin manidar bir şekilde azaldığını göstermektedir.

Tablo 11: Hükümlülük Nedenine Göre Dua Puanı Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	1,954	7	,279	3,372	,003**	2-7 1-4
Gruplar içi	9,274	112	,083			
Toplam	11,228	119				

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Çeşitli nedenlerle cezaevinde bulunan kadınların hükümlülük nedenlerini araştırmak için yöneltilen “En son cezaevine girme sebebiniz nedir?” şeklindeki açık uçlu soruya verilen cevaplar yaralama, cinayet, uyuşturucu, yağma-gasp, kız kaçırma, hırsızlık, dolandırıcılık ve diğer çeşitli nedenler olarak tasnif edilmiştir. Çalışma grubunun hükümlülük nedenlerine göre *Dua* puanları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların *Dua* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 3,372$; $p = 0,003$; $p < 0,05$). Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında anlamlı farklılığın cinayet suçu nedeniyle cezaevinde bulunan grup ile hırsızlık nedeniyle cezaevinde bulunan grup arasında olduğu görülmüştür. Buna göre en düşük puan ortalaması ($\bar{x} = 3,391$) hırsızlık nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aitken; en yüksek puan ortalaması ($\bar{x} = 3,737$) cinayet nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aittir. Elde edilen bulguya göre cinayet suçu ile cezaevinde bulunan grup en yüksek dua etme davranışı göstermektedir.

Tablo 12: Hükümlülük Nedenine Göre Umut Puanı Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	13,213	7	1,888	5,619	,000**	1-2 2-3
Gruplar içi	37,620	112	,336			2-6 3-7
Toplam	50,833	119				6-7 6-8

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Çalışma grubunun hükümlülük nedenlerine göre *Umut* puanları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların *Umut* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılıklar bulun-

muştur ($F = 5,619$; $p = 0,000$; $p < 0,01$). Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında anlamlı farklılığın uyuşturucu nedeniyle cezaevinde bulunan grup ile dolandırıcılık nedeniyle cezaevinde bulunan grup arasında olduğu görülmüştür. Buna göre en düşük puan ortalaması ($\bar{x} = 4,236$) uyuşturucu nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aitken; en yüksek puan ortalaması ($\bar{x} = 5,376$) dolandırıcılık nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aittir. Elde edilen bulguya göre dolandırıcılık nedeniyle cezaevinde bulunan grup en yüksek umut düzeyine sahiptir. Diğer gruplar için artan puan ortalamaları sıralaması şöyledir: Yaralama, hırsızlık, yağma-gasp, diğer, kız kaçırmaya ve cinayet.

Çalışma grubunun medeni durumuna göre *Manevi Yönelim ve Umut* puanları incelendiğinde varyans analizi sonucunda grupların puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Grubun medeni durumuna göre *Dua* puanları arasındaki ilişki ise Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13: Medeni Duruma Göre *Dua* Puanı Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,795	3	,265			
Gruplar içi	10,434	116	,090	2,944	,036*	3-4
Toplam	11,228	119				

Açıklama: *: $p < 0,05$; **: $p < 0,01$

Hükümlü kadın bireylerin medeni durumlarına göre *Dua* puanları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların *Dua* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F = 2,944$; $p = 0,036$; $p < 0,05$). Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna bakıldığında anlamlı farklılığın ilişki içerisinde/ nişanlı-sözlü grup ile bekar/ yalnız grup arasında gerçekleştiği görülmüştür. Buna göre en düşük puan ortalaması ($\bar{x} = 3,446$) ile bekar/ yalnız olan gruba aitken; en yüksek puan ortalaması ($\bar{x} = 3,766$) ilişki içerisinde/ nişanlı-sözlü olan gruba aittir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada kadın hükümlülerin manevi yönelim, dua ve umut düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2018 Ağustos ayında T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı Sivas Açık

Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 120 kadın hükümlü oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan kadınların hükümlülük nedenleri yaralama, cinayet, uyuşturucu, yağma-gasp, kız kaçırma, hırsızlık, dolandırıcılık ve diğer çeşitli nedenler olarak tespit edilmiştir. Bunlar arasında en yüksek oran hırsızlık (% 25) ve cinayet (% 21,7) iken; en düşük oran kız kaçırma (% 3,3) ve dolandırıcılıktır (% 2,5). Sivas Yarı Açık Kadın Cezaevi'nde 1990'da yapılan araştırmaya göre kadınların en yüksek oranda işledikleri suç, adam öldürme olup, bu suça yol açan nedenler arasında ilk sırayı geçimsizlik almaktadır. Adam öldürme suçu, suçluların yarıdan fazlasında eşe ve eşin ailesine yöneltilmiştir (Öğün). Aradan geçen süre maddi nedenlerle işlenen suç oranının ailevi nedenlerin önüne geçtiğini göstermektedir. Araştırmalarda kadın suçluluğu konusunun, farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde, farklı özellikler içerdiği görülmektedir. Resmi suç istatistiklerine göre, gelişmiş ülkelerde kadınların suça yönelmelerindeki temel etkenlerden biri maddi kazanç elde etme isteğidir. Bu ülkelerde kadınların mala karşı işledikleri suç oranları da görece olarak yüksektir (Öğün, 1990)

Katılımcıların yarıya yakını (%45,8) cezaevine girmeden önce herhangi bir işte çalışmaktadır. Kadın hükümlülerin %73'ü cezaevindeyken herhangi bir yerden maddi ya da manevi destek almadığını ifade etmiştir, %26,7'lik grup ise aileden destek aldıklarını veya cezaevinde çalıştıklarını belirtmiştir.

Araştırmadan elde edilen temel bulgulara bakıldığında çalışma grubunun *Manevi Yönelim, Dua ve Umut* düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür. Açık cezaevlerinde hükümlülere sunulan telefonla görüşme, eğitim alma, sosyal güvenlik (hükümlünün çalışmasının karşılığında SGK primi ve cüz'i de olsa maaş ödenir), özel izin, avukatla görüşme, kültür ve sanat etkinliklerine katılma, kütüphaneden yararlanma, süreli veya süresiz yayınlardan yararlanma, radyo, televizyon yayınları olanaklarından yararlanma ve mektup, faks ve telgrafları alma ve gönderme gibi bazı imkan ve haklar onların dış dünyayla daha çok bağlantı kurmalarını dolayısıyla moral ve umut düzeylerinin daha yüksek olmasını sağlıyor olabilir. Ayrıca hükümlülük sürelerinin az kalmış olmasının da bir an önce ailelerine kavuşmak için manevi yönelim ve dua etme davranışlarını desteklediği düşünülmektedir.

Kadın hükümlülerin *Manevi Yönelim* düzeyleri ile *Dua* ve alt boyutlarından *Tefekkür ve Rahatlama; İstek Şükür* düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. *Manevi Yönelim* ile *Dua* alt boyutlarından *Mane-*

vi Hoşnutsuzluk arasında ilişki bulunmamıştır. *Manevi Yönelim* ile *Umut* ve alt boyutlarından *Güven İnanç; Olumlu Gelecek Oryantasyonu* ve *Sosyal İlişkiler- Bireysel Değer* arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. *Manevi Yönelim* ile *Umut* alt boyutlarından *Perspektif Yoksunluğu* arasında ilişki bulunmamıştır. Dolayısıyla manevi yönelimi yüksek olan hükümlüler dua etme konusunda pozitif yönelim ve tatmin içindedir. Kendilerini güvende hissetmekte, geleceğe olumlu bakmakta ve kendilik değeri ve sosyal ilişkileri güçlü görmektedir.

Demografik değişkenlerle *Dua* ve *Umut* arasındaki farklılıklar analiz edildiğinde ikamet yeri değişkenine göre çalışma grubunun *Dua* alt boyutlarından *Tefekkür ve Rahatlama* boyutunun anlamlı bir farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre hayatının büyük bölümünü köyde yaşamış olan kadın hükümlülerin dua sırasında *Tefekkür ve Rahatlama* düzeyleri şehirde yaşamış olanlardan anlamlı olarak daha yüksektir.

Umut alt boyutlarından *Perspektif Yoksunluğu* alt boyutu ortalama puanları grubun çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre cezaevine girmeden önce düzenli olarak çalıştığı bir yer ya da mesleğinin olduğunu ifade eden grubun cezaevinde *Perspektif Yoksunluğu* ortalama puanı herhangi bir işi ya da mesleği olmayan gruptan daha yüksektir. *Umut* testi diğer alt boyutları ile katılımcıların çalışma durumu arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Açık cezaevi iş atölyelerinde çalışan hükümlülerin iş memnuniyeti üzerine yapılan bir araştırmada hükümlülerin cezaevi koşullarının oluşturduğu psikolojik ve sosyo-ekonomik bir takım olumsuz durumları minimize etmek için düzenlenen etkinliklerde yer alırken yaptıkları işten dolayı aldıkları iş tatmin düzeyleri normal düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Hükümlülerin %54,6'sı yaptıkları işten dolayı normal iş tatmini sağlarken %30,06'sı düşük düzeyde ve %15,34'ü yüksek düzeyde iş tatmini sağlamaktadır (Demir, 2017). Beklenti - ümit kuramına göre işten bekledikleri, bireyi sonuca ulaştırmaya itecek ve böylece memnuniyet sağlanacağı belirtilmektedir. Kazanılan ödüller beklenenden daha az olursa memnuniyetsizlik oluşacağı vurgulanmaktadır (Aksu ve Aktaş 2005, 486). Dolayısıyla bir işte çalışıyor olmak ve bu işin maddi manevi ödülünü almak hükümlülerin umut düzeylerini olumlu yönde etkilemektedir.

Hükümlü kadınların eğitim durumuna göre *Manevi Yönelim* puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan varyans analizi sonucunda farklı eğitim durumuna sahip bireylerin *Manevi Yönelim* puanları arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe *Manevi Yönelim* puanları anlamlı olarak yükselmektedir. Eğitim durumlarına göre *Dua* puanları incelendiğinde en düşük *dua* puanı ortalamasının ise ilkökul mezunu olan gruba ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır. En yüksek ortalamanın yüksekokul/üniversite mezunlarına ait olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre eğitim düzeyi yükseldikçe *Dua* puanları da anlamlı olarak yükselmektedir.

Daha önce hiç cezaevine girmemiş olan grup ile 6'dan fazla sayıda cezaevine girmiş olan grubun *Dua* puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre en düşük puan ortalaması daha önce 6'dan daha fazla cezaevine girmiş olan gruba aittir; en yüksek puan ortalaması daha önce hiç cezaevine girmemiş olan gruba aittir. Elde edilen bulgu cezaevine giriş sayısı arttıkça *dua* etme davranışının azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Hükümlü kadınların daha önce cezaevine giriş sayılarına göre *Umut* puanları incelendiğinde göre en düşük puan ortalaması daha önce 6'dan daha fazla cezaevine girmiş olan gruba aittir; en yüksek puan ortalaması daha önce hiç cezaevine girmemiş olan gruba aittir. Elde edilen bulgu cezaevine giriş sayısı arttıkça *Umut* düzeyinin manidar bir şekilde azaldığını göstermektedir.

Çeşitli nedenlerle cezaevinde bulunan kadınların hükümlülük nedenlerini araştırmak için yöneltilen "En son cezaevine girme sebebiniz nedir?" şeklindeki açık uçlu soruya verilen cevaplar yaralama, cinayet, uyuşturucu, yağma-gasp, kız kaçırma, hırsızlık, dolandırıcılık ve diğer çeşitli nedenler olarak tasnif edilmiştir. Çalışma grubunun hükümlülük nedenlerine göre *Dua* puanlarına bakıldığında en düşük *Dua* puan ortalaması hırsızlık nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aittir; en yüksek puan ortalaması cinayet nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aittir. Elde edilen bulguya göre cinayet suçu ile cezaevinde bulunan grup en yüksek *dua* etme davranışı göstermektedir. Çalışma grubunun hükümlülük nedenlerine göre *Umut* puanları incelendiğinde en düşük puan ortalaması uyuşturucu nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aittir; en yüksek puan ortalaması dolandırıcılık nedeniyle cezaevine girmiş olan gruba aittir. Elde edilen bulguya göre dolandırıcılık nedeniyle cezaevinde bulunan grup en yüksek *umut* düzeyine sahiptir. Diğer gruplar için artan puan ortalamaları sıralaması şöyledir: Yaralama, hırsızlık, yağma-gasp, diğer, kız kaçırma ve cinayet. Katılımcılara en çok hangi konuda *dua* ettikleri sorulduğunda ailelerine kavuşma isteğini ifade etmişlerdir. Öğün'ün araştırmasında kadın hükümlülere tahliye olduktan sonra

ne yapmak istedikleri sorulmuştur. Eşinin ya da çocuklarının yanına dönmek istediğini belirten hükümlü oranı % 41,2, anne ve babasının yanına girmek istediğini belirten hükümlü oranı ise % 26,5'tir. Hükümlü kadınların % 23,5'i iş bulup çalışmayı düşündüğünü ifade ederken, % 2,9'u cezaevine girmeden önce yaşadığı yeri terk etmek istediğini belirtmiştir. Tahliye olduktan sonra ne yapacağına karar veremeyen hükümlü oranı ise % 26,6'dır (1990).

Hükümlü kadın bireylerin medeni durumlarına göre *Dua* puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre en düşük puan ortalaması ile bekar/yalnız olan gruba aitken; en yüksek puan ortalaması ilişki içerisinde/nişanlı-sözlü olan gruba aittir. Yıldız'ın araştırmasında anne-baba ve çocuklar tarafından ziyaret edilen bireylerin umutsuzluk ortalama puanları (=6,61) ile akraba-arkadaş tarafından ziyaret edilenler ve ziyaretçisi olmayan bireylerin ortalama puanları (=9,09) arasındaki fark $p < 01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Cezaevinden çıktıktan sonra ailesinin yanına dönmeyi düşünenlerin ortalama puanları (=6,52) ile ailesinin yanına dönmeyi düşünmeyenlerin ortalama puanları (=9,75) arasındaki farkın $p < 01$ düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır (2011).

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Sivas Açık Ceza İnfaz Kurumu örnekleminde kadın hükümlülerin *Manevi Yönelim, Dua ve Umut* düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan demografik değişkenler kadın hükümlülerin *Manevi Yönelim, Dua ve Umut* düzeylerini pozitif ya da negatif yönde etkilemektedir. Resmin tamamını görmek için araştırma erkek hükümlüler ve daha ağır koşullara sahip olan kapalı cezaevi örneklemi için de yapılabilir. Dua ve umudun manevi yaşantının birer parçası olduğu ve maneviyatın mahkûmiyet gibi zor koşullar altında bireyi ayakta tutan önemli bir güç olduğu düşünüldüğünde kadın hükümlülerin dua ve umut düzeylerinin artırılmasına yönelik programlar uygulanabilir. Kadın hükümlülerin umudunu güçlü tutmada en etkili faktörün aile olduğu göz önüne alındığında sadece cezaevindeki hükümlülerin değil geride kalan aile bireylerinin de manevi destek ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması için tedbirler alınabilir.

Kaynakça

- Aksu, A., Aktaş, A. (2005). Job satisfaction of managers in tourism cases in the Antalya region of Turkey, *Managerial Auditing Journal*, 20(5), 479-488.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya sığınmak-dinî başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Demir, H.C. (2017). *Açık cezaevi iş atölyelerinde çalışan hükümlülerin iş memnuniyeti* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, B. (2016). *Şüpheli, sanık, gözaltı, tutuklu, hükümlü, hükümlölü nedir?*. Erişim adresi: <https://barandogan.av.tr/supheli-sanik-gozaltina-alinan-kisi-tutuklu-hukumlu-hukumozlu-nedir.html>
- Fromm, E. (2012). *Umut Devrimi*. (Şemsa Yeğin, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Hill, P. C., Pargament, K. I. (2003). Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality: Implications for physical and mental health research. *American Psychologist*, 58(1), 64-74.
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım: anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği), *Dini Araştırmalar*, 14 (40), 4-27.
- Kasapoğlu, F. (2015). Development of spiritual orientation scale: the study of validity and reliability. *Inönü University Journal of the Faculty of Education*, 16(3), 51-68.
- Kızılgeçit, M. (2017). *Din psikolojisinin 100'ü*. Ankara: Otto Yayınları.
- Koç, M. (2016). *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (1995-2015): sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi*. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz (Ed), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt I* (s. 321-372) içinde. İstanbul: Dem.
- Koenig, H. G., McCullough, M. E. & Larson, D. B. (2001). *Religion and health: a century of research reviewed*. New York: Oxford University Press.
- Öğün, A. (1990). *Kadın suçluluğunun sosyo-kültürel konumla ve bu konumdaki değişmelerle ilişkisi: Sivas yarı açık kadın cezaevinde bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkürkçügil, A.Ç. (1998). Cezaevinde yalnızlık ve yalnızlığın depresyonla ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 6(1), 21-31.
- Sarıca, A. (2015). Açık cezaevi ne demektir ve avantajları nelerdir? Erişim adresi: <https://alpersarica.av.tr/acik-cezaevi-ne-demektir-avantajlari-nelerdir/>

- Sarıçam H., Akın A. (2013). Bütünleyici umut ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(15), 291-308.
- Yaman, E., Temiz, Y. E. (2014). Dua ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(28), 193-219.
- Yıldız, M. (2011). Tutuklu ve hükümlülerde umutsuzluk, ölüme ilişkin depresyon ve ölüm kaygısı ilişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(1), 1-7.

Ah Etmek ya da Af Etmek: Manevi Danışmanlık Açısından Hapishane Olgusuna Hz. Yusuf Örneği ile Bakmak

*M. Naci Kula**

Giriş

İnsanın hayatında kasıtlı ya da kendi dahli olmaksızın kaza, iftira ve benzeri farklı nedenlerden dolayı suçlu duruma düşmesi, istenmedik bir hal olarak hayatın içerisinde yaşanabilen durumlardandır. Böylesi bir durum karşısında hükümlü olarak cezaevinde belli bir süre bulunmak, insanın hayatta karşılaşacağı zorlu süreçlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Cezaevi; suçlu görülen kişinin, cezasını çekmek üzere zamanını geçireceği ve sivil hayattan mahrum kalıp kısıtlandığı, suçlu diğer insanlarla birlikte bulunulan ve belirli kuralları olan ve benzeri kendine özgü özellikleri barındıran bir ortam olarak, bireyin hayatında farklı bir psikolojik süreci oluşturmaktadır. (Yaman&Acar, 2016: 51; Durak, 2018: 208-210; Erem, 1955: 258)

Bu zorlu ve sıkıntılı süreç içerisinde, bireyin suçluluk psikolojisinden çıkıp kendini ve yaptıklarını ya da kendine yapılanları daha sağlıklı değerlendirebileceği bir sürece ulaşarak, cezaevindeki zamanını “ah etmeden,” isyan, çatışma, öfke vb. olumsuz duygulara fazla kapılmadan geçirebileceği bir duruma ulaşması noktasında ne yapılabilir, birey böylesi bir duruma nasıl ulaşabilir konusu da, cezaevinin gerçek anlamda bir “ıslahevi”ne dönüşmesine katkı sağlayabilir. Bu çerçevede manevi danışmanlık ve rehberlik açısından sağlanabilecek katkılar ve uygulanacak davranışlar önemli bir değere sahip-

* Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi ABD
e-mail: nkula@yahoo.com

tir. Zira manevi danışmanlık, bireyin hastalık, engellilik, doğal afete maruz kalma, kayıp duygusu, cezaevinde mahrumiyet duygusu gibi zor durumlarda kaldığında ve yaşadığı zorlu yaşam olaylarında yaşadıklarının anlamını bulmada, çözüme ulaşmada dini/manevi referanslarla desteklenmesini ihtiva eder. (Ayten, 2015: 65) Bu noktada Kur'an-ı Kerim'de bulunan ve "Kıssaların en güzeli" diye nitelendirilen Yusuf süresinde geçen Hz. Yusuf'un hayatı; kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Mısır'a köle olarak götürülüp satılması ve özellikle de iftiraya maruz kalarak suçsuz olduğu halde bir müddet hapis hayatı yaşamasıyla önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Zira Kur'an-ı Kerim'in üçte ikisini oluşturan (Çelik,2004:57) kıssaların en önemli özellikleri; geçmiş toplumların, başta Allah'la ve peygamberle kurdukları ilişki biçimi, gönderilen emirlere karşı tutum ve davranışları, kendi sosyal yaşam tarzlarındaki olumlu ve olumsuz iletişim tarzları ve bunların sonuçları ışığında insanoğlunun hayatını etkileyecek olduğundan dikkate alınması gereken psiko-sosyal ve manevi genel ilkelerin belirlenmesine yardımcı olmasıdır. (Çelik, 2004: 87-88; Kara,2014:94-99; Batar, 2016: 86-89)

Kur'an'da yer alan kıssaların yaklaşık %26.86'sını oluşturan 27 peygamberin kıssası (Kara, 2014: 94) içerisinde yer alan "Hz. Yusuf kıssası", detaylı ve baştan sonra bir pasajda anlatılan tek Peygamber kıssası olarak Hz Yusuf'un hayatını birçok kesitiyle birlikte dramatik bir üslupla anlatmaktadır: Hz. Yusuf'un gördüğü rüyayı babasına anlatması, babasının da kardeşlerine bunu anlatmamasını tavsiye etmesi, daha sonra Hz. Yusuf'u kıskanmaları nedeniyle kardeşleri tarafından kuyuya atılması, bir ticaret kervanı tarafından kuyudan çıkartılıp Mısır'a götürülerek köle olarak satılması, azizin sarayında kalması, evin hanımı tarafından iftiraya maruz kalıp hapse atılması, orada rüya yorumlama yeteneğinin ortaya çıkması, kralın rüyasını yorumlayarak maliye bakanlığına yükselmesi, kendisini kuyuya atan kardeşlerinin ona muhtaç olması ve sonunda tekrar ailesine kavuşması. (Kara, 2014; s. 80) Detaylı bir şekilde hayatının farklı kesitleri anlatılan Hz. Yusuf'un başta kardeşleri tarafından olmak üzere ihanet, haksızlık, iftira gibi durumlara maruz kalması, insan hayatında olumsuz etkileri ile yaşanabilen, karşılaşılabilecek olaylardandır. Suçsuz olduğu halde kendisine yapılan iftira ve söylenen yalan sonucu hapse düşmek, insan hayatında en zorlu ve sıkıntılı bir süreçtir. İşte Hz. Yusuf'un, azizin hanımının ahlak ve edep dışı zina isteğini yerine getirmemesi sonucu yalan ve iftira ile suçsuz olduğu halde hapse düşmesi, hayatının en kritik; ama aynı zamanda olumlu sonuçlanacak yönleriyle değişimin yaşanacağı dönüm noktasını oluşturmuştur.

İnsan için suçsuz olduğu halde iftira ve yalanla suçlu duruma düşürülmesi ve bunun sonucunda da hapse atılan kişinin; ancak sabır ve ihlaslı bir imanla iyi şeyler yaparak, yaşananlar karşısında isyan, öfke duymama ve özü itibarıyla affetmeye dayalı tutum ve davranışları benimseyerek, ilim ve hikmete dayalı genel kişilik özelliğini yansıtacak şekilde davranması, hayatını olumlu yönde değiştirecek olayların ve ortamın oluşmasına da imkan hazırlar. Hz Yusuf'un hayatında yer alan hapis hayatı ve oradaki tutum ve davranışları da manevi danışmanlık açısından bugün kendi hatası ya da başka nedenlerle cezaevinde bulunan bireylere yönelik verilecek rehberlik yönüyle önemli bir örneklik oluşturmaktadır. Bu nedenle tebliğimizde Hz Yusuf'un hayatında yer alan hapis hayatı ve oradaki tutum ve davranışlarından manevi danışmanlık açısından nasıl yararlanılabileceği hususunu ele almak istiyoruz.

1. Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Kıssası Işığında Hz. Yusuf'un Hayatına Kısa Bir Bakış

Kur'an-ı Kerim'de, nüzul sırasına göre 53. ve vahyin 11 yılında nazil olan tertibe göre de 12. sırada bulunan Yusuf suresinde Hz. Yusuf'un hayatı, 11 yıldız, ay ve güneşin kendisine secde ettiğini gördüğü (Yusuf, 12/4) ve babası Hz. Yakub'a anlattığı rüya ile başlamaktadır. Kıssanın, rüya ile başlayıp daha sonraki olayların akışı içerisinde yaşanacak durumlarla ilişkisine işaret ettiği, bundan dolayı Kur'an'ın detaylara ve gereksiz bilgilere girmeden her kıssada olduğu gibi Yusuf kıssasının da bu şekilde sunulduğu gözlenmektedir. (Kara, 2014: 80) Zira Kuran-ı Kerim'de Hz. Yusuf'un hayatı anlatılırken detaylara da önemi ve gerektiği kadar yer verilmektedir. Bunun en önemli nedeni, Hz. Yusuf'un hayatına etki eden kişi ve yerlerden çok, olayların oluşumu açısından daha çok önem taşımasıdır. Örneğin; Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaranların kimler olduğunu Tevrat isim olarak belirtirken (Bkz. Tekvin 37/25-28; Akdeniz, 1994:30-31), Kur'an sadece bir kervan olarak zikreder. Aynı şekilde o kervan Hz. Yusuf'u kuyudan çıkartıp Mısır'a götürerek Hz. Yusuf'un hayatında bir dönüm noktası başlatmıştır. Zaten önemli olan, bu işi yapan kişilerin kimliğinden ziyade anlatılan kişinin hayatının seyrine yaptıkları katkılarıdır. Bu nedenle, Kur'an-ı Kerim, kıssada kişi, yer vb. isimleri, olayın akışı ve oluşumundaki durumuna göre zikrederken, tefsirlerde Tevrat'tan yapılan detaylı ayrıntılara yer verilerek, kıssanın amacı ve hedefinden uzaklaşıldığı belirtilebilir (Kerpik, 2015: 35-36) Bu hususu dikkate alarak Hz. Yusuf'un hayatına Yusuf kıssasında belirtilen yönleriyle değinilecektir.

Hız. Yusuf, rüyasında kendisine 11 yıldız, ay ve güneşin secde ettiğini babası Hız. Yakub'a anlattığında, babası ona, bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını söyler ve ona bir tuzak kurabilecekleri uyarısında bulunur. Zira Rabbinin onu seçeceğinin, rüya yorumunun bir kısmını öğreteceğinin, ataları İbrahim ve İshak'a nimetini/peygamberliği tamamladığı gibi ona ve Yakup soyuna da tamamlayacağı müjdesini verir. Surenin 100. ayetinden, 11 yıldızın kardeşlerine; 99-100. ayetlerden de hareketle güneş ve ay'ın, anne babasına işaret olunduğu söylenebilir (Okuyan, 2018:43). Nitekim surenin ilerleyen kısımlarında kardeşlerinin onu kuyuya atarak ona kurdukları tuzakları (Yusuf, 12/9-15) ve sonra Mısır'da Hız. Yusuf'la buluşmaları (Yusuf, 12/58-60; 88-91) ve anne babasını da yanına alması (Yusuf, 12/99-100), rüyanın ilişkili yönlerini (Yusuf, 12/101) görmemize yardımcı olmaktadır. (Bkz. Okuyan, 2018: 259 vd.)

Yusuf suresinde belirli bir akış çerçevesinde detaylara girmeden anlatılan kıssa özetle şu şekildedir: Babalarının, Bünyamin'le Hız. Yusuf'a olan sevgisini kıskanan kardeşleri, Hız. Yusuf'u öldürmek niyetiyle oyun oynamak üzere kendileriyle gelmesi için babalarından izin isterler. Hız. Yakub ise oyun esnasında onu yalnız bıraktıkları takdirde kurdun kapmasından endişe ettiğini söyler. İzni alarak Hız. Yusuf ile birlikte çıkan kardeşlerden birisi, öldürmek yerine Hız. Yusuf'un kuyuya atılmasını ve gömleğine kan sürüp babalarına, kurdun Hız. Yusuf'u öldürdüğünü söylemeyi teklif eder. Bu olay üzerine Hız. Yakub, kendisine güzel bir sabır etmek düşüğünü belirtir. Kuyunun yakınından geçen bir kervan, kuyudan Hız. Yusuf'u çıkartıp köle olarak Mısır'a götürür ve orada azize satarlar. Hız. Yusuf'u evine getiren aziz, eşine; Hız. Yusuf'u himaye edeceklerini ve onun evlerine hayır getireceğini söyler. (Bkz, Yusuf,12/8-21) Bundan sonraki süreçte ise Hız. Yusuf'un zindana atılmasına neden olan olaylar anlatılır. (Bkz..Yusuf,12/22-35) Daha sonra Hız. Yusuf zindandan, kralın rüyasını yorumlayarak çıkartılır ve kendisine, hazineden sorumlu olma görevi verilir. Kıtlığın olduğu yıllarda kardeşleri buğday almak için Mısır'a gelir. Hız. Yusuf onlara buğday verir, ancak kardeşleri Bünyamin'i de bir daha gelirken getirmelerini isteyerek, çuvallarına ödedikleri parayı da koydurur. Babalarının yanına döndüklerinde durumu anlatırlar. Hız. Yakup, size daha önce güvenip kardeşinizi emanet ettiğim gibi şimdi tekrar nasıl emanet ederim diyerek, düşüncesini söyler. Hız. Yusuf'un kardeşleri, erzaklarının içinde ödedikleri ücretin de geri verildiğini görüp bir daha erzak alabilmek için kardeşleri Bünyamin'i koruyacaklarına söz verirler. Hız. Yakup, Mısır'a girerken ayrı ayrı kapılardan girmelerini

tembihlese de Kur'an'da, Allah'tan gelebilecek şeyin önüne geçilemeyeceği hatırlatılır. Mısır'a vardıklarında Hz. Yusuf kardeşi Bünyamin'i kucaklayarak kendini tanıtır. Erzaklarını verdiğinde kardeşi Bünyamin'in çuvalına su tası koydurur ve hükümdarın tası kayboldu denilerek çuvalları aranır. Hz. Yusuf kardeşlerine tas bulunduğunda onların dinine göre hırsızlığın suçunun ne olduğunu sorar, onlar da bulunan kişinin alıkonacağını söylerler. Su tası Bünyamin'in çuvalında bulunduğunda onu yanında alıkoyar. Bunun üzerine kardeşleri, Hz Yusuf'un da daha önce hırsızlık yaptığını söyleyerek onu suçlarlar. Kendi aralarında durum değerlendirmesi yaparak kardeşleri Yusuf gibi Bünyamin için de babalarından onu koruyacaklarına dair Allah adına söz verdiklerini, içlerinden en büyüğü, babası kendisini affedinceye ya da Allah, hakkında hüküm verinceye kadar oradan ayrılmayacağını söyler. Bunun üzerine Hz. Yusuf, onların, babalarının yanlarına dönmesini ve kardeşlerinin hırsızlık yaptığını, hatta durumu, geldikleri kervana sormalarını söyler. Babalarının yanına vardıklarında Hz. Yakub; Allah, Hz Yusuf ile kardeşi Bünyamin'i bana getirinceye kadar üzerime düşen, güzelce sabretmektir der ve üzüntüsünden gözleri kör olur. Ayrıca şikayetini sadece Allah'a yaptığını belirtir. Oğullarından, Hz. Yusuf'la kardeşini araştırıp bulmalarını ister. Mısır'a varıp Hz. Yusuf'un huzuruna varırlar ve sıkıntılarını dile getirirler. Bunun üzerine Hz. Yusuf da onlara, cahillikleri nedeniyle Hz Yusuf ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor musunuz diye sorar. Kardeşleri onun Hz. Yusuf olup olmadığını sorunca kendisini tanıtır ve gömleğini babasına götürmelerini ve ailesini yanına getirmelerini söyler. Hz. Yakup da, bana bunak demezseniz, ben Yusuf'un kokusunu alıyorum der. Müjdeci, Hz. Yusuf'un gömleğini Hz. Yakub'a getirip yüzüne sürünce gözleri görmeye başlar. Oğulları da suçlu olduklarını ve bağışlanmaları için Allah'a dua etmesini isterler. Birlikte Mısır'a vardıklarında Hz. Yusuf onları sevinçle karşılayıp anne babasını tahta oturtur, onlar da Allah'a şükür secdesine kapanınca Hz. Yusuf, daha önce gördüğü rüyanın yorumu olduğunu belirterek Allah'a hamd eder, bu nimetleri verdiği için de dua eder.(Bkz. Yusuf, 12/ 45-101)

2. Hz. Yusuf'u Zindana Götüren Süreç ve Zindandaki Durumu

Hz. Yusuf kendisini himaye eden azizin evinde ergenlik yaşına geldiğinde, fiziki ve ruhi güzelliği ile evin hanımı Züleyha² ondan etkilenmiş ve onu ciddi şekilde arzular hale gelmiştir. Bir gün, odasının kapısını kilitleyerek

2 Kur'an-ı Kerimde Züleyha ismi net olarak geçmemekle birlikte kaynaklarda evin hanımının ismi Zeliha ya da Züleyha olarak yaygın şekilde Züleyha olarak geçtiğine ilişkin Bkz. Kurt, 2005:45.

Hız. Yusuf'u yatağına davet etmiş, Hız. Yusuf Allah'a sığınarak efendisinin himayesine karşı nankörlük yapmayacağını belirtmiş ve kadının teklifini reddetmiştir. Kadının teklifinden kaçınıp odadan çıkmak istediğinde ise kadının arkasından koşarak Hız. Yusuf'un gömleğini arkadan yırttığı, tam o sırada kadının eşi ile karşılaştıklarında ise kadının Hız. Yusuf'a iftira ederek onun kendisini arzuladığını söylemiştir. Bunun üzerine ailenin yakınlarından olan kişi, gömleğin arkadan yırtılması durumunda Hız. Yusuf'un haklı, önden yırtıldığında ise kadının haklı olacağını belirtmesi üzerine evin efendisi, Hız. Yusuf'un suçsuz olduğunu ve bu durumun kadınların hilesi olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu durumdan kimseye bahsetmemesini Hız. Yusuf'tan istemiştir. (Bkz. Yusuf, 12/22-29)

Kur'an'da, Hız. Yusuf'un da kadından etkilendiğı ancak Allah'ın burhanı sayesinde³ korunduğı belirtilerek, Hız. Yusuf'un iffetli tavrının da önemi vurgulanmıştır. Olay kısa zamanda Mısır aristokrasisinde duyulmuş ve Züleyha'nın, evindeki köleye aşkı konuşulur hale gelince Zülayha, ileri gelen kişilerin hanımlarını davet etmiş; onlardan ellerine bıçak vererek meyve soypup yemelerini istemiş; o esnada da Hız. Yusuf'a, onların huzuruna çıkmasını emretmiştir. Kadınlar Hız. Yusuf'u gördüklerinde, bu ancak melek olabilir diyerek ve onun güzelliğinden etkilenecek ellerini bıçakla kesmişler; Züleyha, emrini yerine getirmediğı takdirde Hız. Yusuf'u zindana attıracağını söylemiş, Hız. Yusuf da kadınların şerrinden uzak kalmak amacıyla Allah'a dua ederek, hapiste olmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Kendisiyle beraber iki gençle birlikte hapse atılan Hız. Yusuf, hapishanede onların gördükleri rüyayı yorumlar. Gençlerden birisi rüyasında şaraplık üzüm sıkıldığını, diğeri de başının üzerinde kuşların ekmek gagaladığını gördüğünü söyler ve rüyayı yorumlamalarını isterler. Hız. Yusuf, yemek servis edilmeden yorumunu kendilerine bildireceğini ve yorumlamayı, Rabbinin kendisine öğrettiğini ifade eder. Ayrıca Hız. Yusuf hapishanede, sapkın atalarının dininden uzaklaştığını, onların Allah'a ve ahirete inanmadığını, kendisinin, ataları Hız. İbrahim, Hız. İshak ve Hız. Yakub'un dinine tabi olduğunu, Allah'a hiçbir şekilde ortak koşmadığını, Tevhid inancının da Allah'ın insanlara büyük bir ikramı olduğunu ama insanların çoğunun buna şükretmediğini belirterek, etrafındakilere tebliğ edip, onları hayra davet eder. İki zindan arkadaşına rüyalarını yorumlamadan önce tebliğ görevini yerine getirerek, onlara tek

3 Allah'ın Hız. Yusuf'a gösterdiği burhan ile ilgili olarak, zinanın kötülüğünün kalbine ilham edilmesi, Hız. Yakub'un kendisine verdiği bilgileri hatırlaması gibi yorumlar yapılmaktadır. (Bkz. Okuyan, 2018:87)

ilahın mı yoksa pek çok ilahın mı hayırlı olduğunu sorar, putperestlerin taptıklarının boş ve anlamsız olduğunu, oysa hükmün sadece Allah'a ait olduğunu ve ondan başkasına tapınılmaması gerektiğini, dosdoğru dinin bu olduğunu, ancak çoğu insanın bunu bilmediğini ifade ederek, onları düşünmeye davet eder ve sonra rüyalarını yorumlar. Onlardan şaraplık üzüm sıkana, efendisine içki sunacağını, diğerine ise asılacağını söyler. Zindandan kurtulacak olandan, efendisinin yanında, kendisini hatırlamasını ve durumunu ona aktarmasını istemesine rağmen, şeytan o kişiye bunu unutturur ve uzun bir müddet daha zindanda kalan Hz. Yusuf, kralın gördüğü rüyayı yorumlayarak zindandan çıkar ve kendisine önemli bir görev verilir. (Bkz. Yusuf, 12/30-37)

Hz. Yusuf'un zindanda kaldığı zaman diliminde; çevresindekilere, Tevhid inancını anlatmasının, Allah'a ve ahirete imanın öneminden bahsetmesinin ve toplumdaki yanlış inançlardan uzak kalmanın gerekliliğini belirtmesinin (Bkz. Yusuf, 12/38-40), zindandaki zorluk ve sıkıntıların aşılmasına ve suçsuz olduğu halde zindandaki günlük yaşamını öfkelenmeden, isyan etmeden, ah etmeksizin teslimiyetle, sabırla oluşturduğu manevi bir güçle sürdürüp, yaşanan durumu da makul değerlendirme imkanına yardımcı olabileceği söylenebilir. Zira iman ve teslimiyet; mutlak hayr dileyen Allah inancıyla kişiyi, ümitsizlik ve çaresizlik duygularına kapılmaktan koruduğu gibi, karşılaşılan olaydaki hayra ulaşma arzusuyla sabrı seçmesini ve direnme gücünü artırmasını da sağlamaktadır. Hz. Yusuf'un gerek zindan hayatında ortaya koyduğu bu tutum, gerekse sonrasında, zindana atılmasına sebep olanlara ve kardeşlerine karşı intikam almak yerine tutum ve davranışlarındaki, kişiliğinin özelliği olan affediciliği gibi hususlar, manevi danışmanlık açısından dikkate alınabilecek özelliktedir. Rab olan Allah'ın, Rahmetiyle kuşatarak, basamak basamak kemale erdirdiğine iman edip, O'na teslim olan kişinin, olaylar ve olaylardaki kişilere takılmadan kulluğunu yerine getirebilme arzusuyla Rabbine rağbetinin; onu, kin ve nefret duygularından koruyup, affedilmeyi dileyerek, affedenlerden olmasına da yol açtığı ifade edilebilir.

3. Cezaevi Olgusuna Genel Bir Bakış

Hz. Yusuf'un iftiraya maruz kalarak hapse düşmesi örnekliğinin, bugün cezaevinde bulunan tutuklu ve mahkumlar açısından hangi yönleri ile manevi danışmanlık noktasında katkı sağlayabileceğini ele almadan önce, cezaevi

ortamı ve orada bulunanların psikolojik durumu ile ilgili genel bir bilgi vermek, Hz. Yusuf'un örnekliğinin bu konuda yardımcı olabilecek yönlerinin daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlayabilir.

Hz. Adem'in yasak ağaca dokunması ile başlayan suç ve cennetten çıkması ile gerçekleşen ceza ilişkisi, zamanla suçluların idam edilerek ya da başı kesilerek öldürülme, zindana atılma, sürgün edilme ve hapse atılma gibi farklı şekilde cezalandırılması durumu (Işıқтаç, 2013: 625) daha sonra hapse atılma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Cezaevi, bireyin hürriyetinin kısıtlandığı, suçunun cezasını çekmek üzere belli bir süre ya da ömür boyu hayatını, kendisi gibi suçlu olan ya da suçlu görülen kişilerle geçirdiği bir süreci ihtiva eden ortamdır. (Adalı, 2010: 55)

Cezaevinde tutuklu ya da hükümlü olarak bulunan kişiler; ümitsizlik, güvensizlik, utanma, aşağılık duygusu ve benzeri olumsuz duygular ve bu duygulara verdikleri anlamlar aracılığıyla yoğun bir duygusal değişim yaşarlar. Cezaevinden tahliye olduklarında ise farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bunların içerisinde öncelikle, aile bağlarının koptuğu ya da zayıfladığı, sağlıklı bir aile desteğinin bulunmadığı durumlar yer almaktadır. İkinci olarak toplumun suçlu kişiden korku ve kaygı duymasına bağlı olarak gelişen dışlayıcı tavırlar nedeniyle topluma adapte olmada zorlanmalarıdır. (Bkz. Adalet, 2011:25-26; Aydın, 2010:16-17) Cezaevi sonrasında hayatını sürdürmek için ev ve iş bulmada zorlanma, tahliye olduktan sonra mahkumların yaşadıkları bir diğer sorundur. Yaş ve cinsiyet faktörü çerçevesinde belirtilen sorunların yoğunluğu artabilmekte daha farklı sıkıntıların yaşanması da mümkün olabilmektedir. Cezaevi ortamı ve sonrasında yaşanabilecek sorunlar dikkate alındığında, tutuklu ya da hükümlülerin, durumu kabullenme ve sıkıntıları aşmada manevi danışmanlık ya da rehberlik son derece önem kazanmaktadır. Bu nedenle tarihte, hapiste kalarak bu ortamı yaşamış ve suçlanmışlık psikolojisi ile karşı karşıya kalmış olan Hz. Yusuf'un hayatından, manevi danışmanlık açısından yararlanılabilecek hususları ele alarak cezaevindeki bireylere yardımcı olmak mümkün olabilir.

4. Hz. Yusuf'un Örnekliğinin Manevi Danışmanlık Açısından Cezaevi Olgusuna Katkısı

Yusuf suresinde yer alan Hz.Yusuf'un hayatı ve yaşadıklarından hareketle denilebilir ki, Allah'ın ona lutfettiği imkan, ilim ve hikmetin sonucunda ortaya çıkan ve surenin 7. Ayetinde de ifade edildiği gibi Yusuf kıssasından

alınacak dersler bulunmaktadır: Hz. Yusuf'un, kardeşlerinin kıskançlığı ve ihanetiyle kuyuya atılmasıyla başlayan zorlu hayat serüveninde; Mısır'da, evinde kaldığı hanımın iftira ve suçlaması karşısında suçsuz olmasına rağmen hapse atılması ile başta sabrı, ihlası, iyilik yapması ve affediciliği; onun, 101.ayette dua ederek kendi ifadesi ile belirttiği gibi Rabbinin bir çok nimetine kavuşmasına vesile olmuştur. Özellikle Hz. Yusuf'un cezaevi süreci, cezaevine atılış şekli ve orada rüya yorumlaması; sonrasında kralın rüyasını yorumlayarak yöneticilik görevine getirilmesi, ayrıca önemi olan bir durum olarak, manevi danışmanlık açısından Hz. Yusuf'un kişiliği noktasında yararlanılabilecek bir özelliğe sahiptir. Zira hapse atılması, bir iftira ile ve suçsuz olduğu ispatlandığı halde haksızlık sonucu gerçeklemesine rağmen hapse atılmasını olumsuz bir durum olarak algılamaması başta olmak üzere orada sabrı, çevresindekilere iyilik yapması, Allah'a samimi bir şekilde sığınması ve yapılanlara karşı içinde öfke duymadan af edici kişiliği ile barışık bir şekildeki tutumu, manevi danışmanlık açısından üzerinde durulması gereken hususlardır.

4.1. Suç ve Hapse Düşmeyi Doğru Anlamlandırmak: Hz. Yusuf'un, Kadınların Hilelerinden Sakınma Adına Hapse Düşmeyi Tercih Etmesi/Hayır ve Sınanma Olarak Görmesi

İnsanın en önemli özelliklerinden biri olan ve onu diğer varlıklardan ayıran yönü yaşadıklarını anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmasıdır. Suç işleyerek ya da kendisine suç isnat edilmek suretiyle cezaevine giren kişi de yaşadığı bu durumu anlamaya ve neden bunun başına geldiğini anlamlandırmaya çalışır. Böylesi bir durumda yapılacak olan anlama ve anlamlandırma çabası doğru ve sağlıklı bir şekilde yapılamazsa; birey mevcut durumunu kabullenmede zorlanacağı gibi bazı psikolojik sıkıntı ve sorunlarla da karşılaşabilecektir. Herhangi bir sebeple cezaevinde bulunan kişinin bu süreç içerisinde neden bu başına geldi, ya da suçlu olup olmadığına ilişkin kendi kendine bazı sorgulamaları yaşaması mümkün olacağı için bu konuda yaşanan durumu doğru ve sağlıklı anlama ve anlamlandırması, manevi danışmanlık açısından da son derece önemlidir ve Hz. Yusuf'un da bu süreci anlamlandırmasındaki tutumu, bize önemli bazı ipuçlarını verebilecek niteliktedir: Bu çerçevede Hz. Yusuf'un karşılaştığı durumu anlamlandırırken, Yusuf suresi 25. ayette de belirtildiği gibi kendisine iftirada bulunan Züleyha'nın ve diğer kadınların hilelerinin zararlarından kurtulmak amacıyla deliller kendi lehine olmasına rağmen zindana atılmayı istemesi, bu durumu

kendisi için hayır olarak anlamlandırdığı şeklinde değerlendirilebilir. Cezaevine düşen birey için yaşanan durumun zor ve sıkıntılı yönleri olmasına rağmen bu durumu sadece olumsuzlukları ile anlamaya çalışması, durumu kabullenme ve sorunları aşma azmini kıracağı için Hz. Yusuf örneğinde de Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini arkadan yırtması sonucu onun suçsuz olduğu orada bulunan kişi tarafından da söylenmesine rağmen Hz. Yusuf'u suçlaması, Züleyha'nın kendisine daha da fazla zarar vereceğini görmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı haksız yere zindana atılma durumu ile karşılaşmasına rağmen Hz. Yusuf, Züleyha'nın hilesini gördüğünden dolayı daha büyük zarara uğramaktansa "hapse girmeyi tercih ederim" diyerek durumu kabullendiği ve bunun, kendisi için daha hayırlı olduğunu düşündüğü görülmektedir. Bu şekilde bir anlamlandırmanın, bir çaresizlik psikolojisini değil; bilakis iftira ve hile durumunun, hapse atılma durumuna göre daha tehlikeli ve zarar verici yönü dikkate alınarak yapılan bir davranış olduğunu gösterebilir.

Burada akla iki soru gelebilir. İnsanın hürriyetinden mahrum olmasına neden olan ve toplum nezdinde suçlu görülmesine sebep olan "hapse düşme"den daha çok etkileyici başka bir durum olabilir mi, neden burada Hz. Yusuf hapse atılmayı tercih etmiştir, sorusu ile birlikte Hz. Yusuf gibi iftiraya maruz kalarak suçsuz olduğu halde hapse **düşen** kişi için bu kıssadan nasıl yararlanılabilir? Bu soruları cevaplarken şu hususun dikkate alınması gerekir: Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalarda bazı hususlar, ashab-ı kehf örneğinde olduğu gibi mağaradakilerin kaç kişi oldukları belirtilmeyip detaylandırılmaz iken, Hz. Yusuf kıssası aşama aşama zikredilmiştir. Ayrıca Hz. Yusuf'un hapsi tercih etmesi olayının zikredilmesi, üzerinde durulması gereken bir husustur. Çünkü suçsuz olduğu halde suçlu bulunarak hapse atılması, buna sebep olan olayla kıyaslandığında daha az etkili olabilecek bir durumdur. Suçsuz olan bir kişinin, deliller kendi lehine olmasına rağmen suçlu olarak değerlendirilmesi, zaman içerisinde durumunun anlaşılmasını sağlayacak nitelikte beklemeyi gerektiren özelliğe sahiptir. Bundan dolayı ayette zikredildiği gibi Hz. Yusuf kendisine kurulan tuzağın farkında olarak hapse girmeyi istemiş ve bekleyerek zaman içerisinde haklı olacağına inanmıştır. Bu hususlar çerçevesinde hapis hayatı; bir kişi için mahrumiyeti, suçlanmış olmayı beraberinde getiriyor olsa da, o sürecin oluşumuna neden olan durumun daha tehlikeli olması, hapiste olmayı makul hale getirebilmektedir.

Ayrıca suçlu olan kişi için de kıssadaki 33. ayette zikredilen kısım ile ilgili olarak dikkate alınabilecek olan husus, Hz. Yusuf'un güçlü bir iman ve teslimiyet içerisinde ve Kur'an'da da tanımlanan muhlis özelliğinin (Yusuf, 12/24) sonucu olarak, yaşanan durumu kabullenmesini kolaylaştırıcı olduğudur. Kişi suç işleyerek hapse düşmüşse, bu durumun kendi ıslahına imkan sağlayan ve ileriki zamanlarda cezasını çekmiş bir şekilde, vicdanı rahatlamış, daha iyi bir insan olma yolunda gayretine vesile olabileceğidir. Bu da, kişinin tutumuyla ilgili bir durumdur. Dolayısıyla Hz. Yusuf'un, suçsuz olduğu halde kendisini suçlu gibi gösteren duruma nazaran hapse girmeyi istemesi, kaçınılmaz olan durumu kabullenmesini kolaylaştırmasına ve hapiste güzel davranışlar gerçekleştirerek suçsuzluğuna imkan sağlayan sürecin oluşumuna zemin hazırladığı dikkate alınarak suçlu olduğu halde hapse giren kişinin bu durumu kabullenmesine yardımcı olacak bir anlamlandırmaya imkan sağlayacağı; aynı zamanda hapiste iç çatışmaları, öfke, isyan gibi olumsuz duygular yaşamak yerine kendinin ıslahına ve haptiden çıktıktan sonra da daha iyi bir hayat sürmesine vesile olabileceği üzerinde durulabilir.

Hz. Yusuf'un suçsuz olduğu halde Züleyha başta olmak üzere diğer kadınların isteklerinden ziyade hapse girmeyi istemesi ve bu konuda onların isteklerine meyilememesi için Allah'ın yardımını talep etmesi, zindana girme olayını kabullenmesini kolaylaştıracak bir durum oluşturmakla birlikte, yaşanan olayın bir sınanma olarak da anlamlandırılmasını gösterir niteliktedir. Çünkü Hz. Yusuf, kadınların isteklerine uymamak için Allah'tan yardım isteyerek zindana girmeyi tercih etmekle, kendisinin bu konuda tercih yapması gerektiğinin farkındadır: Züleyha'nın tutumu ve diğer kadınların da istekleri karşısında; ya nefesine uyacaktır ki bu, Hz. Yusuf'un ihlaslı ve güçlü imanına ters olacak olan bir durumdur, ya da zindana atılarak bu durumu hayra dönüştürecektir. Zira zindanda iki kişinin rüyasını yorumlamış; onlardan, zindandan çıkan kişi, kralın rüyasını yorumlaması için Hz. Yusuf'tan bahsetmiş ve sonuçta Hz. Yusuf zindandan kurtularak önemli bir mevkiye getirilmiştir. Hz. Yusuf'un zindana düşmeyi kadınların isteklerinden daha az sıkıntılı görmesi, her insanın olaylar karşısında sınıandığı gibi (Bkz. Bakara 2/155) Hz. Yusuf da, Züleyha'nın isteğine uymama ile zindana atılma noktasında sınanmıştır. Dolayısıyla Bakara suresi 155. Ayette bildirildiği gibi, dünya hayatında insan oğlunun, korkudan bir şeyle açıklıkla mal, can ve insanın ürettiklerinden noksanlıkla sınanacağı; bu sınanmanın da, b-l-v kökünden gelen "Bela" kavramıyla ifade edilerek, böylesi konularda insanın

yapacağı seçimlerin, deneme ve çözümlerin önem kazanacağı anlaşılmaktadır. (Kula, 2016: 50-51) Hz. Yusuf seçimini, ihlaslı bir inanca sahip olmanın gereği olarak Züleyha'nın isteğini red etme ve zindana girme yönünde yaparak, zindana atılmanın kendisi için daha hayırlı olacağı kanaatine varmış ve sonrasında da kralın rüyasını yorumlayarak, hazineden sorumlu olacağı bir göreve getirilerek, zindana atılmanın hayırlı sonucunu görmüştür. (Bkz. Yusuf, 12/54-56)

Cezaevindeki mahkumlara da bu örnekten hareketle, orada olmanın bir sınama olduğu, seçimlerinin ve cezaevinde iken gerçekleştirecekleri davranışlarının, gelecekleri açısından önemli olacağı, bu konuda sağlam bir imanla Allah'a yönelip ondan hayırlısını istediklerinde ve sabırlı davrandıklarında bu süreci kabullenme ile güzel değerlendirme imkanına kavuşabilecekleri aşağıda anlatıldığı şekliyle öğretilir.

4.2. İhlaslı Bir İnançla/İmanla Durumu Kabullenme

Zorlu yaşam olaylarında olayı sağlıklı anlamlandırmada ve kabullenmede etkili olabilecek önemli manevi unsurların başında dini inançlar gelir. Dinin özünü oluşturan bu inançlar sisteminin, bilgi ve kanaat yanında, daha özel yönü olan (Hökelekli, 1998: 155-156; Kayıklık, 2011: 163-167) vahye dayalı bilginin kabul ve tasdiki şeklinde gerçekleşen iman; iradi tutumla kabul ve teslimiyeti, duygusal yönü ile de sevgi, fedakarlık ve güveni, davranışsal açıdan da ibadet, bağlılık ahlakı ve yararlı işler yapmayı sağladığından bireyin hayatında psikolojik etki oluşturur. (Mehmedoğlu, 2013: 49-56)

Bireyin hayatında ve kişiliğinde düzenleyici ve yönlendirici etkisi olan iman, bireyin; kendisi, diğer insanlar, tabiat ve Allah'la ilişkilerini düzenlemede önemli rolü bulunmakta ve hayatın anlamı ile ilgili bütüncül cevaplar sunarak bir dünya görüşü oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Savaş, depresyon, hastalık, ölüm, kaza, hapse atılma gibi durumlarda iman, mevcut durumun anlamının ötesinde Allah'ın iradesi ve maksadına uygun bazı hikmetlerin olacağına dair anlamlar oluşturmaya katkı sağlar. Bu yönüyle iman, insanın kendisini, diğer bütün ilişkilerini ve içinde bulunduğu şartları dengelemesine imkan tanır.

Birey, kendisini ve her şeyi yaratan Rabbinin bu karmaşık evrende onu yapayalnız bırakmadığına ve gördüğüne inanarak Allah'ı; her an yanı başında hisseder, kendisini seven, güçlü bir dost olarak tasavvur eder. (Mehmedoğlu, 2013: 78) Bu nedenle iman, sıkıntı yaşayan bireyin kendisini yalnız

hissetmeyerek, sıkıntılarının üstesinden gelecek inancı oluşturmalarını sağlar; endişelerini dindirerek daha güçlü bir varlığa bağlanma duygusunun temelini oluşturur ve hayata karşı güven duymasına yardımcı olmak suretiyle de gerçeklerle ilişki kurmasını sağlayan benlik duygusunu güçlendirir. (Mehmedoğlu, 2013: 75-76)

Allah’a iman yanında insanın sonsuz bir üzüntü ve keder duygusu oluşmasına engel olan “Ahirete iman” da, bireyde; bu dünyanın geçici olduğu, ahrette yapılanların hesabının verileceği ve layık olduğu karşılığı alacağı inancını ve bilincini oluşturur. Dolayısıyla kendisine yapılan bir haksızlık olduğunda bu bilinçle yaklaşır, (Mehmedoğlu, 2013: 80; Karaca, 2015: 225; Hökelekli, 2007: 7) kendisini üzmez ve durumu kabullenir. Burada durumu kabullenme, bir çaresizlik veya zayıflık değil, yaşanan olumsuzluğun etkisinde kalmadan mevcut durumu görebilmek, inancın desteklediği sabırla olumsuz duygulara kapılmadan, iyi davranışlar sürdürmeye devam ederek olayın sonunu bekleyebilmektir.

Birey, bir hatası olduğunda da Allah’a ve ahrete imanın doğal gereği olarak yaptığı yanlış veya günaha tövbe ederek ve pişmanlık duyarak, kendini huzurlu ve iyi hissederek hayatını sürdürür. İmanın genel olarak insana kazandırdığı bu durumlar, Hz. Yusuf’un da hayatında yaşadığı olumsuzluklara rağmen ihlaslı, samimi bir imana sahip (Bkz. Yusuf, 24) kişi olması gerçeğini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Hz. Yusuf’un Kur’an’da belirtilen bu yönü; kardeşlerinin onu kuyuya atması olayından, Züleyha’nın iftirasıyla hapse atılmasına kadar yaşadığı olayları “öfke ve isyan” duygularını yaşamadan kabullenmesine yardımcı olmuştur. Aynı zamanda hapiste olduğu süre içerisinde de oradakilere faydalı olma ve tebliğ ile irşad görevinde bulunarak iyi güzel işler gerçekleştirmesine de katlı sağlamıştır. (Bkz. Yusuf, 12/37-40) Hz. Yusuf’un bu ihlaslı, samimi imana sahip oluşu örnekliği, cezaevindeki tutuklu ya da hükümlüler için de kendi durumlarını kabullenip cezaevi ortamında günlük hayatlarını faydalı işler yaparak ve oraya adapte olabilecek şekilde geçirmelerine yardımcı olabilir.

4.3. Dua Etmek ve Maneviyatını Güçlendirmek

Züleyha, Hz. Yusuf kendisiyle birlikte olmazsa, onu kesin olarak zindana attıracağını söylediğinde Hz. Yusuf, “Ey Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha sevimlidir. Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum” (Yusuf, 12/33) şeklinde

dua edip, Allah'tan kendisine yardım etmesini istemiştir. Hz. Yusuf'un dua-sında görüldüğü gibi duayı, "inanın insanın, zati bir varlık olarak algıladığı ve varlığını içinde hissettiği Allah ile doğrudan iletişime geçmesi, O'nunla samimi bir ilişkiye girmesi ve eksikliğini hissettiği şeyi ondan istemesi" şeklinde tanımlamak mümkündür" (Hökelekli, 1998: 212-213) Dolayısıyla dua, insanın eksiklik şuuru içerisinde dolaysız bir şekilde durumunu Allah'a kestirme yoldan arz etmesidir. Bu şekilde insan, kendisini; duyan, hisse-den Yüce bir varlığa, emin bir şekilde bırakarak, kendisine yardım edileceği inancıyla rahatlar ve kendisini güvende hisseder. Bundan dolayıdır ki zor ve sıkıntılı anlarda, inanan ve inanmayan herkes duaya başvurur. Dini başa çıkma etkinleri içerisinde en başta ve sık başvurulan davranışın dua olduğu yapılan araştırmalarla da tespit edilmiştir. (Bkz. Kula, 2005: 222-223) Bu yön-leriyle dua esnasında genel olarak ruhi bir yoğunlaşma yaşanarak birey dik-katini belli konular üzerinde toplar ve bütün ruhsal enerjisi etkin hale gelir. Böylece dua, normal bir durumda kişinin gücünün artmasına, faaliyetlerinin canlılık kazanmasına, bilinç düzeyinin yükselmesine ve idrak kapasitesinin keskinleşmesine sebep olmaktadır. Gergin ve sıkıntılı bir durum, yerini "ya-tışma ve rahatlama"ya bırakır. Duanın en belirgin etkisi, duayla birlikte te-selli edici bir sükunet, huzur ve ruhsal etkinliklere yansıyan ahenk ve sevinç gözlemlenir. (Hökelekli, 2009: 73) Duadaki bu özellikler göz önüne alınarak, Hz. Yusuf'un da zor anında, seçim yapma aşamasında yöneldiği ve zindana atılmayı kabullenmesini kolaylaştırıcı özelliğiyle dua etme örneği, cezaevin-deki bireylere anlatılabilir ve duanın manevi gücünden yararlanabilecekleri, cezaevindeki günlük yaşamlarını daha anlamlı ve kaliteli geçirmelerine yar-dımcı olabileceği öğretilir.

4.4. Sabretmek ve Zorlukları Aşacak Dayanma Gücünü Oluşturmak

Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması, kervan tarafından ku-yudan çıkartılıp köle olarak Mısır'a götürülüp satılması, hizmetçi olarak alı-nan evin hanımı olan Züleyha'nın iftirası ile hapse atılması olaylarında Hz. Yusuf'un da isyan etmeden, öfkelenmeden yaşananlar karşısında babası Hz. Yakub gibi "bana güzelce sabretmek yakışır" dercesine sabırlı olduğu görül-mektedir. Çünkü sabırda, üzücü bir olay karşısında kendine hâkim olmak, öfkeli ve isyankar davranışlarda bulunmamak, şikayet etmemek ve yanlış davranışlardan uzak durmak, üzüntü, sıkıntı ve belalara sızlanmayı terk et-mek, ruhen felaket ve acılar karşısında soğukkanlılığını muhafaza etmek,

kolayca vazgeçmemek, tahammül göstermek özellikleri bulunmaktadır. (Kula, 2011:181)

Hız. Yusuf, zindana atılma olayında da Züleyha'nın isteğine uymayarak iftiraya maruz kalması ve gömleğinin arkadan yırtılması ile suçsuz olduğu açığa çıkmasına rağmen yaşanan bu duruma isyan etmeden, öfkelenmeden sabırlı davranmıştır. Burada sabırlı davranış, yaşananlara boyun eğme, çaresizlik içinde olma durumu değil; bilakis yaşanan durumdaki tuhaflığı, adletsizliği görerek bu durumun etkisinde kalmadan yaşananlarda Allah'ın bir muradı olacağı inancıyla dayanma, tahammül etme gücü göstererek sonuçlarını bekleme çabasıdır. Bu itibarla sabır, pasif bir tutum ve davranış olmaktan ziyade, aktif bir şekilde davranma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerimde "Sabredenlere müjdele" (Bakara, 2/155) denmesi ve Allah'tan sabırla yardım istenmesi (Bakara, 2/153) gerektiğinin hatırlatılması başta olmak üzere, Hız. Yakub'un da Hız. Yusuf'un kardeşlerinin, kurdun onu kaptığını söyleyerek getirdikleri kanlı gömleği görüp, yaşananlar karşısında "Bana güzelce sabretmek yakışır" (Yusuf, 12/18) sözü, sabrın insan hayatındaki önemini ve aktif bir eylem olarak etkinliğini göstermektedir. Zira sabır, dini/manevi bir değer olarak yaşanan olumsuz bir olay karşısında insanın bu olayın duygusal etkisine girmeden, olumsuz duygulara kapılmadan iman gereği olarak Allah'tan yardım istemesi ve bu durumun kendisine hayırlar getirmesini isteme çabası ile bireyi dinamik ve aktif seviyeye ulaştırmaktadır. (Kula, 2017: 140)

Hız. Yusuf da, kendisine verilen ilim ve hikmetle (Yusuf, 12/22) yaşadıkları karşısında babası gibi sabırlı davranmış, yaşadığı durumların olumsuz etkisine kapılmaksızın, her ne kadar zor şeyler yaşamış olsa da onlardan oluşacak hayırlı sonuçları görmek üzere olaylar esnasında kötü tutum ve davranışlardan kaçınmıştır. Bunun en belirgin örneğini zindanda iken tebliğ ve irşad görevi ile birlikte cezaevindeki iki arkadaşının rüyasını yorumlaması başta olmak üzere orada bulunanlara iyi davranması ile görmek mümkündür. Bu itibarla Hız. Yusuf örneğinden hareketle bugün cezaevinde bulunan bireylere de manevi danışmanlık ve rehberlik açısından, içinde bulundukları durumda aktif ve dinamik bir şekilde sabrı ve olumsuz duygu ve düşüncelerden uzak kalarak içinde bulundukları şartlar içerisinde iyi ve güzel davranışları yerine getirerek uygulama imkanı kazandırılabilir.

4.5. Genel Kişilik Özelliği Olarak Af Edici Tutum ile İsyan ve Öfke Duygularından Korunmak

Hız. Yusuf'un kardeşlerinin, tekrar buğday almak üzere Mısır'a geldiklerinde ve Hız. Yusuf'un planı çerçevesinde erzak çuvalında vezirin taşı bulunduğundan alıkonan kardeşleri Bünyamin'i almaya geldiklerinde Hız. Yusuf; onlara, cahillikleri sebebiyle Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı hatırlıyor musunuz (Yusuf, 12/89) dediğinde onlar, Hız. Yusuf'u tanımışlar ve bunun üzerine de Hız. Yusuf, Allah'ın onları affetmesi için dua etmiş (Yusuf, 12/92) böylece kendisi de, onları affettiğini hissettirmiştir. Hız. Yusuf, olayların akışı içerisinde ne kardeşlerine ne de Züleyha'ya karşı öfke ve nefret duygusu ile yaklaşmış, yaşananlar karşısında samimi bir imanla olaylarla ilgili hayrı dilemiştir. Hız. Yusuf'un bu tavrı, yaşanan zorlu ve sıkıntılı olaylar karşısında öfke ve nefret duygularını kontrol ederek davranmayı sağlayan affedicilik davranışı ile yakından ilişkilidir. Çünkü affetme davranışı, kişinin olumsuz duygularını kontrol ederek karşısındaki yararına pro-sosyal tutum içerisinde olmasıdır. (Ayten, 2014, 126-127) Nitekim Hız. Yusuf, kardeşlerinin kendisini kuyuya atmaları ve kardeşi Bünyamin'in çuvalında tas bulunduğunda kendisini hırsız diye nitelendirmelerine (Yusuf, 12/77) rağmen onların ihtiyaçlarını karşılamış, iyi davranmış ve onlardan intikam almamıştır. Aynı şekilde Züleyha'nın kendisine iftira etmesi ve suçsuz olduğu halde zindana atılma kararına karşı öfke ve kin duygusuyla yaklaşmamış ve kötü davranmamıştır. Ayrıca affetme davranışı kişi içi ve kişilerarası bir süreci (Ayten, 2015: 158) ihtiva ettiğinden Hız. Yusuf'un kardeşlerini affetmesi ve bu konuda onlar için dua etmesi, zihninde ve gönlünde onlara karşı duygusal iç-psişik bir durum oluşturarak (Ayten, 2015: 158) onlarla iletişim kurmasına vesile olmuştur. Dolayısıyla mağdur olan bireyin, suçluyu kendi iç dünyasında affederek ilişkilerine bu durumu yansıtması, affediciliğin etki yönünü daha da belirginleştirmektedir. Zira tam affetme, bireyin kendi iç dünyasında suçluyu affetmesi ve ilişkilerine bunu yansıtması ile mümkün olurken; eksik/riyakar affetme ise mağdur olan kişinin, suçluyu samimi olarak affetmeyip onu affetmiş gibi göstermesine ve ilişkilerine "mış gibi" davranarak yansıtmasına; gizli affetme de bireyin kendi içinde suçluyu affedip ilişkilerinde bunu göstermemesine yol açtığından tam affetmenin (Ayten, 2015: 158-159) daha etkili olacağı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Hız. Yusuf tam affetme davranışı ile kişiliğinin affedicilik özelliğini göstermiş ve örnek olmuştur. Cezaevindeki bireylere manevi danışmanlık açısından tam affetme Hız. Yu-

suf örneğinden hareketle anlatılarak, içinde bulundukları durumu kabullenme ve ruh sağlıklarını koruyabilme imkanı sağlanmış olur.

Sonuç

Cezaevindeki bireylere yönelik manevi danışmanlık açısından Hz. Yusuf'un tutum ve davranışları örneklik teşkil edecek niteliktedir. Bu çerçevede Hz. Yusuf'un zindana atılmayı anlamlandırması başta kendisine iftira eden Züleyha olmak üzere kadınların hilelerinden korunma adına zindana girmeyi tercih ederek bu durumun bir sınanma ve hayra vesile olacağını düşünmesidir. Aynı şekilde cezaevindeki bireylerin de içinde bulundukları durumun bir sınanma olduğunu, daha iyi şeyleri yapma ve bazı hayırlara vesile olabileceğini düşünerek, durumu kabullenmelerine imkan sağlayabileceği anlatılabilir. Olayı böyle değerlendirmede Hz. Yusuf'un sahip olduğu sağlam iman ve ihlaslı duruşun rolünün etkisinden hareketle cezaevindeki bireylere; imanın, hem moral ve manevi güç sağlayarak zorlukları aşmaya katkı sağlaması hem de Allah'a imanla insanın, Allah'ın yardımını her an yanında hissetmesi ve onu yalnız bırakmayacağı inancıyla olumsuz duygu ve düşüncelerden uzak kalarak, içinde bulunduğu durumu kabullenmesi söz konusudur. Hz. Yusuf'un mevcut özellikleri kazanmasında duanın son derece önemi ve etkisi bulunmaktadır. Zira dua, kişinin Allah'la iletişim kurması ve kendi durumunu O'na arz ederek psikolojik bir rahatlama ve kendisinin yalnız olmadığı bilincine sahip olmasıdır. Duanın bu yönü, cezaevindeki bireylere de anlatılarak, bu süreci manevi güçlülük ve moralle geçirmelerine imkan sağlanabilir.

Hz. Yusuf'un zindana atılması ve zindanda bulunduğu zaman diliminde en belirgin şekilde ortaya koyduğu davranışın sabır olduğu görülmektedir. Sabır, yaşanan olumsuz olayın bireyde oluşturabileceği öfke, şiddet gibi olumsuz duyguların etkisinde kalmadan, olayla ilgili çözüm üretecek ve gerekenleri yapacak şekilde davranmayı ihtiva eder. Hz. Yusuf'un gösterdiği sabır, cezaevindeki bireylere de anlatılarak mevcut durumlarını daha iyi geçirmelerine ve olumsuz duygu ve düşüncelerden uzak kalarak, morali yüksek bir şekilde günlük hayatlarını geçirmelerine katkı sağlayabilir.

Hz. Yusuf'un manevi danışmanlık açısından cezaevindeki bireylere örneklik teşkil edecek en önemli özelliklerinden biri de affediciliğidir. Kardeşlerinin kendisini kuyuya atmasıyla başlayan sıkıntıları, kuyudan kurtaran kervanın onu Mısra köle olarak götürüp orada satması ve kendisini alan

evin hanımı olan Züleyha'nın gayr-i ahlaki teklifine karşı çıkması sonucu suçsuz olmasına rağmen iftiraya maruz kalıp zindana atılması ile devam eden sıkıntılarına neden olanları affetmesi, onun kişilik özelliği olarak dikkati çekmektedir. Yaşadığı sıkıntılar karşısında öfke ve nefret duygularına kapılmadan karşındakilerle iletişim kurmayı ihtiva eden affetme davranışını, kardeşleri ile karşılaştığında ortaya koymuştur. Affedicilik, bireyin, olumsuz duygu ve düşüncelerden korunmasına imkan sağladığından ruh sağlığını koruması da mümkün olabilmektedir. Bu nedenle cezaevindeki bireylere de Hz. Yusuf'un kişilik özelliği olan affedicilik yönü, örneklik teşkil edecek şekilde manevi danışmanlık açısından katkı sağlayabilir.

Olayları ve durumları affetme, kişileri affetme ve Allah'ı affetme gibi mesele ayırtılandırılarak biraz açıklama getirilebilir.

Kaynakça

- Adalı, R. (2010). *Hapishane koşulları ve mahkumlar (Sivas e tipi kapalı cezaevi örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Akdeniz, A. (1994). *Kitab-ı mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ayten, A. (2015). *Din, erdem ve sağlık*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- (2014). *Erdeme dönüş, psikoloji ve mutluluk yolu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Batar, Y. (2016). Kur'an kıssalarındaki rol modellerin eğitsel değeri (Ed. Yavuz Ünal, Şevket Pekdemir, Yusuf Bahri Gündoğdu, Orhan İyibilgin, Sait Kar) 10-12 Haziran 2016. *Uluslararası Kişilik ve Karakterin İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu*, Ordu.
- Çelik, A. (B 2004) Birey ve toplumun ıslahı açısından Kur'an kıssaları, *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 2004.
- Durak, İ. (2018). *Suçlu psikolojisi, cesaretin bedeli*. İstanbul: Alfa Psikoloji Yayınları
- Erem, F. (1977). *Adalet psikolojisi*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları
- Hökelekli, H. (1998). *Din psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- (2007). Dini hayatın bütünlüğü açısından ahirete inancının psikolojik temelleri. *İslâm'da Ahiret İnancı Sempozyumu*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (29-30 Haziran 2007). Sivas.
- (2009). *İslami din psikolojisi yazıları*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Işık, H. (2016). Cezaevi infaz kurumu bağlamında manevi rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye’deki uygulamaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi (Ed. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz). Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, (Cilt 2). İstanbul: Dem Yayınları
- Kara, M. (2014). Kur’an kıssalarında konu ve kapsam merkezli bir analiz. *İslami İlimler Dergisi*, 9(1), 69-102.
- Karaca, F. (2015). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi, bireysel dindarlık üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi
- Kerpici, Ö. (2015). *Yusuf suresi ışığında insan psikolojisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). ESOĞU Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kula, Naci M. (2005). *Bedensel engellilik ve dini başa çıkma*. İstanbul: DEM Yayınları.
- (2011). Engelli birey ve ailelerinin yaşantılarında Hz. Muhammed’in örnekliliği (Çorum örneği). *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11(1).
- (2017). *Engelliliğin getirdiği sorunlarla başa çıkmada dini inanç ve değerlerin etkisi* (Ed. Hayati Hökelekli). Din, Değerler ve Sağlık içinde, İstanbul: DEM Yayınları.
- Mehmedoğlu, Ulvi, A. (2013). *İnanç psikolojisine giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Okuyan, M. (2018). *Kur’an’da Hz. Yusuf kıssası*. İstanbul: Üniversite Yayınları.
- Yaman, Miraç, Ö. & Acar, B. (2016). *Disiplinlerarası suç ve suçluluk çalışmaları, (1923-2015) sosyal hizmet perspektifinde bibliyografik bir değerlendirme*. İstanbul: Bir Yayıncılık.

Suça Karışan Kimselere Yönelik Manevî Danışmanlık ve Rehberlik: Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma

*Aynil Sunay**

Giriş

Göç, bireylerin, ailelerin grupların ya da toplulukların doğal afetler, maddi zorluklar, toplumsal veya siyasal nedenler, zulüm, güvenlik sorunu, demografik değişimler gibi sebeplerden ötürü yaşadıkları yerlerden başka bir yere hareketlerini ifade etmektedir (Kara, 2015: 1). Göçün biçimi (gönüllü / gönülsüz, geçici / sürekli, iç / dış, bireysel / kitlesel) nasıl olursa olsun her türlü nüfus hareketleri göç tanımı içinde kendisine yer bulmaktadır (Adıgüzel, 2017: 29). Dünya çapında göç hareketlerinin giderek artış göstermesi, milyonlarca insanın savaş, ekonomik nedenler gibi mücbir ya da istemli sebepler dolayısıyla ülkesini terk etmesi, mülteci ya da sığınmacı konumuna düşmesi, göçün ve beraberinde getirdiği toplumsal ve bireysel alandaki yansımaların sosyal bilimlerin ve özellikle de psikolojinin çalışma sahası içinde kendine geniş bir yer bulmasını sağlamıştır.

İnsanlık tarihi boyunca varlığını sürdüren göç, son yıllarda çok hızlı bir yayılım ve artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler Raporu'na (UNHCR Report, 2017: 1) göre; günümüz itibarıyla ideolojik, savaş, etnik, ekonomik vb. sebeplerden dolayı ülkelerinden başka yerde yaşayan göçmenlerin sayısı, 258 milyona ulaşmıştır. Türkiye; hem sınır komşusu, hem de geçiş bölgesi olması sebebiyle 2014 yılı itibarıyla Suriye' de cereyan eden iç savaş nedeniyle milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yaparak uluslararası hukuk gereği

* İstanbul Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi
sunay.aynil@gmail.com

koruma altına almıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü' nün verilerine göre sayıları 3 milyonu geçen Suriyeli göçmen, belirli şehirlerde kurulan barınma merkezleri ve ülkenin çeşitli bölgelerinde konumlanmıştır (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici_koruma_363_378_4713_icerik).

Türkiye, 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu bir kısıtlama ile sadece Avrupa' da meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye' ye gelen yabancıları 'mültecî' olarak tanımlamakta, diğer ülkelerden gelen yabancıları kriterler aynı olsa dahi mültecî olarak tanımamakta, bunun yerine 'sığınmacı' olarak adlandırmakta ve geçici koruma sağlamaktadır (İmamoğlu ve diğ., 2015: 291-293). Çalışmamızda bu hukuki nitelermelerden azade olarak, bir yerden başka bir yere hareketin temsili olarak 'göçmen' ifadesini kullanacağız.

Göç ve göçmenlik olgusunun, gerek göç veren ülkeler gerek göçü alan ülkeler açısından sosyal, siyasal ve ekonomik alanların önemli belirleyicilerinden biri haline geldiğini ve toplumların bu olgunun olumlu ya da olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıklarını söylemek mümkündür (Ünal, 2014: 67). Göçmenlerin gittikleri ülkeye entegrasyonlarının sağlanması ve göçün başarıyla yönetilebilmesi halinde olumlu etkiler ortaya çıkabilmekte, sosyal yönden birçok yarar sağlanabilmektedir (Uçak, 2017: 253). Öte yandan göç ettikleri ülkede suç işleyen göçmenler ise, gerek bireysel gerek toplumsal manada olumsuz algılar oluşturabilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda, öncelikle kavramsal bir çerçeve ile göçün kültür, din, dil, suç, psikolojik unsurlar ve manevi danışmanlık ile ilişkisi ele alınacaktır. Daha sonrasında katılımcılardan edinilen bilgiler ışığında suç işlemiş Suriyeli göçmenlerin göç süreci ve sonrasında yaşadıkları, onları suç işlemeye yönelten faktörler ve dinin bireylerin yaşamları üzerindeki etkisi analiz edilerek çok kültürlü ortamda DİB tarafından yürütülecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yeterlilik ve gerekliliği yoklanarak beklentileri karşılayan ideal çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Göç ve Kültür

Eski dönemlerden beri var olan göç olgusu, günümüzde mesafesini olabildiğince arttırarak hızlanmış ve kitleselleşmiştir (Gün, 2006: 27). Şehirleşme ve endüstrileşme, insanların yaşam standartlarında meydana gelen köklü

değişimler, etnik veya dini kaynaklı çatışmalar göçleri tetikleyebilmektedir (Özel, 2017: 1754). Ülkelerini ya da bölgelerini terk etme sebepleri önemsenmeksizin göçmenlerin tümü göçün şekli, zamanı, nedeni, zorunlu ya da istemli olması, göç edenlerin cinsiyetleri, yaşları ve göç edilen yerin özellikleri gibi değişkenler bağlamında çeşitli boyutlarda uyum sorunları yaşayabilmektedir (Gün, 2006: 28).

Kültür; bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek görenek vb. yetenek ve alışkanlıkları bünyesinde barındıran karmaşık bir bütün şeklinde tanımlanabilir (Tylor, 1871, akt. Güvenç, 2005: 101). Kültürleşme; genel manada farklı kültürlerin birbiriyle etkileşimi sonucu kültürel değişim sürecini kapsamakta iken; bireysel ölçekte kültürleşme ise, kültürlerarası etkileşimi izleyen psikolojik süreçlere karşılık gelmektedir. Psikolojik kültürleşme araştırmalarının çoğu, bir kültürden diğer kültüre göç etme ya da çok kültürlü bir ortamda yetişme gibi nedenlerle doğrudan ve sürekli kültürlerarası etkileşime maruz kalanlara odaklanmıştır (Güngör, 2014: 18). Kültürleşmenin sonuçları, öncelikli olarak psikolojik uyum ve sosyokültürel uyum bakımından incelenmektedir (Ataca ve Berry, 2002). Burada; psikolojik uyum, kendini iyi hissetme, özsaygı, kültürel farklılıkların yol açtığı stresle başa çıkma değişkenleriyle ele alınırken; sosyokültürel uyum ise sosyal alanda ve çok kültürlü ortamda kendini rahat ve yeterli hissetme durumu ile ilişkilendirilmektedir. Kültürleşme kuramına göre göçmenler, kültürel devamlılık ve değişime farklı düzeylerde de olsa aynı anda yönelebilmektedirler. Çift kültürlü bir yönelim, göçmenlere psikolojik uyum ve kültürlerarası beceri açısından avantaj sağlamaktadır. Nitekim çift boyutlu kültürleşmede, ana akım kültürü benimsemek kendi kültüründen vazgeçmeyi gerektirmemektedir. Göçmenlerin kültürleşme yönelimleri ve bunların psikososyal uyum açısından fonksiyonlarına dair yapılmış olan çalışmaların çoğu, öz (azınlık) kültürü sürdüren aynı zamanda yeni (ana akım) kültürü de benimseyen tutumlara dikkat çekmiştir (Güngör, 2014: 17-18). Suriyeli göçmenler ve yerel halk arasında bilhassa sınır bölgelerine yakın yerlerde giyim kuşamdan mutfak kültürüne, müzikten folklor, mimariden sanata, anma ve eğlenme törenlerine gibi birçok kültürel ritüelde ortak hafızanın izlerini görmek mümkündür. Göç sürecinde bu unsurlar, Suriyelilerin Türkiye'ye yönelimlerinde belirleyici faktörler olmuştur (Kaya, 2017: 23). Yeni kültür çevresine uyum sağlamaya bağlamında, insanların kendilerini belirsizlik içinde bularak çatışma yaşadığı, neticesinde topluma uyumsuzluk, kültürler arası çatışma, duygusal travma ya da kültür şoku şeklinde kendini

gösteren bu yeni durum, kültürel yakınlık mevcut ise çok daha kolay ve az bir kayıpla geçirilebilmektedir (Süleymanov, 2013).

1.1.1. Dil Sorunları

Göç konusunda yaşanan sorunların başında dil farklılıkları gelmektedir. Göçmenlerin sosyal hayata adaptasyonu ve sağlıklı iletişime geçebilmesinde önemli engellerden biri de dil sorunudur. Her dil; bünyesinde bir dünya algısı ve yaşam biçimi barındırmaktadır; onu konuşan halkın dünya üzerinde tarihi süreçte yaşadığı deneyimlerden şekillenerek bu güne gelmiştir. Her dilde kendi içindeki sosyal hiyerarşiler farklılık gösterebildiği için göçmenlerin benzer durum ve özellikleri nasıl anlamlandırdıklarının seyri ve ona göre bir yaklaşımın geliştirilmesinde dil mevzuu oldukça önemlidir (Gün, 2006: 34). Göçmenlerin Türkçe bilmemelerinden kaynaklanan iletişim sorunu yabancılaşmanın en önemli nedenlerindendir. Bu nedenle, öncelikli olarak farklı konularda hazırlanmış Arapça broşür ve internet sayfaları hazırlanarak uyum problemi indirgenmeye çalışılabilir (İmamoğlu ve diğ., 2015: 310). Öte yandan daha sonraki süreçte yaşanan toplumun dilinin öğrenilmesi ile kültürel dokunun bütünleşmesi sağlanabilir.

1.2. Göç ve Din

İnsanın bulunduğu her yerde ve devirde, bireyin bio-psikolojik yapısının ayrılmaz bir parçası olan din, toplum, kültür ve medeniyet üzerinde etkili olan mutlak bir fenomendir. Bireyin tutum ve davranışlarına etki eden din, sosyal ve kültürel olaylara da etki ederek aktif rol oynamakta ve şekillendirmektedir (Solmaz, 1996: 125-127; Kızmaz, 2005: 190). Kültürün şekillenmesinde en önemli belirleyici manevi unsurlardan biri de dindir. Çünkü din, hem bireysel, hem de toplumsal düzlemde etkilidir. Din, bireyin kendi varoluşunu, içinde bulunduğu evreni anlamlandırmasının ve iç dünyasında belirli bir teslimiyetin aracı; toplumsal düzlemde ise toplumsal ilişki ve davranışların şekillenmesinde önemli bir etkidir. Bireysel ve toplumsal manada geçiş dönemleri, dini inanç ve uygulamalarla çevrilidir (Erkan, 2016: 7). Her insan ya da toplum, kendi kültür yapısı doğrultusunda dini anlayıp uygulamaya çaba sarf etmektedir. Dinin, toplumun sahip olduğu kültürel dokudan etkilenecek kendine özgü bir biçim aldığı hakikattir. Göç sürecinde göçmenlerin dindarlıklarında olumlu/olumsuz yönde değişim yaşanabilmekle beraber, bireyin temel yapısının korunmasında din önemli bir paya sahiptir. Din,

göçmenlerin yeni hayatlarında karşılaştıkları sorunlara karşı sığınılacak bir liman oluşturarak yeni yaşam alanlarına tutunmalarında referans işlevi görmektedir (Erkan, 2016: 6-9).

1.3. Göç ve Suç

Suç, çok değişkenli ve karmaşık bir yapıya sahip olmakla birlikte arka planında birçok psiko-sosyal saik barındırmaktadır. Suça sebep teşkil edecek; yaş, cinsiyet, medeni durum, aile yapısı ve özellikleri, ekonomik düzey gibi birçok önemli değişken bulunmaktadır (Tecim, 2006: 6). Öte yandan, suçlu olmayan bireyin suçluluk dürtülerini kontrol edebilmesi ve zararsız faaliyetlere yönelebilmesi, büyük ölçüde sağlıklı bir toplumsallaşma sürecinden geçmesine bağlıdır (Yavuzer, 1996: 22). Toplumda meydana gelen suçların kaynağı çok çeşitli olmakla birlikte son zamanlarda bunlara etnik temelli veya yabancı olarak tanımlanan bireylerden kaynaklanan suçlar da eklenmiştir (İmamoğlu ve diğ., 2015: 293).

Yabancı düşmanlığı (xenophobia), kendi kültürü içinde yaşayan diğer bir ulusa yönelik güvensizlik, korku veya nefret anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2008: 27). Gazetelerde Suriyeli göçmenler bir yandan zavallı, güçsüz, problemlili ve yoksul insanlar; diğer yandan kaçak, suçlu, hırsız, katil, asi, tecavüzcü, suç işleme potansiyeli olan, ülkeye maddi yük ve sıkıntı veren insanlar olarak işlenmektedir. Medyanın bu karmaşık söylemi, kamuoyu algısına da aksetmektedir. Mültecilerin işledikleri suçlar (saldırı, hırsızlık, kaçakçılık, fuhuş) ve suç işlemeye yönelik yüksek potansiyele sahip oldukları kabulü, önemli sorunlar arasındadır (Erdoğan, 2014: 37). Özellikle medyada yer alan haberler, toplumun güven duygusunu zedelemektedir. Yapılan bir araştırmada; katılımcılar Suriyeli göçmenlerle ilgili birebir olumsuz durum yaşamamış ya da böyle bir duruma şahit olmamış olsalar bile, korktuklarını dile getirmişlerdir (İmamoğlu ve diğ., 2015: 305). Öte yandan, Erdoğan (2014: 25-30)' ın yapmış olduğu çalışmada Türk halkının Suriyeli göçmenlerle ilgili düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre; yerel halk cenahında, göçmenlerin Türkiye' de kalmalarının sorun yaratacağı, huzuru ve düzeni bozacakları, hırsızlık, gasp, fuhuş vb. suçlarda artışların yaşandığı vb. algıların oluştuğu saptanmıştır. Halkın, Suriyelilerden kaynaklı olarak hissettiği güvenlik sorunu, aradaki ilişkiyi negatife çevirerek yabancılaştırma olgusunu tetiklemektedir. Öte yandan gidilen ülkede karşılaşılan dışlayıcı tavırlar, göçmenleri daha fazla saldırgan hale getirmektedir (Süleymanov, 2013).

Yapılmış bir başka çalışmada; Suriyeli göçmenlere yönelik mevcut olumsuz yargıların altında hem bilgi eksikliği hem de yanlış bilgilendirmenin bulunduğu dikkat çekmektedir (Tümeğ, 2018: 30-31).

Kamp dışında bulunan mültecilerin zor koşullarda hayatlarını sürdürmeleri ve buna mukabil dilencilik yapmaya ve suça bulaşmaya eğilimli olduklarına dair toplumda oluşan ön yargı endişelere yol açmaktadır (Özdemir, 2017: 120). Hâlbuki İçişleri Bakanlığı' nın yapmış olduğu basın açıklamasına göre, Suriyeli göçmenlerin suç işleme ve suça karışma oranlarının, kamuoyuna yansıtılan verilerle örtüşmediği ve rakamların bunun tam tersini gösterdiği beyan edilmiştir. Suriyelilerin karıştıkları olayların Türkiye'de işlenen toplam asayiş olaylarına oranı (%1,32), ülke genel suçlarına göre oldukça azdır (<https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>). Öte yandan, başarılı ve sağlıklı bir eğitim ve rehabilite sürecinden geçmedikleri takdirde suç işlemede potansiyel hale gelebilme durumları da bulunmaktadır (Adıgüzel, 2017: 42).

1.4. Göç Psikolojisi

Dünyada son 20 yıldan bu yana göçmen ve mültecilerle profesyonel anlamda araştırmacı olarak çalışan psikologların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir (Gün, 2006: 30). Bu konuda, Türkiye' de de son yıllarda rehberlik faaliyet ve hizmetleri giderek ivmelenen bir yapıda sürdürülmektedir. Psikolojideki hakim paradigmlar, kavramlar ve tedavi yöntemleri, özellikle göçmen ve mültecilerle ilgili çalışmalar yapılırken yaşanan problemlerden habersizdir ve Batı' nın beyaz orta sınıfına dayanmaktadır. Psikolojiye yapılan en önemli eleştirilerden biri de; Batı' da geliştirilen bu kavram ve kuramların diğer katman ve gruplara, diğer ülke halklarına genellenmesidir (Gün, 2006: 29).

Göç eden kimselerde ruh sağlığını olumsuz etkileyen risk faktörleri; göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası olarak incelenebilir. Çoğu göçmen, ruh sağlığını olumsuz etkileyecek göç öncesi ve göç sonrası çoklu travmalara maruz kalmaktadır. Göç öncesi ruh sağlığını etkileyen faktörler; ekonomik, eğitim ve meslek durumundaki olumsuzluklar, sosyal destek, roller ve ağların bozulması ve siyasi durumlar, şiddet odaklı travmalar olarak sıralanabilmektedir. Göç sırasında ruh sağlığını etkileyen faktörlerde; yol, süre, zorlu yaşam koşulları, aile ve toplumsal ilişkilerin bozulması, belirsizlik, yaşanan travmatik deneyimler sayılabilirken; göç sonrası için olumsuz etkide bulunacak faktörler ise; işsizlik ve istihdam sorunu, sosyal statü, belirsizlik, aile üyele-

riyle yeniden biraraya gelememe endişesi, dil sorunu, kültürel uyum zorlukları olarak belirtilebilmektedir (Kirmayer ve diğ., 2011: 961). Yapılan bazı çalışmalarda, göç sonrası stres faktörlerinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri, göç öncesi dönemden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Teodorescu ve diğ., 2012: 320). Yüksek stres puanları, yeni gelinen yerde 3 yıl yaşadıkdan sonra azalma yönünde değişiklik göstermiştir. (Lie, 2002; akt. Teodorescu ve diğ., 2012: 323). Öte yandan, yapılmış olan çalışmalarda sosyal uyum ile iyi ruh hali arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmuştur (Teodorescu ve diğ., 2012: 327). Bu durum, sosyal uyumun gerçekleşmesi için sağlanacak desteğin önemini vurgulamaktadır.

Göç sürecini yaşayan herkes, farklı düzeylerde ve yönlerde (olumlu/olumsuz) bu süreçten etkilenir (Gün, 2006: 33). USAK'ın 2013 yılı raporunda kamplarda yaşayan Suriyelilerle ilgili olarak ilk etapta sığınma ihtiyacıyla başlayan sürecin, bir süre sonra hayatlarını idame ettirebilmek için başka temel ihtiyaçların giderilmesi hususunda bir memnuniyetsizlik ve şikayete yöneleceği ifade edilmektedir. Zor şartlar altında yaşamını sürdüren göçmenlerin, istenmeyen olaylara karışma riski yükselmektedir; öte yandan işsizlik, sosyal statü kaybı, sağlık problemleri vb. nedenler bireylerin travmatize olması oldukça muhtemeldir. Ayrıca, bu insanlar bir savaş ortamından kaçmak için vatanlarını terk etmek durumunda kalmışlardır (Güçer ve diğ., 2013: 58). Suriyeli göçmenlerin, ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları, farklı bir kültürle karşılaşmaları ve diğer problemler psikolojik sorunlar yaşamalarına zemin hazırlamaktadır. Bu kişilerin, sorunlarla başa çıkabilmeleri ve bu geçiş sürecini sağlıklı atlatabilmeleri için psikososyal destek almaları oldukça önemlidir. Pek çok göçmen, başka bir ülkeye geldiğinde, maddi ve manevi destek sistemlerini kaybetmekte ve bu nedenle yeni bir destek sistemi geliştirinceye dek psikolojik ve sosyal stresle yalnız mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Çoğu, kendi etnik toplumları içinde ve dışında kişisel ilişkiler, gönüllü dernekler, dini örgütler ya da diğer gayri resmi bağlantılar vasıtasıyla yeni destek sistemleri inşa ederken; bazıları bunu başaramamaktadır (Buz, 2004: 115). Bu nedenle, gereken psikososyal desteğin sağlanması, göçmenlerin hayat standartlarını iyileştirmek ve kendilerini gerçekleştirebilmelerine yardımcı olabilmek adına atılması gereken ilk adımlardandır.

Göçmenlerle çalışırken, çoğu zaman dil engeliyle karşılaşmakta ve tercümanla çalışma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aynı dil ve kültürün pay-

laşılmadığı göçmenlerle psikososyal çalışmalarda, farklı kültürden biriyle görüşüldüğünün, olay ve duyguların farklı yorumlanabileceğinin unutulmaması gerekmektedir. Sürdürülecek psikososyal hizmetler, multidisipliner bir yaklaşımla çok boyutlu olarak ele alınmalıdır (Buz, 2008). Göçmenlerin yeni karşılaştıkları çevreye uyum ve adaptasyonları, kişilerarası ilişkilerde dil ve kültür eksenli hususlar, göç sürecinin bireyin iç dünyasındaki karşılıkları ve psikolojik açıdan etki düzeyi vb. araştırma alanlarının, disiplinler arası yaklaşımla ele alınması gerekmektedir ve özellikle bu noktada, manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerine büyük iş düşmektedir.

1.4.1. Göç ve Manevi Danışmanlık

Göçün beraberinde getirdiği psikolojik sorunlar, yeni düzenlemelerde bulunmayı gerekli kılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2015 yılında yapmış olduğu il müftüleri toplantısında; göçmenlerin dini hayatlarının güçlendirilmesi ve birer muhacir olarak yaşadıkları sorunların suhuletle çözümlenebilmesi, başkanlığın hizmetlerinin daha organize bir şekilde sürdürülmesi için öncelikli olarak DİB bünyesinde bir koordinatörlük kurulmasının zorunluluğu dile getirilmiştir. Böylelikle göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde sağlıklı ve sahih dini bilgi elde etme imkânı sağlanacaktır. Ayrıca göçmenlere yönelik din hizmetlerinde en büyük sorunların başında, yeterli düzeyde formasyona sahip personel eksikliğine dikkat çekilerek göçmenler arasında dini ilimler tahsil etmiş olanlardan görevliler istihdam edilmesine ve bu konuda bir strateji geliştirmenin gerekliliğine değinilmiştir (<http://www.diyanet.tv/il-muftuleri-istisare-toplantisi-sona-erdi>).

Göç eden kişilerin yasal statüleri ve hakları sağlandıktan sonra yerli halkla aralarında farklılaştırıcı, ötekileştirici bir söyleme zemin oluşturmaksızın birleştirici ve ortak noktaları gün yüzüne çıkaran çok boyutlu bir rehberlik hizmetinin yürütülmesi gerekmektedir. Medine döneminde muhacir ve ensar arasında kardeşlik bağı kurulurken, kişilik, yetenek ve duygu birliktelikleri göz önünde bulundurularak, muhacirlerin ensara aynı zamanda manevi rehberlikte bulunmaları da amaçlanmıştır (Numani, 2014: 195, akt. Özel, 2017: 1755). Tesis edilmeye çalışılan kardeşlik müessesesi ile insanlar arasındaki ortak nokta, kan bağından evrensel bir inanç bağına yöneltilerek asabiyecilik anlayışı yerini ümmet anlayışına bırakmıştır (Arslan, 2011: 84). Yapılması gereken en önemli şey, farklılıkların uyum içinde biraradalığını ihdas etmeye çalışmaktır. Bu inşa sürecinin manevi danışmanlık boyutuna,

göçün olumsuz ve yıkıcı izlerinin silinmesi, çaresiz kaldıkları için suç işlediğini beyan eden göçmenlerin dini hassasiyetlerinin çok boyutlu olarak ele alınması ve eksikliklerinin giderilmesi, bu kimselerin mevcut iletişim problemlerinin çözüme kavuşturulması adına çok iş düşmektedir. Elçi vazifesi görecek olan manevi danışmanlar, yakın kültürler arasında gerek aracılık yaparak gerek oluşturulan negatif algıları gidermeye çalışarak aynı zamanda suça da karışmış olan bu göçmenlerin yeni hayatlarını rehabilite etmeye çalışacaktır.

2. Yöntem

Mülteci ve göçmenlerle çalışma yapılırken öncelikle göz önünde bulundurulması gereken şartlar arasında; göç edenler ve göç alan toplum arasındaki bağlamsal farklılıklar, örneklem güçlükleri, dil problemleri, göç edenlerin etik değerlerine dikkat edilip edilmemesi, ölçme araçlarının tercümelerinden kaynaklı kavramsal problemler başta gelmektedir (Gün, 2006: 29). Göçün sosyal, ruhsal, toplumsal ve kültürel sonuçlarının göçün tüm birimleriyle çok yönlü olarak ele alınması gerekmektedir (Gün, 2006: 32).

Nitel araştırmalarda; dar anlamda bir soru üzerine yoğunlaşmamakta; bir bakış açısı benimsenerek kuramsal paradigma hakkında sorgulayıcı, açık uçlu bir yerine oturtma sürecinde enine boyuna düşünülmektedir (Neuman, 2014: 22). Araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır (Neuman, 2014: 230). Çalışmamızın sınırlılıklarını ele alacak olursak; İstanbul Denetimli Serbestlik Müdürlüğü' nün öngördüğü ve izin verdiği sayıda (8), 26-53 yaş aralığında suça karışmış Suriyeli göçmen erkek katılımcıyla görüşülmüştür. Adalet Bakanlığı' ndan alınan izin şartlarına binaen ses ve görüntü kaydı alınmamıştır. Suça karışmış Suriyeli göçmenler ekseninde din, çok kültürlülük, suç ve manevi danışmanlık boyutlarının incelendiği çalışmamızda, Ek-1' de belirtilmiş olan sorulara cevap aranmaya çalışılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3. Araştırmanın Bulguları

3.1. Suça Karışan Suriyeli Göçmenler Üzerinde Kültürün Rolü

Tümeğ (2018: 33)' in yapmış olduğu çalışmaya göre; halkın büyük çoğunluğu Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri dönmelerini istemekte ancak Suriyelilerin dönmeyeceklerini düşünmektedir. Bu düşüncenin temel nedeni,

burada düzen kuran insanların yeni savaştan çıkmış bir ülkeye gidip tekrar orada düzenlerini kurmak için uğraşmayacakları görüşüdür. Ancak görüşme yaptığımız bireylerin hepsi, olaylar durulunca ülkelerine geri dönmek istediğini ifade etmiş ve vatan sevgisini ısrarla vurgulamıştır. Uyum sorunları yaşamaları, üstelik suç işleyip ceza almaları eski düzenlerine ve ülkelerine duydukları özlemi pekiştiren faktörlerdir: *“Savaş bitse tabi ki dönmek isterim! Her insanın vatanı önemlidir. Orada işim, malım, mülküüm vardı benim...”* (K8: 28), *“...Mecburiyetten geldik biz. Savaş bitince dönmek isterim tabi ki”* (K5: 49). Öte yandan savaş bitse de burada kalmak istediğini belirten bir katılımcı: *“Kendim için Suriye’deki hayat daha güzeldi. Ama burada savaş yok. Orası vatan o yüzden güzel ama savaş bitse de dönmem artık Suriye’ye”* (K4: 53) demiştir. Geçici koruma altında hayatlarını sürdürmeleri, yasal düzlemde hak ve statünün geçicilik üzerinden inşası ve ‘misafirlik’ söyleminin gündelik hayata çok yönlü sızmış olması, hayatı “öteki” olarak etiketlenmeden kurmayı zorlaştırmaktadır (Biner ve Soykan, 2016). Nitekim görüşme yaptığımız kişilerde de bu durum gözlenmiştir. Savaş bitince ülkelere dönmek istediklerini belirtse de, aslında daha derinde yatan anlam, göçmenlerin ülkelerinde savaşın bitip hayatın normale döneceğine dair çok afaki bir zaman öngörmelerinden ötürü, Türkiye’de kendilerine düzen oluşturmayı daha yakın planda hedef olarak tuttuklarını göstermektedir.

Göçmenlerin eşit olmayan koşullarda yaşadıkları deneyimler, ayrımcılık ve dışlanmışlık algıları kendi içlerine kapanmalarına ve ağırlıklı olarak kendi kültürel değerlerini yaşadıkları bir gettolaşma eğilimine yöneltmektedir (Süleymanov, 2013). Ancak çalışmamızda ortaya çıkan tablo; bu minvalde değildir. Katılımcılar, getto tipi bir yaşamı değil, Türk komşu ve arkadaşlarının da bulunduğu bir sosyal çevreyi tercih ettiklerini bildiren açıklamalarda bulunmuşlardır: *“...Akrabalarımın yapamayacağını onlar yaptı.Kurumu’na para ödemem gerekiyordu. Türk tanıdığımız hiç düşünmeden parayı çıkarıp verdi. Kardeş kardeşe yapmaz bu devirde...”* (K1: 26), *“Tanıdığım tüm Türkler iyi ve yabancı hissettirmiyorlar bana kendimi”* (K7: 45), *“Dört senedir aynı mahalledeyim. Beni çok seviyorlar. Komşularla aram çok iyi, hiçbir problemimiz yok”* (K5: 49), *“Kaç senedir Türkiye’deyim. İyi dostlar edindim. İyi adamın, iyi dostları olur”* (K4: 53). Ancak, Türkçe bilmeyenler dilden kaynaklanan iletişim sorunları nedeniyle istedikleri kaynaşmayı yaşayamadıklarını ifade ederek şartlar gereği daha çok kendi vatandaşlarıyla iletişime geçtiklerini ve onların yanında çalıştıklarını söylemişlerdir: *“Türkçe bilen çocuğum bana yardımcı oluyor. Bir şey anlatamıyorum. Bu sıkıntıları aşmak istiyorum. Etrafımdaki Türklerle sorun*

yaşamadım ama birbirimizi anlamada dilin sıkıntıları yaşıyorum”(K7: 45), *“Ben Suriyelilerle çalışıyorum, alışverişi de onlardan yapıyorum. Öyle, kendi aramızda yani”* (K8: 28). Bu bağlamda katılımcılar; muhtemel gettolaşma eğiliminin önünün şimdiden alınmasının sinyali vermişlerdir. Bu hususta da etkin iletişim boyutuyla manevi danışmanlık birimine sorumluluk düşmektedir.

Göç eden bireyler, yeni ve eski kültürler arasında seçim yapmak zorunda olduklarına dair bir algının içinde kendilerini bulmaktadır. Kültürel ve etnik farklılıkların ayrılık değil de bir çeşitlilik olduğu düşüncesinden hareketle, sağlıklı iletişime zemin hazırlanması gerekmektedir. Katılımcıların, çift yönelimli kültürleşme eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Nitekim bu konuda biraradalık vurgusu yaparak kültürel yönden farklılıklar olsa da bunun tolere edilebilir olduğunu ifade etmişler ve bu noktada ayrı düşmediklerini belirtmişlerdir: *“Her insan nasıl farklıysa, kültürümüz de öyle farklı işte. Ama iki tarafta iyi sonuçta”* (K8: 28), *“Çok benzerlikler görüyorum. Yabancı hissetmiyorum kendimi. Yakınız birbirimize. Tek fark varsa o da dildir”* (K7: 45), *“Benim atam da Osmanlı torunu. Kendimi buraya çok yakın görüyorum”* (K1: 26). Gerekli durumlarda iki kültürü de koruma ve geliştirme, birinden diğerine geçebilme yetenekleri, bireyin psikolojik halinin sağlıklı olmasına katkıda bulunmaktadır (Akıncı, 2014: 33). Ayrıca göç etmiş olmalarından dolayı katılımcıların tümü pişmanlık duymadığını ifade etmiştir: *“Burada savaş yok. Türkiye iyidir. Buraya gelmeyip ne yapacaktık”* (K4: 53), *“Antep’e geldiğimizde kendimi kötü hissedip ilk başlarda pişmanlık yaşısam da, İstanbul’a gelince çok daha rahatladım. Buradaki insanlar çok daha anlayışlıydı”* (K6: 28), *“Ben savaştan geldiğim için hiç pişman değilim, nasıl olayım”* (K3: 37), *“Pişman değilim, aksine gururluyum. Türkmen ve muhacirim ben”* (K1: 26).

Öte yandan, toplumun dilinde olumsuz kanaatlerin dolaşımını sağlayan duyular ve damgalayıcı stereotipler, Suriyeli göçmenlerin toplumda dışlanmasına neden olmaktadır (Deniz ve diğ., 2016). Stereotiplerin zeminini oluşturduğu önyargılar ise, bir grubun tamamına ya da tek bir şahsa yönlendirilebilmektedir. Grup aidiyetleri bazında ele alınırsa, önyargı da insanları bu aidiyetlerine göre değerlendiren bir tutum söz konusudur. Önyargının; yalnızca içsel etkilerini ele alarak psikolojik boyutuna değil, psikososyal olarak yansımalarına da bakıldığında sosyo-kültürel faktörler de değerlendirme kapsamına girmektedir (Gürses, 2001: 56-62). Önyargıyı anlamada, kültürel ve kişisel faktörlerin her ikisi de önem arz etmektedir. Bu bağlamda kendisine yöneltilen bazı önyargılı tutumlarla karşılaşan bir katılımcının to-

lere edici yaklaşımları dikkat çekmiştir: *“Beş parmağın beşi bir değil. Antep’ te iletişime geçemediğimi düşündüm ama İstanbul çok farklıydı. Burada bana çok iyi davranıldı. Ahlaken de çok iyiydi buradaki insanlar”* (K6: 28).

3.2. Suriyeli Göçmenlerin Suç İşlemelerine Etki Eden Faktörler

3.2.1. Eğitim/Dini Bilgi Eksikliği

Katılımcıların dördü (K4,K8,K7,K3) ortaokul mezunu iken, diğerleri ilkököl eğitimi tamamlayamamıştır ve tümünün ebeveynleri eğitim düzeyi düşük kimselerdir. Bu hususta, bireylerin yeterli eğitimi aldıklarından söz edilememektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda, ailenin eğitim düzeyi de, suçlulukla ilişkili bulunmuştur. Aile ortamı, bireyin gelişimini etkileyen en yakın ve en etkili ortamdır. Toplumsal doğru ve yanlışlar, örf, adet ve gelenekler öncelikle aile aracılığı ile öğrenilir (Yılmaz, 2012: 76). Yeterli eğitim olanağının sağlanamaması, bireylerin suç teşkil edebilecek sebepler hususunda yeterince bilgilendirilememesi sorununu da doğurmuştur. Bilinç düzeylerine dair yoklamalarda, kişi hak, ödev ve hürriyetlerine yönelik eğitimden yoksun kaldıklarına yönelik söylemler dikkat çekmiştir: *“Ben suç olduğumu bilsem yapar mıydım?”* (K2: 48), *“Ben suç işlediğimin farkında değildim ki!”* (K8: 28), *“Arkadaşıma yardım ettim ben. Bilemedim suç işlediğimizi”* (K7: 45). Ancak bu hususun esasında, bilmemenin ardına sığınarak bir çıkış yolu arama ve kendini aklama çabalarına işaret ettiği gözlenmiştir.

Dini eğitim hususunda ailelerinden gerekli eğitimi aldığını ifade eden katılımcılardan yalnızca ikisi ilkököl çağında aile dışında bir ortamdan (cami) dini eğitim aldığını beyan etmiştir (K8 ve K6). Bireylere verilen dini eğitim, dini kültürün ve dini kişiliğin kazandırılması anlamına gelmektedir (Bilgin, 1981: 474). Bireyin resmi kaynaklardan almış olacağı dini eğitim, kişiliği üzerinde de oldukça olumlu etkiler bırakacaktır. Tecim (2006: 23)’ in cezaevindeki mahkûmlarla yapmış olduğu çalışmada, helal ve harama dikkat ettiğini belirten katılımcıların hepsinin nihayetinde bu beyanlarına rağmen suç işlemiş oldukları belirtilmiştir. İlâveten suçu işlemeyen önce mahkûmların yarısına yakını günah olduğunu bile bile suçu işlemiştir. Bu da dinin sosyal kontrol görevinin pratikte yansımalarının ne düzeyde olduğunu göstermektedir. Yine bu çalışmada, kendilerini dindar ve çok dindar olarak görenlerin oranı da oldukça yüksek bulunmuştur (Tecim, 2006: 49). Bu husus, görüşme yaptığımız katılımcılar arasında da gözlenmiştir. Katılımcılardan

kendi dindarlıklarına 1-5 arası bir skalada değer vermeleri istenmiş, K1, K2 ve K7 katılımcıları hariç (3 puan) diğerleri 5 puan vermişler ve oldukça dindar olduklarını beyan etmişlerdir: *“Elhamdülillah ben çok inançlıyım. Bir değer veremem bile!”*(K5: 49), *“En yüksek olanı veririm ablacım. Ben Müslümanlığı seviyorum. Edepli, ahlaklı yarattı Allah bizi”* (K6: 28). Dindarlıklarını orta düzeyde (3puan) görenlerden biri ise; *“İyi bir Müslümanım aslında ama benden daha iyileri de vardır. Hatalarım var çünkü”* (K7: 45) demiştir. Ancak sonuç olarak katılımcılar bu hassasiyetlerine rağmen dinin gereklilikleriyle çelişen eylemlerde bulunmuş, suç işlemişlerdir. Nitekim söylemler ve eylemler arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu durum, katılımcıların dindarlık algı ve tanımlamalarında da eksiklik ve farklılık olduğu hususunu ortaya çıkarmıştır. Öte yandan dindarlık bakımından orta düzeyde kendini gören katılımcıların, ibadetlerde de esnek davrandığı gözlenmiştir: *“İşten güçten fırsat bulamıyorum namaz kılmaya bazen. Hayat zor. Çalışmak lazım. İbadete zaman ayıramadığım oluyor”* (K7: 45), *“Namaz kılamıyorum bazen ama çok pişmanlık duyuyorum. İş güç engel oluyor. Vicdan azabı oluyor kılamamak”* (K1: 26).

İslam dini, suç işlemeyi engelleyen ve yasaklayan birçok kurala haizdir ve oto-kontrol bir sistem üzerine inşa edilmiştir. İnananların hem seküler hem uhrevi dünyalarını düzenleyen İslam, her türlü düşünce ve tasarruflarında her iki tarafı da düşünerek eyleme geçmelerini gerekli kılmaktadır (Tecim, 2006). Ayrıca suç işlemiş bir bireyin bu dünyada cezasını çekse de, uhrevi bir ceza da çekeceğine dair hükümler bulunmaktadır (Aycan, 1991: 23). Nitekim katılımcılar; *“Önce Allah beni affetsin, ben kendimi daha sonra affederim”* (K5: 49), *“Cezam bitsin, öyle affederim. Daha kuruma gelip gidiyoruz imzaya”* (K4: 53), *“Allah katında affedilmek önemli olan. O affettikten sonra...”* (K3: 37) şeklinde beyanlarda bulunmakta; öte yandan da işlemiş oldukları suçun uhrevi alemdeki karşılıklarını kendi içinde yoklayarak, mücbir sebeplerden ötürü bu suçu işlemelerine binaen Allah katında affedilmelerini uzak bir ihtimal olarak görmemekte ve dini açıdan sorumluluklarının hafifleyeceğini öne sürmektedirler: *“Tamam yaptığım iş haram ama başka çarem de yoktu. Mecbur kaldım ben. İhtiyacımız olduğu için yaptım”* (K5: 49), *“Her şey çocuklarıma bakabilmek içindi. Olaydan önce de sonra da Allah’ tan ayrılmadım. Keyfimden yapmadım ben bu işi. Başıma gelenlere bunda da bir hayır vardır dedim”* (K2: 48). Bu bağlamda, dinin suç işlemeye engel olmak adına bireylerin bilinç düzeyinde yetkin seviyede bulunmadığı gözlenmiştir. Dini hassasiyetlerden ziyade içinde bulunulan koşullara da sığınarak diğer faktörlerin öncelenmesi ile suç işleme zemini oluşturulmuştur. Daha yoğun dini eğilimler olsa,

yine de bu olay yaşanır mıydı sorusuna mecburi sebeplerin ağırlıklı varlığı nedeniyle yine de gerçekleştirileceği minvalinde verilen cevaplar dikkat çekmektedir: *“Daha dindar olsaydım bunu yapmazdım, bu iş başıma gelmezdi demedim hiç. Çünkü bir seçim yapmam gerekiyordu ve cezaevi daha merhametli bir ortam olarak göründü bana. İçinde bulunduğum durumda seçeceksem de sonunun cezaevine çıkacağını düşündüğüm yolu seçmeyi uygun gördüm”* (K1: 26), *“Daha dindar olsaydım başıma bunların gelmeyeceğini düşünmem benim için asi gelmek demektir. Yaşadıklarım ve sebepler beni buraya getirdi ise, boyun eğip imtihandır demek gerekir”* (K6: 28). İfadelerin geneline aksi olarak bir katılımcı ise şöyle demiştir: *“Belki namazlarımı kaçırmayıp, daha iyi bir kul olabilseydim bunlar başıma gelmezdi. Yapamadıklarım için bu sıkıntıları verdi bana Allah!”* (K7: 45). Dindarlığın, bireyin suç ve sapkın davranışlara yönelimini engelleme ya da caydırma fonksiyonuna sahip olmasıyla birlikte bu hususta başka faktörlerin de devreye girdiği bir gerçektir ki bu durum dindar insanların suç işleme mevzularına açıklık getirmektedir (Kızmaz, 2005: 197). Din, katılımcıların beyanlarından da görüleceği üzere tek başına tümüyle engelleyici bir caydırıcı sebep olmayabilmektedir. Nitekim Tecim(2006: 75)’ in çalışmasında da katılımcıların %46’ sı günah olduğunu bildikleri halde diğer sebeplerin ağır basması sonucu suçu işlemişlerdir.

Öte yandan cezaevi ortamı, ıslah ve vicdan muhasebesi için bir fırsat oluşturabilmekte ve bireyin dindarlığı üzerinde olumlu etkiler bırakabilmektedir (Tecim, 2006: 78). Allport (1960: 152), duanın birey tarafından kendisini Allah’ a ulaştıran bir araç olarak algılandığını belirtmekte ve dua eden bireyin, Allah’ ın ona uzatacağı bir yardım eli olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Nitekim, katılımcıların hepsi, bilhassa cezaevi ve sonrası süreçte Allah’ a daha yakın olduklarını, bir daha suç işlemeyeceklerine dair defaatle tövbe ettiklerini, en çok başvurdukları dini ritüelin dua olduğunu ifade etmişlerdir: *“Daha çok dua etmeye başladım. Başıma gelenler benim suçum yüzünden olmadı ama yine de tövbe edip af diledim”* (K7: 45), *“Dışarıda kılmadığım namazı içerideyken kıldım, etmediğim duayı içerideyken ettim. Cezaevinden çıkınca da çok şükrettim, geçmiş yaşantımdaki tüm kötü şeylere tövbe ettim”* (K1: 26), *“Tövbe ettim ama bu da bir imtihandır, elhamdülillah dedim aynı zamanda. Dualarım da arttı, daha çok dua etmeye başladım”*(K6: 28), *“Hayatımın muhasebesini yaptım. Tövbe edip dua ettim Allah’ ım beni kurtar diye!”* (K4: 53). Genel anlamda katılımcıların dindarlıklarında, hapishane ortamı ve sonrasında Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’ nde geçen süreç içerisinde hali hazırda dindar kişiler olmalarının yanında nitelik yönünden olumlu değişikliklerin yaşandı-

ğı gözlenmiştir. Nitekim Tecim(2006: 60)' in çalışmasında da mahkumların dindarlık durumları ve eğitim düzeyleri ne olursa olsun kesinlikle Allah' a dua etme ihtiyacı hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bunların yanında; işlenen suça atfen vuku bulan pişmanlık duygusuna da dikkat çekmek gerekmektedir. İşlenen suç için suçlu eğer kendince mantıksal açıklamalar oluşturmuş ise pişmanlık duyumsaması genellikle mümkün olmamaktadır. Ancak Allport (1960: 149), bir suçluluk duygusundan kurtulmayı istemenin, tövbe ve pişmanlık niyetlerini doğurduğunu ifade etmiştir. Görüştiğimiz kişilerden ikisi (K1 ve K6) hariç diğerleri, suçları mücbir sebepler yüzünden işlediklerini ısrarla belirtmelerine rağmen yine de pişmanlık duyduklarını söylemişlerdir: *“Olmasaydı çok daha iyi olurdu dedim”* (K1: 48), *“Arkadaşıma güvendiğim için bu haldeyim ve çok pişmanım. Keşke güvenmeseydim. Bizim ailede kimse hapse girmedir. Duyunca çok üzüldüler, benim yüzünden sıkıntı yaşadılar.”* (K7: 45), *“Çok pişmanlık duyuyorum. 50 yaşına geldim, karakol yüzü görmemiştim şimdiye kadar...”* (K5: 49), *“Suriye’ de karakol nerde bilmezdim. Bu işlere girdiğim için çok pişman oldum. Sen cezaevinde miydin dediler. Nefsime ağır geldi bunları duymak, kendime yakıştıramadım”* (K4: 53). Esasında pişmanlık duygusunu, Allah katında mahcup olma ve iyi bir kul olmadığının düşünme hissiyatı ile değil-ki katılımcıların hiçbiri suçu, Allah' a karşı gelme düşüncesiyle işlemediğini serdetmiştir-; daha ziyade nefsi olarak cezaevine girmeyi, böyle bir suça karışmış olmayı ve o ortamlarda bulunmayı kendilerine yakıştıramamaları nedeniyle yaşadıkları izlenimi gözlenmiştir.

3.2.2. Psikolojik Sebepler

Kendi hayatının kontrolünden sorumlu olamama durumu (işsizlik, bağımlı olma); göçmen bireyde kızgınlık ve gerginlik yaratmaktadır. Ayrıca önceden sahip olduğu konumu ve ilişkileri kaybetmiş olmak, bireyin kendisini değersiz, pasif ve işe yaramaz hissetmesine neden olmaktadır (Buz, 2004: 58). Göçle birlikte yeni ortamda biçilen farklı rollere uyum, ekonomik adaptasyon, bilinmeyen yeni bir dilin getirdiği iletişim problemleri gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır (Gün, 2016: 13). Katılımcılar, ülkelerinde sahip oldukları statü ve itibarlarını yitirdiklerini ve burada her şeye sıfırdan başlamanın ağırlığını hissettiklerini, eski ve yeniyi kıyaslayarak şimdiki hallerini hazmetmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir: *“Buraya ilk geldiğimde iş bulamadım, param yoktu. Suriye’ de terziydim ben. Kendi dükkanım vardı. Buraya beş parasız gelince geçinemedik”* (K5: 49), *“Suriye’ de olsaydım şimdiye kadar çoktan*

evlenmiş, çocuk sahibi olmuşum. Orada işyerimiz vardı, durumumuz iyiydi. Şimdi anca hayatta kalmaya çalışıyoruz” (K6: 28), “Arabam, evim, işim vardı Suriye’ de. Burada ise tamircinin yanında çalışıyorum, hiçbir şeyim yok. Hayat çok zor, geçinmeye çalışıyoruz” (K7: 45), “Bizim Suriye’ de malımız mülkümüz vardı. Burda kiracı olduk! Olmadı...”(K3: 37). Göçmenlerin geride bıraktıkları hayatla ilişkilenme halleri, bireyin bulunduğu yerde hayat kurma pratiklerini, yeni mekanla ilişkilerini, şartlarla baş etme mekanizmalarını etkilemektedir (Biner ve Soykan, 2016: 1). Göçmenlerin stresle baş edebilmeleri ve sosyal uyum sağlayabilmeleri adına negatif duyguların pozitiflere çevrilmesi için inisiyatif almaları konusunda farkındalıkları geliştirilmelidir (Adıgüzel, 2017: 40). Katılımcıları, suça iten sebeplerin çok daha temelinde ülkelerindeki çarpıklığın son kertede hayatlarını kökünden değiştirecek göç hareketine yönelmesi sonucu oluşan çaresizlik yatmaktadır. Bu nedenle, çaresizliğin üstesinden gelinebilmesinde manevi danışmanların dinin teskin edici yönlerine vurgu yaparak bu hissiyatın hafiflemesine yardımcı olmaları gerekmektedir. Öte yandan çaresizliğin körü körüne sığınılacak bir mecra olmadığına da izah edilmesi önem arz etmektedir. Nitekim bu kişiler, suçlarını yaşadıkları çaresizlik duygusundan hareketle meşru gösterme eğilimi içindedirler, öyle ki bu durum “Ne yapsaydım, adam mı öldürseydim! Tamam, bu yaptığım da yanlış ama...” (K6: 28), “Bilerek yaptım ben. Eğer yapmasaydım başıma daha kötü şeyler gelecekti, ölecektim belki de” (K1: 26), “Dilenip çocuklarıma mı bakayım. Biz aç kalırız, çocuk nasıl aç kalsın” (K2: 48) ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Göçmenler, ülkelerini terk ederken yaşadıkları sorunlar ve güvensizlik duygusunun yanı sıra korku ve yalnızlık duygularını da yaşamaktadır (Buz, 2004: 58). Ancak görüştüğümüz kimselerin hepsinin ailesi yanlarındadır. Aile birliğinin göç edilen ülkede de sağlanması, anne baba ya da eş ve çocukların varlığı, göç edilen yerde yalnızlık, yalıtılmışlık hissinin nispeten daha kolay üstesinden gelinmesine vesile olmuştur: “Eşim ve bir çocuğumla beraber yaşıyorum. Şimdi ikinci bebek de gelecek. Çok mutluyum”(K3: 37), “Çocuklarım var sağolsun, onlarda çalışıyor, bana yardımcı oluyorlar, beni bir yere getirip götürüyorlar, onlar sayesinde işlerimi hallediyorum...”(K5: 49). Bu durum, katılımcılar açısından suça götüren sebeplerden biri olarak yalnızlık ve korku duygularının varlığını minimize etmektedir.

Katılımcıların sosyal hayata adaptasyonda yüklenmiş oldukları suçluluk psikolojisi ve toplum nezdindeki suçlu algısının katılımcılar üzerindeki yansımaları dikkat çekmektedir: “Yeni biriyle tanışırken yaşadığım bu durum

hemen fark ediliyor. O kişi öğrendiğinde, bana fark ettiriyor rahatsız olduğunu” (K3: 37), “Bazen laf ediliyor ara ara, olmuş bitmiş diyorum takmıyorum duyduğum o laflara. Elhamdülillah deyip geçtim ben” (K8: 28), “Cezaevinden çıktığımda iş aradım. İlk bir lokantaya gitmiştim, gece bulaşıkçılık yapayım deyince hapiste mi yattın dediler. İş vermediler. Kaç defa yaşadım bu durumu. Adam öldürmedim ki ben!” (K1: 26). Katılımcılardan, herhangi bir sorun yaşamadığını beyan eden de olmuştur: “Hiçbir sıkıntı yaşamadım. Ben kendimi sevdiren biriyim. Suç işledim diye başka gözle bakan olmadı bana” (K7: 45).

3.2.3. Diğer Mücbir Sebepler

Ekonomik koşulların zorlayıcılığı ve göç edenlerin arada kalmışlıkları suç işleme oranlarının artışı etkilemektedir (Işık, 2007). Karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri uyum sorunlarıdır. Göç gibi yalnızca bireyi değil, toplumu da etkileyen sosyal bir olay neticesinde; birey bulunduğu yeni ortama ve düzene çeşitli nedenlerle uyum sağlayamayarak suç teşkil edecek davranışlarda bulunabilmektedir (Dönmezer, 1994: 49). Göçten kaynaklı olumsuz durumlar, bireyi suça yönlendirebilmektedir. Katılımcılar, göç etmiş olmalarının suç işlemelerine etkisi hakkında şu ifadelerde bulunmuşlardır: “Göç etmem tabi ki etkili oldu, göç ettiğim için bu olay başıma geldi” (K5: 49), “Göç etmeseydim daha huzurlu olurdu. Kısmet böyleymiş. Bu da başımıza geldi” (K3: 37) şeklinde göçün etkili olduğu ifadelerin yanı sıra öte yandan; “Göç etmemle hiç alakası yok. Bu benimle ilgili...” (K8: 28), “Yok! Allah bana bir bela verecekse nereye gidersem gideyim verecekti. Burda da olur, Suriye’ de de olurdu. Nasip!” (K7: 45) şeklinde göçün herhangi bir dahli olmadığını öne süren beyanlar, katılımcılar geneline sayıca yarı yarıya tekabül etmiştir. Esasında tüm katılımcıların suç işlemesinde göçün dolaylı ve dolaysız oluşturduğu etkenlerin önemli rol oynadığı görülmüştür ancak göç etmiş olmaları ile bu suçu işlemeleri arasında bağ kuramayan katılımcıların, dolaylı bağlantıları net olarak ayırt edemediği anlaşılmıştır.

3.3. Suça Karışan Suriyeli Göçmenlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2017 görev ve çalışma yönergesinde Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün çatısı altında “Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı’nın görevleri tanımlanmıştır (<http://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/46>). Bu başkanlık birimi, iç ve dış göçün doğurduğu

dini, kültürel ve sosyal problemlerin çözümüne yönelik çalışmalar yapılması, denetimli serbestlik kapsamında bulunan vatandaşlara manevi destek hizmeti sunulması, afet ve acil durumlarda sunulacak din hizmetleri hususunda ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde yürütülecek çalışmaların planlanması ve uygulaması görevlerini üstlenmektedir. Göç öncesi ve sonrası süreçte, bireylerin karşılaştıkları travmatik olayların, yoksunluk ve çaresizlik hissiyatının üstesinden gelebilmeleri için manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetlerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, kurumlar arası işbirliği ön plana çıkmaktadır.

Apak (2014: 67)'ın yapmış olduğu bir çalışmada, Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğunun dinini rahat yaşadığı belirtilmiş, bunun nedeni olarak araştırmaya katılanların yerli halk ile aynı dini inanca ve mezhebe sahip olmaları vurgulanmıştır. Bu duruma mukabil en önemli uyumsuzluk faktörlerinden biri olabilen dini inançlar konusunda sorun yaşanmaması, adaptasyona olumlu zemin hazırlamaktadır. Bireylerin, göç ettikleri ortamda kendilerinde karşılıklarını buldukları ortak değerlerin fazlalığı olumlu etkide bulunacaktır. Aynı dine inanmanın getirmiş olduğu güven ve ortaklık, dinin inananları aynı düzlemde birbirine yakınlaştıran bir tecrübe olduğunu ortaya koymaktadır: *“Din, birdir. Fark görmüyorum inandığımız dinde”* (K3: 37). Din, bir anlam kaynağıdır; olumsuz şartlarla karşılaşıldığında sığınılacak güvenli bir liman mesabesindedir. Suça karışan Suriyeli göçmenler, yaşadıkları bu süreçte isyan etmediklerini söyleyerek kendilerince bir teslimiyet bilinci geliştirmişlerdir: *“Bir yanlışlık yaptım, bu başıma geldi. Allah’ tan bir imtihandır, sınavdır bu bana...”* (K3: 37), *“Tamam, bir suç işledim ama cezasını çekiyorum. Şükrediyorum ki, rabbim beni burada cezalandırdı, öbür dünyaya bırakmadı”* (K1: 26).

Göçmenlerin hangi tepkileri, hangi yollarla ifade edecekleri kültürel yapılarıyla oldukça bağlantılıdır. Bu bireyleri, kültür yapılarından ayrı olarak ele almak mümkün olamaz. Ait olunan kültürün gerekliliklerine dikkat ederek gerçekleştirilen rehberlik, sıkıntıların daha rahat aşılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle manevi rehberlik ve danışmanlık vazifesi yürütecek kişilerin, o kültüre dair yeterli bilgi ve donanımına sahip olması gerekmektedir. Çünkü, sosyal ve kültürel normlar, kişilerin sorun ve ihtiyaçlarının tanımlanmasında önemli etmenler olarak görülmektedir (Kieber ve diğ., 2008, akt. Şahin ve Karataş, 2017: 87).

Hız. Muhammed' in; *"Göç, göçebe olmayan bir kimse için felaketlerin en büyüğüdür"* şeklindeki hadisi (Nesâî, Beyat: 12/4165), göç hareketinin insanlar için aşılması zor ve külfetli bir süreç olduğunu beyan etmektedir. Entegrasyon bağlamında, göçmenlerin manevi rehberliğe olan ihtiyaçları aşıkardır. Suç işlemiş Suriyeli göçmenler; bulunduğu durumu ve başına gelenleri isyan etmeden ve karamsar ruh haline saplanmadan kabullenebilmeyi, kendini konumlandırabilmeyi ve anlamlandırabilmeyi manevi rehberlik vasıtasıyla gerçekleştirecektir. Öte yandan, göç sebebiyle insanların hayatlarında istenmeyen durumların vuku bulmaması, manevi değerlerin dezenformasyonu-na engel olunması adına tedbir alınması gerekmektedir. Burada özellikle Hız. Muhammed' in Medine halkı ile imzalamış olduğu Medine Vesikası' na atıf yapmak gerekmektedir. Bu vesikanın ilgili maddesinde; *"Himaye altındaki kimse bizzat himaye eden gibidir; ne zulmedilir, ne de kendisi zulüm işleyebilir"* ifadesi yer almaktadır (Hamidullah; 1995: 96-102). Bu durum, ülkemize sığınan Suriyeli göçmenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde karşılıklı anlayış ve hoşgörölü tavrın, göç edilen yere uyumda bireysel çaba ve sorumlulukların, suç işlemiş olmanın dini boyutunun göç kavramı üzerinden ele alınış tarzının önemini vurgulamaktadır. Bu göçmenlerin, bilinç düzeylerinde yüklenmeleri gereken sorumlulukların inşasına dini boyutta ayna tutulmasında manevi rehberlik faaliyetleri önem arz etmektedir.

3.3.1. Cezaevinde Yürütölün Faaliyetler

Tutuklu ve hükümlölerin rehabilitasyonu ve topluma yeniden adaptasyonunda dini değerlerden yararlanılması için girişimler 1950'li yıllarda başlamış, cezaevlerinde düzenli olarak din hizmeti faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ise ancak 1983 yılından itibaren mümkün olmuştur (Işık ve Demir, 2012: 19). 1981-1991 yılları arasında tüm tutuklu ve hükümlöler katılacak şekilde yürütölün bu faaliyetler, 1991 yılından itibaren isteğe bağöl olarak devam ettirilmektedir (Özdemir, 2002: 69). Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasında 2001 yılında imzalanan işbirliği protokolü, 2011 yılında yenilenerek din hizmetleri ceza infaz kurumlarında daha aktif hale getirilmiş ve ceza infaz kurumlarına tam gün görevli cezaevi vaizleri atanması ve DİB personelinin bütün ceza infaz kurumlarında görev yapması öngörölümüştür (Işık ve Demir, 2012: 19). Cezaevinde yürütölün din hizmeti ve manevi rehberlik faaliyetlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, bireyde arzu edilen davranış değişikliğinin oluşmasına, iyi olan davranışların niteliğinin

artmasına ya da önceki bilgiler ışığında yanlış olan bazı davranışların yerine doğrularının yerleşmesine katkı sağlayacaktır (Işık ve Demir, 2012: 39). Manevi rehberliğin hedefleri arasında ibadete teşvik etme, cezaevi güvenlik esasları el verdiği ölçüde ihtiyaç halinde olanların ihtiyacını gidermeye çalışma, teşekkürü, yardımı, duayı ve tüm olumsuzluklara karşı sabrı, şefkat ve merhameti öğütme, rehberlik hizmeti sunma, ümit ve sevgiyi aşılayarak olumsuz davranış eğilimini gidermeye yönelik telkinlerde bulunma yer almaktadır (Baig, 2007, akt. Işık ve Demir, 2012: 53). Katılımcılara cezaevinde manevi rehberlik hizmeti alıp almadıkları sorulduğunda; bir katılımcı hariç diğerleri (K1) bu hizmeti almadıklarını beyan etmiştir. Bu hususta öncelikli etmenler; bireylerin cezaevinde kalış sürelerinin kısa olması ve dil sorunu nedeniyle bu hizmetten faydalanamamalarıdır: *“Hoca gelmedi içeride. Gerçi benim dil sorunum da var. Nasıl alacaktım ki bu hizmeti”* (K5: 49), *“Yok, bu konuda bir hizmet almadım. Dil yüzünden anlayamam da zaten”* (K7: 45). Hizmet almış olan tek katılımcı ise bu durumdan çok memnun kaldığını belirtmiş, cezaevinde hayatında hiç olmadığı kadar ibadete yöneldiğini serdetmiştir: *“Çok istiyordum hocanın gelip bir şeyler anlatmasını. Cezaevinde dışarıda kıldığımdan daha çok namaz kıldım. Abdest almayı bilmeyen arkadaşlar, hoca gelip anlattıkça namaz kılmaya başladı”* (K1: 26).

3.3.2. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nde Yürütülen Faaliyetler

Esasında çalışmanın manevi rehberlikle bağlantı noktası, suç işlemiş Suriyeli göçmenlerin Denetimli Serbestlik Müdürlüğü (DSM) çatısı altındaki süreçlerini içermektedir. Netice itibarıyla bu bireyler, suç işleyerek cezaevine girmiş ancak cezalarının bir kısmını dışarıda geçirerek sosyal hayata karışmış durumdadır. Katılımcılara DSK içerisinde manevi danışmanlık ve rehberlik adına bir hizmet alıp almadıkları sorulduğunda, tümü olumsuz cevap vermiştir. DİB ile anlaşmalı olarak kurumun kendi bünyesinde diyanetin görevlendirdiği yetkililerin verdiği seminerler bulunmaktadır ancak göçmenler bu programlara dil sorunu ve haberdar olmamaları sebepleri nedeniyle katılamamaktadır. Ancak tümü, bu hizmeti almak istediğini ifade etmiştir: *“Devlet kendi dilimde bu hizmeti bana sağlarsa çok isterim”* (K7: 45), *“Nasihat verecek, doğru yolu gösterecek bana. Kurum içerisinde neden istemeyim. Benim işimi gücümü etkilemezse, buraya geldiğim zamanlarda bu çatı altında hizmet almak isterim”* (K3: 37), *“Çalıştığım saatleri etkilemesin tek ki. Yoksa kuruma geldiğimde, görevli kişilerden böyle bir hizmet almak güzel olur”* (K8: 28), *“Ben öyle cemaate, tarikata*

bağlanmam. Devlet görevlendirecekse seve seve..."(K5: 49). Katılımcılar, günlük yaşamın koşturmacasında işleri engellenmediği ve devletin resmi görevlisi bulunduğu sürece kuruma her geldiklerinde bu hizmeti almaya gönüllü olduklarını ifade etmişlerdir. Bu hizmetin devletin resmi kanallarıyla verilmesi vurgusunda ısrarın alt metninde, büyük ölçüde radikal dini yapılara ve ISIS terörüne yönelik bir tepkiselliğin yattığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, bu farkındalığın canlı tutularak yürütülen manevi rehberlik hizmetinin devlet kanalıyla aktif bir şekilde sürdürülmesi ile, özelde bu bireylerin sağlıklı dini bilgiye ulaşması, suç işlemelerindeki hatalarının farkına varması, genelde ise ülkenin birliği, selameti ve din kisvesi altında sapkın oluşumların ve yönelmelerin önlenmesi adına büyük bir sorumluluk yerine getirilecektir.

Manevi rehberlik sağlayacak olan görevlilerin, bir köprü vazifesi gördüğü ve çok kültürlü yapıda beraberce bir arada yaşanabilmesi adına mevcut kodları özenle seçerek hem bireysel manada göçmenlere hem de yerel halkın algısına yönelik bir elçi konumunda olduğu bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Dayanışma fikrinin canlı tutulması ve birinci elden dinin anlatılması, yaraların sarılması, daha da özelde suç işlemiş göçmenlerin yaşadıkları gerilimlerin manevi yönden rehabilite edilmesi, dinin hayatı tüm boyutları ile saran çok yönlü dinamik yapısının sistematik ve akılcı izahlarla ve bireyin iç dünyasına hitap eden yaklaşımlarla ele alınması gerekmektedir. Bu bireylerin, dışlanarak ve ötekileştirilerek toplum nezdinde de potansiyel fail algısı ile şekillendirilmesini ve kendini gerçekleştiren kehanet oluşumunu önlemek, suça yöneltecek faaliyetlerin dini hassasiyetlerin inşası ile önüne geçebilmek adına manevi rehberlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Kendini sorun olarak gören bir göçmenin, öncelikle bu algısı düzeltilmeye çalışılarak iki tarafın birbirine karşı sorumluluklarına değinilmesi ve İslami perspektif doğrultusunda muhacir ve ensar vurgusunun ön plana çıkarılması önem arz etmektedir. Dinin, göç öncesi ve sonrasında bütüncül olarak hayatı sarmalayan, gerilimleri azaltan, tedavi edici yönüne değinilmesi ve göç ettikleri ülke ile din kardeşliklerinin en önemli payda olmasından hareketle kendilerine kucak açıldığına vurgu yapılarak, acıların hafifletilmesi ve itminana ulaşılması adına yapılabileceklerin neler olduğunun sorgulanması rehberlik sürecinde esaslı bir yol haritası sunacaktır. Öte yandan gerek toplumsal gerek bireysel cepheye bakan yönü itibarıyla, suç işlemiş göçmenlerin manevi rehberlik ile dini bilgi eksikliklerinin ve tezat dini tutumlarının giderilmesi gerekmektedir. Özünde dindarlıklarına tutunan ve imtihan boyutu ile bu süreci kabullenmeye ve atlatmaya çalışan katılımcıların, kendile-

rini dini hususlarda geliştirmeye istekli olduklarının gözlenmesi, yürütülecek hizmetin olumlu geri dönüşlerinin kısa vadede alınacağını işaretlerini vermektedir. Bu bağlamda öncelikle sunulacak çözüm önerileri;

- Denetimli Serbestlik Müdürlüğü içerisinde Arapça bilen manevi danışmanlık ve rehberlik yetkililerinin görevlendirilmesi ve kendi dillerinde gerçekleştirilecek bir hizmetin gerekliliği,
- Kültürlerarası boyut çalışıldığı için köprü vazifesi gördüğünün bilincinde ve çalışılacak göçmenlerin dini hassasiyetlerinin, suç işlemeye engel olacak şekilde yapılanmasını gerçekleştirecek olan bir manevi danışmanlık kurumunun varlığı,
- Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde görevli sosyolog ve psikologların yanı sıra daha etkin iletişim ve hizmet için daimi bir din görevlisinin istihdamının gerekliliğidir.

Sonuç

Yapmış olduğumuz çalışmada; dinin göç süreci ve sonrasında birey ve toplum üzerindeki farklı tezahürleri, bireylerin toplumla bütünleşmesinde dinin ve kültürün rolü, suç işlemiş göçmenleri tetikleyen kültür, eğitim, psikolojik faktörler ve mücbir nedenler bileşenlerinin etkisi, bu kimselere yönelik elde edilen tüm veriler ışığında yürütülmesi gereken manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin kapsam, gereklilik ve yeterlilik boyutları yoklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın verilerine binaen yapılan değerlendirmeler sonucu, suça karışmış Suriyeli göçmenlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin gerekli olduğuna ulaşılmıştır. Manevi rehberliğin etkin bir biçimde yürütülmesi adına öncelikle göç eden kimselerin psikolojik durumlarının farkında olunması, göç sürecinin sancılı ve travmatik boyutlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Göçmenlerin psikolojik yönden iyi oluşları, uyum süreçlerine de olumlu yansımakta ve böylelikle, toplumsal manada gerilimlere mahal verecek durumların dolayısıyla suç işlenmesinin de önüne geçilmektedir. Bireyler arasında birlik ve beraberlik sağlamak, dinin merkeze alınması ile mümkündür. Öncelikli olarak göçmenlerin sosyal hayatta iletişiminin sağlıklı ilerlemesi ve kendilerine karşı hoşgörünün işlerlik kazanması için, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin desteğiyle bu kimselere karşı öteki ayrımının ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Psikolojik iyi oluş, bir yönüyle dini temayüllerin canlı tutulmasından geçmektedir. Dinin sağladığı ruhu iyileştirici etkinin yadsınmayarak göçle beraber hasıl olan tüm olumsuz durumların üstesinden gelinmesinde göç edilen ülke ile aynı dini potada buluşmanın bir idrak seviyesi oluşturması ve bu bilincin bilişsel ve ruhsal açıdan gerek manevi rehberlik ve danışmanlık gerek devletin diğer birimleri ile koordineli olarak inşa edilmesi gerekmektedir. Bu kimseleri suç işlemeye iten sebeplerin genel hatlarıyla içinde bulundukları ortam ve şartlar altında şekillendiği göz önüne alındığında, cezaevi ve cezaevinden sonraki süreçte manevi danışmanlık ve rehberlik adına izlenecek yol haritasının anahtar noktaları ortaya çıkmaktadır. Göçün bireyde hasıl ettiği psikolojik hal, uyumun gecikmesi ve çaresizliğe iten durumların sürekliliği neticesinde gerilime neden olmakta ve bu gerilim, suça itici güç oluşturmaktadır. Bu gerilimin aşılması için dini dinamiklerin devreye sokulmasını sağlamak ve bireyin hayatını yaşanabilir, kıymetli pozisyonlarda tutabilmek için Diyanet İşleri Başkanlığı merkezli yürütülmesi gereken tüm faaliyetler önem arz etmektedir. Nitekim hayata adapte olmaya ve tutunmaya çalışan katılımcılar, dindar olmalarının insan psikolojisi üzerindeki olumluyıcı etkisine binaen umutlarını yitirmemiştir ve işledikleri suçlara tövbe edip dua etmeyi içselleştirerek hayatlarını yeniden şekillendirmeye isteklidirler.

Sonuç olarak; görüşmeler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında öncelikli çözüm önerileri olarak; Denetimli Serbestlik Müdürlüğü içerisinde Arapça bilen manevi danışmanlık ve rehberlik yetkililerinin görevlendirilmesi ve kendi dillerinde gerçekleştirilecek bir hizmetin gerekliliği, kültürlerarası boyut çalışıldığı için köprü vazifesi gördüğünün bilincinde olan bir manevi danışmanlık kurumunun varlığı, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde görevli sosyolog ve psikologların yanı sıra daha etkin iletişim ve hizmet için daimi bir din görevlisinin istihdamı uygun görülmektedir. Suça karışmış Suriyeli göçmenlere birinci elden resmi kanallarla dini hizmetin verilmesi ile, özelde bireylerin sağlıklı dini bilgiye ulaşması, genelde ise ülkenin birliği, selameti ve din kisvesi altında sapkın oluşumların ve yönelmelerin önlenmesi adına büyük bir sorumluluk yerine getirilecektir. Bu bireylere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sürekliliği, gerek birey gerek toplum nezdinde olumlu karşılıklarını bulacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2017). Göç ve Göç Sonrası Türkiye’ de Mevcut Durum. Ed. Mustafa Baloğlu, Ertan Göv ve Tuğrul Bağrıaçık. *Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı* (s. 27-44) İçinde. Ankara: MEB Yay.
- Akıncı, M. A. (2014). Fransa’daki Türk göçmenlerin etnik ve dini kimlik algıları. *Bilig*, (70), 29-58.
- Allport, G. W. (1960). *The Individual and his religion*. New York: Macmillan Publisher.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. *Mukadime*, 5(2), 53-70.
- Arslan, M. (2011). İlk Müslüman toplumun oluşumu ve Hz. Muhammed (sav): kardeşleştirme örnek olayı üzerine tarihsel bir din sosyolojisi incelemesi. *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 23, 82-98.
- Ataca, B., Berry, W. (2002). Psychological, sociocultural and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada. *International Journal of Psychology*, 37(1), 13-26.
- Aycan, N. (1991). *Suçun sosyolojik açıdan temellendirilmesi üzerine bir deneme* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.
- Bilgin, B. (1981). Din eğitimin genel eğitimdeki yeri. *AÜ İlahiyat Fak. Dergisi*, 24(1), 469-483.
- Biner, Ö. ve Soykan, C. (2016). Suriyeli mültecilerin perspektifinden Türkiye’de yaşam. Çeşitlilik ve Stratejik Davalama Ağı Projesi.
- Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış zorlu kabul-mültecilik*, Ankara: SGDD Yayınları
- Buz, S. (2008). *Sığınmacı ve mültecilere yönelik psikososyal hizmetler* (10.10.2018). Erişim adresi: <http://www.multeci.net/?p=51>
- DİB (2017). *Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Görevleri* (10.10.2018). Erişim adresi: <http://dinhizmetleri.diyabet.gov.tr/sayfa/46/>
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması-Yönetici Özeti & Rapor*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erkan, E. (2016). Suriyeli göçmenler ve dini hayat: uyum, karşılaşma, benzeşme: Gaziantep örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3(4), 1-35.
- Göç İdaresi GM (2018). *Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler* (17.05.2018). Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici_koruma_363_378_4713_

icerik

- Güçer, M., Karaca, S., Dinçer, B. (2013). *Sınırlar arasında yaşam savaşı Suriyeli mülteciler alan araştırması*. Ankara: USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Gün, Z. (2006). Psikolojide göç çalışmalarındaki metodolojik problemler ve çözüm önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12(38), 27-41.
- Gün, Z. (2016). *Göç psikolojisi*. (Ed. Kerim Edimsel). *Çağdaş Psikoloji Akımları* (s. 2-15) İçinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, D. (2014). İkinci kuşak Avrupalı Türklerde psikolojik entegrasyon ve uyum: çift boyutlu kültürleşme temelinde karşılaştırmalı bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 16-31.
- Gürses, İ. (2001). *Kölelik ve özgürlük arasında din*. Bursa: Arasta Yayınları.
- Güvenç, B. (2005). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hamidullah, M. (1995). *İslam anayasa hukuku*. İstanbul: Beyan Yayıncılık.
- Işık, E. (2007). *Kent yoksulluğu, sokak çocukları ve Suç* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Işık, H., Demir, A. (2012). Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri Faaliyetleri (Ed. Harun Işık ve Abdullah Demir). *DİB Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi* (s. 41-72) İçinde. Ankara: DİB Yayınları.
- İl Müftüleri İstişare Toplantısı Sona Erdi (2015), (05.10.2018). Erişim adresi: <http://www.diyenet.tv/il-muftuleri-istisare-toplantisi-sona-erdi>
- İmamoğlu, H. V., Bayraktar, G., Çağlıyan, T. (2015). Türkiye'deki yabancılar kapsamında Suriyeli yabancı algısı ve suç korkusu ilişkisi: Bafra/Samsun örneği, *Suç Korkusu Kongresi*, s. 289-312.
- Kara, C. Ö. D. (2015), *Göç Bağlamında uluslararası iş birliği ve Türkiye'nin politikaları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, Çanakkale.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'de Suriyeliler: iç içe geçişler ve karşılaşmalar*. İstanbul: Hip-erlink Yayıncılık.
- Kızmaz, Z. (2005). Din ve suçluluk: suç teorileri açısından kuramsal bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(1), 189-215.
- Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., vd. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *CMAJ*, 183(12), 959-966.
- Nesai, A. (t.y.). *el- Mücteba mine's-Sünen*. Riyad: Beytü'l-Efkari'd-Devliyye
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri I-II*. (Çev. Sedef Özge). İstanbul: Yayın Odası Yayınları

- Özdemir, E. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki algıları. *Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences*, 16(1), 116-136
- Özdemir, Ş. (2002). Türkiye’ de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* II, 2, 65-78.
- Özel, İ. (2017). Ensar muhacir kardeşliği bağlamında cami cemaatinin göçmen algısı (Suriyeli göçmenler algısı). *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(14), 1753-1767.
- Solmaz, B. (1996). Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 125-145.
- Şahin, R., ve Karataş, K. (2017). Çok kültürlülük ve çok kültürlü danışma. Ed. Mustafa Baloğlu, Ertan Göv ve Tuğrul Bağrıaçık. *Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı* (s. 82-95) İçinde. Ankara: MEB Yay.
- Süleymanov, A. (2013). *Zorunlu göç ve psikolojik etkileri* (05.10.2018). Erişim adresi: <http://uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri>
- Tecim, E. (2006). *Cezaevlerinde dini yaşantı ve din algısı: Konya örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.
- Teodorescu, D. S., Heir, T., Hauff, E., vd. (2012). Mental Health Problems and Post-migration Stress among Multi-Traumatized Refugees Attending Out-patient Clinics upon Resettlement to Norway. *Scand J Psychol*, 53, 316-32.
- Tümeğ, D. (2018). *Türk halkının Suriyeli sığınmacı/mülteci algısı*. Ankara: Türksam Yayınları.
- Uçak, O. (2017). Göç hareketleri ve medyada göçmen haberleri. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 1(3), 242-254
- UNHCR (2017). *International Migration Report* (18.10.2018). Erişim adresi: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- Ünal, S. (2014). Türkiye’nin beklenmedik konukları: “öteki” bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa’da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı*. Ankara: Uluslararası Stratejiler Kurumu.
- Yılmaz, B. (2012). Hükümlü-tutuklu psikolojisi ve iletişim dili (Ed. Harun Işık ve Abdullah Demir). *DİB Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi* (s. 73-129) İçinde. Ankara: DİB Yayınları.

Ek.1**Mülakat Soruları**

- Bu olayı yaşamaya iten sebepler nelerdi?
- Pişmanlık duyuyor musunuz?
- Bu olayda kendinizi suçladınız mı?
- Bu olayı yaşamanızda göç etmiş olmanızın etkisi var mı?
- Ailenizle sürdürdüğünüz ilişkileriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Olay sonrası ailenizin/eşinizin tepkileri ne yönde oldu?
- Bu olayı yaşamanız alışma sürecinizi nasıl etkiledi?
- Buraya göç ettiğiniz için pişmanlık duyduğunuz oldu mu?
- Türk insanıyla iletişiminizi nasıl buluyorsunuz?
- Kendiniz ve Türk insanı arasındaki kültürel ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz?
- Dini açıdan Türk insanıyla kendinizi nasıl değerlendirirsiniz?
- Bir dine inanıyor musunuz?
- (İnanıyorsa) Bu dine yönelmenizdeki etkili olan faktörler neler?
- Kendinize 1(çok az)-5(çok fazla) arası dindarlık ölçütünde kaç puan verirsiniz?
- Dini bir eğitim aldınız mı?
- Olaydan sonra dine yönelimlerinizde değişiklik oldu mu?
- Daha dindar olsaydınız bunlar yine de yaşanır mıydı?
- Dini vecibeleri yerine getiriyor musunuz? (Kuran okuma, namaz, oruç vb.)
- Olay öncesi dini yönden vaaz, sohbet tarzı bir faaliyetin içinde bulunuyor muydunuz? (Bulunduysa) Neler hissediyordunuz?
- Olay sonrası dini yönden vaaz, sohbet tarzı bir faaliyetin içinde bulundunuz mu? (Bulunduysa) Neler hissediyordunuz?
- Cezaevinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti aldınız mı? (Aldıysanız) Hizmeti nasıl değerlendirirsiniz?
- Şuan Denetimli Serbestlik Müdürlüğü altında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti alıyor musunuz? (Almadıysa) Bu hizmeti almak ister misiniz?
- Denetimli Serbestlik Müdürlüğü altında böyle bir hizmet verilmesi hakkında görüşleriniz nelerdir?

Hükümlülerin Duygu Durumlarına Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Etkisi Üzerine Bir Grup Çalışması

*Mustafa Ulu**

*Abdulnafi Tekeş***

Giriş

Çevresi ile sürekli olarak etkileşim içerisinde olan bireyin duygu durumunu etkileyen pek çok iç ve dış etken bulunmaktadır. Her birey, belirli ortamlarda bu etkenlere bağlı olarak bazı duygular sergilemektedir. Bu anlamda birey keyif aldığı ortamlarda neşeli, acı ve elem içeren bazı ortamlarda üzgün, bazı durumlarda ise korku hissedebilmektedir. Ancak duygu durumunda meydana gelen bir bozukluk, bu çeşitliliğin belirgin bir şekilde azalmasına sebep olabilmektedir. Bu tür bozuklukların ortaya koyduğu en belirgin davranış formları arasında duygu durumundaki kutuplaşma yer almaktadır. Bu açıdan birey çevresel koşullara ve iç uyarıcılara dikkat etmeksizin ya çok neşeli ya çok üzgün ya da çok korkmuş olabilmektedir. Bu sebeple bireyin yaşam döngüsünde tecrübe ettiği olaylar, duygu durumunun sürekli olarak değişmesine ve hatta patolojik bir boyuta gelmesine bile sebebiyet verebilmektedir. Bireyin duygu durumundaki bu dalgalanmaları düzenlemek ve oluşan patolojiye müdahale etmek, bireyin çevreye uyumunu hızlandıracak gibi yaşam kalitesinin de artmasına yardımcı olacaktır.

Kısaca “*Her insanın içinde saklı bulunan manevi gücü harekete geçirmektir*” (Bayraktar Durgun & Yaman, 2017) şeklinde tanımlanabilecek olan mane-

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, mustafaulu@erciyes.edu.tr

** Psikolog, Erciyes Üni. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Öğrencisi, abdulnafi_tekes@windowslive.com

vi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına Anton Boisen'in öncülük ettiği kabul edilmektedir. Boisen (1926), *"The Task and Methods of Theology"* isimli çalışmasında bu alanın kavramsal çerçevesini oluşturmuş; din ve psikoloji ilişkisini detaylandırmıştır. Bu açıdan Boisen'in öncülük ettiği yaklaşım, din psikolojisi yaklaşımları ile teolojik yaklaşımları birbirine sıkı bir şekilde bağlamaktadır (Holm, 2007, s. 152; Özdoğan, 2006, s. 129). Dinin ruh sağlığı açısından en önemli katkısı ise insana sağladığı değerlere ek olarak dünya hayatı konusunda ortaya koyduğu açıklamalar ile insanın hayatı anlamlandırmasına yardımcı olmasıdır (Özdoğan, 2005, s. 59). Bu bağlamda hızla gelişmekte olan bu yaklaşım, manevi rehberlik ve klinik psikolojiyi kapsayan bütüncül bir yapıdır. Bu alanın amaçları arasında insanların yaşamış olduğu üzücü olaylar ve ruhsal travmaya neden olabilecek kadar güçlü olumsuzlukların, şok durumlarının ve üzücü yaşam olayları karşısında onların iç dinamiklerinde yer alan dini ve manevi enstrümanları kullanarak bireylerin bu sorunlarla baş etmelerini sağlamak yer almaktadır. Manevi bakımdan faydalanmak için herhangi bir dine mensup olmak şartı yoktur, içsel değerlere sahip olmak yeterlidir.

Manevi danışmanlığın, sağlık sektörü açısından kanser hastaları, depresif belirtilerle ilişkileri hakkında sınırlı sayıda da olsa çalışma yapılmışken, genel olarak duygu durum bozuklukları özel olarak ise anksiyete, umutsuzluk ve depresyon ile ilişkisi net olarak belirlenmemiştir. Hatta özel olarak hükümlüler üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Aslında manevi danışmanlık, kişinin içsel süreçlerine yönelik dinamikleri içerdiği için anksiyete, umutsuzluk ve depresyon ile yakından ilişkilidir ve insanın hem yaratıcı ile hem de çevresindeki insanlarla olan ilişkisini olumlu olarak destekleyici boyuttadır. Bu açıdan psikologlar, tutukluluk halinin değersizlik, öfke ve depresyon gibi klinik olarak tanı konulması mümkün olan etkileri kadar cezaevine uyum sağlama sürecinde görülen daha geniş ve daha az vurgulanan değişikliklerle de ilgilenmek durumundadırlar (Canter, 2011, s. 418).

Bununla birlikte kavramsal çerçeve dışında, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tanımlanmasında bir takım yanlış değerlendirmeler söz konusudur. Örneğin, manevi bakım uzmanlarının sadece din adamı olduğu ve herhangi teorik bir alt yapılarının olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu tür hizmetlerin maddi karşılığının olmadığı, gönüllü ilkelere dayandığı öngörülse de bunlar, alandaki uygulamalarla ilgili yanlış değerlendirmelerden uzağa gitmemektedir (Walker, Scheidegger, End, & Amundsen, 2012, ss. 1-2).

Literatürde genel olarak manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının fiziksel sağlık ve ruh sağlığı ile olan ilişkilerinin incelendiği görülmektedir. Fiziksel sağlık açısından güncel araştırmalara göre manevi bakım, saptanan psikolojik ve fizyolojik patolojiyi yaşayan bireylerin başa çıkma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Kalp-damar hastalıkları, tansiyon, kolesterol, serebrovasküler hastalıklar, bağışıklık sistemi bozuklukları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar (HIV / AIDS) ve çoğu kanser türlerinde olumlu etkileri yarattığı gözlenmiştir (Thoresen, 1999; Cotton, Levine, Fitzpatrick, Hold, & Targ, 2000; Culliford, 2002; Narayanasamy, 2004; Koenig, 2005; Choumanova, Wanat, Barrett, & Koopman, 2006). Bu bulguları destekleyici nitelikte yapılan diğer bir çalışma, meme kanseri olan hastaların varoluşsal kriz dönemlerinde baş etme yeteneklerinde önemli rol oynadığını, iyi oluş yaşantısını, umudunu ve hastalıktan anlam bulma yeteneklerini arttırdığını göstermektedir (Bostancı Daştan & Buzlu, 2010, s. 73). Kalp hastaları ile yapılan bir diğer çalışmada, manevi iyi oluşları yüksek hastalarda daha düşük depresyon düzeyi ölçülmüştür. Ayrıca manevi bakım ve hayat kalitesinin anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve depresyonu engellediği görülmüştür (Pearce, Coan, Herndon, Koenig, & Abernethy, 2012, s. 2270).

Son 10 yılda din ve ruh sağlığı ilişkisine yönelik çalışmaların sayısında artış gözlenmiştir. Bu alan ile ilgili yapılan çalışmalardaki artış, ruh sağlığında dini faktörlerin etkisinin araştırmacılar tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Manevi bakım çalışmaları, genel anlamda teoloji, psikoloji, psikiyatri ve psikolojik danışmanlık düzleminde ortaya çıkmış olup bu alanların koordineli bir şekilde iş birliği içerisinde hareket etmesi ile etkili bir biçimde uygulanabilmektedir. Manevî bakım, danışanlarına fizyolojik, bilişsel ve spiritüel / manevi boyutlar arasındaki bağlantıyı sürdüren bir yaklaşım / tedavi modeli sunmaktadır. Böylece danışanların, ruhsal ve manevî bütünlüğünü korumayı amaçlayan manevî-(psikolojik) danışmanlık, onların günlük yaşamlarında maruz kaldıkları stres, anksiyete ve depresyonla başa çıkmalarını sağlayacak güçlü sınırlar koyarak kontrol mekanizmalarını kuvvetlendirmektedir (Koç, 2012, s. 205).

Bu çerçevede çalışmada anksiyete, umutsuzluk ve depresyon kavramları değişken olarak ele alınmıştır. Psikolojik bakımdan bu kavramlar, aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

Anksiyete: *“kaynağı belirsiz bir korkunun veya kötü bir şey olacağına dair hissin verdiği rahatsızlık hali ya da temel bir ihtiyacın karşılanmamasından kaynaklı*

endişe durumu” (Masaroğulları & Koçakgöl, 2011, s. 13) olarak değerlendirilmektedir. İnsanlar belirli durumlardan, objelerden ya da hayvanlardan korkabilirler, fakat bu korku tanımlanabilir ve geçerli bir histir. Fakat anksiyete bütün bu korkulardan farklıdır ve genellikle insanlar bu tür korku durumunun kaynağını bilmezler ya da tanımlayamazlar. DSM’ye göre Eksen I’de yer alan anksiyete bozukluğu, bireylerin yaşam kalitesini düşürmekte ve kişilerin dikkati genel olarak anksiyete kaynağına yoğunlaştığı için günlük aktivitelerini kesintiye uğratmaktadır (“Suicide”, 2019).

Umutsuzluk: *“kişinin kendisini olumsuz özellikler ile tanımlaması, gelecek ile ilgili olarak olumsuz beklentiler içinde olması, olumsuz yaşantılarını değişmez ve genel kabul etmesi”* (Oğuztürk, Akça, & Şahin, 2011, s. 174) olarak ele alınmaktadır. Umutsuzluk, gelecekle ilgili beklentilerin olumsuz yönde olduğu duygusal bir ruh halidir. Ümitsizlik ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Umutsuzluk ya da ümidin kaybolması, dış faktörler etkili olsa da insanın içinde gerçekleşen bir haldir ve genel olarak anlamsızlık duygusu sonucunda meydana gelmektedir. Çağdaş zamanlarda görülme sıklığı giderek artmaktadır (Sezen, 2009, s. 190; Gürses & Kuruçay, 2018, s. 92; Ulu, 2018, s. 167).

Depresyon: *“bir ümitsizlik, karamsarlık, yetersizlik, kendine güvensizlik, çaresizlik değersizlik duygusu, önemsiz nedenlerden ötürü suçluluk duyma veya kendini suçlama, sosyal yaşamdan çekilme, iştahsızlık veya aşırı yeme, uykusuzluk veya aşırı uyku, psikomotor heyecan ya da yavaşlık, yoğunlaşma yetersizliği, unutkanlık, kararsızlık, keyifsizlik, halsizlik, baş ağrısı gibi fiziksel şikayetler, normalde hoşlandığı etkinliklere veya genelde yaşama karşı ilgisizlik, zevk alamama, aşırı durumlarda ölüm ve intihar vb. ile tanımlanan belirlenebilir bir olaya bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal bir çökkünlük”* (Budak, 2017, s. 197) olarak tanımlanmaktadır. Depresyon, kederli duygulanım olarak da ele alınmakta ve bu duygu durumdaki değişimlerin depresyonun düzeyi ve şiddetiyle doğru orantılı bir şekilde artıp azaldığı ifade edilmektedir (Köknel, 1999, s. 312). Dünya Sağlık Örgütü’ne göre depresyon, dünya genelinde 300 milyondan fazla insanı etkileyen yaygın bir psikolojik rahatsızlıktır. Depresyon, genel duygu durum dalgalanmalarından ve kısa süreli duygusal tepkilerden farklı olarak şiddetli ve orta seviyeli depresyonda, ciddi sağlık problemlerine yol açabilir. Bireyin akademik yaşamını, aile hayatını ve işini önemli ölçüde etkileyebilir. Nihai olarak ileri ki safhalarda intihara dahi neden olabilmektedir. Her ne kadar tamamının major depresyondan kaynaklandığı kesin olmamakla birlikte yılda 800.000 kişi intihar etmektedir (“World Health Organisation”, 2019).

Bu tanımlamalar ışığında araştırmada, manevi danışmanlık hizmeti alan bireylerin, manevi danışmanlık hizmeti almayan bireylere göre anksiyete, umutsuzluk ve depresyon seviyelerinin düşük olacağı varsayımından hareketle cezaevinde tutuklu halde bulunan dezavantajlı bireylerin duygu durum bozukluklarına manevi destek hizmetlerinin etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Manevi danışmanlık ile anksiyete, umutsuzluk ve depresyon arasındaki ilişkisinin saptanması durumunda, din hizmetleri, sosyal hizmetler, psiko-sosyal yardım servisi faaliyetleri, hemşirelik gibi birçok alanda literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışmanın amacı doğrultusunda Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden alınan izin ile birlikte terör suç grubu hariç tutulmak üzere gönüllü hükümlülerle bireysel görüşme yapılmış olup, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Beck Depresyon Ölçeği uygulanmıştır. Bu hükümlülere, kurumda görevli vaizlerle birlikte 45 gün boyunca haftada iki kez birer saatlik oturumlarla manevi destek verilmiştir. Sonrasında araştırmaya katılan hükümlülere aynı testler tekrar uygulanarak yani ön test-son test yöntemi kullanılarak, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasının hükümlülerin anksiyete, umutsuzluk ve depresyon seviyelerine etkisi araştırılmıştır.

Örneklem

Bu çalışma, 2018 yılında Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan erkek hükümlüler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Alınacak hapis cezasının belirsizliği ve yaklaşan yargı duruşmasının yarattığı gerginliğin zihinsel ve duygusal olarak yıpratıcı olacağı ve bu etkenlerin duygu durum üzerinde değişken etkiler yaratacağı varsayıldığı için çalışmada sanık olarak cezaevinde bulunanlar değil hükümlüler örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına göre empirik desen içerisinde tarama tekniği kullanılarak kolayda örneklem yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 40 kişilik bir örneklem oluşmuşsa da katılımcı sayıları hükümlülerin tahliye ve başka ceza infaz kurumuna sevk olmaları gibi kurumsal koşullardan dolayı ancak 31 kişi üzerinde tamamlanabilmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Örneklem grubunun demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Beck Anksiyete Ölçeği: Ölçek, depresyondan kaygıyı güvenilir bir şekilde ayırt edecek bir enstrümana duyulan ihtiyacı karşılamak ve DSM-III-R’da Anksiyete Bozuklukları başlığı altında yer alan belirtileri ölçmek için geliştirilmiştir (Beck, Epstein, Brown, & Steer, 1988, s. 893).

21 maddeden oluşan ölçekte maddelerin 13 tanesi fiziksel; 3 tanesi bilişsel; 3 tanesi ise fiziksel nitelikleri ölçmektedir. Bu sayede ölçek, “*somatik, duygusal ve bilişsel belirtileri*” değerlendirmektedir. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0-63’tür ve elde edilen puanların 0-21: “Hafif”; 22-35 “Orta” ve 36-63: “Şiddetli” anksiyete belirtisi gösterdiği kabul edilmektedir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği: Bireyin gelecekle ilgili karamsarlık derecesini belirlemeyi amaçlayan ölçek, öz-değerlendirme türünde geliştirilmiştir. Ölçek, duygusal, motivasyonel ve bilişsel boyutları kapsamakta (Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu, & Tekin, 1993, s. 140) ve “*gelecek ile ilgili duygular, motivasyon kaybı, gelecek ile ilgili beklentiler*” olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır (A. Durak & Palabıyıkoglu, 1994, s. 312).

Ölçekte yer alan sorulara doğru-yanlış şeklinde cevap verilmekte ve sorular ile uyum sağlayan her cevap 1 puan olarak hesaplanmakta, uyum sağlamayan cevaplar ise puan almamaktadır. Ölçekten alınabilecek puan, 0-20 aralığındadır ve elde edilen toplam değer, “umutsuzluk” puanı olarak kabul edilmektedir. Umutsuzluk düzeyinin belirlenmesinde ise puan aralıklarının 0-3: “Minimal”; 4-8: “Hafif”; 9-14: “Orta (sık takip edilmesi gereken)” ve 15-20: “Şiddetli (kesin intihara meyilli)” gösterdiği düşünülmektedir.

Beck Depresyon Ölçeği: Depresyonda görülen somatik, duygusal, bilişsel ve motivasyonel belirtileri ortaya koyabilmek için öz-değerlendirme türünde geliştirilen ölçek, depresyon tanısı koymayı değil, depresyon belirtilerinin derecesini objektif olarak belirlenmesini amaçlamaktadır. Bireyin dört yargı cümlesi arasından kendisine uygun olanı seçmesinin istendiği ölçek, “*duygu durum, kötümserlik, başarısızlık duygusu, duyumsuzluk, suçluluk duygusu, cezalandırılma duygusu, kendinden nefret etme, kendini suçlama, kendini cezalandırma arzusu, ağlama nöbetleri, sinirlilik, sosyal içedönüklük, kararsızlık, bedensel imge, çalışabilirliğin ketlenmesi, uyku bozuklukları, yorgunluk-bitkinlik, iştahın*

azalması, kilo kaybı, somatik yakınmalar, cinsel dürtü kaybı" belirti kategorilerini ölçmeyi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır.

Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0-63'tür ve elde edilen puanların 0-9: "Normal"; 10-18: "Hafif"; 19-29: "Orta" ve 30-63: "Şiddetli" depresyon belirtisini gösterdiği varsayılmaktadır (Hisli, 1988, ss. 120-121).

Analiz Yöntemi

Ölçme araçlarından elde edilen veriler SPSS 25 istatistik analiz programında sayısal değerlere dönüştürülmüş ve gerekli analizler bu programın ilgili modülleri kullanılarak yapılmıştır.

Analizin ilk safhasında manevi danışmanlık ve rehberlik öncesinde katılımcılara uygulanan ölçeklerden elde edilen verilerin frekans dağılımlarına bakılmış ve veriler ölçme araçlarının özelliklerine uygun olarak tasnif edilerek alt gruplar belirlenmiştir. İkinci safhada ise manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması sonrasında yeniden uygulanan ölçeklerin frekans dağılımlarına bakılmış ve alt gruplar yeniden oluşturulmuştur. Analizin son safhasında ise her iki uygulamada elde edilen veriler karşılaştırılmış ve değişim gözlenmeye çalışılmıştır.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulaması

Çalışmada hükümlülere kurumda görevli vaizlerle birlikte 45 gün boyunca haftada iki kez birer saatlik oturumlarla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmiştir. Bu kapsamda çalışma grubunda yer alan hükümlüler üzerinde aşağıda yer alan program uygulanmıştır:

Tablo 1: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulaması

Oturum	Tema	İçerik
1.	<i>Programa Giriş</i>	Tanışma, grup çalışmasının amaç, hedef, risk faktörlerinin değerlendirilmesi, karşılıklı grup kurulları oluşturmak, etkin katılımın sağlanması, hükümlülerin çalışmadan beklentilerini değerlendirme, programın yapısı ve içeriğini katılımcılarla paylaşmak
2.	<i>Ümitvar Olmak</i>	Ümitsizliğe düşmemek, hayatın tekdüze olmadığı, bir döngü halinde iniş çıkışların hayatın her aşamasında olduğu gerçeğinin katılımcılarla değerlendirilmesi, Hz. Yusuf ve Cezaevleri ile tanışmış devlet adamlarının hayatından kesitlerin katılımcılarla değerlendirilmesi. Farkında nefes tekniğinin öğretilmesi

3.	<i>Sabır</i>	Kelime anlamı, sabrın uygulanma alanları ve şekli. Yas döneminde sabır, kriz dönemlerinde sabır, duygusal regülasyon hakkında dini motivasyon, olumlu yaşam olayları ve davranışları sürdürme motivasyonu olarak sabır, ibadet, itaat ve dini ödevleri yerine getirme noktasında sabır, iyiliğe yönelme, öfke kontrolü, psikolojik esneklik
4.	<i>Yaratıcıyı Tanımak</i>	Allah'ın zati ve subuti sıfatları ve Allah'ın isimleri hakkında tartışma
5.	<i>Yaratıcıya Karşı Görev ve Sorumluluklar</i>	İman nedir? İmanın şartları ve yerine getirme usulleri, iman-amel-ahlak ilişkisi, kulluk bilinci, değerler
6.	<i>Kader</i>	Kader nedir? Yaşam olaylarından hangisi kader hangileri seçimdir tartışması, gelecek kaygısı
7.	<i>Haya</i>	Haya nedir? Hayanın dindeki yeri, yaratandan haya etmek, insanlardan haya etmek, kendinden haya etmek, ilkeli ve prensipli yaşamın sağlanması ve sürdürülmesi
8.	<i>İbadetlerin Önemi</i>	Felsefi ve tasavvufi yaklaşım, namaz, Fatiha Suresi'nin kavramsal anlamı
9.	<i>Tefekkür</i>	Kelime anlamı, iç muhasebe, iç hesaplaşma, kul hakkı ve helalleşme, tövbe, empati, dua. Kendi kendini gözlemleme, şimdiki ana odaklanma, rahatsız eden zihin ürünlerinden uzaklaşma
10.	<i>Sevgi-Merhamet</i>	İnsanların yaratıcıya karşı beslemiş olduğu duygular, yaratıcının insanlara karşı teveccühü, Adalet duygusu ve gelişmesini destekleyici öneriler
11.	<i>Kapanış</i>	Serbest soru ve cevap

Bulgular

1. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Örneklemin yaş ortalaması ise 31,93 (sd.=8,22) olarak belirlenmiştir. Yaş aralığı ise 19-45'tir. Katılımcıların doğum yerine göre dağılımı ise %22,6'sı köy (n=7), %16,1'i ilçe (n=5), %61,3'ü ise şehir (n=19) şeklindedir. Medeni durum açısından %35,5'in hiç evlenmemiş (n=11); %45,2'sinin evli (n=14); %19,4'ünün ise boşanmış (n=6) olduğu belirlenmiştir. Öğrenim durumuna bakıldığında ise katılımcıların %9,7'si okur-yazar ancak herhangi bir okul bitirmediği (n=3); %6,5'inin ilköğretim mezunu (n=2); %51,6'sının ortaokul mezunu (n=16); %19,4'ünün lise mezunu (n=6); %6,5'inin önlisans mezunu (n=2); %3,2'sinin lisans mezunu (n=1); %3,2'sinin yüksek lisans mezunu (n=1) olduğu görülmektedir.

Örneklemin hüküm ortalaması ay bazında 148,77 (sd.=105,08) olarak belirlenmiştir. Hüküm aralığı ise 15-480'dir. Hükümlülerin tutukluluk sü-

resinde aile ve yakınları tarafından ziyaret edilme istatistikleri açısından %41,9'unun her görüşmeye geldikleri (n=13); %35,5'inin ara sıra geldiği (n=11); %22'sinin de hiç gelmediği (n=7) belirlenmiştir. Aile ve yakınlarının suç işlendikten sonraki tepkileri değerlendirildiğinde hükümlülerin %41,9'u "beni suçlu buldular" (n=13); %48,4'ü "beni desteklediler" (n=15); %9,7'si ise "benimle ilişkilerini kestiler" (n=3) ifadelerini kullandığı görülmektedir.

Suç işlenmeden önceki süreçte ekonomik gelir açısından hükümlülerin %41,9'unun (n=13) rahat bir hayat sürmelerine yetecek bir gelire sahip oldukları, buna karşılık %58,1'inin (n=18) yeterli gelire sahip olmadığı ve geçinmekte güçlük yaşadıkları belirlenmiştir.

Cezaevine girmeden önce alkol ve uyuşturucu madde kullanımı oranları değerlendirildiğinde ise hükümlülerin %29'unun (n=9) hiç kullanmadığı; %32'sinin (n=10) her akşam kullandığı; %12,9'unun (n=4) haftada bir kullandığı; %22,6'sının (n=7) her hafta sonu kullandığı ve %3,2'sinin (n=1) de diğer seçeneğini işaretlediği görülmektedir.

Son olarak hükümlülerin %58,1'inin (n=18) daha önce hüküm giydiği ve cezasını tamamladığı, buna karşılık %41,9'unun (n=13) ilk kez cezaevine girdiği görülmektedir.

2. Uygulama Öncesi Bulgular

2.1. Anksiyeteye İlişkin Bulgular

Tablo 2'de görüldüğü gibi manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulmadan önce hükümlülerin yaklaşık olarak yarısının (%48,4; n=15) hafif düzeyde anksiyete hissettikleri anlaşılmaktadır. Buna karşılık orta düzeyli anksiyete (%32,3; n=10) ve şiddetli anksiyete (%19,4; n=6) durumları da gözlenmektedir. Orta ve şiddetli anksiyete hisseden hükümlülerin oranı %51,7'dir.

Tablo 2: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Öncesi Anksiyete

Düzyey	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Hafif	15	48,4	48,4
Orta	10	32,3	80,6
Şiddetli	6	19,4	100

2.2. Umutsuzluğa İlişkin Bulgular

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi hükümlülerin umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı ön incelemede şu sonuçlar elde edilmiştir: hükümlülerin %35,5'i (n=11) minimal; %25,8'i (n=8) hafif; %19,4'arı ise (n=6) orta ve şiddetli düzey umutsuzluk düzeyindedir. Bu değerler, sıklıkla takip edilmesi gereken orta düzey umutsuzluğun ve intihara kesin olarak eğilimli olan şiddetli umutsuzluğun hükümlüler arasında yaklaşık olarak %40'lık bir dilimi oluşturduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Öncesi Umutsuzluk

Düzyey	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Minimal	11	35,5	35,5
Hafif	8	25,8	61,3
Orta	6	19,4	80,6
Şiddetli	6	19,4	100

2.3. Depresyona İlişkin Bulgular

Aşağıdaki tabloda yer alan verilere göre hükümlülerin %16'1'i (n=5) depresyon belirtilerine sahip değildir. Ancak hükümlülerin her ikisi de %29 olmak üzere (n=9) hafif ve orta düzeyli depresyon belirtileri gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte %28,8'lik (n=8) bir bölüm, şiddetli depresyon belirtileri sergilemektedir. Hafif, orta ve şiddetli depresyon yaşayanların oranı ise %83,9'dur.

Tablo 4: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Öncesi Depresyon

Düzyey	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Normal	5	16,1	16,1
Hafif	9	29	45,2
Orta	9	29	74,2
Şiddetli	8	28,8	100

3. Uygulama Sonrası Bulgular

3.1. Anksiyeteye İlişkin Bulgular

Tablo 5'te de görüldüğü gibi manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması sonrasında hükümlülerin anksiyete oranlarında önemli ölçüde bir azalma meydana gelmiştir. Buna göre uygulama sonrasında hükümlülerin %90,3'ü (n=28) anksiyete açısından normal olarak kabul edilen grupta yer alırken %9,7'si hafif düzey anksiyete belirtileri sergilemişlerdir. Uygulama sonrasında şiddetli anksiyete grubunun ortadan kalkmış olması dikkat çekicidir.

Tablo 5: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sonrası Anksiyete

Düzy	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Normal	28	90,3	90,3
Hafif	3	9,7	100

3.2. Umutsuzluğa İlişkin Bulgular

Tablo 6, uygulama sonrasında hükümlülerin umutsuzluk düzeyini göstermektedir. Buna göre hükümlülerin %32,3'ü (n=10) normal düzeyde bir umutsuzluğa sahipken %29'u (n=9) hafif; %35,5'i (n=11) orta ve %3,2'si (n=1) şiddetli düzey umutsuzluk belirtileri göstermişlerdir.

Tablo 6: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sonrası Umutsuzluk

Düzy	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Normal	10	32,3	32,3
Hafif	9	29,0	61,3
Orta	11	35,5	96,8
Şiddetli	1	3,2	100

3.3. Depresyona İlişkin Bulgular

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması sonrasında depresyonla ilgili olarak oluşan durum aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Buna göre hükümlülerin %45,2'si (n=14) durumlarını normal olarak bildirmiştir. Bununla birlikte hükümlülerde %22,6'şarlık oranla (n=7) hafif ve orta; %9,7'lik (n=3) oranla da şiddetli depresyon gözlenmiştir.

Tablo 7: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sonrası Depresyon

Düzey	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Normal	14	45,2	45,2
Hafif	7	22,6	67,7
Orta	7	22,6	90,3
Şiddetli	3	9,7	100

Değerlendirme ve Sonuç

İnsanların suç işlemelerinde yaş, aile ortamı, ailenin parçalanması, ebeveynlerin otorite boşluğu, ailenin büyüklüğü ve yapısı, ailede suçlu bireylerin varlığı, düşük okul başarısı, okul problemleri, zeka seviyesinin düşüklüğü, alkol ve uyuşturucu kullanma alışkanlığı, akranlar, iş ve işsizlik gibi faktörlerin belirgin bir etkisinin olduğu ifade edilmektedir (İ. Durak, 2013, s. 5; Kızmaz, 2006, s. 101). Suç sonrasında ise en çok karşılaşılan duygu durumları, üzüntü, huzursuzluk, pişmanlık, vicdan azabı ya da namus cinayetleri vb. durumlarda bireyin kendisini haklı görmesi sebebiyle ortaya çıkan huzur halidir (İ. Durak, 2013, ss. 36-40).

Suç işlemede eğitim seviyesi önemli bir faktördür. Buna göre, ilkokul ve alt düzeylerde eğitim ile okur-yazar olmama durumunda suç ve suça eğilimin arttığı gözlenmiştir (Seyhan & Zincir, 2009, s. 8). Bu çalışmada elde edilen veriler açısından suça karışmada %51'lik (n=16) oranla ortaokul mezunları ilk sırada çıkmaktadır. Bunu ise %19,4'lük (n=6) oranla lise mezunu olanlar takip etmektedir. Bu çalışmanın daha Seyhan ve Zincir (2009) tarafından ifade edilen okur-yazar olmama durumunda suça eğilimin arttığı yönündeki tespitle örtüşmediği görülmektedir. Bu duruma neredeyse on yıllık zaman dilimi içerisinde ülkedeki okur-yazar oranının ya da bir diploma sahibi olanların artmasının sebebiyet verebileceğinin düşünülmesi kadar değişen toplumsal ihtiyaçların eğitim seviyesinin her kademesinde farklı davranış kalıplarına sebebiyet verdiğinin düşünülmesi de mümkündür. Gelişen teknolojik imkanlarla birlikte özellikle bilişim sektöründe iyi yetişmiş bireylerin de siber suçlara karışmış olması eğitim ve suç arasındaki eski dengelerin değişmesine neden olmuştur.

Seyhan ve Zincir'in suç ve suçlular üzerindeki çalışmalarındaki diğer bir varsayım, ayrıca ailenin yapısı ve büyüklüğü de önemli bir etmen olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre ailedeki birey sayısı arttıkça suç işleme oranı da artmaktadır. Bununla birlikte parçalanmış ailelerden gelen bireylerde suç işleme oranı yükselmektedir (2009, s. 9). Ancak bu çalışmada ailenin yapısı ve büyüklüğüne ilişkin bu sonuçlar da doğrulanmamıştır. Buna göre kardeş sayısı üçe kadar olan hükümlülerin oranı yaklaşık olarak %55'tir. En yüksek oran ise %25,8 (n=8) ile iki kardeşe sahip olanlar arasında meydana gelmektedir. Bu anlamda değişen toplumsal yapıların kardeş sayısını etkilediğini ancak suç işlemede kardeş sayısının önemli bir belirleyici olmadığını ifade etmek mümkündür. Ailelerin yapısına bakıldığında ise hükümlülerin bir kişi hariç neredeyse tamamının anne ve babalarının öz olduğu görülmektedir (%96,8; n=30). Bununla birlikte öznel algı açısından hükümlülerin %58,1'i (n=18) aileleri ile ilişkilerinin iyi olduğunu; %35,5'i (n=11) orta ve yalnızca %6,5'i (n=2) kötü olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

Balcıoğlu *ve ark.* tarafından cezaevlerinde yapılan çalışmaların da ortaya koyduğu gibi alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, suça eğilimi artıran alışkanlıklardır (2001, s. 189). Madde bağımlılığı üzerine yapılan bir araştırmada ergenlerin yaklaşık olarak %30'unun suç işlerken madde etkisi altında oldukları belirlenmiştir (Ögel & Aksoy, 2007, s. 13). Bu çalışmada da Balcıoğlu *ve ark.* (2001) tarafından ifade edilen sonuç belirgin bir tema halinde dikkat çekmektedir. Çünkü alkol ve uyuşturucu maddeleri ara sıra kullandıklarını ifade edenler de dahil edildiğinde %71'lik bir oran ortaya çıkmaktadır. Her akşam düzenli olarak alkol ya da uyuşturucu madde kullananların oranı %32,3 (n=10) ilk sırada bulunmaktadır. Demografik değişkenler açısından muhtemelen suç işlemeye eğilimle doğrudan ilişkilendirilebilecek olan özellik, alkol ve uyuşturucu madde kullanımıdır.

Çalışmada demografik değişkenler açısından elde edilen verilere ek olarak bağımsız değişkenler açısından da önemli veriler elde edilmiştir. Örneğin anksiyete açısından manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması öncesinde gerçekleştirilen ilk ölçümlerde hükümlülerin neredeyse yarısının hafif düzeyli anksiyeteye sahip oldukları, buna karşın diğer yarıda %20'lik bir oranla şiddetli; %32'lik bir oranla da orta düzeyli anksiyeteye sahip olan hükümlülerin bulunduğu belirlenmişti. Ancak uygulama sonucunda şiddetli anksiyeteye sahip hükümlü bölümünün tamamen ortadan kalktığı, bununla birlikte orta düzeyli anksiyete de önemli bir azalmanın meydana geldiği

belirlenmiştir. Bu anlamda %32 (n= 10) olan hükümlü oranı %10'a (n=3) kadar gerilemiştir. Bu durum ise hükümlülerde kaynağı belirsiz bir korkunun verdiği rahatsızlık halinin ya da temel bir ihtiyacın karşılanmamasından kaynaklı endişe durumunun önemli ölçüde ortadan kalktığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Diğer önemli bir sonuç umutsuzluk açısından elde edilmiştir. Uygulama öncesinde normal ve hafif olarak kabul edilen gruplar açısından uygulama sonrasında da büyük bir değişim gözlenmemiştir. Ancak şiddetli umutsuzluğa sahip olan grupta frekans analizine göre oldukça ciddi bir düşüş ortaya çıkmıştır. Buna göre uygulama öncesinde %24 olan oran %11'e kadar gerilemiştir. Bu grubun ağırlıklı olarak bir kademe azalarak orta olarak nitelenen grup içerisinde kümelenedikleri görülmektedir. Bu açıdan uygulama intihara kesin olarak meyilli olan grubu sık takip edilmesi gereken bir düzeye indirmiştir. Bu açıdan dikkat çekici bir sonuç elde edilmiştir. Ancak gerek anksiyete gerekse depresyon oranlarında ortaya çıkan durum umutsuzluk açısından gerçekleşmemiştir.

Bununla birlikte hükümlülerde depresyon yaygın bir duygu durum bozukluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak en yaygın ve etkili duygu durum bozukluklarından birisi olmasına rağmen depresyon bile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sonucunda azalma eğilimi göstermiştir. Araştırmada kullanılan değişkenler açısından belki de en dikkat çekici sonuç, depresyon konusunda elde edilmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması öncesinde depresif belirtiler sergilemeyen hükümlüler hariç neredeyse homojen bir dağılım söz konusu iken uygulama sonrasında özellikle şiddetli depresyon belirtileri gösteren grup üzerinde belirgin bir etki gözlenmiştir. Buna göre ilk ölçümde şiddetli depresyon belirtileri gösterenlerin oranı %26 (n=8) iken uygulama sonrasında bu oran %10'a (n=3) gerilemiştir.

Kaynakça

- Balcıoğlu, İ., Doksat, M. K., & Tan, O. (2001). Madde bağımlılığı, göç ve suç. *Yeni Symposium: Psikiyatri, Nöroloji ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 39(4), 185-191.
- Bayraktar Durgun, G., & Yaman, H. (2017). İdeoloji, dil ve sembol bağlamında medya ve Siyaset. *Akademik Hassasiyetler*, 4(7), 39-51.
- Beck, A. T., Epstein, N., Brown, G., & Steer, R. A. (1988). An inventory for measuring clinical anxiety: psychometric properties. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(6), 893-897.

- Boisen, A. T. (1926). *The task and methods of theology*. New York: Chicago Theological Seminary.
- Bostancı Daştan, N., & Buzlu, S. (2010). Meme kanseri hastalarında maneviyatın etkileri ve manevi bakım. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(1), 73-78.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Canter, D. V. (2011). *Suç psikolojisi* (A. Dönmez, I. Ç. Başer, & M. Güler, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Choumanova, I., Wanat, S., Barrett, R., & Koopman, C. (2006). Religion and spirituality in coping with breast cancer: perspectives of chilean women. *The Breast Journal*, 12(4), 349-352.
- Cotton, S. P., Levine, E. G., Fitzpatrick, C. M., Hold, K. H., & Targ, E. (2000). Exploring the relationships among spiritual well-being, quality of life, and psychological adjustment in women with breast cancer. *Psycho-Oncology: Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, 8(5), 429-438.
- Culliford, L. (2002). Spirituality and clinical care. *BMJ: British Medical Journal*, 325(7378), 1434-1435.
- Durak, A., & Palabıyıkoglu, R. (1994). Beck umutsuzluk ölçeği geçerlilik çalışması. *Kriz Dergisi*, 2(2), 311-319.
- Durak, İ. (2013). *Suç öncesi ve sonrası suçlu psikolojisi*. Adana: Karahan Yayınları.
- Gürses, İ., & Kuruçay, Y. (2018). Ergenlerde anlamsızlık ile ilgili problemlere dinin etkisi üzerine değerlendirmeler. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 87-111.
- Hisli, N. (1988). Beck depresyon envanteri'nin geçerliliği üzerine bir çalışma. *Psikoloji Dergisi*, 6(22), 118-122.
- Holm, N. G. (2007). *Din psikolojisine giriş* (A. Bahadır, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kızmaz, Z. (2006). *Cezaevinin müdahimeleri*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Koç, M. (2012). Manevi-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batı'da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 201-237.
- Koenig, H. G. (2005). *Faith and mental health: religious resources for healing*. Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Köknel, Ö. (1999). *Günlük hayatta ruh sağlığı*. İstanbul: Alfa.
- Masaroğulları, G., & Koçakgöl, M. (2011). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Narayanasamy, A. (2004). Spiritual coping mechanisms in chronic illness: a qualitative Study. *Journal of Clinical Nursing*, 13(1), 116-117.
- Oğuztürk, Ö., Akça, F., & Şahin, G. (2011). Üniversite öğrencilerinde umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler üzerinden incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 14(3), 173-184.
- Ögel, K., & Aksoy, A. (2007). Tutuklu ve hükümlü ergenlerde madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 8, 11-17.
- Özdoğan, Ö. (2005). *İsimsiz hayatlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: pastoral psikoloji. *AÜİFD*, 47(2), 127-141.
- Pearce, M. J., Coan, A. D., Herndon, J. E., Koenig, H. G., & Abernethy, A. P. (2012). Unmet Spiritual Care Needs Impact Emotional and Spiritual Well-being in Advanced Cancer Patients. *Supportive Care in Cancer*, 20(10), 2269-2276.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., & Tekin, D. (1993). Umutsuzluk ölçeği: geçerlilik ve güvenirliği. *Kriz Dergisi*, 1(3), 139-142.
- Seyhan, D., & Zincir, H. (2009). Tutuklu/Hükümlü Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Aile Özelliklerinin İncelenmesi ve Aralarındaki Korelasyonun Belirlenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(19), 7-24.
- Sezen, A. (2009). Günümüz insanının anlamsızlık sorunu bağlamında frankl ve fowler'da bireylerin anlam arayışı. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 14, 189-201.
- Suicide. (2019). Geliş tarihi 19 Nisan 2019, gönderen National Institute of Mental Health website: <https://www.nimh.nih.gov/health/statistics/suicide.shtml>
- Thoresen, C. E. (1999). Spirituality and Health: Is There a Relationship? *Journal of Health Psychology*, 4(3), 291-300.
- Ulu, M. (2018). Hayatı Anlamlandırma ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine. *Bilimname*, 2018(36), 165-187. doi: 10.28949/bilimname.459247
- Walker, K. R., Scheidegger, T. H., End, L., & Amundsen, M. (2012). The misunderstood pastoral counselor: knowledge and religiosity as factors affecting a client's choice. *American Counseling Association*, 1, 1-20.
- World Health Organisation. (2019). Geliş tarihi 01 Nisan 2019, gönderen World Health Organisation website: <http://www.who.int>

